

ANNALER

FOR

NORDISK OLDKYNDIGHED,

UDGIVNE

AF

DET KONGELIGE

NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKAB.

1836-1837.

KJÖBENHAVN.

TRYKT HOS J. D. QVIST. BOG- OG NOBETRYKKER.

FORORD.

SELSKABET har i sine Grundlove bestemt at ville udgive et sær-
eget Tidsskrift, der skulde indeholde Afhandlinger og andre Bidrag,
skikkede til at oplyse Nordens Historie, Sprog og Oldsager ved
Hjælp af oldnordiske Mindesmærker eller disse ved hvilket som helst
andre Kilder. Saavel den Arnæ-Magnæanske Haandskrift-Samling,
der alene indeholder henved to Tusinde Haandskrifter, som flere
andre, afgive et næsten uoverseeligt Stof til interessante Under-
søgelser af denne Art, som vel kunne haabes at ville bidrage til
at fremme de gamle os mest vedkommende Sprogs og Loves, samt
den oldnordiske Histories, Poesies og Literaturs Studium overhoved.
Desuden gives der en præctisk Green af Oldkyndigheden, som kan
siges at være een af Historiens vigtigste Hjelpevidenskaber og saa-
ledes ikke bør være nogen af dens Yndere ligegyldig, dog aller-
mindst os Nordboer, da vor skrevne Historie begynder saa meget
sildigere end Sydboernes. Alligevel har man ikke i vort Norden
förend i det nærværende Aarhundrede ret for Alvor søgt at fremme
dette Kundskabsfag saaledes, ved Anlæggelse i det Store af
særegne planmæssige Samlinger af dets egne Oldsager, at vor
Archæologie med Tiden kunde fortjene Navn af en Videnskab,
som for en stor Deel kunde erstatte vor ældste Histories Tab,
hvorom der dog nu allerede kan have grundet Haab. Men —
skal dette Haab opfyldes, maa saavel Regjeringernes som Folke-
nes, Granskernes og Forfatternes Bestræbelser vedblive som hid-
indtil at virke i sand Enighed til Öiemedets Opnaaelse. Erfaringen
har allerede anvist Midlerne dertil; at opregne dem her er fuld-
kommen overflödigt, men som eet af dem maa her nævnes et pe-
riodisk Skrift, der paa en anskuelig Maade kan meddele, frem-
stille og oplyse de mange, tildeels ved Naturkyndiges og Oldgran-
skeres heldig forenede Bestræbelser, höist lærerige antiqvariske
Fund og Opdagelser, som næsten daglig komme for Lyset i de

nordiske Riger og de til dem hørende Lande, ligesom og i Naborigerne og flere længere bortliggende Egne, forsaavidt deres Indbyggere enten nedstamme fra Skandinaver eller forhen have staaet i nogen særegen Forbindelse med dem. Dette er da nærværende Tidsskrifts Formaal, og vil dets vigtigste Indhold, i Overensstemmelse med det her anførte, kunne henføres til følgende Afdelinger:

1. Udsigter over Nordens gamle Literatur i Almindelighed eller enkelte Grene af samme, især skikkede til mere almindelig at udbrede en bedre Kundskab om og en rigtigere Vurdering af denne Literaturs Skatte.

2. Afhandlinger, som oplyse det gamle Nordens Historie i Almindelighed eller enkelte Begivenheder i Særdeleshed, samt Folkenes Forfatning, Sæder og Skikke.

3. Afhandlinger og Noticer om Oldsager og Oldtids Mindesmærker, saavelso og saa Bemærkninger der oplyse een eller anden Dunkelhed i det gamle nordiske Sprog.

4. Bearbejdelser af oldnordisk Digtning eller Prosa, som ellers ikke kunne ventes at blive udgivne i de af Selskabet besørgede Skrifter, og som i Omfang ere passende for Tidsskriftet.

5. Anmeldelser og Uddrag af nylig udkomne historiske og antiqvariske Skrifter, fornemmelig saadanne som angaae Nordens Oldtid.

6. Efterretninger om de vigtigste blandt fundne Oldsager, samt antiqvariske Museers Opkomst, Tilstand og Tilvæxt, saavel i Norden, som ogsaa, forsaavidt de vedkomme eller oplyse de nordiske, i andre Lande.

7. Udsigter over Oldkyndighedens Fremskridt og Berigelser, forsaavidt de i een eller anden Henseende staae i Forbindelse med Nordens Oldtid.

**UDSIGT OVER DE ÆLDSTE TOGE FRA NORDEN
TIL IRLAND.** Af N. M. PETERSEN, Registrator i
Geheime-Arkivet.

I Folkenes dunkle Old, i hvilken det ofte er nmuligt af Fabler og Sagn at udfinde den historiske Sandhed, og selv i Begyndelsen af den egentlig historiske Tid, hvor de fleste Kilder ikke meddele samtidige Vidnesbyrd, giver Sammenligningen imellem forskjellige Folkeslags Beretninger en Ledetraad, uden hvilken den grundige Historieforsker næsten intet kan udrette. Da det nu er bekjendt, at Nordboerne længe før Kristendommen indførtes i Norden foretoge ikke ubetydelige Vikingefarter til de vestlige Lande, og efter Kristendommens Indførelse vedbleve at vedligeholde den engang stiftede Forbindelse, saa vil en Udsigt over Nordboernes Toge til Vesterlandene, forsaavidt som derved omstændeligere historiske Granskninger kunne foranlediges, maaskee ikke ganske være uden Nytte. Saa-danne historiske Betragtninger ere allerede af andre med Held anstillede med Hensyn til England og Skotland. Nærværende ubetydelige Forsøg indskrænker sig alene til Irland.

Allerede gamle irlandske Sagn vise os hen til Norden som det Sted, hvilket Irland skylder en Deel af sin Befolkning; men Sagnene ere dunkle og uvisse, og kunne heller ikke anderledes være. I de ældste Tider var denne Ö heboet af vilde Folkeslag, hvis Herkomst er ubekjendt, og hvis Stamforvandre nogle endog söge i Amerika¹; til disse kom efterhaanden flere galliske Kolonier, og Landet

1) See Rasks Samlede Afhandl. 1 D. S. 165-167.

udmærkede sig ved en tidlig Kultur¹. Men endnu længe før Rommerne erobrede Britannien kom der, saa fortælles der, ogsaa en Koloni, kaldet *Thuata de Danaan*, fra den nordlige Deel af Germanien, og nedsatte sig i den nordlige Deel af Irland; disse *Danannæ* siges at have talt germanisk². Vi vil ingenlunde paastaae, at der i dette Folks Navn ligger Folkenavnet Daner, saa at de kom fra de sydvestlige Dele af Danmark, hvilke de Gamle vel kunde regne til Germanien, thi intet er uvissere, end hvad der grunder sig paa en saadan, saare ofte ganske tilfældig Lighed. Heller ikke tør vi afgjøre, om det irske her forekommende Ord thuat ogsaa har haft Betydningen af Folk og Land³, i hvilket Fald det er samme Ord, som det oldnordiske *þjóð*, der ikke blot i Almindelighed betyder Land, Folk, men ogsaa forekommer som Egenavn for adskillige Landstrækninger og Folkeslag, som *Þjóði*, Frakland, *Þjóð*, Thy, *Svíþjóð*, de Svenskes Land og Folk. Sagnet er os kun mærkeligt, fordi det peger henimod Norden. Hvis der fandt et ældgammelt Slægtskab Sted imellem Beboerne af Nørrejylland og de britiske Öers Beboere, og kymriske Folk boede paa begge Steder, saa kan Sagnet om en Udvandring fra Danmark til Britannien og derfra atter til Irland ikke ganske være betydningsløst⁴.

Langt tydeligere Beviser paa Forbindelse imellem Irland og Norden frembyder den følgende historiske Tid. Irske Personsnavne forekomme endog i det fjerneste Norden, paa Island, og Stedsnavne formedes af nordiske Elementer paa Irland. Exempler paa de første ere de ikke usædvanlige islandske Navne Niel (*Njáll*), Kjallak (*Kjal-*

1) Thorkelins Bevis at de Irske ved Ostmannernes Ankomst fortjene en udmærket Rang blandt de oplyste Folk i Evropa paa de Tider, i Videusk. Selsk. Skr. Ny Saml. 4 D. — 2) O'Flaherty Ogygia, S. 12. o. fl. St. *Firbolí dicuntur britannice et Danannæ germanice locuti*, sst. S. 10. O'Halloran History of Irel. T. 1. S. 11-12. Arndt über Urspr. u. Verwandsch. der europ. Spr. S. 235-236. — 3) Man finder Tuath-Dee forklaret ved *populus ad Deam fluvium insidens* (Ogygia, S. 12). Det af Arndt anførte *Thuata, Landmann*, saavel som *Thuatach, Herre*, synes ogsaa at vise hen til samme Betydning. — 4) See ogsaa Schönings Norges Hist. 1 D. S. 513.

lakr), *Kjara* (*Kjara*), der ligefrem ere de irske Navne *Niall*, *Kellach* eller *Keallach*, *Kieran*. Navne paa irske Landskaber ere af en blandet Oprindelse: til de irske Navne *Laighean*, *Munhain*, *Ulladh* föjede Nordboen sit *staðr* (Sted), hvoraf siden blev *ster*, og saaledes opstode *Leinster*, *Munster*, *Ulster*¹. Saadanne Navnemeddelelser kunde ikke finde Sted uden hyppigt Samkvem; men vi finde mange andre Beviser paa, at Irlænderne droge op til Norden, og især Nordboerne over til Irland, at begge Folk meddeelte hinanden deres Opdagelser, samt at Nordboerne her, som i Skotland og England, ikke lode det blive ved at hæрге omkring paa Kysterne, men nedsatte sig i Landet, og stiftede Stater.

Förend Island endnu blev beboet (874) sejlede Nordmænd til Irland för at hæрге. En af de islandske Nybyggere, *Leif*, foretog sig et saadant Tog, förend han nedsatte sig paa hin Ö; han lærgede vidt omkring i Irland, og fik af et der vundet Sværd Navnet *Herleif*; fra samme Tog bragde han en Snees irske Trælle med sig, af hvilke en hed *Dufthak*; disse dræbte ham paa Island, og flygtede over til den Ögruppe, der netop efter disse Irlændere eller Vestmænd (*Vestmenn*) fik Navn af Vestmændsöerne (*Vestmannaeyjar*)². Endnu et andet Sted paa Island bærer et irsk Navn, opkommet ved samme Lejlighed: Da der paa *Leifs* Sejlads til Island opstod Vandmangel paa Skibet, fandt de irske Trælle paa at ælte Meel og Smör sammen, hvilket de sagde dæmpede Törsten; de kaldte denne Blanding *Mindak* (*mynnþak*), men da der faldt en Regn, kastede de Blandingen overbord, og Stedet, hvor den kom i Land, fik Navnet *Mindaksör* (*Mynnþakseyri*).

Da Nordmændene allerede den Gang havde besat Syderöerne, saa er det saa meget rimeligere, at de ogsaa maatte komme i nær Berörelse med Irland. En Sönneson

1) Chalmers *Caledonia*, T. 1, S. 23-29. — 2) *Landnáma*, P. 1, Kap. 6. 7.

af Nordmanden Björn Buma, hvis Søn Ketil Flatnef nedsatte sig paa Syderøerne, blev efter Islændernes Fortælling opfostret hos en Biskop Patreck paa Syderøerne, men efter Torfaeus¹ var denne Biskop snarere en Abbed paa Irland, hvor en af samme Navn den Gang levede; hans Fostersøn ved Navn Örlyg byggede ogsaa paa Island en Kirke, indviet til den hellige Kolumbil eller Kolumbus², hvilken Helgen er den bekjendte irlandske Munk Kolumba († 597)³. En anden Nordmand, Helge den Magre, blev opfostret paa Irland⁴. Desuden nævnes der adskillige Irlændere blandt Islands første Bebyggere, som Avang, Brødrene Thormod og Ketil Bufa, Karman, Vilbald, Askel Huokkan, der nedstammede fra Irekongen Kjarval (formodentlig det irske Cearfaola), Steenrød Melpatreksøn. o. fl.⁵

Den nærmeste Anledning for de Norske til at drage til Irland gave Kong Harald Haarfagers Erobringer i Norge, som foranledigede Udvandringer til Færøerne, Örkenøerne og saa fremdeles indtil Dyflineskire paa Irland; to af denne Konges Sønner, Frode og Thorgils, tilsatte Livet i Dublin, og skulle have været de første, som der stiftede Riger⁶. Før og efter denne Tid omtales oftere Forbindelse imellem Norske og Irer. Ovennævnte Irekonge Kjarval, siges der, var Konge i Dublin paa samme Tid, som Sigurd den Mægtige, en Broder til den norske Jarl Rognvald paa Möre, var Jarl over Örkenøerne, og dette var den Gang da Island fandtes; en Datter af Kjarval, ved Navn Edna, var gift med Lödver Jarl paa Örkenøerne; to andre af hans Dötre, Rafarte og Fridgerde, bleve gifte med berönte norske Vikinger⁷. Nordmanden Önund Træfod havde et Möde med samme Kong Kjarval paa Syderøerne efter det store Slag i Hafursfjord i Norge, og besøgte Evind Östmand i Irland, der var gift med nysnævnte Rafarte⁸.

1) Histor. Norveg. P. 2, S. 120. — 2) Landnám. P. 1, Kap. 12. — 3) Fiuni Johannæi Hist. eccl. Isl. T. 1, S. 36. Anm. — 4) Landn. P. 3, Kap. 12. — 5) Sst. P. 1, Kap. 14. 15 o. fl. St. — 6) Egilss. Kap. 4. Olafss. helga i Forumannas. Kap. 1. Haraldss. hárfagra i Hkr. Kap. 20. 35. — 7) Olafss. Tryggvas. i Forumannas. Kap. 97. 111. 124. 226. — 8) Grettiss. Kap. 1 fgg.

En Datter af Ketil Flatnef, ved Navn Aud eller Unn, blev gift med Olaf den Hvide, en Hærkonge fra Norge, som i Vesterviking havde bemægtiget sig Dublin, og der opkasted sig til Konge; deres Søn Thorsteen den Røde indtog siden tilligemed Sigurd Jarl den Mægtige en stor Deel af Skotland. Olaf den Hvide faldt i et Slag paa Irland. Dette maa efter de nordiske Efterretninger være skeet endnu før 890¹. Den Samfærsel, der saaledes tidlig fandt Sted mellem Norge og Irland, maatte især vedligeholdes ved Norges Forbindelse med Örkenöerne og Syderöerne, og begge Folk maatte atter ved flere Lejligheder komme i nær Berørelse med de Danske formedelst disses Vikingetoge til Northumberland og Bretland (Wales). Paa Irland bleve de nordiske Folk, uden Tvivl nærmest Nørdmændene², bekendte under Navnet Ostmanner eller Östmand (*Austmenn*), ligesom vi allerede have seet at Irlænderne som Modsætning heraf i Norden kaldtes Vestmænd.

De irske Efterretninger om Ostmännernes Ankomst til deres Ö begynde allerede ved Aar 795. De nordiske Navne i disse Beretninger kunne temmelig let gjenkjendes som saadanne. Under Kong Niall III. (Aar 838 eller 836) kom Turgesius fra Norge med en betydelig Flaade, og satte sig fast i Landet³. Efter Turgesii Död ankom tre Brødre, ved Navn Amelanus eller Amelavus, Cyrakus eller Sitaracus og Imorus eller Ivarus, ogsaa fra Norge, hvilke ligeledes, under Paaskud af at ville handle, satte sig fast i Landet, og anlagde eller udvidede Stæderne Waterford, Dublin og Limerik⁴. Man gjenkjender her let de nordiske Navne Olaf (*Ólaf*, i sin irske Form *Amhlaoibh*), Sigtryg (*Sigtryggr*) og Ivar, hvilke kun ved Skribenternes Ukyndighed ere blevne fordrejede. Ved Turgesius have nogle tænkt paa det nordiske Thorkel (saa at man for Turgesius

1) Olafss. Tryggvas. Kap. 122. Eyrbyggjas. Kap. 6. — 2) jvfr. Suhns Danm. Hist. 2 D. S. 37. — 3) Ma-Geoghegan Histoire de l'Irlande, T. 1. S. 380. O'Halloran History of Irel. T. 2, S. 158. — 4) Ma-Geoghegan, *anf. St.* S. 387. O'Halloran, *anf. St.* S. 158.

maatte læse Turgelsius), andre paa Thorgils, der ligger endnu nærmere. Identiteten af den nysnævnte Olaf den Hvide har man ligeledes allerede erkjendt¹, saa at kun Henførelsen af Turgesius til de nordiske Kilder endnu er uvis. Suhm antager ham for at være den Thorkel Adelfar, der er noksom bekjendt af Sagnet om hans Rejse til Utgardeloke og lignende Æventyr, men just det Fabelagtige i den danske Efterretning maa afskrække fra at benytte den som en historisk Kilde, og den indeholder i det mindste intet, hvorpaa man, skjönt der tales om Thorkils Rejser, kunde grunde, at han just besøgte Irland. Derimod findes der en mærkelig Overensstemmelse imellem den norske Efterretning om den ovenfor nævnte Thorgils, Harald Haarfagers Søn, og de irske om Turgesius. Efter de irske Kilder var Turgesius, efter de nordiske Thorgils den første Nordmand, som stiftede et Rige i Dublin; efter de nordiske blev Thorgils svegen af Ierne, og døde der (*svikinn af Írum ok féll þar*)², hvilket synes at være en kort Beretning om den Begivenhed, som de irske fortælle om Turgesius, at nemlig Melachlin, Konge af Meath, lovede at sende ham femten unge Piger, men i dets Sted sendte ham ligesaa mange som Kvinder forklædte Ynglinge, af hvilke han blev overfalden og dræbt. Men imod Identiteten af begge disse Mænd strider Tidsregningen: nogle sætte Turgesii Ankomst til Aaret 818, andre til 836 eller 838, og hans Død til 845 eller 846³; men dette er endnu tidligere end Harald Haarfagers Fødselsaar, som efter de Kilder, der sætte det længst tilbage, ikke indfalder før 848. Det maa da overlades dem, som formaac at trænge ind i de vanskelige, men vigtige kronologiske Undersøgelser for denne Tid, saavel hvad Nordens som Irlands Historie angaaer, at anstille Granskninger over, om ikke selve den angivne Afvigelse i de anførte Aar

1) Suhms Danm. Hist. 2 D. S. 189. — 2) Haraldss. hárf. Kap. 35. —

3) Suhm anf. St. samt Chronol. Auschariana i Langebek Script. rer. Dan. T. 1. ad a. 815. 835. 845. Schöniugs Norges Hist. 1 D. S. 515.

maatte vække Tvivl om Tidsregningens Rigtighed, eller om man maa antage, at den norske Beretning ved Sagn er henført til en Tid, til hvilken den ikke egentlig henhører. Hvad der ellers fortælles om Ostmannerne i Irland angaaer fornemmelig Plyndringer af forskjellige Egne af Landet især nord- og östpaa, Indtagelse af Stæder, Ödelæggelse af Klostre og Anlæg af Kasteller (mothes eller Danes rathes). Disse anlagdes paa smaa Höje sædvanlig i en saadan Afstand, at det ene laa i Sigte af det andet, saa at man ved at tænde Ild i Straa eller Ved kunde tilkjendegive en Fjendes Ankomst; de vare altsaa af en lignende Beskaffenhed med de siden i Norge under Hagen Adelsteensfostre oprettede Bævner. Til disse Kasteller sigtes ogsaa i Fortællingen om Turgesii Död; da Kong Melachlin nemlig havde besluttet at ödelægge alle de Fremmede, spurgte han Turgesius, hvorledes man bedst skulde bære sig ad med at udrydde adskillige skadelige Fugle, der nylig vare komne til Landet, hvortil Turgesius svarede, det Fornuftigste vilde være at ödelægge deres Reder; hvorpaa da fulgte ovennævnte Overfald af de femten Ynglinge. Ierne rejste sig derpaa i Masse, ödelagde Kastellerne, og sloge de Fremmede i adskillige Slag. Kort efter saae imidlertid Melachlin sig nødt til at slutte Fred og Forbund med Ostmannerne imod sine andre Fjender; de Fremmede vedbleve derfor at holde sig paa Öen, flere strømmede bestandig til, især fra Norge, Byen Armagh blev indtaget og plyndret, hvorover den lærde Ærkebiskop Djermicius døde af Sorg. Blandt de senere Ankomne ere hine tre Brødre især mærkelige: Olaf tog sit Sæde i Dublin, Sigtryg i Waterford, Ivar i Limerik, af hvilke Stæder Dublin blev Hovedsædet for de Norskes Handel og Herredømme.

Af de efter denne Tid omtalte Rejser og Toge til Irland kunne især følgende udhæves: Kong Harald Graafeld selv gjorde et Tog til Irland, og holdt der et Slag¹. Paa

1) Kormakss. Kap. 19.

samme Konges Tid kjøbte Höskuld Dalakolls Søn fra Laxaa-dal i Island paa et Marked paa Brennøerne i Halland en Datter af den irske Konge Myrkjartan, ved Navn Melkorka, der altsaa ved et af Vikingetogene til Irland maa være bleven ført derfra i Trældom; han førte hende med sig til Island, og avlede med hende en Søn, Olaf Paa (Paafugl), som af sin Moder lærte det irske Sprog og efter hendes Önske foretog et Tog til Irland til hendes Fader Myrkjartan; denne Trælkvindes og Kongedatters Forhold til Höskulds Ægtehustru og hendes Söns Rejse til Irland fortælles med ret interessante Biomstændigheder i Laxdælasaga, til hvilken vi maa henvise Læseren; Olaf Paas Søn Kjartan blev ogsaa opkaldt efter sin Faders Morfader, den irske Konge¹. Efterat den norske Prins, Olaf Tryggvesen, var bleven döbt paa Syllingerne ved England (993) kom han til Fastlandet, og blev her bekjendt med Gyda, en Söster til den irske Konge Olaf Kvaran i Dublin; hun havde været gift med en engelsk Jarl, og ægtede nu Olaf Tryggvesen. Den samme irske Konge blev gjæstet af den islandske Digter, Thorgils Orraskjald². En anden berömt islandsk Skjald, Gunnlaug Ormstunge, sejlede i Aaret 1006 til Kong Edelred i England, og næste Aar med nogle Kjöbmænd til Dublin; her regjerede den Gang en Søn af Olaf Kvaran og Kornlöd, Sigtryg Silkeskjæg, og han var da nylig kommen til Regjeringen; Gunnlaug drog fra ham til Sigurd Jarl Lödversen paa Örkenöerne³. Ved denne Lejlighed bemærkes, at Sproget var det samme i England, Norge og Danmark, det irske derimod var forskjelligt derfra; dette bekræftes ogsaa af ovenanföerte Laxdælasaga, som fortæller, at Olaf Paa, der havde lært Sproget af sin Moder, kunde tale med Ierne, men Kjöbmændene behövede en Tolk⁴.

1) Olafss. Tryggvas. Kap. 123, 156. Laxdælas. Kap. 12. 20 fgg. —
 2) Olafss. Tryggvas. i Hkr. Kap. 33-34. 52. Landn. P. 1. Kap. 19. —
 3) Gunnlaugss. Ormstúngu, Kap. 7-8. — 4) See Vidalin de lingua septentr.
 i Gunnlaugss. S. 259-265

Nysnævnte Kornlöd havde været gift med Kong Brien (*Brján*) i Kunnjatteborg (*Kunnjättaborg*) paa Irland; hans Broder hed Ulf Hræda. Kerthjalfad, en Søn af Kong Kylfe, var en Fostersøn af Brien. Der opstod en Krig imellem Brien og Kylfe, som endtes med et Forlig. Briens Sønner hed Dungad (*Dungaðr*), Margad (*Margaðr*), og Takt (*Taktr*), om hvilken sidste de nordiske Efterretninger tilføje: ham kalde vi Tann eller Tanna. Kornlöd ophidsede sin Søn Sigtryg til at dræbe Kong Brien, og Sigtryg søgte da Hjælp hos Sigurd Jarl paa Örkenöerne. Denne drog over til Dublin, hvor han ankom Palmesøndag, og nu forefaldt det store Slag, som de nordiske Kilder kalde Briens-Slaget (*Brjáns bardagi*), og om hvilket de have opbevaret et mærkeligt Digt. Det skete nemlig, fortælle de, at en Mand ved Navn Dörrud eller Darrad gik ude paa Katanæs i Skotland; da saae han Tolv komme ridende sammen hen til et eenlig liggende Huus, hvor de alle forsvandt. Nysgjerrig gik han hen til Huset, saae igjennem en Glug, som var derpaa, og saae da, at der vare Kvinder derinde, som havde opført en Væv. Paa denne fandtes der Menneskehoveder istedenfor de Vægter eller Stene, som ellers brugtes til at stramme Væven, og Mennesketarme tjente til Islæt og Rendegarn; de brugte Sværd til Væverskee og Piil til Spole eller Væverskytte. De sang følgende, og Manden lyttede til:

Bomskyen¹ saa vide
 (et Slag skal staae)
 er ophængt, og stride
 Blod regne maa;
 snart Mand paa Mand skal trænge,
 alt Vævens Traade hænge,
 med rödblåa Islæt vinder
 den Kampens tro Veninder.

1) Væverbommens Sky, d. e. det udspændte Garn eller Væv.

Og Væven er slynet
 af Mandtarm blaa,
 den haardt er nedtyngt
 med Pander paa;
 jernfaste Bomme ere,
 til Skafter tjene Spære,
 til Spoler Pile lette,
 med Sværd vi Væven tætte.

Nu Hilde, Hjörthrimul
 ved Væven staae,
 Sangride og Svipul
 med Sværd den slaae;
 snart Spydene skal suse
 og Skjoldetaget knuse,
 sin Flugt ej Odden standser
 för i det faste Panser.

Vi vinde, nu vinde
 vi Darrads Væv,
 som Kongen skal finde
 forsvarlig blev;
 vi juble højt og smile
 naar vi i Trængslen ile,
 der vore Venner stride
 og vi ved deres Side.

Vi væve, nu hølger
 alt Darrads Væv,
 og Kongen vi følger
 saa djærv og gjæv;
 hvor Kampens kjække Terner,
 hvor Gunn og Göndul værner
 om Kongens Søn hin bolde
 skal splittes Fjendens Skjolde.

Vi væve, vi glade
 slaae Darrads Væv,
 hvor Krigsvætter vade
 med Flammesvæv;
og der, hvor frem vi fare,
ej Blod og Liv vi spare;
Valkyrier kan kaare
hvad Helte de vil saare.

Det Folk skal raade
 for Land og Sö,
 som Skage kun aatte
 og vindtör Ö;
til Död vi Kongen kalde,
den mægtige skal falde;
for Pilene, som regne,
skal Jarlen dödbleg segne.

Den irske Kvinde
 skal Sorrhig faae,
 som aldrig af Minde
 vil Mandkjön gaee;
see, nu er vævet Væven,
men Marken öde bleven,
hen over Land maa fare
den vidt adspredte Skare.

Ej mere trænger
 det Vaabengny,
 paa Himmelen hænger
 en blodig Sky;
af Mandblod det röde
vil Luftens Skyer glöde,
naar Varslet, vi har givet,
skal træde frem i Livet.

Om Kongen unge
 til Vaabenklang
 nu glade vi sjunge
 en Sejerssang;
 og du, som lytter, lære
 vor Sang til Kongens Ære!
 vort Kvad, til Folkets Glæde,
 for Mænd du atter kvæde!

Nu flux og fage
 til Hest! med Sværd
 uddragne vi drage
 over Mark og Kjær!

De reve derpaa Væven ned og isönder, og hver beholdt hvad hun fik i Haanden. Darrad gik bort fra Gluggen og hjem; men Kvinderne stege til Hest, og rede bort, sex i Sönder og sex i Nord¹.

Saaledes sang Nordboerne om hiit beröimte Slag, som forefaldt i Aaret 1014 paa Sletterne ved Clontarf, og om hvis Anledning ogsaa de irske Skribenter meddele omstændeligere Efterretninger². Men de nordiske Kilder indeholde adskillige Omstændigheder, der, saavidt vides, hidtil ikke ere benyttede af Irlands Historieskrivere. Ligheder og Forskjelligheder i begge Kilder fortjene derfor nöje at dröftes; meget vil da gjenkjendes, og adskilligt Dunkelt oplyses. Briens Sön Morrough f. Ex. er Nordboernes Margad, hans anden Sön Donnough Nordboernes Dungal, den tredie Teige deres Takt; naar de irske Krömmiker fortælle, at Sithrick, de Danskes Konge i Dublin, sögte Hjælp i Danmark, saa oplyse de nordiske Kilder os om, at der ved dette Danmark menes Örkenöerne. Lignende Oplysninger ville de nordiske Kilder uden Tvivl ogsaa

1) Orkneyíngas. S. 4. Olafss. helga i Fornmannas. Kap. 91. Njála, Kap. 156-158. Jf. Finn Magnusen lex. mythol. S. 532-533. — 2) Ma-Geoghegan T. 1, S. 408-412. O'Halloran. T. 2. S. 258 fgg. Suhms Dann. Hist. 3 D. S. 135 fgg.

kunne meddele om den næstfølgende urolige Tid efter Kong Briens Død. De omtale især Irekongen Konofög (*Konofögr*), hos hvem Vikingen Evind Urarhorn gik i Tjeneste, og som i Ulfreksfjord eller Ulfkelsfjord holdt et Slag med Einar Jarl fra Örkenöerne¹; samt Irekongen Margad (*Margadr*), hos hvem Guttorm fra Ringunæs, en Söstersön af Kong Olaf den Hellige, havde Vinterophold, og med hvem han foretog et Tog til Bretland eller Wales, hvor Kong Margad tilsatte Livet². Suhm³ mener, at förstnævnte Konge Konofög maaskee er Conochar o Melachlin, Konge i Meath; en paafaldende Lighed har Navnet med en tidligere Konge, Conan ab Fago; Kong Margad har man antaget for Mathgannus o Riagan⁴, men han er maaskee snarere den samme som Murchad, en Sön af Donnough o Brien⁵. Imidlertid skjönnes let, at nöjagtige Oplysninger herom ikke kunne gives uden af en irsk Historieforsker, som har alle fornödne Kildeskrifter til sin Tjeneste.

Langt mærkeligere ere endnu følgende Beretninger: Paa Kong Olaf den Helliges Tid drog (omtrent 1028) en Islænder ved Navn Gudleif for Handelens Skyld til Irland, men blev af Stormen dreven langt ud i Havet, og kom i Sydvest (*i útsuðr*) til et Land, hvis Indbyggere talte et ubekjendt Sprog, men som Skibsfolkene dog meente havde mest Lighed med det irske. En Mand traf de imidlertid her, som talte Islandsk med dem, og sendte Bud med dem til sit Fædreland⁶. Landet gives i denne Beretning intet Navn, men i en anden fortælles, at Islænderen Are Marsön (omtrent 982) paa en Sörejse blev dreven hen til de hvide Mænds Land (*Hvitramannaland*), som nogle kalde Det store Irland (*Írland hit mikla*), og dette Land beskrives at ligge vester i Havet nærved Vinland det Gode, og at være sex Dages Sejlads fra Irland imod Vesten.

1) Olafss. helga i Fornmannas. Kap. 82. 92. Orkneyingas. S. 10. — 2) Olafss. helga, Kap. 249. Haraldss. harðráða i Hkr. Kap. 56-58. — 3) Damm. Hist. 3 D. S. 522; jf. Ma-Geoghegan, T. 1, S. 422. — 4) Waræus, S. 116. — 5) Ma-Geoghegan, l. c. — 6) Eyrbyggjas. Kap. 61.

Are, fortælles der, blev døbt der, men kom ikke tilbage derfra; og denne hele Fortælling havde man først hørt af Rafn Hliureksfarer¹, saa kaldet formedelst den Handel han drev paa Limerik i Irland. Begge disse Beretninger, som vi her blot kunde berøre, stemme fortræffelig overens med hvad man af andre Kilder veed om Irlændernes tidlige og fjerne Sørejser. Det var Irlændere, der allerførst fandt Island, og nedsatte sig paa sammes østlige Kyst; det er da højst sandsynligt, at de ogsaa, hvilket nysangførte Beretninger synes at vise, have opdaget enten en Deel af Amerikas Fastland eller en stor Ö i dets Nærhed, og at irske Kolonister der have nedsat sig, eftersom Indbyggerne der vare kristne. De nordiske Efterretninger, der ere ældre, tjene da til at oplyse og bestyrke de irske, og vise, at den store Söfarer Maidog fra Wales, der foretog sit store Tog fra Irland til Nyspanien eller en anden Deel af Amerika i Aaret 1169², ikke begav sig paa dette paa Lykke og Fromme til forhen aldeles ubekjendte Lande.

Endelig berøre vi endnu den norske Konge Magnús Barfods noksom bekjendte Forsög paa at erobre Irland, og dets nærmeste Følger. Han giftede sin Sön Sigurd med Bjadmynja (rettere Bjadmyrja) eller Bjadmorya, en Datter af Irekongen Myrkjartan eller rettere Myrjartak Thjalbasön, Konge af Kunnakt (1099)³, og kenger hen foretog han sit store Tog til Irland, forenede sig med nysnævnte Konge Myrjartak, som man sædvanlig antager for at være Irekongen Murtoch eller Myriertach o Brien, hvorpaa de erobrede Dublin og Dublineskire, samt holdt mange Feldtslug i Ulster (*Úlástir*). Dette hans Tog og hans Fald fortælles omstændelig i Sagaerne⁴, saavel som hvorledes en Nordmand siden blev sendt til Irland, for at kræve Mandebod for den faldne Konge⁵. Endelig besteg Irlæn-

1) Landn. P. 2, Kap. 22. — 2) O'Halloran, T. 2, S. 315. — 3) Magnúsar S. berfættis i Fornmannas. Kap. 24, i Hkr. Kap. 12. Orkneyingas. S. 116. — 4) Magnúsar S. berf. i Fornmannas. Kap. 34 fgg. — 5) Sigurðar S. Jór-salaf. i Fornmannas. Kap. 27.

deren Harald Gille eller Gille-Krist (irsk Giolla-Christ eller Kristian) endog Norges Throne; han udgav sig for en Søn af Magnus Barfod, rejste til Norge, og beviste sit Fædrene ved Jernbyrd, under hvilken han som en god Irlænder paakaldte den hellige Kolumba, som overhovedet alle de ret interessante Træk, der om ham fortælles, hans Letfødehed, hans Udtale, o. desl. tydelig røbe hans irske Herkomst; efter sin Broders, Sigurd Jørsalafarers, Død bemægtigede han sig Riget, og lod Sigurds Søn Magnus blinde¹.

De Landstrækninger og Steder, som i Følge Nysanførte bleve de Norske bekjendte paa Irland, og hvis Navne Kilderne have opbevaret, ere da følgende:

Landskaberne: KUNNÁKTIR eller KUNNOKTIR, Connaught; ÚLAZTÍR, Ulster; og DÝFLINNARSKÍRI eller — SKÍBI, Landstrækningen omkring Dublin.

Stæderne: DÝFLIN, Dublin, hvortil Sejlads ogsaa oftere omtales, og allerede paa Harald Haarfagers Tid²; HLIMBEK, Limerik; VEDRAFJÖRÐR, Waterford, der nævnes i Digtet Krákumál³.

Fremdeles nævdes:

KUNNJÁTTABORG eller KANNTARABORG, hvilket sidste i Njála er optaget i Texten; Sammenhængen synes at fordre, at der ved dette Navn ikke menes en Borg eller By, men en Landstrækning. Schöning afsætter det paa sit Kort (i Hkr. T. 3) i Munster i Nærheden af Corke, formodentlig fordi Kong Brien var Konge i Munster; men Navnet Kantaraborg er da rimeligviis urigtigt og fremkommet formedelst Ligheden med det bekjendte Canterbury i England; det rette irske Navn maatte uden Tvivl være Carbury⁴. Imidlertid maa bemærkes, at Kong Brien erobrede Dublin og en stor Deel af Leinster, at Nordmændene just her havde deres Riger, og at de rimeligviis

1) Sst. Kap. 47 fgg. — 2) f. Ex. i Egilss. Kap. 32, S. 157. — 3) Str. 16. Det i Str. 19 nævnte *Lindiseyri*, hvor ogsaa Irer omtales, henfører man til Northumberland. — 4) Ma-Geoghegan, T. 1, S. 215 og tilhørende Kort.

nævuede ham som Konge over en dem bekendt Landstrækning, naar de ikke vilde anføre ham som Konge af Munster; da vilde *Kunnjättaborg* være den rette Læsemaade, og svare til det irske Navn *Kiennachtabregh* eller *Kjennachta-Ard.* d. e. Landstrækningen fra *Duleek* til *Floden Liffy* i Landskabet *Meath*¹, altsaa lige nordenfor *Dublin*.

ÚLFREKSFJÖRÐR eller *ÚLFKELSFJÖRÐR*, Læsemaaden er uvis; *Schöning* afsætter denne Fjord paa Nordsiden af Irland; her eller paa Östsiden ved *Dundalk*, Ostmannerne sædvanlige Tillflugtssted, maatte den uden Tvivl ogsaa søges: men Stedet lader sig ikke bestemme, det er endog aldeles uvist, om det var paa Irland. Ved Navnet *Ulfkell* kommer man til at tænke paa *Ulfkell Snillings Land* i England, men heller ikke der forekommer, saavidt vides, nogen Fjord af dette Navn.

JÖLLDUHLAUP siges at ligge tre, eller efter *Varianterne* fire, fem, otte Dages Rejse fra *Rejkjanæs* paa Island². Navnet betyder *Bölgerne* *Löb* eller *Bryden*, og Stedet kan derfor næppe være noget andet end *Lough Swilley* ved *Förhjerget Cap Malin* paa Nordsiden af Irland. At det laa paa denne Ö, siges udtrykkelig.

Hertil kan endnu føjes de Steder, der omtales i *Kongespejlet*, hvilke ogsaa findes anførte af *Johnstone*³. Der siges, at der i Irland var en *Sö*, kaldet *LOGHERNE*, hvori ligger en lille Ö kaldet *MISDREDAN*, hvor den hellige Mand *Diernicius* havde en Kirke. Til sidstnævnte Navn ere *Varianterne* *INISDREDAN*, *INISKLEDRAN*, o. fl. saa det er let at skjønne, at *Afskriverne* have været uvisse, og at der i *Begyndelsen* af Ordet er læst urigtig *mis* for *inis*, og ligeledes er *Slutningen* paa forskellige Maader forstyrret. Stedet er da *Iniskellen* i *Söen Lough-Erne* i Landskabet *Ulster*⁴. Nogle af *Varianterne* have mest *Lighed*

1) *Sst.* S. 224. 400 og tilhørende Kort. — 2) *Landn.* P. I. kap. I. *Olafs-*
Tryggvas. i *Formannas.* Kap. 112. — 3) *Antiquit. Celto-Normann.* S. 287
figg. — 4) Kortene hos *Ma-Geoghegan* og i *Monasticum hibernicum.*

med Inis-Cloghran i Söen Ree, hvor Diermitius var Abbed¹, og med Iniskeltran i Lough of Derg²; men den bestemte Angivelse af Lough-Erne viser, at det maa være først-nævnte Sted der menes, med mindre Forfatteren af Kongespejlet skulde have blandet disse Steder og Søer med hverandre.

Fremdeles siger Kongespejlet, at en anden hellig Mand, Kævinus, boede paa den Gaard (*bær*), som hedder *Glumelaga*; dette Navn er atter læst urigtig for *Glin-delaga*; det kan nemlig ikke være andet, end det forhen-værende Bispesæde Glandelagh i Ulster, hvor St. Keivin stiftede et Abbedi³.

Endelig siger Kongespejlet, at der i samme Land var en By (*staðr*), som hed *Themar*, og som fordm var et Hovedsæde og Kongeborg, men ingen torde nu boe der, da Borg og alting forgik, fordi en Konge der afsagde en uretfærdig Dom⁴. Dette Sæde er det irske Kongesæde (i East Meath i Provinsen Leinster) *Teamor* eller *Temoria* (*Teæ murus*), *Teamhuir* (*the palace of Teä*), som skal være anlagt af den irske Dronning Teä⁵, og siden ofte omtales i Irlands Historie som et anseeligt Kongesæde. Et andet Sted af samme Navn fandtes ved Limerik⁶.

Desuden ere her paa Kortet afsatte: *Tir Anlave* eller Olafs Høj, fordi der ved dette Navn maaskee kunde sigtes til Olaf den Hvide; og *Smerwick*, fordi det af alle erkjendes at være af nordisk Oprindelse.

1) Waræus, S. 171. — 2) Monast. hibern. S. 61. — 3) Sst. S. 12 — 4) Þar er ok í því landi staðr sá einn er *Themar* (andre *Themer*, *Themme*, *Them*) er kallaðr. ok var sá staðr svá forðum, sem hann væri höfuð-sæti ok konungsborg, en hann er nú þó auðr, fyrir því at menn þora ekki at byggja hann. Denne gamle Hovedstad ommeldes ogsaa i det samme Skrift paa flere Steder, saasom S. 646-647 (hvor endvidere Varianterne *Themere* og *Themes* bemærkes. Der siges det om den: Eigi vissu menn fegra stað á jörðu; d. e. Folk kjendte ikke nogen smukkere Stad paa Jorden. — 5) O'Flaherty Ogygia, S. 186. O'Halloran T. 1, S. 103. — 6) Ogygia, S. 341.

OM DE GAMLE NORDBOERS BEKJENDTSKAB MED
DEN PYRENÆISKE HALVÖE; ved E. C. WERLAUFF.

ET Blik paa Nordens naturlige Beskaffenhed og paa det vi kunne vide om dets ældste Beboelse og Rörelser, lader os tillige formode, at den første Cultur hverken skyldes Stammefolkene eller senere indvandrede Colonister, men at Nordboerne selv maae have hjembragt den fra fremmede Egne. Ikke blot Nödvendigheden af at befrie Landet fra et Overflod af Indbyggere, som det ei formaaede at underholde, men og Trang til, under lykkeligere Himmelegne at holde sig skadesløse for eget Födelands Mangler, og andensteds fra at forskaffe sig Frembringelser, som Naturen havde nægtet Norden eller det endnu ikke havde lært at finde, födte hin uimodstaaelige Lyst til at gjæste fjerne Lande, der saa langt Historien gaaer tilbage i Tiden, selv i Hedenold characteriserer de nordiske Folk, og som tildeels forklarer os deres Udvandringer og Söetoge, deres Handelsfarter og eventyrlige Opdagelsesreiser. De gamle Skandinavere Færd og Spor af dem i de forskjellige Verdens egne, hvor Forsæt eller Tilfælde förte dem hen, Stater og Colonier som de der stiftede, den Tilbagevirkning disse havde paa Moderlandets Cultur — alt dette udgjör egentlig den vigtigste Deel af vor gamle (förchristelige) Historie. I denne Periode kan ingen tilfredsstillende Undersögelse over Tilstanden og Folkelivet i Norden finde Sted, uden bestandig Overfart til de Kyster, de gamle Nordboer pleiede at besøge, enten som Erobrere, Vikinger, Leietropper eller Kjöbmænd, og selv længe efter at Christendommen var indfört, fremmede Geistlige indkomne, og Handlende fra andre Lande havde fundet Veien herind, gjorde Korsfarere og Pilegrime sig ikke lidet fortjente af den nordiske Cultur.

Der gives næsten intet Land i Europa, af dem som grændse til Havet, der jo er bleven besøgt af de gamle Nordboer, skjönt i forskjelligt Öiemed og med ulige Virkning.

I nogle Lande stiftede de ordentlige Stater eller anlagde faste Colonier, andre lærte kun at kjende dem som Vikinger eller Kjöhænd; nogle Lande gjæstede de uafbrudt gjennem Aarhundreder, andre besøgte de sjeldnere og kun tilfældigen.

Det vestligste Land i Europa var tillige Grændsen for de gamle Skandinavers Fremskridt mod Vesten i denne Verdensdeel, ligesom Constantinopel var det mod Östen. „Spanieland og Myklegaard de ligge saa langt af Led” (d. e. af Veien. Isl. *afleiðis*) hedder det derfor i et gammelt Digt¹. Denne Fjernhed lader strax formode, at den pyrenæiske Halvöe ikke hörer blandt de Lande, der jævnligst ere blevne besøgte af de gamle Skandinaver. Baade som Vikinger og som Kjöhænd gave de brittiske, franske og tyske Kyster dem saa meget at bestille, at de kun sjeldent fristedes til at söge saa langt mod Vesten. Men da desuagtet Halvöen, fra det 9de Aarhundrede af, stundom findes at have været Maal for Vikingsfarer, Korstog og Pilegrimsreiser her fra Norden; da Kjendskab til Gibraltarstrædet, og, gennem dette, Adgang til nye Kyster og en anden Verdensdeel, var en Følge af Halvöens Omseiling; torde de i forskjellige Kilder adspredte Træk om Nordboernes Bekjendtskab med Halvöen i Hedenold og Middelalderen vel fortjene at opfattes i en sammenhængende Fremstilling, om end Virkningerne af disse Forhold, med Hensyn til vore Lande, næsten ere aldeles ukjendelige, og intet Mindesmærke mere vidner om vore Fædres Nærværelse i hine Egne.

f.

Länge för noget umiddelbart Samkvem kan tænkes mellem vore nordiske Lande og hin Halvöe, kunde man maaskee tænke sig en umiddelbar Omtusking af spanske og nordiske Produkter gennem PLENICERNE, hvis Colonier alt i Herodots Tid havde nedsat sig paa Spaniens sydlige Kyst, ligesom de igjen fra Gades besøgte de brittiske Öer for Tinnets, og formodentligen den vestlige Kyst af Jylland og Tydskland, for Ravets Skyld. Nord-

1) Danske Viser fra Middelalderen III, S. 16.

boerne kunde altsaa paa den Maade tænkes at være blevne bekendte med Metaller, især med *Jernet*, som Spanien i Overflod frembød, og som Ibererne førstode at hærde til ypperlige Vaaben, ligesom Indbyggerne i Britannien og paa de sorlingske Öer fik deres Tin betalt med Leerkar, Salt og Jernredskaber¹. I det ringeste synes Etymologien af Ordet *Jern* at pege hen paa Spanien, som dette Metals gamle Fædreland, hvorfra Kundskab om dets Brug siden udbredte sig middelbart til nordligere Lande. Jernets Benævnelse i forskjellige Sprog (Isl. *járn*, AS. *iven*, Irsk *jaran*, C. Brit. *haiaru*, Spansk *hierro*) synes, i det ringeste, at röbe en fælleds Oprindelse, hvad enten saa Phanicerne først have bragt dette Produkt fra Spanien til Norden ligesom til Irland, eller Nordboerne selv have erholdt det ved deres senere Bekjendtskab med dette Land, hvis Indbyggere først skal have faaet dette Metal fra Spanien, og der lært at opsøge og behandle det i deres eget Land².

2.

Kunde det historisk bevises, at den store gothiske Folkestamme, hvoraf de VESTGOTHER, der i det 5te Aarhundrede nedsatte sig i Spanien, udgjorde en Deel, oprindeligen havde havt sit Sæde i Skandinavien, vilde i nærværende Undersøgelse en nöiagtig Sammenligning mellem deres og de gamle Skandinavers Sprog, Love og Sæder være uomgængelig fornöden. Men da det, af de nyeste Grandskninger over Folkevandringens Historie, vel kan antages som Resultat, at hine Gothers, Vandalers, Longobarders, Burgunders o. fl. Folks første Herkomst maa söges i östlige Egne, og overblevne Sproglevninger snarere vidne om germanisk, end om skandinavisk Oprindelse, maa en fleersidig Sammenstilling af de skandinaviske og spanske Gother, med Hensyn til nærværende Undersøgelse, ogsaa blive af en underordnet Interesse. Sprog-

1) Heerens historische Werke XIII (Ideen 2 Th. 1 Abth. S. 177) jfr. XI. S. 68. — 2) Thorketins Pevils at de Irske ved Ostmannernes Ankomst til Irland i det 8de Aarh. fortjene en udmærket Rang blandt Europas Folk paa de Tider. (Danske Vid. S. Skr. Nye Samling, S. 16.)

ligheden mellem den vestgothiske og den gamle skandinaviske Tunge viser hen til disse Sprogstammers upaatvivlelige Slægtskab¹, ligesom Overeensstemmelse mellem Lovene deels kan udledes af en fælleds Herkomst, deels af den Lighed, der nødvendig maae yttre sig mellem forskjellige Folk der staae paa samme Culturtrin².

Da man for övrigt ikke kan nægte Mueligheden af, at enkelte skandinaviske Sværme efter deres gamle Vandrelyst kunne have fundet Leilighed til at blande sig i de vandrede Folks Vrimmel, — synes dog eet af disse, Herulerne, til en Tid virkelig at have boet her i Norden? — saa kunde Skandinaver ogsaa tænkes at være blevne optagne blandt Vestgottherne i Spanien, ja endog selv herfra at have vedligeholdt et Slags Forbindelse med deres fjerne Fædreland. Overhoved er det tydeligt af flere Vidnesbyrd hos de Middelalders Skribenter, der vedkomme dette Tidsrum, at der imellem de forskjellige Folk, som optraadte i Folkevandringen, var en mere fleersidig Berörelse og Omgang, underholdt ved Handel, Gesandtskaber og politiske Forhold, end den lange Frastand og övrige Omstændigheder i og for sig selv kunde berettige os til at antage. Man erindre sig blot den skandiske Konge Rodulf, der (efter Jornandes) tog sin Tillflugt til Theodorik den Store; Herulerne, der i 6te Aarhundrede søgte tilbage til det nordiske Land, hvorfra de vare komne; de frankiske og angelsaxiske Gesandter ved Hoffet i Constantinopel i 6te Aarhundrede, og flere lignende Facta, for at forstaae, hvor-

1) Som bekjendt, synes mange gamle germaniske Personnavne, fra Folkevandringens Periode, at have samme Oprindelse som de nordiske. Af vestgothiske Navne kan blandt andre anföres följende Exempler: Alfons (*Álfr*); Bermudes (Avermundus o: *Iermundur*); Eulich (*Egrikr*); Fröila (*Fri leifr*); Olimund (*Íallmundr*); Oppar (*Ubbi*); Pelagius (*Filagr*); Silo (*Sólvi*). — 2) En svensk Forfatter har villet finde Overeensstemmelse mellem Ploven i de midterste Provindser af Sverrig og den spanske Plov, men en näiere Sammenligning af begge Landes Jordbund og övrige physiske Beskaiffenhet maatte nok anstilles, för man deraf kunde drage noget historisk Resultat. (Amd. Berch Methodus investigandi origines gentium operamentorum ruralium, in Novis AA. Soc. Sc. Ups. Vol. I. p. 34 35.)

fra den anførte Forfatter, ei at tale om den senere Paul Warnefrid, kunde erholde de Sagn om vore nordiske Laude, hvilke de, skjönt for en Deel misforstaaede og forvanskede, have opbevaret for Eftertiden¹. Dog, om en lignende Forbindelse mellem skandinaviske og spanske Gotther kunne vi kun yttre Formodninger, der ikke stötte sig paa directe historiske Vidnesbyrd. Det er först fra den senere Vikingperiode af, gjennem Korstogene og Valfarterne, at vi kunne efterspore en deels krigersk, deels fredelig Samfarsel mellem Folkene ved Nordsöen og de baltiske Strande og Beboerne af den pyrenæiske Halvöe.

3.

Et Folk som beboer Öer og vidtstrakte Kyster, bliver ved Naturens Viuk tidlig fortroeligt med Havet; og i en raa Tidsalder var Söefart, Söeröveri og Handel som oftest uadskillelig forenet. Det er derfor sandsynligt at Östersöen tidlig har været Skueplads for de omkringboende Folks Virksomhed af denne Art; — man erindre sig Vidnesbyrdet hos Tacitus (Germ. c. 4) om Svionernes Söeduelighed; — men fremmede Kyster synes Nordboernes Skibe dog ikke for Alvor at have hjemsögt, för Exemplet og Haab om Bytte lokkede dem til at deeltage i de Söetoge, der tildeels kunde ansees som Fortsættelse af Folkevandringerne, og i hvilke det nordlige Europas söefarende Folk optraadte, det ene efter det andet. Nogle Frankers eventyrlige Tog fra det sorte Hav gjennem Middelhavet til deres Hjem, i Slutningen af 3die Aarhundrede — dersom ikke den hele Beretning grunder sig paa et blot Sagn, hvori er lidet eller intet historisk Sandt² — og Heruler-

1) Saaledes, för at holde os til det her omhandlede Folk, modtog den mächtige vestgothiske Konge Eurich († 484), der havde erobret en stor Deel af Gallien, i Bordeaux Gesandter fra *Saxer*, Franker, *Heruler*, Burgunder, Östgotther, Romere (Östromere?) og Perser; Sidon. Apollin. VIII. Ep. 9 Denne Eurich tog *Heruler*, *Farner* og Thyriinger i Beskyttelse mod Frankerne og underholdt Forbindelse med Svever, Vandaler og Östgotther. Mere om alle disse Forhold s. Aschbach *Gesch. der Westgothen* S. 156-57. — 2) Som Schlosser antager i sin *Uebersicht d. Gesch. d. alten Welt*, III. 7 Abth. S. 102, jfr. III. 3. S. 29. At den hele Fortælling grunder sig paa en

nes Angreb paa Spaniens nordlige og sydlige Kyster i det 5te Aarhundrede, vare som Forspil for Saxernes mere omfattende og langvarigere Angreb paa det romerske Monarkies Kyster. Sidstnævnte Folks Söeduelighed blev snart en Gjenstand for Romernes Skræk og Beundring¹, og nödte disse i 4de og 5te Aarhundrede at beskikke *Comites littoris Saxonici*, for at forsvare de franske og belgiske Kyster mod deres Angreb². Beliggenheden og övrige Omständigheder gjøre det rimeligt, at Friser, Angler og Jyder tidligen under Saxernes Navn have deeltaget i disses Söetog; i det mindste finde vi alle disse Folk forenede paa Toget til Britannien i 5te Aarhundrede. Da Frankernes tiltagende Magt i det 6te Aarhundrede begyndte at true Saxerne, fik disses Virksomhed en anden Retning end Söetog, og Leilighed aabnedes nu for Beboerne af de danske Kyster og Öer, som maaskee tilforn havde været indbefattede under Saxerne, til under eget Navn at gjøre sig kjendte og frygtede. Det er ved Aaret 515 at de DANSKE første Gang nævnes hos en Midlalders Skribent ved et Hærjetog paa de franske Kyster³.

fuldkommen Misforstaaelse, har Wersche sögt at godtgjøre i Völkerbündnisse Deutschlands, S. 123.

1) Sidonius Appollinaris, som döde i Slutningen af 5te Aarhundrede, giver en Beskrivelse af disse Saxer, der godt kan passe sig paa de Danske og Norske, der i den fölgende Tid dreve samme Haandtering: „*quorum quot remiges videres, totidem te ceraere putes archipiratas; ita simul omnes imperant, parent, docent, discunt latrocinari . . . Hostis est omni hosti truculentior. Improvisus aggreditur, provisos elabitur; spernit obiectos, sternit incautos; si sequatur, intercipit, si fugiat, evadit. Ad hec exercent illos naufragia, non terrent. Est eis quædam cum discriminibus pelagi non notitia solum, sed familiaritas. Nam quoniam ipsa, si qua tempestus est, hinc securus efficit occupaados; hinc prospici vetat occupaturos; in medio fluctuum, scopulorumque confragosorum, spe superventus læti periclitantur*“. Sidonii Appollinaris Opera ed. Sirmoand. Paris 1614. 8. p. 213. — 2) Depping (Normannernes Söetog, oversat af N. M. Petersen, S. 119) forstaaer ved denne littus Saxonieum saxiske Colonier paa Galliens Nordvestkyst. Andre, blandt hvilke Wersche (Völker u. Völkerbündnisse Deutschlands S. 132-33, henföre hiin Værdighed til en Nedsættelse af Saxerne paa Kysten af Britannien, tidligere end Midten af 5te Aarhundrede; jfr. Lappenbergs Geesch. Englands I. S. II. — 3) Gregor. Turonensis i Bouquet

Omtrent ved samme Tid have de NORSKE begyndt paa lignende Maade at forhverve sig Hæder og Bytte, men i Begyndelsen maaskee under de Danskes Navn, ligesom disse i lang Tid havde gaaet under Saxernes. Nu træde disse Folk (thi de Svenske synes først senere, og aldrig i nogen betydelig Grad, at have deeltaget i disse fjerne Tog) under den almindelige Benaevnelse stundom af DAN-SKE, stundom af NORMANNER¹, meer og meer frem paa Skuepladsen, og fra Slutningen af det 8de Aarhundrede, da Karl den Stores Krige med Saxerne opfordrede de Danske til at hjælpe disse deres Religions og Stammeforvandre, og til Udgangen af det 10de, vare de tyske, nederlandske, franske og brittiske Kyster Maalet for vore Forfædres idelige Angreb. Karl forstod at holde dem i Aye, men des frygteligere bleve de under hans svage Efterfølgere.

Neppe have nordiske Pirater ved at forfølge den franske Kyst naaet den pyrenæiske Halvøe, før i Slutningen af 8de Aarhundrede². Men fra Begyndelsen af 9de til henimod Slutningen af 10de Aarhundrede, give Aarhögerne Underretning om adskillige saadanne Plyndringer paa de spanske Kyster og saa langt op ad Floderne, som deres lette Fartøier kunde naac. Mange hidhörende Efterretninger torde maaskee endnu henhvile ubenyttede i utrykte spauske og arabiske Kröniker; det her Meddelte er Alt hvad udgivne Kilder have opbevaret om vore Forfædres Bedrifter i hine Egne i det nævnte Tidsrum, i hvilket Halvöen var deelt i to Riger, det nye gothiske, som ind-

Ber. Gallic. et Franc. Ser. T. II. p. 187. Capefigue Essai sur les invasions maritimes des Normands dans les Gaules p. 89, gör den Bemærkning, at Gregorius omtaler denne Begivenhed paa en Maade, der synes at antyde, at den ikke var den første af denne Art.

1) „*Nortmannorum exercitus collectus fuit de fortissimis DANORUM, SÆCONUM, NORREGORUM, qui tunc forte sub uno principatu constituti*“, Helmoldi Chron. Slav. L. I. c. VII. — 2) Maaskee viste deres engelske Stammeforvandre dem Veien; i det ringeste beretter Isidorus Pacentis at Angeli (engelske Søerövcre?) Aar 754 plyndrede de spauske Kyster; jfr. Aschbach Gesch. der Ommajjaden in Spanien I. S. 104

befattede den nordøstlige og nordvestlige Deel, og det mauriske, som indbefattede den sydlige.

Under Kong Ramiro I. af Asturien (fra A. 842) skal Spanien første Gang, og det endda ved et Tilfælde, være bleven hjemsøgt af Normannerne¹. En stor normannisk Flaade, som havde streift op ad Loire og Garonne, blev ved Storm dreven til Galliciens (det nordlige Spaniens) Kyster, landede her i Aaret 843² ved Gvion (i Asturien), trængte frem til Ferrol og ødelagde Landet vidt og bredt. Ramiro drog imod dem med en Hær, anrettede et stort Nederlag, gjorde mange Fanger og opbrændte 70 af deres Skibe. Efter andre Beretninger skulle de, deels ved Corunnas kjække Modstand med Skyderedskaber (*ballistariorum occursu*), deels ved en Storm mod denne Stad, have lidt saa meget, at kun 30 Skibe kom derfra³. Disse forstærkede sig snart igjen med andre Søeröverskibe, seilede nu langs Kysten til Lissabon, hvor de skal have viist sig 54 Skibe stærke. De stege i Land, ængstede Byen i 13 Dage, og ødelagde hele Omegnen; men da den mauriske Undsætning nærmede sig, vovede de ikke at oppebie et Angreb, gik ombord med Bytte og Fanger, og skal kort efter have hjemsøgt Kysterne af Algarve, overrumplet Niebla og Cadix og ødelagt Landet lige til Sidonia⁴. Imidlertid var det dog først i det følgende Aar, 844, at Forestillingen om den Vinding, som de rige saraceniske Besiddelser lode haabe, lokkede dem til det sydlige Spauien. De christe-

1) „*Gens hæcce crudelissima et in partibus nostris antea non visa.*” Lucæ Tudensis Chron. mundi in A. Schotti Hisp. illustr. T. IV. p. 77. *Normanni primi in Asturias venerunt — gens nostris in finibus antea non cognita* hedder det i andre gamle Krøniker, anførte hos Aschbach I. S. 254. — 2) Af nogle Forfattere henføres disse Begivenheder urigtigen til A. 827; jfr. Ser. Rer. Dan. I. 513. Suhms Dann. Hist. II. S. 61. — 3) Luc. Tudensis Chr. I. c.; I. Vasæi Chron. in Hisp. ill. T. I. p. 709; Rod. Sanctii Hist. Hisp. P. III. ibid. T. I. p. 159; Rod. Toletani de reb. Hisp. Lib. IV. c. 13. 26. T. 2. ibid.; Chron. Sebastiani i Espana sagrada XIII. p. 486; Ser. Rer. Dan. I. p. 527, 532; Suhm II. S. 126-27, Aschbach I. c. — 4) Rod. Tolet. Hist. Arab. I. c. p. 175. Ser. Rer. Dan. I. p. 532; Aschbach I. c.

lige og arabiske Beretninger om disse Foretagender afvige i enkelte Omstændigheder fra hinanden; at forene dem er altid vanskeligt¹: det reent Factiske træder maaskee sikkest frem, naar Begivenhederne fremsættes uafhængigen efter de forskjellige Kilder.

Roderik af Toledos Beretning lyder saaledes²: „Aaret efterat Normannerne havde været for Lissabon, kom de med en endnu større Flaade til Andalusien og kastede Anker i Guadalquivir. De angreb den velhavende og folkerige Stad Sevilla, indsluttede den i 13 Dage og ödelagde Omegnen; men da de ved de Beleiredes heftige Udfald mistvivlede om at indtage Byen, begave de sig med stort Bytte og mange Fanger til Algeziras, Cadix og Medina Sidonia, holdt adskillige Træfninger med Araberne, ödelagde Alt og gjorde meget Bytte. Neppe vare de borte, för Araberne samlede sig og satte efter dem, men vendte med noget Tab tilbage til Sevilla. Normannerne gik derpaa til Algeziras, angreb den i 3 Dage, satte Ild paa den, ödelagde Hauger og Viingaaarde og gjorde meget Bytte. Men da deres Hu bestandig stod til Sevilla, sögte de paa Ny herhen, angreb og nedlagde mange Saracener, og nödte Resten til at holde sig indenfor Murene. Et heelt Dögn ængstede de saaledes Byen paa det haardeste, og da de ikke kunde faae den indtaget, droge de den fölgende Dag til deres Skibe med et rigt Bytte fra Forstederne. Da Abderrahman (den Anden fra A. 822-52) fik Efterretning herom, samlede han en stor Hær til Undsætning for Sevilla. Det kom til et Slag, hvori Seieren blev uafgjort. Normannerne trængte efter Slaget ind i Byen Tablata nær ved Sevilla: men Saracenerne tvang dem ved Skydemaskiner til at forlade Byen og faldede

1) Suhm l. c. S. 128-29 har neppe været heldig heri; heller ikke hans Formodning, at dette Tog kunde være anført af en yngre Regnar Lodbrok der omtales hos Saxo, stötter sig paa nogen sikker Grund. — 2) Hist. Arab. i Hisp. ill. II. p. 175-76. Denne Forfatter er vel ikke ældre end fra 13de Aarhundredes første Halvdeel, men har dog i dette af hans Skrifter gode Efterretninger, tildeels hentede fra arabiske Kilder; jfr. Aschbach ant. St.

400 af dem. Endnu i nogle Dage ödelagde de Egnen om Sevilla, men da de erfarede at Abderrahman udrustede 15 Skibe og en nye Hær mod dem, vendte de tilbage til Lissabon, hvor andre af deres Skibe stödde til dem, med hvilke de drog hjem.”

Efter de arabiske Forfattere¹ var Sammenhængen følgende: „Normannerne beleirede A. 845 Sevilla. Indbyggerne forlode Staden og toge deres Tilflugt til Carmona og de nærliggende Byer. Saracenerne vovede i Begyndelsen ikke at modsætte sig Normannernes Fremskridt, men da de havde faaet en betydelig Forstærkning, besluttede de at angribe dem og lagde sig i Baghold paa Veien fra Sevilla. Normannerne drog efter Sædvane om Morgenen ud af Staden for at plyndre i de omliggende Landsbyer; Saracenerne overfaldt og dreve dem paa Flugt, og indtog derpaa Sevilla. Andre normanniske Hobe, som havde staaet ved Alicante og Cordova, stödde, da de erfoer deres Landsmænds Skjebne, til dem. Forgjeves sögte Abderrahman at hindre deres Tilbagetog; de förte med et rigt Bytte og mange Fanger. Dog angreb Saracenerne dem, da de vilde indskibe sig, og opbrændte 4 af deres Skibe². Siden efter (846) fattede Abderrahman Mistanke til Kong Ramiro af Asturien, at denne havde foranlediget disse Angreb af Normannerne, hvorfor han endog prøvede paa at bekrige ham³. Usandsynligt er det ikke, at den asturiske Regent kan have befejnt sig af samme Middel for at skaffe sig disse besværlige Gjester af Halsen, som

1) Disse ere især benyttede af Cardonne, *Histoire de l'Afrique et de l'Espagne sous la Domination des Arabes*, composée sur différens Manuscrits arabes de la Bibl. du Roi. T. I. p. 275-77, og af Conde, *Geschichte der Mauren in Spanien* I. S. 281, jfr. Aschbach *anf. St.* — 2) Hertil kan föies af De Guignes *Histoire des Huns* I. p. 357, at A. 844 viste Madgiou sig ved Andalusens Kyster. De kom til Cades og Schidonna, derfra til Sevilla, bleve slagne den 12te i Maanedens Muharrem, og vendte derpaa tilbage til deres Skibe. Nogen Tid efter fratog man dem og opbrændte 4 Skibe, hvorpaa de afsceide. Madgiou betegner for Muhamedanerne alle dem, der ei bekjende sig til Islam, saavel Jöder som Christiane, fölgelig ogsaa de hedenske Normanner; jfr. Ibn Fozzlans *Berichte über die Reisen älterer Zeit*, von Frähn, S. 137. — 3) Ferreras II. S. 657.

de frankiske Konger, nemlig ved Penge frakjøbt sig dem og overtalt dem til at vende sig mod hans Fjender, Saracenerne.

Efter disse gennem flere Aar gjentagne heftige Angreb paa forskjellige Punkter af Halvöen, synes denne i en rum Tid at have nydt Fred; i det mindste have de spanske Kröniker kun anmærket, at i A. 850 lode normanniske Skibe sig see ved Balobriga i Asturien, hvor Biskoppen af Mondoneda, den hellige Gundisalvus, ved sine Bønner udvirkede at de forgik¹. Dog ansaae man sig ikke for fuldkommen sikker, thi A. 848, da Normannerne plyndrede vidt og bredt i Frankrige, blev Catalonien sat i Forsvarsstand². Men omtrent et Decennium efter denne Tid, med ns Ordonno I. regjerede i Asturien og Leon og Muhamed I. i Cordova, landede Normannerne med 100 Skibe paa Galliciens Kyster. Provindsens Statholder Don Pedro gik dem imöde med en Hær, nedlagde en stor Deel af dem, stak endeel af deres Skibe i Brand, og tvang dem til igjen at gaae ombord³. Det var paa denne Tid at talrige normanniske Sværme, især anförte af den vilde Hasting og hans Fostersön Björn Jernside, hærjede Frankerig, indtog Paris, hjemsögte Italien, og udbredte Ödelæggelser langs med Middelhavets Kyster. Efterat de havde naaet til Middelhavet, deelte deres Magt sig i flere Retninger. En Flaade gik opad Rhonen, plyndrede Landet paa begge Sider, forskandsede sig paa Öen Camergues, hvorfra de gjorde jævulige Tog, og blandt andet skal have plyndret Kloostere og Stæder i Rousillon og Staden Ampurias i Catalonien. En anden Flaade paa 60 Skibe vendte sig mod Spanien og plyndrede Stæderne Algeziras, Alhadra i det portugisiske Estremadura og Mesquitella i Beira, men indskibede sig, da det saraceniske Rytteri ankom. Disse landede siden i Mauritanien, hvor

1) Ser. Rer. Ban. I. p. 535. cfr. Luitprandi Fragmenta efter hans Chronicon, udg. af Tamaio de Vargas. Madrid 1635. 4. p. 17. — 2) Ferreras Historie von Spanien II. S. 658. — 3) Ferreras S. 686. Suhm II. S. 214.

de angreb Staden Nacchor¹, dræbte mange af Indvaanerne og plyndrede Majorca, Formentera og Minorca. Efterat have fortsat disse Plyndringer til Sicilien, ja, som det synes, endog lige til Grækenland, kom de ved Vinterens Begyndelse tilbage til Spanien, plyndrede paa Nye og overvintrede her; hvorpaa de (860) søgte ud i det Atlantiske Hav². Det følgende Aar løb igjen disse 60 Skibe op ad Seine, og forenede sig med et andet Parti, som var i Begreb med at beleire en fransk Bye³; 862 sluttede de sig til den Flaade, som efter Overeenskomst med Karl den Skaldede forlod hans Land og søgte til Bretagne⁴. Saaledes kan en enkelt Hærs eller Flaades Foretagender med temmelig Sikkerhed forfølges gjennem et Tidsrum af tre Aar.

Nu forekommer i et heelt Aarhundrede intet Vidnesbyrd om Normannernes Anfald paa Spanien, uagtet Alphons den Store af Asturien og Leon (fra 866) anlagde et Kastel ved Oviedo mod uformodentlige Angreb af dem eller Saracenerne fra Söen af (*navalis gentilitas . . . piraticus exercitus*), og forflyttede Helgenreliquierne fra Toledo og andre spanske Stæder til St. Salvators Kirke der, som til det sikkreste Sted⁵. Mueligt at mangt enkelt Vikingetog kan have undgaaet Annalisternes Opmærksomhed⁶; men man kan ogsaa antage, at Erobringen af Normandiet, og den Leilighed til fordeelagtigere Foretagender af dette Slags, der frembød sig under de svage franske Konger, kan have beskjæftiget dem saa meget, at de ikke agtede det fjerne Spanien, hvor tildeels større Modstand kunde ventes. Først A. 951 skal Galliciens Kyster igjen være gjæstede af en normannisk Flaade⁷. Den gjorde

1) Om Beliggenheden af denne Bye s. Suhm II. S. 214. — 2) Ser. Rer. Dan. I. p. 551-52. Suhm II. p. 224-28. Aschbach I. S. 289-90. — 3) Ser. Rer. Dan. II. p. 553. Suhm II. S. 231. — 4) Ser. Rer. Dan. II. p. 255. Suhm II. S. 237. — 5) Ser. Rer. Dan. V. p. 108. Aschbach anf. St. S. 344. — 6) Da de Danske i A. 926 fra Eugelland af gjorde et Tog til Afrika, og ødelagde Byen Arzilla i Kongeriget Fez, er det ikke usandsynligt, at de ved samme eller lignende Leilighed ogsaa kunne have gjæstet Halvöen; Suhm II. S. 513. — 7) Ferreras, III. S. 117-18. Det maa bemærkes, at de arabiske Kil-

Landgang, udbredte Skræk og Forvirring, ödelagde og plyndrede Stæder, dræbte en stor Deel af Indbyggerne og hortførte mange Fanger. I Anledning heraf tillod Kong Sancho af Leon Bispn af Compostella, Sisenand, at befæste denne Bye og St. Jacobs Kirke med en Mür. Men under Udförelsen af dette Arbeide övede Prælaten et saadant Tyrannie, at hyppige Klager indløb desangaende til Kongen, og da denne satte ham i Rette derfor, vakte han endog et Oprör. Kongen gik imod ham med en Hær: han blev fangen, afsat og hans Efterfølger Rosenandus (*Reodosindus*) fik kort efter Leilighed til med Kraft og Held at optræde mod de samme Fiender¹. Kong Harald Blaatand havde nemlig A. 963 sendt Hertug Richard af Normandiet Hjelpetropper mod Kongen af Frankerig, men da de Stridende bleve forligte, overtalte Hertugen nogle af dem til at lade sig döbe, og Resten gav han Anslag paa Spanien, hvorhen han gav dem Vevisere fra Coutances. Næste Aar ankom de til Spanien, hvor de skal have opholdt sig en Tidlang, gjort flere Angreb og indtaget 18 Stæder. Endelig samlede Spanierne, endog Landboerne, sig engang og angreb Normannerne, men lode et stort Nederlag. Tredie Dag efter randsagede Normannerne Valpladsen, for at plyndre de Döde, og fandt da blandt disse Sorte eller Blaaemænd². Denne Sværm har det formodentlig været, der samme Aar (964) landede paa Galliciens Kyster og udövede skrækkelige Grusomheder, da den omtalte Bisp Rosenandus af Compostella samlede en Hær, drog imod dem, angreb og tvang dem efter et stort Nederlag til at söge tilbage til deres Skibe³.

der, stundom maaskee ogsaa de christelige, ved Gallicien ei blot forstaae denne Provinds med Asturien og Leon, men ogsaa alt Landet paa hin Side Duero; Conde I. S. 344. Aschbach II. S. 198.

1) Aschbach II. S. 191. — 2) Wilh. Gemmetie. L. III. in *Camdeni Script.* Pref. 1603. fol. p. 631. *Dudo de moribus Normanorum* in *Duchesnii Ser. Norm.* p. 151. *Subms* III. S. 88-91. Aschbach II. S. 135. — 3) *Ferreras* III. S. 119. Aschbach II. S. 191.

Faa Aar senere nævne Aarbøgerne det sidste Angreb fra denne Kant. Aar 969 under Ramirø III. landede i Gallicien en normansk Flaade paa 100 Skibe, anført af en Konge Gudrön¹, og trængte frem til Compostella, for at plyndre denne rige Stad, hvor Gallieierne havde samlet alle deres Rigdomme. Den afsatte Bisp Sisenand, som havde forladt sit Fængsel og igjen med Magt havde sat sig i Besiddelse af Bispeværdigheden, samlede alt sit vaabendytige Mandskab og gik Fienden imøde, som han traf og angreb ved Tornellos, men mistede selv Livet ved et Pileskud. Hans Hær tog Flugten og Normannerne hjemsøgte nu de øvrige Stæder i Gallicien, som gave dem hvad de forlangte, for at undgaae Plyndring. Paa denne Maade rykkede de frem til de cebreriske Bjerger², hvor de nærmede sig Kysten, deels for ei at fjerne sig for langt fra deres Flaade, deels fordi der allevegne fra samledes Mandskab imod dem. Men imidlertid havde Greven af Gallicien, Gonzalez Sanchez, bragt en betydelig Hær paa Benene, hvormed han havde Befaling at angribe Normannerne og forhindre at de ikke skulde komme bort med deres Bytte. Han standsede dem nær ved Havnen Ferrol i Gallicien, hvor deres Flaade befandt sig, angreb og slog dem efter en tapper Modstand; de Fleste med Anføreren Gudrød faldt, Resten blev tagen tilfange og Flaaden opbrændt (970)³.

Alle disse Efterretninger om nordiske Vikingers Bedrifter paa Halvöen skyldes spanske Skribenter. Der er ingen Grund til at antage, at de i vore gamle Kilder saa hyppigen omtalte Söetoge, for største Deel mod Lande

1) Saa kalder Suhm ham III. S. 103. Hos de spanske Skribenter kaldes han *Gundiredus*, *Gundaredus*, *Gundericus*. Af hvad Herkomst han var, vides ikke; Suhm III. S. 104 nævner som en lös Gising, at det kunde være en Broder af den norske Kong Harald Graafeld. — 2) *Ad Alpes montis Zebrarii* Luc. Tudensis Chron. Mundi in Hisp. ill. T. IV. p. 86. *Qui mons dicitur Onagrorum*; Rød. Tolet. de reb. Hisp. ib. T. II. pag. 86. Aschbach II. S. 192. Om den formodentlige Beliggenhed af denne Bjergstrækning s. Suhm III. S. 103. — 3) Rød. Toletani de reb. Hisp. l. c., Lucæ Tudensis Chron. l. c., Joh. Vasæi Chronica. ib. T. I. p. 718. Ferreras III. S. 123-25. Suhm III. S. 103-4.

som laae Vesten for vort Norden (Vesterviking), kan have været stiledede mod andre end de brittiske, franske og tyske Kyster¹.

Det eneste nordiske Udsagn om et Tog til Spanien, som med nogen Sikkerhed kan henføres til Vikingperioden, i det ringeste til Slutningen af den², forekommer i *Knytlinga Saga*³: „Ulf heed en Jarl i Danmark. Han var en dygtig Krigshelt, han foer i Vesterviking, indtog og ødelagde Gallizuland⁴ og övede der meget Hærværk, derfor blev han kaldet Gallizu-Ulf⁵. Han var gift med Bothild, en Datter af Hakon Eriksen Jarl”. Denne Ulf, som Saxo⁶ nævner *Ulvo Gallicianus* og gjør til en Farfader af Erik Eiegods Dronning Bothild, maa, ifölge de anförte Data, være födt omtrent A. 1000. og kan derfor ikke antages at have deeltaget i noget af de i spanske Kilder omtalte Tog mod Halvöen⁷.

1) Det formeentlige Tog til Spanien af Sigurd Snagöie, Regnar Lodbraks Sön (Ser. Rer. Dan. II. p. 284; jfr. Suhms D. Hist. I. S. 581), grunder sig blot paa Misforstaaelse af et gammelt Digt; s. Petersens gammel-nordiske Geografi I. S. 45. — 2) Ifölge det nyelig udgivne gamle Brudstykke af den norske Historie, skulde Erik Blodöxe være faldet paa et Herjetog i Spanien (Forumanns Sögur X. p. 385, jfr. Schönings N. Hist. III. S. 475). Dette, paa intet andet Sted forekommende Sagn, strider imod den almindelige Beretning, at han er falden (omtrent 952) i Engelland; Heimskr. I. p. 129, jfr. Suhms D. Hist. III. S. 51, hvormed dog igjen maae sammenlignes Lappenbergs Indvendinger i Gesch. Englands I. S. 392-93. — 3) Forumanns Sögur XI. p. 302. — 4) En nyere Cödex læser Vestr-Galicialand. — 5) Det var ikke usædvanligt at de Gamle saaledes fik Tilnavn af Steder, som de pleiede at befare; f. Ex. Rafu *Hlymreksfari* (Landuama p. 129) og Rafu *Holmgarðsfari* (Ol. S. Trygv. i Forumanns Sögur II. p. 95). — 6) Lib. XII. p. 222. — 7) Denne Galliciuulfs Slægtskabsforhold er endnu temmelig dunkelt. Suhms Meninge derom findes i hans Danm. Hist. III. 465. 661. IV. Tabel, ved S. 636. 640. 641. Hans Formodning IV. S. 503. 722, at den *Gannud Wolf Satrapa Danorum*, som efter Adam. Brem. descr. Daniæ ed. Lindenbrog. p. 135 tilligemed, eller paa samme Tid, som den norske Kong Harald Haardraade undersøgte det nordligste af Nordhavet (jfr. p. 152), kunde være identisk med Ulf Galliciefarer, er ei usandsynlig, især da *Gannud Wolf* let kunde være en Afskriverfeil for *Galliciuulf*. Dog dette med meget mere ville vi maaskee komme til Vished om, naar den længe ventede første kritiske Udgave af hin for vor ældre Middelalders Historie saa umistelige Forfatter engang erholdes.

At nu fast Nedsættelse paa een eller anden Deel af Halvöens Kyster ikke blev Følgen af disse Nordboernes Vikingtog, hvis Tendents dertil er kjendelig i andre Egne, fra Slutningen af det niende Aarhundrede, kan letteligen forklares ved Hensyn til de særegne Forhold. Frastanden fra Hjemmet var længere end til noget andet af de Laude, som nordiske Vikinger hjemsøgte. De fleste Sværme, som naaede hertil, vare alt i Forveien svækkede ved Angreb paa nærmere Kyster, hvor Tilstanden som oftest var mere indbydende. Frankerig. tildeels ogsaa Engelland, beherskedes i det 9de og 10de Aarhundrede af svage Regenter. Indvortes Uroligheder fandt her uophørligen Sted. Partiernes, ikke sjelden med Kongesønner i Spidsen, søgte hos de nordiske Pirater Forbund og Hjælp mod hinanden indbyrdes; og gik det end ikke altid saavidt, toge de christue Franker dog ei i Betænkning at sætte disse haardnakkede Fiender i Stand til desbedre at bekrige deres Brødre og Troesforvandre, ved selv at sælge hine Vaaben. I ringere Grad maatte derimod Sagernes Stilling begunstige Normannernes Fremskridt paa den pyrenæiske Halvøe, om de endog hertil havde medbragt større Kræfter, end Omstændighederne som oftest tillode dem. De nordlige Kyster vare ved deres Ufrugtbarhed maaskee endnu mindre tillokkende, end de ved deres krigerske Beboere vare afskrækkende¹. Den sydlige eller saraceniske Deel var derimod, lige til heved Slutningen af det 10de Aarhundrede, under jævnlige Thronstridigheder og Oprør, og under uafbrudte Krige mod de spanske Christue, Frankerne og Normannerne, ved Handel, Søefart og udmærkede Regenter, i en blomstrende Forfatning. Især havde den Nødvendighed for de ommajadiske Kalifer i Spanien, at holde sig i bestandig Forsvarsstand mod Angreb af deres abbassidiske Troesforvandre, og at sikre Han-

1) At man her sørgede for Byernes Befæstelse mod Normannerne, og med Held anvendte Skydemaskiner, som maae have været hine ubekjendte, er alt ovenfor bemærket.

delen mod de talrige afrikanske Söerövere, allerede fra Slutningen af det Sde Aarhundrede skabt en Söemagt, som i meer end to Aarhundreder var den herskende i Middelhavet. Naturligviis maatte denne ogsaa afgive et kraftigt Værn mod Fienderne fra Norden; men mod disse toges desuden andre kraftige Forholdsregler, ved egne Kystfartöier, ved stadig underholdt Kystmilitz paa de bekvemme Landingspunkter og ved Opstilling af Courerer til Hest paa Landeveiene, der hurtigen kunde befordre saavel Efterretninger om fiendtlig Landgang som Regjerings Anordninger¹.

4.

Jo mere de nordiske Riger consoliderede sig, jo mere Christendommen udbredtes og befestedes, og med den Culturen tiltog, jo sjeldnere bleve ogsaa hine Vikingtog². Dog medførte de rov- og kamplystne Nordboeres Eiendommelighed, at disse Tog ikke saameget indstilledes eller ophörte, som fortsattes under andre Motiver. De Danske og Svenske troede med et Slags Ret at kunne herje visse sydlige Kyster af Östersöen, hvis Beboere vare Uchristne og ovenikjöbet Söerövere. Over enkelte Dele af Skotland og de vestlige Öer tilegnede de Norske sig fra gammel Tid et Slags Herredömmе, som de skotske Regenter stundom vilde gjöre dem stridigt, hvilket igjen foranledigede jævnligе Tog til disse Kyster³. Med den spanske Halvöe var Tilfældet omtrent det samme, som med Landene ved Östersöen; meer end Halvdelen af den beherskedes paa den Tid af saraceniske Muselmænd. Der var altsaa Anledning nok for de christne Nordboer til, især paa deres Tog til det hellige Land, stundom ogsaa at gjeste hine Kyster. Men selv paa det christne Spanien, hvis Kyster de paa Veien droge forbi, og hvor Nödvendighe-

1) Condes Gesch. d. Mauren in Spanien S. 200; Aschbach I. S. 128. 268. 340. II. S. 8. 87. 159. 245. 256. — 2) Alt i Harald Haardraudes Tid blev det anseet for en Christen uanstændigt, at fare i Viking; Torfæi II. Norv. III. p. 318. — 3) Endnu i Sverres Tid var derfor Talen om at fare i *Festerviking*. Heimsk. IV. p. 207.

den undertiden böd dem at lande, for at gjøre det saakaldte Strandhug. gik det, efter Tidens Viis, sjelden af uden Fiendtligheder. Deres Korstog mod de spanske Vantroende vare saaledes i flere Henseender at betragte som Fortsættelse af Fædrenes Vikingtog.

Den første christne Konge her i Norden, der paa en Reise til det hellige Land skal have besøgt Spanien, i hvis nordlige Deel, eller Leon, Alphons V. paa den Tid regjerede, er Olaf den Hellige. Efterat Kong Ethelred af Engelland, hvem han havde hjulpet mod de Dauske, var död A. 1012, fortælles der¹: „Kong Olaf seilede sönder ud over Havet, og holdt en Træfning i Ringsfjord. Derpaa styrede Kongen med sin Flaade mod Vesten til Grislepølle, og sloges der med nogle Vikinger udenfor Vilhelmsbye: Kongen havde Overhaand. Dernæst stred han vester i Fetlafjord. Kong Olaf seilede herfra sönder ud til Seliepølle og holdt et Slag; han indtog der en stor og gammel Stad, som kaldtes Gunvaldsborg. Der tog han til Fange en Jarl (Hövding) ved Navn Geirhödr (Geirfinn)², som regjerede over Staden. Kong Olaf underhandlede med Borgerne, paalagde Staden en Skat og Lösepenge for Jarlen, ialt 12000 Guldpenge (30 Mark Skillinger). Derefter holdt Kong Olaf med sin Flaade vester til Karlsaae, herjede der, og holdt et Slag hvori han seirede. Men medens han laae der og ventede paa Medvind for at seile gjennem Strædet til det hellige Land, havde han den mærkelige Dröm, ifölge hvilken han begav sig hjem til sit Fædreneland“. Foruden denne, efter Indhold og Fremstilling at dömmes historisk troværdige Beretning haves

1) Heimskr. II. p. 16-17; sammenlignet med Saga Olafs hius helga: Fornmanna Sögur IV. p. 54-55. Den mærkelige, i Norge selv forfattede korte Fortælling om de norske Kongers Historie, anfører intet Sagn om Olafs Eventyr paa hans Tog, men indskrænker sig til fölgende Ord: „*mært er sagt frá viðlendi ferðar Olafs*“; Fornmanna Sögur X. p. 395. — 2) Grundseproviindserne bestyredes paa den Tid, som længe efter, netop af saadanne Statholdere (*duces*). I Midten af det 19de Aarhundrede var der i Gallicien en Statholder ved Navn *Gundisalvus*; man ikke *Gunnvaldsborg* kunde hermed staae i Forbindelse? jfr. Aschbach l. c. II. S. 311.

endvidere fra andre Kilder adskillige hidhørende Sagn, som vel baade ved Indhold og formodentlige Alder mere nærme sig Digtning end Historie, men som dog ved deres Ælde og øvrige Beskaffenhed her fortjene en Plads¹.

Nu komme vi til Fortællingen om, hvorledes Kong Olaf seilede med sin Flaade til Fetlefjord og gik der i Land. Der var et bebygget Herred og imellem dette og Havnen store Skove. Kong Olaf og hans Mænd formodede, at der maatte være et endnu større Herred ovenfor Skoven, og droge derhen for at plyndre; men da Veien tyktes dem vel lang, vendte de tilbage til deres Skibe, og da de skyndte sig afsted, mærkede de paa een Gang, at Kongen savnedes, saa de bebreidede sig höiligen deres Uforsigtighed, og der blev megen Sorg i Hæren. Men hvad Kong Olaf angaaer, da kom han, efterat han var bleven skilt fra sine Mænd, til en stor Bygd; og da Beboerne der saae ham, forekom det dem, som om han havde en overordentlig stor Hær med sig, og at han ganske vilde ödelægge deres Bygd, hvis de ikke ved en klog Beslutning sögte at afværge det. Herredets Hövdinger samlede sig derfor, droge ham imöde og tilböde at betale ham saa stor en Krigsskat som han vilde fordre. Kongen forlangte saa meget Kvæg, Guld og prøvet Sölv (*brent silfr*) som han vilde have, hvorpaa nogle Mænd bleve beskikkede til at före dette Gods ned til Stranden, og Kongen selv fulgte efter dem, og drev saaledes Folk og Kvæg foran sig. Men da hans Mænd fik Öie paa ham, i det han saaledes red oppe fra Landet af, bleve de gladere, end nogen kan sige. Men saasnart Landets Indbyggere saae saa mange Mænd i Brynier komme sig imöde og Kong Olaf alene at drive dem selv foran sig som Fanger.

1) De findes deels i den Recension af Olaf den Helliges Saga (yngre end Midten af 13de Aarh.), som Oldskrift-Selskabet har fulgt ved sin Udgave (men mangler i de fleste andre Haandskrifter), deels i Tillæg til samme Saga i Flatöebogen; fra begge Kilder ere de indförte i Oldskrift-Selskabets Udgave i Fornamma Sögur IV. p. 55-58. (Dsk. Overs. IV. S. 51-54) og V. p. 160-65 (Dsk. Overs. V. S. 151-52, men ikke fuldstændig).

med deres Öxne og Faar, gave de sig til at raabe og hyle, og at rive sig i Hovedet med ynkkelige Gebærder. Kongen havde Tolke med sig hvor han drog hen; han spurgte da, hvad disse sære Lader skulde betyde. De svarede ham, at de meente at være blevne forblindede ved Tryllerie og at det forekom dem, som om der kom en meget stor Hær imod dem, der tillige var saa skiinnende, at de ikke vovede at anfælde den. Han gav dem da to Kaar at vælge imellem, enten at stride med ham, hvis de torde, eller at bringe det Gods ned til Stranden, som de førte med sig; de foretrak da det sidste. Kongens Mænd modtog derpaa Strandhugget, og de andre vendte tilbage¹⁾.

„Den fjortende Landgang gjorde Kong Olaf i Karlsaæ: paa dette Tog fulgte ham Thorkel Jarl den Höie og Ulf Thorgils Sprakalegs Sön; de krigede i nogen Tid mod de hedenske Voldsmænd. Hedningerne, der boede ved Karlsaæ, dyrkede to Væsener som Skytsguder, ved hvis Hjælp de overvandt de fleste af deres Modstandere. Det ene var en Havfrue²⁾, som laæ stundom i Karlsaæ og stundom i Havet. Hun dyssede Skibsfolk i Sövu med sin lillige Sang, og naar hun mærkede, at de alle sov, valtede hun Skibene og drukkede Mandskabet; til anden Tid skreg hun saa höit, at mange bleve ligesom galne og vendte om igjen. Det andet Dyr var en Vildbasse, som havde mange Mænds Alder; ingen maatte dræbe en Gris af dens Yngel; den var meget stor og grum. Denne Gang laæ Havfruen i Karlsaæ: dette Dyr er skabt saaledes at det neden for Beltestedet er som en Fisk med Finner, men oventil som en Kvinde. Det er hendes Natur at lege med Fiskene, naar hun er i Vandet: hvis hun sky-

1) Et lignende Træk, der efter den herskende Forestilling skulde bebude Olafs tilkommende Hellighed, er ogsaa opbevaret fra hans Tog i östlige Lande; IV. p. 46. — 2) I Originalen *margygr* af *mar* d. e. Hav, poet. og *gygr*, d. e. Jettekvinde. Dette fabelagtige Dyr, som ogsaa kaldes *hafgygja*, nævnes paa flere Steder i de islandske Annaler; s. *Speculum Regale* p. 169-71, hvis Beskrivelse temmelig nøie stemmer overeens med nærværende; jfr. Gummerus kritiske Tanker om Kraken, Søormen etc. i *Nye Saml. af Norske Vid. S. Skr.* I. p. 29.

der sig frem mod et Skib, da ansees det for Varsel om, at Een skal omkomme; men hvis hun skyder sig fra det, da bliver Reisen heldig. Dette Uhyre var saa stærkt, at det havde voldt maangen Mands Bane i Flodmundingen. Da Kongen skulde lægge ud, saae de ved Flodens Udløb i Havet dette Udyr, som i Skrifter kaldes Syrena eller Syrenus, ligge og lege i den lange og brede Flodmunding; hun skjød sig høit op fra Grunden af Havet. Da det forreste af Olafs Skibe løb frem mod Uhyret, greb det fat i Stavnen, veltede det og trak hele Besætningen ned i Dybet. De som fulgte efter paa de andre Skibe, bleve bange og sagde: lader os oppebie Kongen og see hvad han vil gjøre. Derpaa vendte de Skibene om, raabte til Olaf, saasuart han kunde høre dem, sagde at der var Fare paa Færde i Udløbet, og fortalte ham Tildragelsen. Olaf befalede strax at roe frem med hans Skib, hvilket ogsaa skete. Nu kom Havfruen op og foer med opspilet Gåb mod Skibet. Men Olaf drog, efter nogles Fortælling, sit Slagsværd og huggede Hænderne af hende paa Stavnen; andre berette, at han skjød hende et Spyd i Brystet, som blev hendes Bane. Stor var den Lykke, Himlen havde foruødt ham fremfor andre, naar Fare var forhaanden, og det viste sig, hvormeget Gud ærede ham allerede i denne Verden. Men da Olaf gav Havfruen sit Banesaar, skreg hun saa høit, at man aldrig havde hørt Mage dertil.”

Dette Sagn om Havfruens Drab forekommer noget udførligere, og tildeels med andre Omstændigheder, paa et andet Sted¹:

„Striden var kun lidet til Indbyggernes Fordeel; de tabte i Kampen med Kong Olaf mange Folk og maatte desuden udrede svære Paalæg af Penge, uden al Barmhertighed. Hedningerne besluttede derfor, med allehaande Ofrieger og djævelsk Besværgelse, at paakalde deres Skytsaander, Havfruen og Vildbassen. Skjøndt nu den onde Aånd erkjendte sig alt for svag til at modstaae en saa

1. Af Flotbogens; Olafs h. Saga, Fornmanna Sögur V. p. 162.

ypperlig Guds Ridder, som den hellige Kong Olaf, saa vilde han dog ikke være döv mod sine Tilhængeres Paakaldelse, da han tillige forudsaae, at denne samme Olaf vilde tilføie ham en ubodelig Skade, ved hans Fornedrelse og ved Tilintetgjørelse af hans Glands. Derfor begyndte han sine listige Paafund dermed, at engang da Kong Olaf og hans Mænd ventede paa Bör i Karlsaae, hørte de pludselig en saa skjøn Röst begynde en Sang, at de aldrig i deres Liv havde hørt saa süde og underlige Toner; og inden kort Tid faldt de alle i saa dyb en Sövn, at de ikke tænkte paa at holde Vagt. Kongen sad i Bagstavnene af sit Skib og læste i sin Bog. Da alle vare faldne i Sövn, saa han Havfruen dukke op. Hun var saaledes skabt, at Hovedet lignede en Hests, med opstaaende Ören og aabne Næseboer; hun havde grønne og meget store Öjne og et skrækkeligt Gab; Bovene vare som paa en Hest og gik fortil ud som Hænder; Bagdelen var i alt som en Slanges med en stor Böining og bred Hale. Hun sænkede Skibe og Folk paa den Maade, at hun greb fat med Hænderne paa Skibets ene Side, snoede sin Hale tværs under Kjölen op paa den anden Side og bragde det derved til at kandre. Laaden var hun som en Sælhund og graae af Farve. Da Havfruen, ifölge sin Natur, mærkede at Folkene vare faldne i Sövn, vendte hun sig mod Kongens Skib og, ved Djevelens Hjelp, greb hun med Hænderne fat i Skibets Side. Da Olaf blev dette vaer, greb han Sværdet Hucitir, løb ud i Forenden af Skibet, og i samme Öieblik, som Havfruen havde snoet sin Hale omkring den anden Skibsside, buggede han Hænderne af hende, hvorved hun udgav et saa høit og skrækkeligt Bröl, at Kongen syntes aldrig at have hørt noget lignende; hun kastede sig derpaa bag over med opspærret Gab og endnu stærkere Bröl. Kongens Folk vaagnede nu paa Skibene, vidste ikke hvad det var, og bleve meget forskrækkede. Kongen höd dem betegne sig med det hellige Kors; og ved Guds Hjelp og sine egne Bønner udvirkede

han saaledes, at dette Udyr hverken gjorde ham eller hans Mænd Skade; han sank ned der hvor han var kommen op, og gjorde fra den Tid af ikke nogen Ulykke mere.

Derefter droge de videre, efter deres Bestemmelse, og lagde til Land et Sted ikke langt derfra. Kong Olaf lod der opbryde en Offerhöi, saaledes kaldet, fordi Hedningerne, naar de holdt store Offringer for Frugtbarhed og Fred, tillige paa denne Höi ofrede visse bestemte Dyr, og lagde meget Gods i Höien, för de gik bort. Det var et haardt Veir, saa at Jorden paa Höien var bliest hort, og Sölvet laae bart; paa den Maade kunde de let finde det. Kongen fik der overmaade meget Gods, hvormed de droge ned til Skibene. Kongen red bagerst og saae sig jævnlig om, för at opdage noget Nyt. Hans Folk kom ham snart af Sigte, og han dreiede ind i et aabent Sted af Skoven. Medens han her overlagde, om han skulde vende tilbage eller ikke, hörte han en stor Bragen rundt omkring sig i Skoven, hvorpaa der kom en Vildbasse frem med en Skare, der fyldte hele Pladsen. Denne gryntede og hylede frygtelig med opspørret Gab; den var saa stor, at Kongen syntes aldrig at have seet dens Lige; thi dens Börster naaede næsten op til Grenene paa de höieste Trær i Skoven. Kongen sprang op, og stod i Sadelen med begge Födlerne, hvorved han bragde dem i Sikkerhed. Svinet lagde Trynen og Tænderne op paa Sadeldekke. Derpaa drog Kongen sit Sværd og huggede Trynen af den, saa at den faldt ned paa Sadelen. Vildbassen skreg höit, og löb bort uden at oppebie det andet Hug; dog sagde Olaf, at dens Skrig var, tilligemed Havfruens, det rædsomste han nogensinde havde hört, og at han havde givet de störste Manddomspröver ved at före Vaaben mod disse Udyr. Sværdet, som tilförm hed Bæsingr, kaldte Kongen fra nu af Hæitir, thi han fandt, at det overgik alle andre Sværd i Haardhed¹. Nu havde Kongen Trynen og Tænderne af Svinet til Seierstegn:

1) at *hæita* d. e. at hugge Skaar; altsaa et Ordspil.

Nogle lægge til, at han ogsaa havde Haanden af Havfruen; derpaa vendte han tilbage til sine Folk.”

Det er høist sandsynligt, at Olaf paa dette Tog ogsaa har været i Spanien¹; men, efter anførte Fortællinger, skjönt Coursen og Stedernes gjensidige Beliggenhed altid angives, er det dog, for os i det mindste, neppe muligt at bringe disse Angivelser i Forbindelse med den bekjendte Geographies, da Navnene enten ere aldeles forvanskede eller blot characteristiske, af de gamle Nordboer selv givne Benævnelser. Det kan altsaa kun betragtes som Gisminger, naar Schöning antager Ringsfjord for Bugten mellem Normandiet og Bretagne, og lægger Grislepoll² og Vilhelmsbye i Frankerig ved Garonnes Munding³. Snarere kunde, efter hans Forklaring, den mod Vesten beliggende Fetlafjord være det biscaiske Hav. Karlsaae (Floden Minho?), Seliepoll og Gunvaldsborg lægges i den nordvestlige Deel af Gallicien. For övrigt er det at formode, at en med sit Lands Geographie og Oldsager fortroelig spansk eller portugisisk Lærd, med större Sandsynlighed vilde kunne udfinde, hvilke Steder og Egne hine Sagn egentlig have betegnet.

Ligesom Olaf den Hellige skal have været den første norske Konge der fattede det Forsæt at valfarte til Palæstina, saa var, et Aarhundrede efter ham, Sigurd Jorsalafar den første, som gjorde et ordentligt Korstog did, paa den Maade der stemte mest med Nordmændenes Smag og deres Lands Beliggenhed, nemlig til Söes igjennem Strædet eller som det kaldtes, paa den vestlige Vei. Han forlod Norge 1107 med 60 Skibe og drog først til Engelland, hvor han opholdt sig Vinteren over, og derfra seilede han om Foraaret 1108 vester til Valland i Frankerig⁴, hvor han rimeligviis efter gammel Skik har fulgt

1) Schöning i sin Chronologie foran Hmskr. II. siger: „forsan et Hispaniam”. — 2) Maaskee kunde man ved Grislepoll tænke paa Havnen Castropol i Asturien, paa Grændsen af Gallicien. — 3) Chartet til 3die D. af Heimskringla. Torfæus H. N. III. p. 29 mener, at alle disse Stæder have ligget paa de franske Kyster. — 4) At de Gamle ved Valland førstode Fran-

Kysterne og ofte været i Land, maaskee endog kun seilet om Dagen, da han först i Hösten ankom til Gallicien, hvor han overvintrede. Efter Snorres Fortælling¹ sluttede den Jarl, som styrede Landet, en Overeenskomst med Kong Sigurd, at han skulde skaffe Kongen og hans Folk Levnetmidler nok tilkjöbs Vinteren over; men det varede ikke længer end til Juul, da blev det besværligt at skaffe Proviant, thi det var et haardt og ufrugtbart Land. Kongen drog derfor med meget Mandskab hen til det Slot², som tilhørte Jarlen, men denne tog Flugten, da han ei havde Folk nok. Kongen fik der mange Levnetmidler og meget andet Bytte, som han lod føre til sine Skibe. Siden drog han derfra, og seilede vester langs med Spanien. Paa denne Vei mødte han nogle Söerövere, med en Flaade af Galeier, som krydsede paa Fangst, med hvilke han strax gav sig i Strid. Dette var hans förste Slag med Hedninger, hvori han fratog dem 8 Galeier. Siden drog Sigurd til et Slot, kaldet Sintre, og holdt det andet Slag. Dette Slot laae i Spanien (enten Cintra i det portugisiske Estremadura, eller Santarem i samme Provinds paa höire Tajobred), og var besat af mange Hedninger, som derfra bekrigede de Christne. Men Kongen indtog Slottet, og slog hver Mand ihjel, fordi de ikke vilde lade sig döbe; ogsaa fik han der et stort Bytte³. Den her omtalte galliciske Jarl maa have været Provindsens Statholder under Kongen af Asturien og Leon, dengang Alphons den Sjette. Gallicien beskrives, ogsaa i et andet islandsk Skrift, der siden skal nævnes, som ufrugtbart. Dette passer sig allerede paa Strabos Skildring af det nordlige Spanien i Almindelighed. Nu er dette bjergfulde Land vel bedre dyrket; men et af dets Hovedprodukter.

kerig, især det nordlige, og en Deel af Nederlandene, s. Suhn I. S. 115. II. S. 566; Gunnl. Ornst. S. p. 87.

1) Hmskr. III. p. 233-38. — 2) Ihre, Peregrin. Gent. septentr. in Græciam I. p. 8 mener, at dette Slot har været Compostella. — 3) Alle de christne Indbyggere takkede ham derfor, tilføier en anden Bearbejdelse af nogle norske Kongehistorier i Fornanna Sögur VII p. 79.

Korn, frembringes dog ikke tilstrækkeligt til eget Forbrug; og Varmen er ikke stærk nok, til at Orange- og Silke-Avlen der kan trives¹. Overeenskomsten mellem de Norske og den galliciske Statholder minder om Foreningen af Söeröveri og Handel i Oldtiden, saaledes nemlig at Vikingerne undertiden med Indbyggerne paa de Kyster, hvor de landede, sluttede Stilstand paa en vis Tid, for at drive fredelig Handel, men efter den bestemte Tids Forløb igjen begyudte Fiendtligheder².

Kong Sigurd seilede derefter med Flaaden for Lissabon, en stor Stad i Spanien, hvor Halvdelen af Folket var hedensk, og Halvparten christen. Der var og Grændsen imellem det christne og hedenske Spanien, thi alle Herreder, som laae vesten for Staden, vare beboede af Hedninger. Her holdt Kongen det tredie Slag med Hedningerne, og fik baade Seier og meget Bytte. Derfra seilede han vesten for det hedenske Spanien, og lagde til ved Staden Alkassir, hvor han holdt det fjerde Slag med Hedningerne, indtog Staden, og dræbte mange Folk³, saa at den blev öde; de fik der ogsaa meget Bytte". Denne Fortælling stemmer i det Hele overeens med hvad der fra den Tid er historisk bekjendt. Under den mægtige Kong Alphous VI. af Castilien, var Lissabon, Santarem og Cintria 1093 frataget Araberne. Paa denne Tid beherskede Henrik af Burgund, som første Greve af Portugal, Landet mellem Minho og Tago, som Castilisk Leen (1094-1112). Han forsvarede med Kraft og Held sit Grevskabs sydlige Grændser mod Arabernes Angreb; Lissabon og Santarem kunde han ikke beholde, men det ligeledes tabte Cintria

1) B. de St. Vincent Gemälde der iberischen Halbinsel S. 292. Det kan bemærkes, at denne Provinds paa den Tid netop var i eu maadelig Tilstand, ved Magnaternes indbyrdes Feider. Ikke mange Aar efter Kong Sigurd, landede arabiske Skibe i Gallicien, og engelske Söerövere plyndrede her ofte Kysterne; jfr. Aschbach Gesch. Spaniens und Portugals zur Zeit der Herrschaft der Almoraviden etc. I. S. 163, 187, 190, 389. — 2) Eigla p. 228; Heimskr. II. p. 219. — 3) som ikke tog Flugten, tilföies anf. St. i Fornmanna Sögur VII. p. 80.

erobrede han tilbage 1109, ifølge det Ovenanførte altsaa, kort efterat de Norske havde været der. Alkassir kan enten have været Algeziras i Andalusien eller Alcaissir i Kongeriget Fez¹.

Kongen fortsatte nu Toget og styrede til Njørvesund (Gibraltarstrædet); men der mødte ham i Sundet en stor Søeröverflaade, med hvilken han strax gav sig i Strid, hvilket var den femte Gang han kjæmpede mod Hedningerne, siden han var dragen fra Norge. Ogsaa her fik han Overhaand. Siden seilede han sønder ved Serklands Side², og kom til Öen Formentera. Der havde en stor Mængde hedenske Blaamænd taget deres Boepæl i en Hule, og opført en stor Steenmur uden for Hulen; der var og saa høit op til Muren, at de, der vilde stige op, bleve fordrevne med Steen og Skud. Disse røvede vidt og bredt i Landet, og førte alt Byttet til deres Hule. Kongen landede paa denne Öe, og begav sig til Hulen, som var i et Bjerg; der var høit op til Steenmuren, over hvilken Bjerget ragede ud. Hedningerne forsvarede Muren, og frygtede ikke for de Norske, som de ovenfra kunde angribe med Steen og Skud; disse vovede, under saadanne Omstændigheder, heller ikke at stige op. Hedningerne bragde Silke og andre kostbare Varer ud paa Muren, viste det frem for de Norske, skreg og haanede disse for deres Frygtagtighed. Kong Sigurd lod derpaa to Baade, som kaldtes Barker, trække op paa Bjerget, over Indgangen til Hulen, og lod stærke Træsser slaae om Indholterne og hegge Stavnene. Da saa mange vare gaade heri, som kunde faae Plads, lod man Baadene hidse ned foran Hu-

1) Det Første antages af Ihre l. c. og paa Chartet til Hmskr. III. For det Sidste anfører Thorlacius i Fort. til Hmskr. III. p. XXI. c. betydelige Grunde, især det Sted p. 265, hvor Sigurd roser sig af at have kriget i Serkland, hvortil man ellers ikke finder Spor; men da der siges p. 236 at han drog sønder med Serkland til Formentera, er det ei urimeligt at her ved Serkland forstaaes det sydlige Spanien, dengang beboet af Saracener; jfr. Suhm V. S. 167. — 2) Öster paa langs det sydlige Serkland, *austr hit syðra með Serklandi* (Formanna Sögur VII. p. 81), maaskee det sydlige af Muselmænd beboede Spanien.

len, og Mandskabet skjöd og kastede Stene, saa at Hedningerne maatte trække sig tilbage fra Muren¹. Kongen steg derpaa med alle sine Folk op paa Bjerget under Muren, som det lykkedes dem at bryde Hul paa; derved kom de ind i Hulen og Hedningerne flyede inden for en anden Muur, der var opført tværs over Hulen. Kongen lod derpaa meget Træ føre til Hulen og et Baal antænde ved Indgangen. Da Ild og Røg tog Overhaand, omkom nogle af Hedningerne, nogle toge Flugten og andre styrtede sig mod de Norskes Vaaben. Der fik de Norske et rigt Bytte, større end de nogensinde havde faaet paa denne Reise. Kong Sigurd fortsatte nu Farten og kom til Öen Iviza, hvor han seirede i det syvende Slag. Derefter kom han til Öen Manork (Minorka²), hvor han holdt det ottende Slag med Hedningerne, og fik Overhaand³. Om Foraaret 1110 ankom han til Sicilien⁴.

Uagtet det, efter Snorres Beretning⁵, var et almindeligt Sagn, at ingen Nordmand havde indlagt sig større Priis og Ære ved et Tog, end Kong Sigurd ved dette, saa varede det dog næsten et halvt Aarhundrede, inden hans Exempel opmuntrede nogen norsk Hövding til et lignende Foretagende. Først i Aaret 1152 foretog den i de norske Borgerkrige siden saa navnkundige Erling Skakke, med Endrid Unge, flere anseelige Leenshövdinger og et udvalgt Mandskab, sig en Reise til det hellige Land. De

1) thi de vare ikke synderlig forsynede med Forsvarsvaaben, tilføies i Forum. Sögur I. c. p. 82. — 2) Efter Wilh. Malmesb. Lib. V. i Rer. Anglic. Ser. ed. Savile, Pref. 1601. fol. p. 161, har Sigurd kriget baade paa Majorka og Minorka. — 3) Fra det 9de Aarh. vare disse Öer for det meste i Arabernes Besiddelse. Fortællingerne om Hulen paa Formentera bestyrkes allerede ved Diod. Siculus (13de Bog C. 40), ifølge hvem Indbyggerne paa de baleariske Öer fortrinligen opholdt sig i Huler. — 4) Forf. af det gamle Udtog af den norske Historie synes ikke at have kjendt noget til de mange Bedrifter, der i andre Kilder tillægges Sigurd, med hvilke hans Chronologie heller ikke kan forenes, da han beretter, at kongen tilbragde den ene Vinter i Engelland og den anden i Jerusalem. Dog berettes her, at han indtog adskillige hedenske Stæder og ved en saadan Leilighed gjorde Löfte om at afskaffe Kjödspiser om Löverdagen i Norge; Fornm. Sögur X. p. 416 17. — 5) Hmskr. III. p. 248.

droge først til Örkenøerne, hvor Ragnvald Jarl og Biskop Vilhelm gave sig i Selskab med dem. Samtlige droge de nu til Suderøerne, derfra til Valland (Frankerig), og derpaa den samme Vei, som Kong Sigurd Jorsalafar havde taget til Strædet; de plyndrede paa mange Steder i det arabiske Spanien¹. Men udförligst beskrives dette Tog dog i Orkneyinga-Saga². Her fortælles at de seilede fra Frankerig³ vester til Gallicien tre Nætter för Juul, og agtede at töve der Julen over; de begjerede at Indbyggerne vilde skaffe dem Födevare tilkjöbs, men Landet var ufrugtbar, og det fandtes vanskeligt at föde saa stor en Hær. Der i Landet sad en fremmed Hövding i en Borg, som gjorde Indbyggerne megen Overlast, og herjede paa dem, naar de ei vilde tilstaae ham hvad han begjerede; han hed Gudifreyr⁴, var gammel og forstandig, havde reist meget og forstod mange Sprog. Indbyggerne foreslog Ragnvald Jarl, at de vilde skaffe ham Levnetsmidler tilkjöbs indtil Faste, imod at han indtog Borgen og beholdt selv alt det Bytte han der kunde faae. Jarlen indgik dette, og efter Julen raadförte han sig med sine Folk, hvorledes han kunde opfylde sin Forpligtelse og indtage Borgen. Erling Skakke raadte til at före en Mængde Ved omkring Borgen og tænde Hd deri. Da Gudifreyr mærkede Nordmændenes Hensigt, begav han sig forklædt som en Tigger til deres Leir, talte Vælsk med dem, som de bedst forstode⁵, og mærkede snart at der var Uenighed imellem dem, og at Jarlen og Endrid Unge havde hver sit Partie. Han kom til at tale i Eenrum med den Sidste,

1) Heimskr. III. p. 353. — 2) P. 278 sq. — 3) Ogsaa fra dette Land forekomme Navne paa nogle Stæder, som nu ikke kunne gjenkjendes, s. Suhm VI. 142-43. Torfæi Orcades p. 123. Her kan bemærkes, at der i Stedet for *austr fyrir þrásnes* i Udgaven p. 280, uden Tvivl rigtigere bör læses *vestr*; jfr. p. 281-291. Uvisheden af at *þrásnes* skulde være Cap Ortegal i Gallicien, s. Jon Loptsens Encomiast, S. 83. — 4) Dette, i det ringeste efter Analogien, nordiske Navn (maaskee Godfred?) viser, hvorledes Nordboerne ofte omdannede fremmede, saavel Personers som Stæders, Navne efter deres eget Sprog. — 5) Hvad der skal forstaaes ved vælsk Tunge s. Gunnl. Orms. S. p. 227.

og tilbød ham alle sine Skatte, dersom han, naar Borgen blev indtaget, vilde skjenke ham Fred. Nogle Dage efter lod Raguvald Vedden stikke i Brand og Borgen angribe; den blev erobret, men hverken Høvdingen eller de Skatte man havde ventet, fandtes der. Derefter opholdt Jarlen sig kun kort i Gallicien og styrede nu vester til Spanien; de herjede vidt og bredt i det arabiske Spanien, og fik meget Bytte. De gik op i en Thorp, hvis Indbyggere samlede sig og gjorde megen Modstand, men tilsidst maatte de flygte og mange faldt. Derpaa seilede de Norske vester forbi Spanien og fik en stærk Storm, saa at de i tre Dage laae for Anker og nær havde forliist; siden hidsede de Seil og seilede med god Bör ud gjennem Strædet, og derfra videre til deres Bestemmelse ¹.

De to navnkundigste Korstog, som tillige berørte Spanien, ere altsaa skete fra Norge. Fra Danmark kjendes i dette Tidsrum ikkun to. Pave Gregor den Ottendes Opfordring til alle christne Fyrster, om Hjelp mod Saladin i Aaret 1187 kom ogsaa til Danmark. I Følge denne toge en Mængde Danske Korset. Af disse gik nogle 1189 til Frisland, derfra til Eugelland, og seilede i Forening med en frisisk og engelsk Flaade, i alt 60 Skibe og 10.000 Mand, til Gallicien, hvor de gik i Land, for at holde deres Andagt ved St. Jacobs Grav i Compostella, men paa Grund af det Rygte, at de med Magt vilde borttage St. Jacobs Hoved, reiste Indbyggerne sig imod dem, saa at nogle af Korsfarerne endog bleve dræbte. Siden kom de med 37

1) En samtidig Skribent, Alberik Munk, (*Leibnitii Accessiones hist.* p. 317) beretter at en Konge af Norge var med paa det Korstog, i hvilket engelske og tyske korsfarere, i Forening med Portugiserne i October 1147 skal have indtaget Lissabon (*Aschbach Almoraviden und Almohaden* I. S. 277. 426; *Suhm* VI. S. 12; *Vedel Simonsens nordiske Valfarter og Korstog* S. 100). Ved denne Konge maatte da forstaaes enten Eystein, Harald Gille's Søn, om hvem de nordiske Kilder dog intet Sligt fortælle, eller Erling Skakke. *Wilken* (*Gesch. d. Krenzzüge* III. S. 264) benægter derimod aldeles, at nogen norsk Konge kan have deeltaget i dette Angreb paa Lissabon. At den danske Kong Erik (Lam) skulde have anført denne Hær, som nogle Nyere have villet antage, stemmer hverken med Historien eller med Chronologien; jfr. *Suhm* VI. S. 11-12.

store Skibe til Lissabon den 28de Juni, hvor Kong Sanchó af Portugal lod 37 Galeier stöde til dem, og bad dem hjælpe ham at fratage Saracenerne Staden Silves i Algarve, paa Vilkaar at han blot vilde beholde Byen, men overlade dem hele Byttet. Da Byen paa det haardeste blev ængstet, overgave Saracenerne den til Kongen af Portugal, men Korsfarerne agtede ei dette Forlig, dræbte de fleste af Indbyggerne og bortførte meget Bytte. Derefter seilede hele Flaaden til Afrika, og kom først næste Aar til det hellige Land, efter at have plyndret adskillige saraceniske Byer, maaskee i det arabiske Spanien og Portugal¹. I Aaret 1194 opfordrede Celestin III. paa ny hele Christenheden til et Korstog. En stor Hær gik fra Tydskland til Palæstina, og 1197 ankom Erkebisp Hartvig af Bremen med 44 Skibe, bremiske, lybske, frisiske og *danske*, til Lissabon, hvor de bleve vel modtagne af Bispnen paa Stedet, og skal have hjulpet til anden Gang at tage Silves fra Saracenerne. Derfra droge de til Messina og siden til Accon.

Om flere Korstog, som skulde have fört vore nordiske Forfædre til den spanske Halvöe, savnes endnu historiske Vidnesbyrd.

5.

Da Nordboerne i Almindelighed foretrak Söe- for Landreiser, er det at formode, at de paa deres Valfarter til det hellige Land fortrinligen have valgt en Vei, som allerede fra Vikingtiden af var dem bekjendt, nemlig den vestre Söevei (Vestervegr) gjennem Gibraltarstrædet over Middelhavet. Dette kan, ifölge det Anförte, vel især antages at gjelde om de Norske, men at den ogsaa har været almindelig for de Danske, lærer en mærkelig gammel Reiseroute fra Danmark til Jerusalem². Den henføres af nogle til

1) Suhn VIII. S. 191-93. 216. Vedel Simonsen l. c. S. 114-16; Wilken Gesch. d. Kreuzzüge IV. S. 260. En samtidig Skribent angiver de Danske, som 1190 deeltog i Accarons Beleiring, for 400, hvoriblandt en Beslægget (nepos) af Kongen af Danmark. — 2) Den findes i Scholierne til Adamus Bremensis ed. Lindenbrog ud p. 131; i Alb. Stadensis Chron. fol. 185 b. og

1270; men da Scholierne til Adams Værk med Grund ansees for ikke stort yngre end dette selv¹, kan den vel dateres fra det 11te Aarhundrede. De fleste af de her angivne Stationer gjenkjendes baade fra Vikings- og Kors-togene, som de Søefarendes sædvanlige Hvilepunkter, f. Ex. Ferrol, hvor de Christne maae være stegne i Land for at valfarte til Compostella, Lissabon og Gibraltarstrædet.

Fra det 10de Aarhundrede af, var den hellige Jacobs Grav og Helligdomme i COMPOSTELLA en Gjenstand, ikke alene for de spanske Christnes Tilbedelse, men ogsaa for fremmede Pilegrimes Andagt². Der kan altsaa formodes, at fra den Tid af at de nordiske Pirater bleve til Korsfarere, mange Christne have søgt Syndernes Forladelse paa Valfarter til Compostella, og at disse, lige indtil Reformationen, ere blevne næsten lige saa hyppige som til Rom eller Palæstina³.

efter en Membran fra 13de Aarhundrede i Antiqv. Archivet i Stokholm bag ved Ingvar Vidförles Saga og i Ser. Rer. Dan. V. p. 622. Da der i alle tre Recensioner findes Forskjelligheder, vil jeg af det store Kongelige Bibliotheks Pergamentscodex af Adamus Bremensis meddele det hele Stykke, med Variationer af de øvrige: „De ripa in Flandriam ad Cincfal¹ vellicari potest duobus diebus et totidem noctibus. De Cincfal ad Prol in Angliam II. diebus et I. nocte. Illud² est ultimum caput Angliæ versus austrum, [et est processus illuc de ripa angulosus inter austrum et occidentem³. De Prol in Britanniam ad Sanctum Mathiam uno die. Inde ad FAR IUNTA SANCTUM JACOBUM [tribus diebus⁴ et tribus noctibus. Inde ad LESCHERONE duobus diebus [et duabus noctibus et est processus iste angularis totus⁵ inter austrum et occidentem. De LESCHERONE ad NARUESE⁶ tribus diebus et tribus noctibus angulariter inter orientem et austrum. De NARUESE ad ARRUGEN⁷ III. diebus et III. noctibus angulariter inter aquilonem et orientem. De ARRUGEN ad BARZALUN uno die, similiter inter aquilonem et orientem. De BARZALUN ad Marsiliam uno die et una nocte, fere versus orientem declinando tamen parum ad plagam australem⁸. De Marsilia ad Mezzin in Sicilia III. diebus et III. noctibus, angulariter inter orientem et austrum. De Mezzin ad Aecharon XIII. diebus et totidem noctibus, inter orientem et austrum magis appropiando ad orientem.

1) Subm IV. S. 488. — 2) Aschbæck Gesch d. Ommayaden I. S. 213. — 3) I denne Aaledning fortjener følgende Sted af Ol. Magni Hist. de gentibus septentrionalibus Lib. II. c. 2 at anføres: „Nulli frequentiores in me-

¹) Cincfal. *Lind.* ²) Inde. *Alb.* ³) *omitt. Alb.* ⁴) *omitt. Lind.* ⁵) *omitt. Lind.* ⁶) strictum mare scil. *N. Alb.* ⁷) Arruguen *Lind.* uden *Triel* Tarragona. ⁸) In Bazalun omnes viduæ contentui habentur ab indigenis. *add. Alb.*

De første Spor til disse Compostella-Farter forekomme i det 12te Aarhundrede. Einar Skulesens Digt om Sigurd Jorsalafars Tog til det hellige Land 1107-11 nævner Gallicien, eller maaskee hele Spanien, som „Jacobs Land”, af Helgenens Grav i Compostella¹; ligesom denne ogsaa forekommer i den endnu ældre nys omtalte Reiseroute (Far juxta Sanctum Jacobum). Som bestemte Valfarter fra Norden til St. Jacobs Helligdom i dette Aarhundrede, kjendes en Valfart af en ubenævnt Klerk hos Erkebisp Eskil (1179-82?)², og en lignende af den berømte Islænder Rafn Sveinhjörnsen, først til den hellige Egidius (S. Giles i det sydlige Frankerig) og derpaa til S. Jacob³. Ved Aar 1189, da de Danske i Forening med Friser og Engellændere, paa deres Tog til det hellige Land bekriegede de spanske Araber, landede de paa Veien i Gallicien, for at holde deres Andagt i Compostella, men bleve forjagede af Indbyggerne⁴. Omtrent Aar 1190 gik en Holstener Winido, for at udsone en grusom Henrettelse, efter en, i den Anledning, først foretagen Valfart til Jerusalem, senere med sin Hustrue til Compostella (ad limina beati Jacobi⁵). I Anden Halvdeel af det 13de Aarhundrede forekommer den svenske Helgenindé Ingerids Valfart til Compostella⁶. Til Löbet af samme Aarhundrede kan maaskee

moria aquilonarium hominum sunt, quam Hispaniæ montes, quos olim illustres ac nobiles et plebeix sortis personæ ad Compostellam peregrinando, laboriose peragrarunt, magnifica Regum hospitalia, miris laudibus prosequentes, eo quod humanissime in eisdem recepti sunt, nec non optime consolati”. I XVIIde B. c. 10, indføres den aandelige Velsignelsesformular, som meddeeldes dem der reiste til Jerusalem, Compostella, Rom eller andre hellige Steder, prout multi illustrissimi reges et faminæ olim profecti sunt. Af disse Steder skulde man næsten slutte, at de Svenske hyppigen havde valfartet til Compostella, som ellers ikke vides, og at de maae have foretrukket Reisen tillands derhen; dog, denne, for øvrigt vigtige, Forfatters Hang til Overdrivelse er nøksom bekjendt.

1) Heimskr. III. p. 233. — 2) Suhm VII. S. 631. — 3) P. E. Müllers Sagabibliothek I. S. 238. — 4) Suhm VIII. S. 192. — 5) Excerpta quædam e visionibus Godescalei Novimonast. i Scr. Rer. Dan. V. p. 371. — 6) Vastovii Vitæ aquilonia p. 76. At den danske Eukedronning Mathilde, i andet Ægteskab gift med Birger Jarl, urigtigen er berettiget at have deeltaget i denne Valfart, bevises af Lagerbring Svearikes Hist. II. S. 512-13.

ogsaa henføres Valfarterne derhen af Slagelses Skytspatrø, den hellige Anders ¹; af en Stumfødt fra Randers ², og af den sorøske Munk Broder Jonas, som, ifølge hans Gravskrift i Sorøe Kirke, valfartede to Gange til Jerusalem, tre Gange til Rom og een Gang til Compostella ³.

I det 14de Aarhundrede vandrede saavel den hellige Birgittes Fader Laugmand Birger af Upland, som Helgeninden selv med sin Ægtemand til den hellige Jacobs Grav i Compostella ⁴. Omtrent Aar 1354 afseilede Gudmund Snorresen og Olaf Bjørnsen, Kongelig Befalingsmand paa Island, fra Norge og agtede sig til S. Jacob; men Skibet forgik med hele Mandskabet, og Rygtet gik siden, at de to Omtaltes Liig skulde være drevue i Land til et Sted i Tydskland, *i þeim stað er i Sjóttinum (?) heitir* ⁵. I Aaret 1415 døde en ved sine Reiser navnkundig rig islandsk Bonde Björn Einarsen, med Tilnavn Jorsalafar, som ved Aaret 1405 eller 1406 med sin Hustrue reiste fra Island til Rom og Venedig, derfra til Jerusalem og tilbage igjen til Venedig. Herfra vendte Hustruen tilbage til Norge, men han selv gik til Compostella, hvor han laae syg i nogen Tid, og derpaa gjennem Frankerige, Flandern og Engelland ankom til Norge ⁶. I det 16de Aarhundrede, indtil Reformationens Indførelse her i Norden, nævnes som Pilegrime til Compostella, den berømte Johan Ranzau i Aaret 1516, og i Aaret 1522 en Borger fra Lunden i Ditmarsken, som med sit Skib gik til St. Jacob i Spanien, uden Tvivl for at hente Aflad; i hvilken Anledning Krønikeskriveren beretter ⁷: „Is averst velicht dieser Tidt upgetekent, dewile solche Reise, damals ein nie unnd thovorne uner-

1) Suhm VIII. S. 614. — 2) Scr. Rer. Dan. V. p. 306. — 3) Scr. Rer. Dan. IV. p. 573. — 4) Vastovii vitis aquilonia, p. 91; Lagerbring III. S. 626-28. — 5) Isl. Annaler, jfr. F. Johannæi Hist. eccl. Isl. I. p. 426. — 6) Isl. Annaler; Espolius Islands Arbækur II. p. 4. 7. 12. Den af ham selv forfattede, desværre tabte, Reisebeskrivelse, hvori meget om Grønland, synes Arngrim Jonsen endnu at have havt; Spec. hist. de Islandia p. 154. jfr. F. Johannæus II. c. Isl. II. p. 396. — 7) Neocorus's Chronik Dittmarschens I. S. 513.

hordes Ding gewesen, averst is nun bi de Reisen unser Tidd nicht tho achten noch tho reken”.

Foruden disse historisk kjendte Valfarter til Compostella, omtales fra 13de til 15de Aarhundrede jævnlig en fromme Løfter om Valfarter derhen i Almindelighed. En Gildeskraae for Guds Legems Laug i Lolland af 1388 bestemte, at naar en Broder vilde reise til Rom, til ST. JACOB eller til det hellige Land (*quicumque limina sanctorum Petri et Pauli sive Jacobi vel ultra mare visitare voluerit*), skulde hver af de övrige hjælpe ham med en Skilling Sterling¹. Gildeskraeen for St. Gjertruds Gilde i Ribe paalagde enhver af Brödrene at komme den, der vilde vandre til Rom eller til St. Jacob, til Hjelp med 5 Skilling lybsk. Ved den lange og farefulde Reise til et saa fjernt Sted, er det for övrigt begribeligt, at Vedkommende paa forskjellige Maader sögte at undgaae deres Løfters bogstavelige Opfyldelse ved een eller anden Substitution, som heller ingen Vanskelighed havde, naar Omstændighederne ellers talte derfor. Ved et Pavebrev af 1224 til Bispen af Roeskilde blev det saaledes tilladt, at forandre Løfter om Valfart til St. Jacob til Løfter om Valfart til det hellige Land². Höie og fornemme Personer sendte undertiden andre i deres Sted; saaledes sendte Christian den Anden engang, ifølge et Løfte gjort i Havsnöd, „et Skib peregrinationviis til Compostel”, hvilket Skib blev optaget af engelske Kapere, hvorover Kongen 1515 førte Klage³. Endelig, for at beholde Pengene i Landet forklarede Kirkens Foresatte stundom egenmægtigen Løfter og Offere til St. Jacob og andre fremmede Helgene, om disses Altere i een eller anden indenlandsk Kirke⁴.

1) Suhms D. Hist. XIV. S. 220. 549. — 2) Suhm IX. S. 477. — 3) Hvitfeld II. S. 1107. — 4) Suhm XIII. S. 115. jfr. XI. S. 721. Formedelst Lybeks Nærhed, og da mange danske Pilegrime kunne formodes med lybekske Skibe at være seilede til Spanien, fortjener ogsaa at eftersees, hvad der om Lybekkernes Valfarter til Compostella i 14de og 15de Aarhundrede er samlet i Jac. a Melle Comm. de itineribus Lubecensium sacris p. 42-47.

6.

Oplysningen af disse forskjellige, krigerske og fredelige Berørelser imellem det gamle Norden og den pyrenaiske Halvøe fører nu til det Spørgsmaal: hvilken Indflydelse hiin Forbindelse kan tænkes muligen at have havt for begge Egne? Uagtet en saadan Indflydelse maa have været gjensidig, ligger den dog, hvad Halvöen angaaer, uden for nærværende Undersøgelses Formaal og Forfatterens Kræfter, da den kun ved Hjælp af nøie Kundskab om hine Landes Historie og Oldsager vilde kunne efterspores. Det er alt ovenfor bemærket, at Normannernes Indfald her, som i andre Lande, foranledigede at Byer befestedes og Krigsskibe holdtes i Söen; men svagere maae disse Virkninger her have været, end paa de Kyster, Normannerne havde nærmere at gjeste, da Frastanden gjorde Angrebene mindre hyppige og voldsomme, og ingen egentlig Nedsættelse her fandt Sted. Saavidt vides, existerer heller intet Mindesmærke, ingen Gravhöi og ingen Steensætning, som vidner om Nordboernes Besög paa Halvöens Kyster¹.

Mere kunde vi naturligviis ønske og vente at erfare om hine Forbindelsers Indflydelse paa de Folk, ved hvis krigerske Mod, Hang til Æventyr og fromme Andagt de opstode og en Tidlang vedligeholdtes. Men da det kun vare de sidste og svagere Bölginger saavel af Vikingtogene, som af Korsfogene, der berørte de spanske Kyster; da mange Sværme baade af Vikinger, af Korsfarere og af Pilegrime kunne formodes aldrig at have vendt tilbage til Hjemmet: maae de fleste af saadanne Virkninger saaledes tabe sig for Granskerens Öie i Massen af det Bidrag til den nordiske Cultur, som Reiser og Ophold i fjerne Lande nödvendigen maae have afgivet²; Resultatet i denne Henseende bliver altsaa kun enkelte Vink og Formodninger.

1) En horizontal Steen, som hviler paa en anden opreist paa Minorka (Armstrong hist. of Minorka p. 216), maa være et Slags druidisk Altar; et nordisk Landgangsmonument er det vist ikke. — 2) Man kan ikke vel tænke

Af de Produkter, som Nordboerne fortrinligen søgte i vestlige og sydlige Lande, vare tre, som i Særdeleshed hørte hjemme paa Halvöen: Viin, Vaaben og ædle Metaller. Naar vesterlandske eller velske Vaaben forekomme i de islandske Kilder, kunde disse maaskee undertiden tænkes hentede fra Spanien, hvor Kunsten at hærde og forarbeide Jernet er saa gammel (s. ovenfor S. 20) og endnu i Middelalderen blev dreven¹. Skulde man ikke endvidere af den Iver, hvormed de nordiske Pirater i Udlandet søgte at forskaffe sig Vaaben og af de frankiske Kongers gjentagne Forbud mod at sælge eller overlade dem saadanne, kunne slutte sig til, at de selv ikke maae have forstaaet at forarbeide Sligt til nogen synderlig Fuldkommenhed? At Nordboerne kjendte Spanien som Guldets Hjem, viste Olaf den Hellige, da han paalagde en spansk Bye en Contribution af 12000 Guldpenge². Mynter fra Spanien kunde da muligen ogsaa forekomme blandt de arabiske Mynter, som i Mængde opgraves af Jorden i hele det europæiske Norden, navnlig i de tre nordiske Riger³. Derimod vil det, med Hensyn til vore gaadefulde nordiske Guldbracteater, først efter en dybere Undersøgelse blive muligt med nogen Sandsynlighed at afgjøre, hvorvidt de kunne antages at hidrøre fra Spanien⁴ eller ikke. At de

sig at Normannerne nogensinde kunne have hjemsendt 200 Skibe med Bytte og Fanger fra Spanien, som de A. 882 gjorde fra Nederlandene; *Scr. Rer. Dan. V.* p. 129.

1) Kongen af Cordova paalagde 759 Castilien en Skat, blandt andet af 1000 Sværd og 1000 Landser aarligen i 5 Aar; *Condes Gesch. d. Mauren in Spanien I.* S. 175; i 10de Aarhundrede sendte Kongen af Cordova den græske Keiser blandt andet Vaaben til Foræring; sammest. S. 437. — 2) Guld- og Sølvværker dreves stærkt i Jaen og i det spanske Algarve, ved Slutningen af det 10de Aarhundrede; *Conde I.* S. 483. Tribut af Guld og Guld- og Sølvmynter, især slagene af Araberne, nævnes hyppigen S. 175. 360. 441. — 3) 1822 blev i Gouvernementet Mohilew, blandt et Forraad af arabiske Mynter fundne mange af de ommayadiske Kalifer i Spanien, de abassidiske Statholdere i Lybien og Edrisiderne i Mauritanien, fra A. 639-815, som formodes ved nordiske Vikinger at være komne til Östersöen; *Ibn Foszlans Berichte über die Russen älterer Zeit, von Fräbu, S. 249.* — 4) Hvilket antoges blandt andre af den ældre O. Sperling (*Poloni Suppl. in Græc. Thes. IV.* p. 94).

berømte Guldhorn, ifølge vor forevige P. E. Müllers Hypothes, skulde have været af celtiberisk Oprindelse, er det neppe lykkedes den lærde og skarpsindige Forfatter tilstrækkeligen at godtgjøre; uden Tvivl blive disse høist mærkelige Levninger at henføre til langt nærmere Folk og Egne¹.

Efter det Ovenanførte kan det neppe historisk omtvives, at de nordiske Vikinger i det ringeste fra det 9de Aarhundrede af, om ikke tidligere, have passeret Strædet ved Gibraltar². For Folk, som allerede i det 5te Aarhundrede kunde sætte over fra Jyllands Vestkyst til Britannien og faa Aarhundreder senere fra Norge til Island og til Færøerne, kan det heller ikke tænkes uoverkommeligt, ved fortsat Kystfart og fortsatte Plyndringer paa Kysterne, tilsidst at have naaet lige til Middelhavet³. Da

1) Thunmanns Formodning (Untersuchungen über die alte Gesch. einiger nord. Völker S. 232. 281; det svenske Tidsskrift: Samlaren, S. 475) tildeels paa Grund af Skriftcharactererne paa disse Guldhorn, at Runeskriften skulde være af celtiberisk Oprindelse, falder paa den Maade ogsaa hen. — 2) At det mediterræum fretum, gjennem hvilket en Regner Lodbrog omtrent 844 seilede *ad Hellesponticum* (Saxo, p. 175), ifølge Petersens Formodning (gl. nord. Geographic I. S. 45) blot skulde betegne Sundet og Östersöen, kan jeg dog ikke antage. Saxo lader ham umiddelbart fra Irland gaae til Strædet og Albert af Stade tilføier: *Hispaniam prætervectus non quievit, donec ad mare mediterræum longo circuitu pervenisset*. Men det Hele haver da kun været et Hærjetog paa Middelhavets nærmeste Kyster, og Angrebet paa Constantinopel bliver en Tilsætning af Sagnet. Derimod kunne de nordiske Krigsskibe, der i Slutningen af 8de eller Begyndelsen af 9de Aarhundrede saacs ved Kysterne af det narbonnensiske Gallien, vel ligesaa snart have været saxiske som normanniske; Capeligne sur les invasions des Normands dans les Gaules p. 242; Petersen l. c. S. 44. — 3) *Pyratæ Danorum longo maris circuitu inter Hispanias videlicet et Africam navigantes, Rhodanum ingrediuntur*; Ann. Bertiniani ved A. 859; Scr. Rer. Dan. I. p. 551. Lignende Udsagn forekomme paa flere Steder hos Middelalderens Skribenter. Det er derfor ikke let at begribe, hvorledes Capeligne i anf. Værk p. 137. 243. kan antage, at de Pirater, som i 9de og 10de Aarhundrede foruroligede Middelhavets Kyster, ikke vare Normanner, men Saracener fra Öerne i Middelhavet og de arabiske Colonier paa Kysterne af Provence og Italien. Kunde end de christne Aunalister ved at omtale Paganis forvekle nordiske Hedninger og vestlige Muselmænd, da kunde de arabiske Krønikeskrivere dog ikke vel kalde deres egne Troesforvandre Madgiours (s. ovenfor S. 27). Ogsaa Hastings Tog til Luna vil han frakjende historisk Troværdighed, fordi det hidrører fra en

Korstogene og Valfarterne til det hellige Land begyndte, var derfor den *vestlige Vei* herhen, allerede fra gammel Tid af Nordboerne bekjendt; og disse beseilede da dette Hav meer end 500 Aar tidligere end de nordeuropæiske Folk, som senere, for en Deel, bleve Verdenshandelens Herrer¹.

Mærkeligt vilde det ellers være, om Nordmændene sildigere end Skandinaviens øvrige Beboere skulde have forsøgt denne Fart. Ved at omtale en fornem Nordmand Skofte Ögmundsens Fart omtrent Aar 1102 gjennem Strædet til Rom, hvor han døde, tilføier Snorre, at han har været „fyrstr Nordmann“ som gik igjennem Strædet, hvorfor hans Reise blev vidt og bredt berømt og vide spurgt². Forstaaes nu her ved *Norðmenn* egentlige Norske, som vel er rimeligst, da findes hos Snorre rigtig nok ingen af dette Folk nævnt, som før Skofte har gaaet denne Vei; thi Olaf den Hellige blev just da han ventede paa Vind for gjennem Strædet at gaae til Jerusalem, ved en Dröm hindret derfra, og Harald Haardraade, som krigede i Middelhavet og paa de afrikanske Kyster, kom egentlig fra Myklegaard, hvor han tjente ved den græske Keisers Hof. Følges altsaa bogstaveligen Snorres Fortælling, kan ingen Norske have deeltaget i de Tog, vi før denne Tid finde nordiske Vikinger at have gjort gjennem Strædet. Men da det ikke let kan antages, at et saa uforfærdet og søevant Folk, hvis Mod og Rovgjerrighed de franske og britiske Kyster i 9de og 10de Aarhundrede saa ofte maatte føle, skulde have skyet en Fart, som de øvrige Nordboer

mindre paalidelig fransk Kilde (Dudo af S. Quentin), fordi de italienske Mindesmærker intet have derom og fordi det af diplomatiske Grunde kan godtgjøres, at Luna endnu blomstrede i Midten af det 13de Aarhundrede; den sidste Indvending afbevises i Müllers Sagabibliothek II. S. 470. Petersen bemærker (gl. nord. Geogr. I. S. 46) at vore nordiske Kilder synes at tænke sig Toget til Luna skeet tillands, skjøndt dette unægteligen har mindre Sandsynlighed end et Søetog.

1) Før det 15de Aarhundrede vides ikke med Vished, at Hanseatiske Skibe have passeret Strædet ved Gibraltar; Sartorius Gesch. d. hanseat. Bundes (1ste Udg.) I. S. 80. 248. Endnu i samme Aarhundrede saaes det engelske Flag sjelden i Middelhavet. — 2) Hmskr. III. S. 224.

vovede, maa hiint Sted, uden Tvivl, forstaaes saaledes, at Sagnet i Snorres Dage ikke længer bevarede den navnlige Erindring om nogen Nordmand, som før Skofte havde passeret dette Sund, og at denne derfor blev anset for den første.

Det varede til alle Tider længe, inden raae Folk kunde indsee, at det var sikkrere og fordeelagtigere, fredeligen at omtuske hinandens Produkter end at röve dem; derfor begyndte al Handel med Söeröveri og i lang Tid gik begge Næringsveie jævnsides. Ogsaa hos vore Forfædre findes Spor til, at de saaledes handlede og rövede ifleng; thi det hedder paa flere Steder om de nordiske Eventyrs-mænd, at een og samme var stundom ude paa Söeröveri (i viking, hernaði), stundom paa Handelsreiser (i kaupferðum¹). Man haver desuden Exempel paa, at de paa deres Söeröver-tog undertiden sluttede en temporær Stilstand med Indbyggerne i et fremmed Land, for at handle med dem, men at de efter dens Forløb igjen begyndte at röve². Det er derfor ikke usandsynligt, at Skandinavernes Söeröver- og Korstog paa den pyrenæiske Halvøe ogsaa kunde have opmuntret dem til der at drive Handel, og at Handelsinteresse, ligesaa lidet ved Pilegrimsreiserne til Compostella, som ved Valfarter til andre hellige Steder, har været aldeles uvirksom³. Ifølge den jødiske Geograph Benjamin af Tudelas Vidnesbyrd, skal der i Midten af det 12te Aarhundrede fra Danmark og Sverrig være drevet Handel paa Alexandrien⁴; men skulde da de som søgte til saa

1) Eigla p. 154; Hmskr. I. p. 246. 256. Da de Norske i Midten af det 9de Aarhundrede kom til Irland, nedsatte de sig der, under Paaskud af at drive Handel; Varæi Antiqv. Hiberniæ p. 227. — 2) Eigla p. 228; Hmskr. II. p. 219; Olafs helga S. (Fornm. Sögur) I. p. 46. — 3) Med det Skib, som Christiærn II. ifølge et gudeligt Løfte afsendte til Compostella, havde adskillige kongelige Undersaatter ogsaa afsendt Gods til Værdie af 1450 rhinske Gylden; Hvitfeld II. S. 1108. — 4) I. I. Bircherodii Arctos Alexandriae s. de prisico Septentrionalium in urbe illa mercatu. Hafn. 1685. 4. Nogle Conjecturer om bedre Læsemaader af de hos den jødiske Geograph angivne Folkenavne findes i Sprengels Gesch. d. geogr. Entdeck. S. 84. jfr. Suhm VI. 297.

fjernt et Marked, ganske have forsømt det produktige Land. hvis, allerede fra ældre Tider kjendte, Kyster Veien førte dem tæt forbi. Vist er det, at neppe noget Sted forekommer enten i de islandske Sagaer eller i de övrige af vore ældste Kilder, der udtrykkeligen omtaler Handel paa Halvöen. Sjelden maa den derfor i hvert Tilfælde have været¹. Imidlertid synes dog Kong Hakon Hakonsens Gesandtskab og Foræringer til Sultanen af Tunis, omtrent 1262, i det Hele at vidne om norsk Handel paa Middelhavet i den Tid².

Som Virkninger af deres Söerövertog, Korstog og især Valfarter til Halvöen kan det ogsaa nævnes, at Nordboernes geographiske Kundskab til hine Lande og Farvande udvidedes. Halvöen selv kaldte de SPÁN, SPÁN-LAND, SPÁN-LÖND, SPANIALLAND, og beskrev den som et stort Rige mellem Frakland (Frankerig) og Langbardaland (Italien³). De kjendte her Tagofloden (Tög), der bragte Guld med sig⁴, Öen Gades hvorved Afrika begyndte⁵, men fornemmeligen St. Jacobs Helligdom i Gallicien, hvoraf maaskee hele Halvöen hos Digterne benævnedes Jacobs Land.

Srædet ved Gibraltar kaldes paa det gamle nordiske Sprog NJÖRFASUND, og i den gamle forhen omtalte Reiseroute til det hellige Land, med en fordærvet Form *Narvæse*. Begrebet af Snæverhed ligger üensynlig til Grund

1) Ved at beskrive Kurland (eller Ösel d. e. Chori; jfr. Mønes Gesch. d. Heidenthums in nördl. Europa I. S. 72), tillöier Adam af Bremen, at derfra hentedes Orakelsvar for hele Verden, især af *Spanierne* og *Russerne* (*ab Hispanis et Græcis*). At herpaa ikke kan grundes nogen Formodning om Spaniers Besög i vore nordiske Lande, i det 11te Aarhundrede, som i sig selv vilde være aldeles usandsynlig, er godtgjort ved vor Finn Magnusens skarpsindige Forklaring, at Domherren maa have misforstaaet et Sted i et gammelt nordisk Digt, som Kong Svend havde forelæst ham, hvori Ordet *Spán*, der baade betyder Spaadom og Spanien, er forekommet (Eddalæren III. S. 53. 90). Denne Efterretning bliver da, uden Tvivl, at henføre til en ældre Tid end Adams. — 2) Hmskr. V. p. 353. — 3) Symbolæ ad geographiam medii ævi ex monumentis Islandicis p. 11. Fornaldar Sögur Norðrlanda I. p. 323. — 4) Rymbegla p. 350, som dog for en stor Deel er Resultat af Læsning — 5) Fornmanna Sögur XI. p. 415.

for dette Ords Etymologie, hvorfor det og paa det anførte Sted¹ kaldes *strictum mare*. Et snævert Sund mellem to Søer, som aldrig fryser, kaldes endnu *Nor*, og Stambegrebet ligger uden Tvivl i det Angelsaxiske *nearu* (*narrow*), snæver, trang². Undertiden, skjönt sjeldnere, kaldtes dette Stræde ogsaa STOLPASUND (ligesom Strædet ved Constantinopel) af Hercules's Stötter (*Stolpar*³). Ved disse Reiser til Halvöen i forskjellige Öiemed, var det igjen naturligt, at Spanien blev optaget i de islandske Digtningers Kreds⁴. Om Identiteten af dette Land kan aldrig være nogen Tvivl, hvilket derimod er Tilfældet med de Gamles SERKLAND og dets Indbyggere SERKJAR. Den digteriske Geographie lagde dette Land stundom mellem Spanien og Grækenland⁵, stundom i Tartariet eller Persien⁶. I den historiske Geographie er derved formodentlig, som oftest, betegnet enten Afrika eller den af Saracener behøede Deel af Spanien⁷. Sidstnævnte skal uden Tvivl forstaaes, den eneste Gang at Navnet Serkland forekommer paa en Runesteen, nemlig paa en for nyligen i Sverrig opdaget⁸. Med alle disse meer eller mindre bestemte Lande stod tillige de Blaaemænd i Forbindelse, om hvilke saa mange Sagn forekomme i de islandske Sagaer, og hvorved enten forstodes Æthioper og Negere eller Halvilde fra det nordlige Asien⁹. Ogsaa röber Elephantens islandske

1) Albert. Stad. fol. 18. v. 6. — 2) Ihre Gloss. II. Col. 256; Suhm II. 130. Langebecks Gisning (Scr. Rer. Dan. I. p. 532. d.), at det skulde have Navn af Prom. Nerium (nu Cap Finisterre), som maatte passeres for at komme til Strædet, er altsaa uden Hjemmel. — 3) Fornm. Sögur XI. S. 416. — 4) F. Ex. i Nornagests þáttur og Störla sterka Saga; Fornaldar Sögur Norðrl. I. p. 321. 398. — 5) Fornaldar Sögur Norðrl. I. p. 398. II. p. 273. 548. — 6) Serkland hit mikla, Hmskr. I. p. 5. I det gamle islandske Skrift Stjórn kaldes Persien Serkland. Hvor ubestemt Benævnelsen af Saracener var, kan sluttes deraf, at man i Middelalderen dermed endog beteguede de hedenske Preusser; Sprengels Gesch. d. geogr. Entdeck. S. 24. — 7) „Afrika er Væringjar kalla Serkland”; Hmskr. III. p. 59. jfr. p. 66. I Fortællingen om Sigurd Jorsalafars Tog synes det nærmest at betyde det sydlige eller saraceniske Spanien, ib. III. p. 236. 265-66. I et islandsk Æredigt til Hakon Hakonsen siges *Tunis* at ligge i *Serkland*. ib. V. p. 353-54. — 8) I. G. Liljegrens Run-Urkunder No. 927. — 9) Hmskr. I. p. 5. III. p. 266. Thorlacii borealium veterum matrimonia p. 354. Vatusdæla ok Finuboga hins rama-

Benævnelse Fil en orientalsk Herkomst, som viser at vore Forfædre maae have hentet deres Kundskab om dette Dyr fra Egue, hvor det havde hjemme, nærmest fra Afrika¹.

7.

Som Virkninger af det nærmere Bekjendtskab, der især ved Kørstog og Pilegrimsreiser efterhaanden havde dannet sig mellem hine vestlige og de nordiske Folk, kunne ogsaa de Ægteskaber ansees, som i det 13de Aarhundrede forenede nordiske Kongehuse med dem paa den pyreneiske Halvøe. Et Ægteskab som Kong Alphons VIII. af Castilien i Aaret 1203 foreslog mellem hans Søn og en dansk Prindsesse (rimeligviis een af Valdemar den Førstes Döttre) kom ikke i Stand². Derimod blev faa Aar efter, 1214, den danske Konge Valdemar den Anden gift med Berengaria, en Datter af den portugisiske Konge Sancho den Første og Søster til Grev Ferdinand af Flandern, som døde 1220 eller 1221, efter at have født ham tre Sønner, der alle efter ham besteg Thronen, og blev begravet i Ringsted Kirke³. En Broderdatter af Berengaria, Datter af den portugisiske Konge Alphons den Anden, og Søster af Sancho den Anden, blev 1229 formælet med Valdemars ældste Søn af samme Navn, og døde 1231 i Barselseng, men, som det synes, uden Afkom⁴.

saga p. 263. De Blaamænd, som den tydske Keiser Friderich II. sendte Kong Hakon Hakonsen til Foræring (Hmskr. V. p. 265), kunne maaske have været Negere.

1) Jfr. F. Münters danske Ridderordeners Oprindelse. S. 37. 1227 blev en dansk Munk ført fangen til Ceuta, maaskee paa en Reise til det hellige Land; Suhm IX. S. 556. — 2) Suhms D. Hist. IX. S. 32. — 3) Suhm IX. S. 161. 238. 381. — 4) Suhm IX. S. 581. Det kan herved bemærkes, at det ei er i Resens Hirdskraa, men i hans Anmærkning til Viterlagsretten, at der p. 719-23 (efter Historiographen Vitus Berings Meddelelse) forekommer Adskilligt om denne Eleonoras Slægtskabsforhold. S. videre om hendes Død og (formæntlige) Datter Suhm IX. S. 606. X. S. 16. 152. I denne Anledning truer Forf. ogsaa at burde omtale en antiqvarisk Gaade. Han besidder selv en, omtrent 50 Aar gammel, kobberstukken Plade, uden Mesterens Navn eller Aarstal, af et lidet Qvartblads Størrelse, forestillende en sidende Konge og Dronning med Krone og Æble, hiin med Sværd, denne med Scepter; imellem dem er aventil anbragt et Munkehogstav W., neden-

I Midten af samme Aarhundrede knyttedes Ægteskabsbaand mellem det castiliske og norske Kongehuus ved en norsk Prindsesse. Efterat Kong Alphons den Vise af Castilien i A. 1255 havde af den norske Konge Hakon den Unge modtaget Falke og andre Foræringer, sendte han igjen Gesandter til den regjerende Konge Hakon Hakonsen, som foreslog et Forbund mellem Rigerne og til Bestyrkelse heraf et Svogerskab. Kong Hakons Datter Christina, födt 1233, blev derpaa med et pragtfuldt Gesandtskab i Aaret 1257 afsendt over Engelland, gjennem Frankerig til Spanien, hvor hun blev formælet med Philip, Kong Alphons's Broder¹. Hun döde 1262, som det synes, uden at efterlade sig Afkom². En ikke uvigtig tilfældig Følge af dette Ægteskab vilde det have været, at Norge og Island derved bleve bekjendte med Middelalderens tydske Romaner, dersom den Beretning, som herom forekommer i den islandske romantiske Fortælling, Blomsturvallasaga kaldet, var fuldkommen paalidelig³.

til et lignende E. Disse Figurer ere anbragte, som det synes, i et stort Begyndelsesbogstav D, og dette er igjen oventil forsynet med Zirater af en gothisk Bygning eller deslige. Afd. Etatsraad og Professor Abr. Kall, som i sin Tid meddeelte Forf. denne Plade, antog med Föie, at den skulde forestille den yngre Kong Valdemar med hans Dronning Eleonore, men vidste for övrigt intet om dens egentlige Bestemmelse. Imidlertid kan dog ved denne Leilighed henvises til den nysanföerte Anm. i Udg. af Viterlagsretten p. 722, hvor Resen, ved at nævne denne Eleonoras Begravelse i Ringsted Kirke tilföier: *ejusdem imago, penicillo expressa, hodieque in pariete prope tholum templi post tot secula ostentatur.*

1) Heimskr. V. p. 314. 320-21. 324-25. 331-33. 335. jfr. Suhm X. S. 348-51. — 2) Suhm X. S. 467. Den temmelig udförlige Fortælling om hendes Formæling i Spanien fortjente at oplyses af spanske Kilder, ligesom de danske Kongers nysømtalte Ægteskab af portugisiske. — 3) Nyerups Fædrenc. Literatur i Middelalderen S. 108; Müllers Sagabibliothek II S. 398; jfr. hvad herom forekommer i Anm. til Heimskr. V. p. 303.

OM BELIGGENHEDEN AF DET GAMLE GREN-
LAND, GRENMAR, OG ANDRE STEDER, SOM
I OLDSKRIFTERNE NÆVNES I FORBINDELSE
DERMED; af P. A. MUNCH.

TIL de Steder i Norge, hvis Beliggenhed i Sagaerne ei nøie er angiven, og som derfor af Fortolkerne, deels af Ubekjendtskab til Landet selv, deels af urigtig Opfattelse af de forhaanden værende Data, deels ogsaa af Mangel paa nøiagtig Efterforskning, ere blevne henkastede, snart hist, snart her, hörer fornemmelig det saa ofte forekommende GRÆNLAND eller GRENLAND (den rigtige Skrivemaade skal siden omtales). Nogle, f. Ex. Ramus, lægge det ikke langt fra Mjösen; andre, og det med større Föie, ved Thelemarken; andre antage, at Strækningen mellem disse to Steder førte dette Navn. Men vore Forfædre vare ei saa ubestemte i Benævnelsen af deres Egne og Steder, som mange maaskee nu forestille sig. Ethvert af Landskaberne i Norge havde vistnok sine bestemte Grændser, der vel til forskjellige Tider maaskee kunde variere, men som dog aldrig af samtidige Forfattere, eller ved Begivenheder, der forefaldt paa samme Tid, tænktes forskjellige; og Grenland var sikkert lige saa nøie bestemt og afgrændset, som ethvert af de andre Landskaber. Dette Landskabs Beliggenhed haaber jeg her at kunne bestemme med større Nöiagtighed og Rigtighed, end forhen er skeet, fornemmelig fordi jeg selv har henlevet min meste Tid i og ved disse Egne, har bereist hele Distriktet, er kommen i Besiddelse af flere ældre Diplomer fra den Kant, og saaledes i det Hele kan dömmе med større Sagkundskab derom, end mangan anden.

Kraft (i top. statistisk Beskr. over Norge III. 199) omtaler allerede Grenland som beliggende sydost for Thelemarken, omkring Indsöen Nordsöe i det nuværende Nedre Thelemarkens og Bamble Fogderi, og heri maa vi, som

siden vil sees, i Hovedsagen give ham Ret. Derimod er det vistnok urigtigt, naar han med Ramus antager, at ogsaa et Landskab, ei langt fra Mjösen, förte dette Navn; thi denne Paastand grunder sig nok blot paa en Misforstaaelse af Navnet *Gron* eller *Grön* d. e. Grans Prestegjæld paa Hadeland, hvilket intet har med det egentlige Grenland at bestille. Dette bevises, om ei ved andet, saa dog ved hiint Sted i Heimskringla (Har. Graaf. Saga C. II), hvor der siges, at Harald Grenske efter sin Faders Drab flygtede fra Grenland til Oplandene; nu hörer netop hele Egnen paa begge Sider af Mjösen til Oplandene, og saaledes vilde denne Beskrivelse af hans Flugt være intetsigende, hvis Grenland skulde söges i den Egn. Flere Steder bevise, at Grenland nödvendigviis maa have ligget i den sydvestlige Deel af Agershuus Stift. Saaledes seer man, at Gudröd Olafssön, Harald Grenskes Fader, der af Hakon den Gode fik Vestfold, ligesom hans Fader fik det af Harald Haarfager (Hak. God. S. C. 2), lod sin Sön opdrage paa Grenland, der i ældre Tider, som siden skal vises, har været regnet til Vestfold, naar dette Navn toges i sin videste Betydning. I en saa urolig Tid, som under Erik Blodöxes Söner, var det ikke rimeligt, at han sendte sin spæde Sön i et fremmed Distrikt, og det lader netop til, at Roe den Hvide, hos hvem Harald opdroges, har været Gudröd Björnassöns Lehnsmænd. Det egentlige Vestfolds Udstrækning kjender man fuldkommen nöie¹, og veed, at det idetmindste inde i Landet ei strakte sig længere, end til Bratsbergs Amts Begyndelse; derfor kunne vi ei söge Grenland andensteds, end i Nedre-Thellemarkens og Bamble Fogderi; men hvormeget heraf hörte dertil, skulle vi nu nærmere undersøge, og bliver det derfor först nödvendigt at kaste et Blik paa Distriktets locale Beskaffenhed.

1) Det indbefattede nemlig det nuværende Jarlsbergs og Laurvigs Amt, med Eger (*Eikjar*) og Sandsvær (*Sandshverf*), og i ældre Tider Lier (*Hliðir*), Rögen (*Röykin* med *Mýrahvarf*) og Hurum (*Húsrheimar*).

Fogderiets Centrum kan man med Rette kalde den store og smukke *Indsö Nordsö*, der strækker sig fra Nordvest mod Sydøst i flere Miles Længde. I Nordvest og Nord danner den tre Grene, der alle optage Vanddrag, som komme fra forskjellige Egne af *Övre-Thelemarken*. Den nordligste Arm optager *Saude-Elven*, som kommer fra *Hitterdalsvandet*, om og nordentor hvilket *Hitterdals Sogn*, det nordligste i Fogderiet, er beliggende. Den mellemste Arm optager *Bö-Elven*, der gennemstrømmer *Bö Prestegjæld* i samme Fogderi, og omslynger tilligemed den allerede omtalte Arm *Næs Sogn*, Annex til *Saude Prestegjæld*, der ligger paa begge Sider af *Saude-Elven*. Den vestlige eller sydligste Arm optager *Holden-Elven*, der fra *Övre-Thelemarken* först gennemstrømmer *Luude Annex* til *Bö Prestegjæld*, dernæst *Holden Sogn*, og omslynger tilligemed den nærmeste Arm *Rommenæs Annex* sogn til *Holden*. Dette *Prestegjæld* med sit andet Annex *Helgen* ligger paa begge Sider af *Nordsö*, som blot har en eneste *Udlöhs kanal*, *Skien-Elven*, der fra dens sydlige Ende løber först mod Öst til *Skien*, danner der flere *Vandfald* og *Öer*, og böier siden mod *Sydvest*, indtil den ved *Porsgrund* falder ud i *Frierfjorden*, en Arm af *Skienfjorden*. *Skien-Elven* danner saaledes en ret *Vinkel*, der i N. og Ö. omslynger *Solums Sogn*, hvis Annex *Melum*, længere mod Nordvest, grændser til *Holden* og omgiver *Nordsös* sydligste *Breder*. Man vil altsaa heraf see, at alle disse, rundtom *Nordsö* beliggende Egne, udgjöre en stor *tregrenet Dal*, hvis *Midte* indbefatter *Holden* og *Solum*, og hvis *Arme* *Hitterdals*, *Saude* og *Bö Prestegjælde*. Denne *Dal* begrændses mod Öst af *Fjeldstrækninger*, der först skille *Hitterdal* med Annexet *Lilleherred* fra *Buskeruds Amt*, og siden udskyder to *Arme*, hvoraf den vestlige danner *Saudes*, *Holdens* og *Solums*, eller rettere Annexet *Melums Östgrændse*; den anden Arm, længer östlig, danner flere *Dalströg*, hvoraf det største, *Gjerpen Sogn*, strækker sig lige ned til *Skien-Elven*, der

under hele sit Løb skiller det fra Solum; det mindre, Slemdals Annex til Eidanger, ligger bagenfor Gjerpen, og strækker sig ned mod Laurvigs Fogderi. Mod Vesten begrænses hiin tregrenede Dal ogsaa af en Fjeldstrækning, hvis ene Arm løber mod Sydost og indslutter med den anden, som danner Grænsen mellem Agershuus og Christiansands Stifter. Drangedal med Annexet Tyredal og Sannikedal, hvilke Sogne gjennestrømmes af et Vanddrag, som gjennem Sannikedal falder ud i Nordsöen. Östen for Sannikedal ved Havet og Vestkysten af Skiensfjorden, ligger Bamble Sogn; Nordkysten udgjör det af flere Fjorde gjennemskaarne Eidanger, der skilles fra Annexet Slemdal ved Fjælde, og berörer Gjerpen med sin nordlige Ende. Fogderiet bestaaer altsaa af disse Hoveddele:

1. Nordsö-Dalen, indbefattende Hitterdals, Saude, Bö, Holden og Solum Prestegjelde.

2. Gjerpen og tildeels Slemdal, der vel nærmest hörer til Laurvigs Dalströg, men dog er nærmere forbundet med Gjerpen, end noget andet Sogn i Fogderiet.

3. Drangedal og Sannikedal, som mod Sydost grænses til Havet og indbefatter flere Öer.

4. Kyststrækningerne, Bamble paa Vestsiden og Eidanger paa Nordostsiden af Skiensfjorden.

Af disse Hoveddele har Störsteparten af den förste beviislig hört til Greuland; thi allerede i 1318 regnes Næs Annex dertil; see Dipl. Arna-M. Fasc. 59, No 10. hvor Næsherred siges beliggende *á Gröulandi*. I et Diplom af 1401 siges en Gaard at ligge *á Sauðum a Grelande*; ligeledes en anden, paa Östsiden af Elven. i et Brev fra 1421 nævnes som beliggende *i Sarde sokn a Grelande*. I den röde Bog, eller Biskop Öysteins Register over Kirkegodset i Oslo Stift, omtales baade *Sauda, Nes* og *Biaar* (d. e. Bö) *kirkia a Grelande*, ligeledes og *Fenes* og *Rumanes á Grelande*. Höre nu Bö, Saude og Næs Sogne dertil, er det idetmindste rimeligt, at Hit-

terdal, der ligger i samme Dalstrækning, men nordenför, ei bör undtages derfra. Man kunde indvende, at Hitterdal maaskee kan have hört til Övre Thelemarken, da dets Annex Lilleherred beviislig var en Deel deraf; men denne Indvending bortfalder, naar man lægger Mærke til, at saavel Lilleherred som de övrige til Hitterdal grændsende Sogne af Thelemarken tilhörde Hammers Bispedöme¹, hvilket da ogsaa upaatvivlelig havde været Tilfældet med Hitterdal, hvis det var en Deel af Thelemarken. Men nu seer man af den röde Bog tydelig, at det hörte til Oslo Stift og Gjerpens Provsti ligesom det övrige Grenland; Lilleherred er desuden temmelig skarpt adskilt derfra ved Fjælde: fölgelig kan man kun med Rimelighed henføre Hitterdal til Grenland. Det samme maa endmere siges om Holden, da dets Annexkirke Rumanes, og den nu nedlagte Fenes Kirke, hvilke begge laae længere nede end Holden selv, hörte som anført til Grenland, og om Solum, der efter Naturen saa fuldkommen udgjör Fortsættelsen af hiint Dalströg. Den tredie Hoveddeel, Drangedal og Sannikedal, regne vi og med Rette til Grenland, naar vi undtage det överst liggende Annexsogn Tyredal, der efter den röde Bog og en Mængde Diplomer hörte til Thelemarken; Drangedals Hovedsogn derimod, eller *Herikseiðs*, *Hæreseiðs* (nu Herresö) Sogn, som det kaldtes, siges udtrykkelig i et mig tilhörende Diplom af 1483 at ligge *á Grælande*. Sannikedal, Drangedals Fortsættelse, maae vi derfor rimeligviis ogsaa regne med, dog vel neppe i Sognets nuværende Udstrækning, saa at det og skulde indbefatte hele Kysten og de dertil hörende Öer, thi Navnet tyder ligefrem hen paa, at man derved blot forstod et Dalströg, det nemlig, som omgiver det drangedalske Vanddrags Fortsættelse; Kyststrækningen, eller idetmindste Stör-

1) Saaledes i et Diplom fra 138*: halft fiorda lavps land iardar i hofve i avstagardenom sem ligar i litla herade a þelama(r)kene... , og i et fra 1427: ..jord.. er hvammen heiter, sëm ligger j litla hærade sonkt a þelamarkenne j hamars biskopsdöme...

stedelen deraf, regnes vistnok med større Föie under eet med den övrige, som nu for Störstedelen hörer til Bamble. Den anden Hoveddeel eller Gjerpens (maaskee og Slem-dals) Sogn kaldtes i ældre Tider Hafund, Hofund, Höfund eller senere Hoffuind. I Heimskringla (Gillunga Saga C. 29) siges saaledes Gregorius Dagssöns Gaard Bratsberg i Gjerpen at ligge *á Höfund*; den röde Bog og flere Diplomer omtale ogsaa mange til Gjerpen henhørende Gaarde som beliggende *á Hofund*. Om Hafund har strakt sig længere end det nuværende Gjerpen, er uvist: nu til Dags inddeles dette Sogn i Op- og Ud-Hauend; dette er den eneste Levning af Navnet, og tyder paa, at kun Gjerpen har heddet saaledes, saameget mere som det nuværende Gjerpen i Fortiden indbefattede flere Sogne¹, og et Samlingsnavn for disse vel kunde behöves: i alle Tilfælde kunde man vel neppe udstrække Navnet videre, end maaskee til Slemdal, og den Deel af Solum, der ligger langsad Skiensfjorden og saaledes i samme Dalströg som Gjerpen. Men saameget er dog vist, at Höfunds Beliggenhed var saadan, at den aldeles afskar Eidanger fra Grenland, og man behöver derfor ei at tvivle paa, at Eidanger aldrig kan have hört dertil. Heller ikke har Bamble været nogen Deel deraf, dette skjönnes saavel af dets afsondrede Beliggenhed, som især af et hidtil ikke omtalt Sted i en norsk Lovcodex (Cod. Arn. 305 fol.), der er skreven for Skiens Lagdömmе (Skíðu lögsókn) og hvor der i Thingfarebalken med en Haand fra omtrent 1500 er tilskrevet, hvormange Mænd der skulde udnævnes til Thinget af hvert Distrikt. Her staaer:

Aff hoffuinde . . . ij mendt.

Aff grenlandt iiij mendt.

Aff bamblum ij mendt.

1) Saaledes laae efter den röde Bog i det nuværende Gjerpen *Baldastaða* og *Borgastaða* Kirker paa de nuværende Ballestads og Borrestads Gaardes Grund; i den nordlige Fjeldegn Luxefjæld (*Lögsisfjall*) laae i Fortiden ogsaa en Kirke, hvortil Nöglen endnu existerer.

Aff hver prestegjeldz j skatlandt ij mendt. — —

— Aff nummedall ij mendt.

Lagdömmet indbefattede Nummedal, Övre og Nedre Thelemarkens og Bamble Fogderier. Forbigaae vi nu Övre Thelemarken eller Skatlandet¹, som det her kaldes, og Nummedal, om hvilke Landskaber der ei er Spørgsmaal, faae vi det nuværende Nedre Thelemarken og Bamble Fogderi inddeelt i 3 sideordnede Dele: Hafund, Grenland og Bamblar. Under eet af disse Landskaber maae altsaa de til Fogderiet hørende Sogne henføres. Om Hitterdal, Bö, Sande, Holden, Drangedal og det egentlige Sannikedal bliver saaledes af de foranførte Grunde intet Spørgsmaal: de maae regnes til Grenland. Eidanger maa enten henføres til Hafund eller Bamble. Henførte man det til hiint, da kom Hafund til at udgjøre hele den østenfor Grenland og Skiensfjorden beliggende Deel af Fogderiet, hvilket ei var saa urimeligt, hvis ikke, som forhen er omtalt, Navnet nu udelukkende brugtes om Gjerpen, og tillige dette Sogn ifølge dets Beliggenhed altid maatte idetmindste være dobbelt saa folkerigt som nogetsomhelst andet i Egnen, thi det lader sig ei tænke, at Bamble, naar det ei indbefattede mere end den sparsomt befolkede Kyststrækning vestenfor Fjorden, alligevel skulde stille ligesaa mange Nævningsmænd, som 3 Sogne, hvis Befolkning tilsammentagen var maaskee fire Gange saa stor. Altsaa henregne vi Eidanger, idetmindste efter denne Liste, til Bamble, men Slemdal til Hafund, da det altid har havt mest Færsel med Gjerpen, endnu hører til samme Thinglaug, og skarpt er adskillet fra enhver anden Grændsebygd².

1) Skatlandet kaldtes Övre Thelemarken i hiin Tid, fordi dets Indbyggere vare fritagne for Korntiende, og saaledes ingen anden Udredsel havde, end de almindelige Skatter. Nedre Thelemarken og Bamble kaldtes i Mod sætning deraf Tiendetaget. — 2) Endog dets med Munkeskrift beskrevne Kirkeklokker, hvilke jeg selv har seet, ere at ansee som Miniaturexemplarer af de gjerpenske, der have Indskrifter baade i Munkeskrift og Runer paa Latin og Oldnørsk.

Paa denne Maade er Grenlands Udstrækning saa temmelig bestemt. Skrivemaaden af Navnet har været forskjellig; man har skrevet Grenland, Grænland, ja endog Grønland. Denne sidste Maade er dog den mindst almindelige; thi den forekommer blot paa eet Sted i den røde Bog, og i hiint Diplom af 1318, hvorimod man oftest finder Grenland, Grænland eller af Skjüdeslöshed Greland, Græland, og det, uagtet der paa samme Sted kan staae Ord som *bø* (bær — norsk bær — en Gaard). Dette tyder maaskee paa en anden Etymologi end Ordet *grænn* (grön); muligt grènitrè, Grantræ, hvilket bestyrkes ved at man undertiden finder *Grenmörk* (*qu. Grènimörk*, Granskov) istedenfor Grenland. Man gjorde derfor maaskee rettest i at skrive GRÈNLAND, *Haraldr Grènski* o. s. v. Hvis Skrivemaaden *Grønland* ellers er den rette, kunde den være os Nøglen til de feilagtige Forestillinger, man undertiden har gjort sig om det amerikanske Grönlands fordums Frugtbarhed, thi man har da forvexlet dette med hiint, som til alle Tider har været en af Norges fortrinligste Egne¹.

Grenlands Indbyggere, eller GRENAR (maaskee *Grenir*), som de kaldtes, gave ogsaa hele Fylket Navn. GRENAFYLKI eller GRENLANDSFYLKI indbefattede nemlig foruden det egentlige Grenland ogsaa Thelemarken, Hafund, Bamble, Nummedal og rimeligviis Sigdals Hovedsogn, altsaa det samme som Skiens Syssel (Skidusýsla) eller Lagdömme. Grenland, Hafund og Bamble tilhørte Oslo Stift og maaskee Borgarthings Lagdömme, hvorimod kun den sydlige Deel af Thelemarken, eller Hvidesö, Nissedal, Moland og Mo Prestegjelde, samt Tyredals Sogn, laae under Oslo. Re-

1) Maaskee man da paa denne Maade ogsaa kunde forstaae, hvad der siges i Tillægget til den ældre Gulethingslov: þat eigu Víkverir at gera: sex tigu tvitugsessna, ok gröna skip firí, saaledes at Grenernes (Grenlændernes) Skibe skulde være foran. Ligeledes vilde da Benævnelserne „*Græn-mörk*“ danne en passende Modsætning til Fylkets anden Hoveddeel *þelamörk*, d. e. den jordfrosne Skov. At Udtalen i senere Tid har været „Gren“, sees tydelig af Oveaanföerte.

sten af Thelemarken tilligemed Sigdal og Numedal (Rollaugs og Flesbergs Sogne) tilhørte Hammers Stift.

Det er forhen omtalt, at Grenland, Hafund og Bamble i den ældste Tid synes at have hørt til Vestfold i vidtløftig Forstand; idetmindste maa det have været Tilfældet med hele Kysten; thi der fortælles, at Halfdan Svarte ved at dele Vestfold med sin Broder Olaf, fik den sydlige (d. e. sydvestlige) Deel, og Olaf den østlige¹. Men da Olaf efter Sagaerne boede paa Geirstad², som selv ligger tæt ved Laurvigsbugten, altsaa langt mod Sydvest, og desuden havde Grenland, kunne vi ei trække De-

1) Jeg følger nemlig her denne Læsemaade; en anden siger, at Halfdan fik den indre og Olaf den vestre Deel, men at dette maa være feilagtigt, indsees let, naar man betænker, at den indre Deel, Halfdan saaledes fik, ei kunde have været andet end Grenland eller en Deel deraf, hvorover der dog udtrykkelig siges at Olaf og hans Søn Ragnvald herskede. Efter Thjødølf's Vers, saaledes som det anføres i Olaf Geirstadalf's Thatt, skulde man troe, at Olaf herskede over hele Grenlandsfylke; men de to Linier „goðum líkr ok Grenlandsfylki" udelades i Heimskringla, og ere maaskee tilsatte af en senere ukundig Interpolator. Muligt og at Grenlandsfylki her blot skal betegne Grenland, og at det længere Navn er brugt for Versets Skyld. — 2) Jeg antager nemlig, at Geirstad er det nuværende Gjerstad i Thjöllings Sogn, østenfor Laurvigsbugten. Heri bestyrkes jeg, saavel ved de mærkelige Stene, der skulle findes paa dette Sted, som og ved den Omstændighed, at det gamle *Skirissatr*, hvor der efter Sögubrot skal have været et stort Offersted, netop var i denne Egn, og i den hedenske Tid, da Kongerne selv vare de ypperste Offergøder, var det rimeligt, at Kongens Residents ei laae langt fra Templet. At *Skirissatr* har været paa dette Sted, er aldeles afgjort; jeg vil blot anføre et Stykke af et Diplom i det Reichmannske Bibl., som jeg selv har afskrevet, nemlig en Fortegnelse paa en heel Deel Jordegods, der tilhørte Hospitalet i Tönsberg, udstædt 1415; her staaer, som henhörende til „*Skirissall*": „i monom, namfuesale, j brakko, kløpakre, næsium vestra". Af disse Gaarde gjenkjender man Nomesal og Klepager, der ligge i Thjölling, og Brekke og Næs i Sandherred. Man har forhen troet, at Geirstad var det nuværende Gjerrestad i Christiansands Stift, men har her overseet, at Geirstad siges beliggende paa Vestfold, hvorimod Gjerrestad ligger paa Agder. Desuden hed Gjerrestad i Fortiden *Geriksstaða* Sogn, hvilket Navn er heel forskjelligt fra Geirstad. Saaledes hedder det i et Diplom af 1457 „æyna jordh som Appaland heithr ligger j Girixstada sokn"; i et fra 1428: „Iaghættesmæn j sundaledhe (nu Sønnelev) skipredhe j gerikstadha sokn". Appeland findes i Matrikelen for Christiansands Stift blandt Gaardene i Gjerrestad under No. 785, og Sønnelev, der nu er et Annex til Österrisöer, hörte för denne Byes Opkomst ogsaa til Gjerrestad. Dette sætter Sagen udenfor al Tvivl.

lingslinien anderledes, end at vi idetmindste lade Laurvigsbugten danne Grændsen, og selv da faae vi til Halfdans Part kun en smal Strimmel af det egentlige Vestfold, eller det nuværende Brunlaugnæs Sogn; mere end dette maa han dog have haft, da det neppe er en Tiende-deel af hele Vestfold. Ligeledes nævner Snorre blot Vestfold som Olaf Geirstadalfs Rige; Stykket om Oplændingekongerne nævner derimod baade Grenland og Vestfold. Det er för bemærket, at i Heimskringla Grenland ansees som et af den Gudröd-Olafske Families Arvelande, hvor dog ogsaa i Begyndelsen kun Vestfold nævnes. Derfor maa Grenland have været betragtet, om ikke som en Deel af, dog som et Anhang til Vestfold, eller dets sydligste Deel, hvilket udentvivl ogsaa var Tilfældet med flere, fra Kysten afsøndrede Egne, f. Ex. Raabygdelaget, der i de ældre Tider maa have deelt Skjebne med og været regnet til Agder.

Hele den Kyst, som vi her have kaldet Bamble i udvidet Forstand, er sikkerlig omtrent den samme, som man ogsaa finder kaldet **GRENMAR**. Vi maae bemærke, at *Bamblar*, *Bamblyn* eller *á Bamblum* ikke er blandt de Stedsnavne, der ere tagne af Beliggenheden eller andre Naturomstændigheder, men er egentlig kun Navnet paa en enkelt Gaard, der siden har laant hele Distriktet sit Navn (see den røde Bog fol. 30. a., hvor Gaarden *Bamblyn* nævnes), ligesom f. Ex. *Nedenæs* egentlig blot betegner *Arendals Omegn*, men nu udstrækkes til et vidtløftigt Landskab. Navnet „*Bamblar*” paa et heelt Distrikt maa derfor være af en senere Oprindelse, og det er ei usandsynligt, at i Oldtiden det mere udtryksfulde Navn *Grenmar* har betegnet det samme. Endelsen „*mar*” synes nemlig at tyde paa et Kystland (cnfr. *marreinsbakki*, *margýgr* og andre S sammensætninger); vi see saavel af *Sögubrot*, som af *Ynglingasaga*, at en Deel af det egentlige Vestfold, fornehmelig nede ved Geirstad, kaldtes „*Vestmarar*”; var dette nu Navnet paa Vestfyldafylkes sydligste, af Öer

og Halvöer bestaaende, Kyststrækning, bliver det netop analogt, at kalde Grena- eller Grenlands-fylkes Kyststrækning *Grenmar*. Vestmar maatte da udgjøre den udskaarne Kyst omtrent fra Tönsberg til Skiensfjorden, og Grenmar Kysten fra Skiensfjorden, rundt om *Slåttones* (nu Slottenæs eller Langesund) til Christiansands Stift. Saaledes bliver det rimeligt, hvad der i Olaf den Helliges Saga fortælles, at *Nesjar* eller de 3 sydvestligste Halvöer i Vestfold eller Vestmar¹, fornemmelig Brunlaugnæsset, siges at ligge *við Grenmar*², og östenfor samme, siden Svend Jarl, der kom vestenfra, först anløb Grenmar, förend han traf Kong Olaf, og at Baglerne efter Inge Baardssöns Saga (i Form. S., B. 9. S. 166) saae fra Nesje Skibe seilende vestenfra Grenmar. Thorstein Tjaldstæding, der fra Thelemarken flyttede til Island, gik til Söes fra Grenmar, og endnu ere de eneste Söhavne, hvortil Thelemarkens Beboere söge, beliggende ved og omkring Skiensfjorden. I det forhen omtalte Sted af Hakons, Guttorms og Inges Saga, Cap. 17, fortælles, at Birkebenerne paa deres Seilads östenfra, efterat være dragne forbi Nesje, lagde ind ude i Marfjorden, og trak sig derpaa tilbage til Stafern (Staværn eller Frederiksværn). Da dette Sted ligger ästligst paa Brunlaugnæsset, som lige indtil Skiensfjorden har en næsten jevn Kyst, uden at frembyde nogen Bugt, endsige

1) Almindeligviis pleier man ved Nesje blot at forstaae Brunlaugnæsset, men man maa dog vist ogsaa regne noget af Thjölling og Sandeherred dertil. I hiint ovenfor omtalte tönsbergske Diplom nævnes *Nesjar* liggende i Skirissal; i Peder Claussöns Oversættelse af Inge Haardsöns Saga nævnes ogsaa Fissle eller Pissle paa Nesje; dette kan ei være andet end Pinsle (fordum *Pintlar*, ogsaa *Pintslar*) i Sandeherred. Östenfor den saakaldte Midfjord, der löber ind mellem Sandefjord og Tönsbergfjord, kan derimod Nesje ikke have strakt sig, thi i Hakons, Guttorms og Inges Saga Cap. 17 fortælles, at Birkebenerne, seilende östenfra, kom forbi Tunmaskage (Tönsberg Tönde, et Förbjerg mellem Midfjord og Tönsbergfjord); og derpaa til Nesje. En Bestyrkelse paa at Vestmar maa söges i disse Egne, er og det her saa ofte i Sammensættninger forekommende „*Mar*“, ϵ Ex. Marum (*Marheimar*) i Sandeherred; *Marcy* i samme Sögn efter den röde Bog. — 2) Det er at mærke, at nogle Codices kalde Stedet *Grenjar*, men *Grenmar* er dog almindeligst.

Fjord, af Betydenhed, kan Marfjorden neppe være nogen anden, end Skiensfjorden, hvis nærværende Navn ei lader til at være meget gammelt¹. Hiint Navn bliver derimod efter vor her antagne Formening saare passende, da Fjorden netop løber ind mellem Grenmar og Vestmar. Flere have troet, at Grenmar kun betegnede Öen Jomfruland udenfor Kragerö, men foruden at Navnet paa de fleste Steder, hvor det forekommer, synes at bruges om et Sted af større Udstrækning end en enkelt Ö, ligger ogsaa Jomfruland altfor langt i Vest, til at man kunde sige at Nesje laae ved Grenmar. Peder Claussön anseer Grenmar forskjellig fra Jomfruland, thi han nævner udtrykkelig dette Navn (Fm. S. 9de B. S. 152), uagtet han ellers overalt siger „Granmar”. Hvis vi kunne antage ham for at være rigtig underrettet om Sagen, da bliver Jomfruland neppe andet end det Sted, som i den kortere Kongesaga (Cap. 16), hvor samme Materie omhandles, kaldes *Aur*. Der er rigtignok den Omstændighed, at Baglerne her drage fra Portyrja „*fyrir innan Aur*”, Claussön derimod lader dem seile „udenfor Jomfruland”. Flere have derfor troet, at *Aur* var *Arö*, som ligger noget indenfor og nordvestlig for Jomfruland; men i saa Fald maatte „indenfor *Arö*” og „udenfor Jomfruland” betegne samme Cours, hvilket er en Urimelighed, da Jomfruland er den yderste af alle Öerne; desuden nævnes ogsaa udtrykkelig *Arö* (*Árey*) i Hak. Gaml. S. C. 74, hvor der fortælles at Hakon og Skule Jarl, seilende vestenfra med Flaaden i haardt Veir, med Nöd og neppe arbeidede sig frem for Nesje, men at de övrige Skibe maatte standse og lægge ind til *Rögjar* eller efter Varianten til *Áreyjar*. Saaledes maa man vel antage, at der i Claussöns Haandskrift har staaet „*fyrir utan Aur*”, istedenfor „*fyrir innan*”, og da er det

1) Istedenfor Marfjorden nævner Claussön (Fm. S. 9 B. p. 166) det mere specielle Rendshaffn, hvilket jeg dog ikke veed at have hørt nævne. Marfjorden kan ei have noget at bestille med de omtalte *Marey* og *Marhetmar*, da disse ligge östenfor Nesje.

rimeligt, at denne er Jomfruland, thi her er vistnok kun Spørgsmaal om der seiledes udenskjers eller indenskjers, og dette kan blot bestemmes ved at nævne den yderste Ö i Skærgaarden. En yderligere Bestyrkelse paa at Grenmar maa have strakt sig östligere end Jomfruland og lige til Skiensfjorden, er ogsaa det Sted i Harald Haarf. S. hos Snorre Cap. 14, hvor der fortælles at den svenske Konge fordrede ligesaa stort Rige i Vigen, som Sigurd Ring eller Ragnar Lodbrok, nemlig Vingulmark og Alt söndenfor, Romerige og Vestfold heelt ud til Grenmar. Hvis nu Grenmar var Jomfruland, der ei ligger langt fra Stiftsgrændsen, havde han fordret saagodtsom hele Vigen, men Ordene tilkjendegive dog at dette ei var Tilfældet. Jomfruland vilde heller ikke være noget passende Delingspunkt, da Kysten selv danner næsten en lige Linie; tvertimod er det netop rimeligt, at Skiensfjorden, den förste betydelige Fjord vestenfor Christianiafjorden, og Grændsen for det egentlige Vestfold, vestenfor hvilken Landet antager en forskjellig, mere alvorlig og barsk Natur, ogsaa dannede Grændsen for Sigurd Rings Besiddelser. Dette antaget, har man og en ny Bestyrkelse paa at Vestfold i udvidet Forstand strakte sig lige til Agder.

Det Sted paa Kysten, som skillede mellem det af os antagne Grenmar og Agder, eller mellem Vigen og Agder, altsaa mellem Borgarthings og Gulethings Laugdömmet, og som nu danner Grændsen mellem Agershuus og Christiansands Stifter, kaldtes i Oldtiden RÝGGJARBIT. Dette Sted have flere henlagt ved Sireaaens Munding mellem Egða- og Rýggjafylke, forledede ved Ligheden med dette sidste Navn; men man har utallige Beviser paa at det blot kan söges paa först omtalte Sted. I Hirdskraa nævnes det som den vestligste Grændse for Vigen, hvortil Agder aldrig regnedes, og her udtrykkelig nævnes som ei henhørende dertil. Allerede af dette Sted indlyser hiin ældre Paastands Urigtighed i den Grad, at flere Beviser ere unödvendige. Hiin omtalte Variant, *Áreyjar* eller

Rýggjar, viser og, at et Sted af dette Navn maa søges i den Egn. Paa denne Kyst laae og Havnen *Portyrja* (nu Portör). Det saakaldte *Lungarðs* eller *Lungbarðssiða* siges efter Heimskr. Gillung. S. C. 5 at ligge omkring Portyrja (i höfu þeirri er Portyrja hét á Lungarðs síðu); hvis saa er, da maa man tænke paa det smalle Langaardsmud, som ei er langt derfra. Andre derimod læse *Limgarðssiða*, og antage det for det samme som Lyngöer, noget N. O. for Arendal; men da bliver dens Afstand fra Portyrja altfor stor, med mindre den hele Kyst benævntes saaledes.

Til Slutning maae vi kaste et Blik paa det gamle Grenlands Grændser og Inddeling. Det var, som allerede omtalt, en Deel af Grenafylke, af hvis øvrige Dele det omgaves i N. V., V. og S. O.; i N. V. nemlig af Thelemarken, eller *Sauðalands* (Saulands), *Hjurdals* (Hjerdals), *Litla-hèraðs* (Lilleherreds), *Seljugerðis* (Sillegjords), *Hvítiseiðs* (Hvidesöes), *Nizisdals* (Nissedals) og *Týrisdals* (Tyredals eller Törrisdals) Sogne; mod S. O. af *Hafund* eller *Gerpinar S.* (Gjerpens Sogn med Tilbehör) og *Bamblar* (eller *Skeiðis sóln á Bamblum*). Mod Öst og N. O. grændsede det til *Vestfyldafylki*, hvis Grændsebygd her var *Sandshverf* (Sandsvær). indbefattende *Ælptalöytis* (Eftelöds), *Heiðingstaða* (Hedenstads), *Kaupmannaness* (Kommæs) og *Tufta* (Tuft) Sogne. Mod S. V. grændsede det til *Egðafylki*, hvis Grændsebygder vare *Gerikstaða* (Gjerrestad) Sogn og *Sundaleiða skipreiða* (Sønnelev Amex til Öster Risöer).

Landskabets Inddeling lader sig bedst betegne efter de derværende Kirker, som i den røde Bog findes opregnede. Disse vare:

1. RÝGNA KIRKJA Í HEITRADALI, dediceret til Sta. Maria. Nu hedder den Rye Kirke i Hitterdal; dette Navn paa Sognet findes skrevet forskjelligt: *Heiðradal*, *Heidherdal*, *Heidhdal*; nu kalde Bønderne det Heddal. Kirken, en ældgammel Stavebygning, staaer endnu, og er en af Norges mærkeligste Oldtidslevninger. Den er be-

skreven i Samlinger til det norske Folks og Sprogs Historie, 2det Bind 3die Hefte.

2. SAUDA KIRKJA. Nu Saude (udtalt Saue, urigtig skrevet Sövde, Seufde eller Seude) Kirke, i Sognet af samme Navn, eller Saucherad (*Sauðahérað*), som det af Almuen kaldes. Sognet skilles ved *Lögsisfjall* (Luxesfjæld) fra Gjerpen. En Strækning östenfor Elven kaldtes *Hjuxubö* (Hjuxebö).

3. NESS KIRKJA, Næs Annexkirke til Saude. Sognet kaldes oftest Næsherad (*Næshérað*).

4. BÖAR KIRKJA (Bö Hovedkirke) i *Bæarhérað* eller Böherad, som det oftest kaldes.

5. LUNDA KIRKJA (Lunde Annexkirke til Bö) i *Lundahérað* (nu Lundeherad).

6. GÖRÐINAR KIRKJA (Gaarder Annexkirke til Bö), existerer endnu, men bruges ikke. Den har rimeligviis været en af de saakaldte *hægindiskirkjar* eller private Kirker.

7. HOLLYNA KIRKJA (Holden Kirke) i Holden Hovedsogn. I Hollyna sokn laae Gaarden *Eið* eller *Eiðit* (siden Edet, nu Eie), överst oppe ved Elven. At Hervaarsagas *Ölufossar* er det nuværende Ulefos i Holden Sogn, som Petersen i sit Værk om den gamle Geographie antager, har megen Rimelighed for sig¹.

8. HELGINAR KIRKJA (Helgen Annexkirke til Holden) i Helgens Sogn.

9. FENES KIRKJA. Den existerer ikke mere, men maa have ligget paa Gaarden Fens Grund i Holden Prestegjæld.

10. RUMANES KIRKJA (Rommenes Annexkirke til Holden) i Rommenes Sogn. Den östenfor Nordsö beliggende Deel af Sognet kaldtes *Faðlabö*, nu Valebö.

11. SÓLHEIMA KIRKJA (Solums Hovedkirke) i *Sólheimahérað* eller Solumherad, som det nu kaldes.

1) Paa denne Maade kunne Ordene „at hinum efsta fors á Eiði“ let forklares, naar vi ei söge Eið ved Eidsfoss i Jarlsberg Fogderi, hvilket Sted maaskee ligger henved 8 à 10 Mile fra Ulefoss, men ved Gaarden Eid i Holden Sogn, der neppe er en halv Mil derfra, og ligger ved en Elv med flere Vandfald, der ved Ulefos falder i Nordsö.

12. **MEDALHEIMS KIRKJA** (Melums Annexkirke til Solum) i Melums Sogn.

13. **MIKJALSBERG.** Dette er en Hule paa Östsiden af Nordsö i Melums Sogn, som endnu kaldes St. Michels Kirke, og skal efter Sagnet have været et Samlingssted for de Christne, da Religionen endnu forfulgtes i Landet. Efter den röde Bog vare nogle faa Gaarde henlagte til Stedets Indkomster. Almuen skal endnu ansee Hulen for hellig, og offre Gaver, fornemmelig Smaamynter, dertil. Nærmere Oplysninger derom findes i Ramus's Norges Beskrivelse, og hos Kraft.

14. **KLJÚFA KIRKJA.** Den existerer ikke mere, men maa have ligget paa Gaarden Klyves Grund i Solum Sogn. Denne Gaard ligger dog saa langt nede mod Elven, at der efter det forhen Berörte kan være Spørgsmaal, om den ei har hört til Hafund, hvis man hertil regner Dalströget langsad Elven. Thi fra Nordsö gaaer der en lille Höidestrækning i en Vinkel efter Skienselvns Löb langs denne ned til dens Udfald, og det er meget muligt, at i Oldtiden det egentlige Solum kun var det, som laae sönden- og vestenfor denne Brink, og at den aabne Dal norden- og östenfor regnes sammen med den modsvarende hiinsides Elven.

15. **GIMSEYJAR KLAUSTR** (Gjemsö Kloster). Dette var vel ingen egentlig Kirke, men dog en geistlig Stiftelse, hvortil Kirke hörte, og som saadan maa den her omtales. Det var et Nonnekloster, blandt de anseeligste i Norge, og stiftet af Dag Eilifssön, hvis Datter Baugeid siden her var Abbedisse. Gaarden, som endnu kaldes Kloster, ligger paa en smuk Ö i Skienselven, söndenfor Byen, netop hvor Elven böier mod Syd. Der kunde derfor maaskee være Spørgsmaal, om ikke ogsaa dette Kloster, der ligger saa tæt ved Elven, i Fortiden hörte til Hafund, og ikke som nu til Solum; dette bestyrkes derved, at den röde Bog i Opregnelsen af dets Besiddelser

först omtaler de Gaarde, som laae paa Hofund¹, og tillige af Kongesagaernes Ord (Heimskr. Hak. Herd. S. C. 14): „Lík Gregoriúss var fört á Höfund upp ok grafit í Gimsey“, ihvorvel dette dog ogsaa kan forståes paa en anden Maade. Ligeoverfor Gimsey ligger nemlig i det egentlige Hofund eller Gjerpen, dog et Stykke fra Elven, ovenfor nogle Bjergskræntninger, Gaarden Bratsberg, der tilhørte Gregorius Dagssön, og hvor der for nogle Aar siden opgravedes Ruiner af et Capel, der laae lidt vestenfor Gaarden paa et Bjerg, hvorfra man overskuer hele Eggen. Sagnet vil endog vide, at der skal have gaaet en Bro ligefra Bratsberg til Gimsey, hvilket formedelst Afstanden og det förste Steds höie Beliggenhed er umuligt, men en Bro over Elven, og derfra en med mere end almindelig Omhu brolagt Vei op til Bratsberg kan dog heel vel have existeret. Paa Grund af denne nöie Communication mellem Bratsberg og Gimsey indsees let, hvorledes man kan sige, at Gregorius's Lig blev fört til Hafund (nemlig til Bratsberg) og begravet i Gimsey, uden at derfor dette behöves at regnes til Hafund. Gimsey Kloster eiede store Besiddelser, saavel i Grenafylke, som andre Steder i Riget, i Sogn, paa Agder, Vestfold, og Ranerige. Endnu er Gjemseklosters Gods en af de adseeligste Eiendomme i Norge.

16. HÆRIKSEIDS KIRKJA Í DRÁNGADALI (Drangedals

1) Denne Codex nævner nemlig overalt, hvor en vis Kirkes Gods opregnes, allerförst de Gaarde, der ligge i samme Sogn eller Herred som Kirken. Det maa tillige bemærkes, at ifölge Norges locale Beskaffenhed kunne Elve, ja endog de mindre Fjorde, aldrig danne nogen naturlig Grændse mellem Landskaberne, men ere snarere at ansee som Foreningspunkter mellem dem. Grændserne maae vi söge langs Bjergkjedernes ofte flere Mile brede, ubeboede og ubeboelige, Rygge. De af disse indsluttede Dalströg, hvoraf næsten ethvert gjenmemströmmes af en Elv, danne de beboede Landskaber. Man seer saaledes en Mængde Distrikter kun at benævnes efter Elvene, saaledes: *Lagardalr* (Laurdal) af *Lögr* (Laagen Elv); *Orkadalar* (Orkedalen), *Gauldalr* (Guldalen), *Naumudalr* (Nummedal) o. s. v. Paa Grund heraf skulde jeg være mest tilböielig til at ansee Gimsö Kloster, ja maaskee endog Kljufa Kirke, beliggende paa Hafund, saameget mere som hiin omtalte lille Höidestrækning (almindelig kaldet *Gederyggen*) endnu ansees for at danne en bestemt Grændse mellem de egentlige Landdistrikter og Byens nærmeste Omegn.

Hovedkirke). Det er muligt, at det egentlige Drangedal forhen ei har strakt sig saa langt som nu; thi et Diplom af 1428, angaaende et Jordeskitte i Drangedal, er udstædt af 2 Lagrettesmænd i Thelemarken. Drangedal har maaskee været den nordligste Deel, nærmest Tyredal, og Herikseid den sydligste. Muligt ogsaa, at Herikseid med Drangedal först i Midten af det 15de Aarhundrede blev lagt til Grenland, og at det för den Tid hörte til Thelemarken: dette bestyrkes deraf, at det i den speciellere Fortegnelse i den røde Bog er forhigaaet, ligesom de övrigte til Gjerpens Provsti af Thelemarken henhörende Kirker.

17. MÓA KIRKJA Í SANDHAUKADALI (Sannikedals Kirke). Sannikedals Sogn udgjör nu et Annex til Kragerö By.

Desforuden skal der og have existeret en *Hakasteins kirkja* paa Gaarden Hagesteens-Farets Grund ved Skiens-Elven, en halv Fjerdingsvei vestenfor Gimsey; men om denne gjælder samme Uvished, som om Gimsey og Kljufa Kirke, nemlig om man ei rettere henförer dem til Hofund.

Grenland, filligemed den övrigte under Oslo Bispestol liggende Deel af Fylket tilhörte GERPINAR PRÓFASTDÖMI eller Gjerpens Provsti. Det er ikke blandt de i Sagaerne ofte forekommende Distrikter, hvortil maaskee dets afsondrede Beliggenhed har bidraget. Indbyggerne i den nordligste Deel deraf, fornemmelig i Hitterdal, tale aldeles samme Dialekt, og bære omtrent samme Nationaldragt, som Thelemarkens Indbyggere eller Thelebönderne, men ere i det Hele mere velhavende, formedelst Egnens större Frugtbarhed, og ofte af en ubændig Raahed og Ustyrlighed. Længere nede ere de mere civiliserede, og bære heller ikke Nationaldragten, men der hersker ogsaa större Fattigdom. Da Egnen ikke har været meget bereist, er der næsten overalt en for Historiegranskeren riig Höst af Diplomer, der oplyse dens Historie i Fortiden; endog Pergamentscodices skulle for faa Aar siden have existeret i Drangedal, men ere nu ikke til at opspore.

**UDSIGT OVER DEN NORSKE DRONNING GUN-
HILDES LEVNET** ved N. M. PETERSEN.

DA Opmærksomheden ved det i Nærheden af Veile fundne mærkværdige Lig paa ny er bleven henvendt paa **KONGEMODEREN GUNHILDE**, saa meddeles her, efter de bedste Kilder, en Udsigt over hendes Liv, som da tillige maa omfatte Erik Blodöxes og Hovedbegivenhederne efter hans Död.

De mangfoldige Smaariger, i hvilke Norge var deelt, forenedes förste Gang under Harald Haarfager, der med Vaabenmagt drog igjeennem Landet, tvang Kongerne til at blive hans Jarler eller at flye, og uagtet mange forbandt sig imod ham, efter det store Slag i Hafursfjord, opkastede sig til Enehersker over det hele Rige. Det var imidlertid ikke nok at forene Rigerne; denne Forening maatte vedligeholdes under hans Efterkommere, men i denne Henseende lagde hans med mange Hustruer og Medhustruer avlede Söner Hindringer i Veien, da hver attraaede sin Deel af Riget og Kongenavn. Kong Harald saae sig nödt til at give efter for deres Önske, og tildeelte efterhaanden hver sit Landskab; men han sögte tillige, i det han opfyldte deres Fordringer, at forhindre Rigets Adsplittelse ved at forordne, at alle hans Söner med deres Efterkommere skulde bære Kongenavn, de derimod, som nedstammede fra hans Dötre, være Jarler, men over begge skulde hans kjæreste Sön Erik, som han havde avlet med den jyske Prinsesse Ragnhilde, være Overkonge; ved offentlige Möder sade derfor överst Overkongen, et Trin lavere end han Kongerne, og atter et Trin lavere Jarlerne. Ved den Maade, hvorpaa Riget samledes og strax igjen deelt, ved sine mange Koner og Friller, samt de heel forskjellige Kuld af Söner, ved hvis Rettigheder hverken Födsel eller Alder og Dulighed, men kun Faderens uindskrænkede Villie kom i Betragtning, har Harald Haarfagers Regjering megen Lighed med en

österlandsk Monarks; man skjönner derfor let, at der, ligesom i Österlandene, strax ved hans Död maatte opstaae voldsonne Thronforandringer og Drab, og Begyndelsen hertil viste sig allerede i de sidste Aar af hans Liv, da han havde afstaaet Regjeringen til sin Sön Erik.

Erik skal allerede da han var tolv Aar gammel, efter den Tids Skik, have draget i Viking til Östersöen, Saxland og Frisland; derefter til Bretland (Wales), Skotland, Irland og Valland eller Kysterne af Nederlandene og det vestlige Frankerig; paa disse Toge tilbragde han omtrent otte Aar. Tyve Aar gammel drog han til Finmarken og endnu længer österpaa til Bjarmeland. Da han vendte tilbage fra dette Tog, og atter landede i Finmarken, kerte han at kjende Gunhilde. Hendes Fader, Össur eller Asser Tote, var en mægtig Mand i Helgeland, og nedstammede fra den gamle finske Kongeslæggt. Paa den Maade kan man rimeligst forklare sig, hvorfor Faderen sendte hende til Opfostring til Finmarken, efter nogle til Finnernes Konge Mattul, efter andre til to troldkyndige Finner. Man havde forhen, som tildeels endnu, almindelig Tro til dette Folks Trolddomskunster, og i Overeensstemmelse hermed dannede Sagnet sig om hendes Flugt fra Finmarken, i hvilket kun Hovedbegivenheden kan fortjene Tiltro. Der fortælles nemlig, at Gunhildes overordentlige Skjönhed tildrog sig Eriks Mænds Opmærksomhed, og de bade hende følge med sig. Men det var ingen let Sag for Gunhilde at komme bort fra Gammen eller Finnchytten, hvori hendes to Fosterfædre boede, da de begge havde forelsket sig i hende, og vilde i sin Tid have hende til Kone. Imidlertid viste hun allerede da sin Klögt. Da Eriks Mænd kom til hende, vare Finnerne paa Jagt, men de kunde snart ventes hjem, og de vidste at forfølge et Menneskes Spor saa godt som Hunden et Dyrs; for at skjule de Fremmede for dem ströede derfor Gunhilde Aske rundt omkring Gammen. Finnerne vendte hjem, de fulgte Sporene til Huset, men der bleve de borte; og da de spurgte

Gunhilde efter de Fremmede, svarede hun, at til hende var der ingen kommen. Da Finnerne nu havde spist sig mætte, redte hun sit Leje, og bad dem lægge sig hver ved sin Side af hende: hvilket de saa meget heller gjorde, som de tre Nætter i Forvejen ingen Sövn havde faaet, fordi de af Skinsyge holdt Öje med hinanden, medens hun sov. Begge faldt nu i Sövn; hun vakte dem, de sov atter ind, og saaledes blev hun ved flere Gange at vække dem, indtil hun havde overtydet sig om, at de vare ganske overvældede af Sövn. Da slog hun et Sælhundeskind over Hovedet paa dem, og bandt det fast om deres Liv, saa at Eriks Mænd nu kunde faae Bugt med dem og dræbe dem. Om Natten, fortælles der, blev det et saa stærkt Tordenvejr, at de ingensteds kunde rejse, men næste Morgen førte Eriks Mænd Gunhilde til deres Herre, som tog hende med sig til Helgeland. Her stævnede han hendes Fader Össur Tote til sig, og bejlede til hans Datter; Faderen gav sit Samtykke, og Erik førte hende med sig til Kong Harald, hos hvem han i Almindelighed opholdt sig, indtil han ved Rigets Deling imellem Sønnerne fik Landskaberne Helgeland, Nordmöre og Romsdalen, men selv da var han ofte hos Faderen.

Strax efter Delingen begyndte Striden imellem Kong Haralds Sønner. En af disse, Rognvald Rettelbene, der havde faaet Hadeland til sin Part, lagde sig efter alle Slags Trolddomskunster, og blev en Seidmand. En anden berygtet Seidmand, som Kongen vilde lade straffe, beraabte sig paa, at Kongens egen Sön var jo ikke bedre end han; derfor lod Kong Harald sin Sön Erik drage til Hadeland, hvor han indebrændte sin Broder Rognvald med fiirsindstyve Seidmænd, en Gjerning, som man imidlertid ansaae for fortjenstlig, da Misgjerninger derved forebyggedes. Men paa den Maade lod Eriks følgende Brodermord sig ikke betragte. To andre af Haralds Sønner, Björn og Olaf, havde faaet Vigen. Björn, som de andre Brödre sædvanlig kaldte Sömanden (Farmanden) eller Kjöbmanden, fordi

han havde sit Sæde i Handelsstaden Tönsberg og selv sendte Handelsskibe til andre Lande, plejede enten i egen Person eller ved sine Mænd at bringe sin Fader de Afgifter, han skulde yde af Landet; men engang fordrede Erik, der just vendte tilbage fra et Tog i Östersöen, og gjerne vilde tilegne sig Overherredømme over sine Brødre, at Björn skulde give ham Skatterne med. Da Björn afsløg det, kom de i Strid med hinanden; Erik maatte med uforrettet Sag sejle videre, men da Björn om Natten var rejst til Gaarden Sæheim (nuværende Sem), vendte Erik tilbage, overfaldt ham som han sad og drak med sine Mænd, omringede Gaarden, og vilde indebrænde ham; Björn kom ud med sine Mænd, men faldt i det han fægtede for sit Liv. Dette Mord kunde Indbyggerne i Vigen aldrig tilgive Erik; og hans Broder Halfdan Svarte, der tilligemed Halfdan Hvide og Sigröd havde faaet Throndhjem, besluttede at hævne sin Broder. Da Erik næste Vinter var til Gjestebud paa Gaarden Sölve ved Agdenæs, drog Halfdan Svarte derhen og tændte Ild paa Gaarden, og kun den tilfældige Omstændighed, at Erik sov i et Udhuus, gjorde det muligt for ham med fem Mænd at undkomme og flye til Skoven. Han begav sig strax til sin Fader, som i sin Forbitrelse samlede en Hær imod Thrönderne, og der vilde snart have udbrudt en indvortes Krig, hvis ikke Skjalden Guttorm Sindre havde mæglet inellem Fader og Sön.

Da Kong Harald var omtrent firsindstyve (efter andre halvfjerdsindstyve) Aar gammel, overgav han Regjeringen til sin Sön Erik, saaledes at denne skulde være Overkonge over det hele Rige; men de andre Brødre unddroge sig hans Herredømme, og søgte at vedligeholde deres Uafhængighed, hvilket Faderen nu var for gammel og svag til at forhindre. Olaf tog sit Sæde i Vestfold, og lod Björns Sön Gudröd opfostre med sin egen Sön Tryggve, og Indbyggerne i Vigen antog Olaf til deres Konge. Thrönderne ligesaa Halfdan Svarte. Denne døde imidlertid

pludselig ved et Gjæstebud, og det var almindelig Trø, at Dronning Gunhilde havde underkjøbt en Troldkvinde til at forgive ham. Thrönderne toge derpaa Sigröd til Konge.

Kong Harald oplevede at öse Vand paa en Sön af Erik og Gunhilde, hvilken han gav sit Navn Harald med den Bestemmelse, at han skulde være Konge efter sin Fader Erik. Man seer ogsaa heraf, hvor lidet ordnet Thronfølgen var; thi Erik og Gunhilde havde allerede den Gang to ældre Söner, Gamle og Guttorm. Efter Haralds Död (omtrent 930), tre Aar efter at Erik var bleven Overkonge, vedligeholdt denne sit Herredömmet over de midterste Dele af Norge, men Thronhjem og Vigen vedbleve at forsvare deres Uafhængighed. Han var allerede af sig selv heftig og grusom; hans Giftermaal med den klögtige og grusomme Gunhilde hidrog ikke til at dæmpe hans herskesyge Tænkemaade, men skaffede ham vel endog Midler til at tilfredsstille denne paa den korteste Vei. Næppe havde det Rygre udbredt sig, at han med Vaabenmagt vilde underlægge sig hele sin Faders Rige, förend Olaf og Sigröd forenede sig imod ham i Tönsberg. Her mödte Erik dem med sin Hær, slog Brödrenes, der maatte flygte til Oplandene, og underlagde sig Vigen. Endnu blodigere Scener vilde uden Tvivl have paafølgt, dersom der ikke fra en anden Side var bleven gjort Ende paa hans Herredömmet.

Hvilke Forestillinger man gjorde sig om Dronning Gunhildes Tænkemaade, sees af Fortællingen om Islænderen Egil Skallegrimsens forskjellige Ophold i Norge. Engang kom Kong Erik og Dronningen til Atlö, hvor der skulde holdes Disablöt, og deres Gaardsfoged Baard havde arettet et Gjæstebud for dem. Ved dette blev der drukket stærkt, thi ved hvert Minne eller Skaal skulde Hornet tömmes. Egil, en stor Skjald, en dygtig Viking, var ogsaa en god Drikker; Baard søgte at overvælde ham, men Egil drak alle under Bordet. Da overlagde Baard og Gun-

hilde med hinanden, at blande Gift i Drikken; det skete, Baard signede Bægeret, og Kvinden, som bar Drikken om, rakte Hornet til Egil; men denne tog sin Kuiv, ridsede sig i Haanden, og skar Runer paa Hornet, saa det brast, og Drikken spildtes. Da Egil nu vilde gaae, rakte Baard ham et andet Horn, og bad ham drikke til Afsked. Egil drak, men da han strax mærkede Giften, kastede han Hornet, trak sit Sværd, dræbte Baard paa Stedet, og udflyede i Mörket. Efter et Vikingstog kom Egil atter tilbage til Norge, og Gunhilde satte sine Brödre, Evind Skreja og Alf, ud paa at dræbe enten Egil selv eller hans Broder. De forsögte det forgjæves ved en Sammenkomst paa Gaular, hvor der var et stort hedensk Gudehuus; baade Egil og hans Broder undgik deres Efterstræbelser, og kun een af deres Mænd blev fældet. Imidlertid blev Egil landflygtig fra Norge, og kom först nogle Aar efter tilbage, for at kræve sin Kones Arv. Det skete paa Gulating, og Dommen syntes at ville falde ud til hans Fordeel. Kong Erik lod Retten have sin Gang, men Dronning Gunhilde sagde: „Vil du taale, Konge, at denne dumdristige Mand, som du har forviist Landet, kommer her og forstyrrer Lov og Ret? jeg i det mindste vil ikke lade mine Venner træde under Födder af ham.” Derpaa sendte hun sin Broder Alf med nogle flere Mænd hen til Retten, hvor de hug de hellige Baand over, hvormed den efter Sædvane var omgivet, bröde Stængerne ned, imellem hvilke hine Baand vare befestede, og sprængte Dommerne fra hverandre. Forgjæves gjorde Egil höjtidelig Indsigelse; han blev erklæret fredlös. Han skal derpaa, for at hævne sig, have dræbt Kong Eriks og Gunhildes Sön, Rognvald, som siges da (930) at have været ti til elleve Aar gammel, men hverken Snorre eller de andre vigtige Kilder kjende noget til denne Sön; og för sin Afrejse rejste han Nidstang imod Kongen og Dronningen. Han tog nemlig en Hesselstang, gik op paa en Fjeldpynt, som vendte ind imod Landet, satte et Hestehoved paa Stangen, og sagde:

„Her rejser jeg Nidstang, og drejer dette Nid imod Kong Erik og Dronning Gunhilde” (i det samme drejede han det gabende Hestehoved ind mod Land); „gid alle Landvætter, som boe og bygge i dette Land, fare forvildede om, uden at kunne finde Huus eller Hjem, indtil de have forjaget Kong Erik og Gunhilde fra Landet!” Derpaa befæstede han Stangen, og indristede Forhandelsen paa den med Runer. Hans hævnjerrige Önske gik i Opfyldelse, saa meget mere som Eriks egne Gjerninger maatte forjage ham fra Riget.

Rygtet om Kong Eriks Voldsomheder og hans begaaede Brodermord kaldte Harald Haarfagers Sön, Hagen, der skal have været opföstret hos Kong Adelsteen i England, og derfor sædvanlig kaldes Adelsteensföstre eller Adelsteen, til Norge; og da han hörte, at Erik var i Vigen, vendte han sig til Throndhjem, hvor han ved den mægtige Sigurd Jarl paa Lades Understöttelse blev hyldet til Konge. Inmellem ham og Erik begyndte nu en Kamp om Riget, der dog snart endtes med Eriks Flugt, thi hans Grusomhed, der tilvendte ham Navnet Blodöxe, havde berövet ham Folkets Kjærlighed, og Landets mægtigste Mænd forlode ham, for at begive sig til Hagens Hær. Kun eet Aar regjerede han over Norge efter Faderens Död. Da tyede han til Vesterhavet, og flakkede med Kone og Börn omkring i Viking. Först drog han til Örkenöerne, hvor han fik Skibe og Folk, saa til Skotland, hvor han hærgede omkring paa Kysterne, og endelig til det nordlige England, hvor den engelske Konge Adelsteen, formedelst sit förrige Venskab med Harald Haarfager, gav ham Northumberland eller rettere en Strækning deraf til Leen, imod at han skulde forsvare Landet imod de Danske og andre Vikinger. Desuden maatte han og hans Familie, ja endog hele hans Hær, lade sig kristne. Mange Nordmænd tyede nu til ham, og da Landet han besad kun var lidet, saa tilbragde han næsten hver Sommer paa Vikingetøge til Skotland, Syderöerne, Irland og Bretland. Paa et saa-

dant Tog tilsatte han Livet, men Beretningerne derom ere saa forskjellige, at det ikke med nogen Bestemthed lader sig afgjøre, om det skete i det store Slag ved Brunanborg (937), eller först senere strax efter Kong Adelsteens Död (940); thi da, fortælles der, fratog dennes Efterfølger Kong Edmund, der ikke var nogen Ven af Nordmandene, Erik sit Leen, og efterat have plyndret paa de skotske Öer, Irland og Bretland, sejlede denne da over, for at hærge paa Englands sydlige Kyster, og blev fældet af den engelske Landværnsmand; andre lade ham tilsætte Livet ude i Spanien, og atter andre, hvad der er endnu mindre sandsynligt, i Österviking. Men hvorom alting er, saa maatte hans Dronning Gunhilde forlade England; hun förte Eriks Skibe og Skatte med sig, og tog först sin Tillugt til Örkenöerne, hvor Datteren Ragnhilde siden blev gift med en Sön af Jarlen Torfinn Hösklöver (Hjerneklöver); men tyede derpaa til Kong Harald Blaatand i Danmark, som just den Gang laa i Krig med den norske Konge Hagen Adelsteen. Hendes Sön Gamle var noget ældre, end sine Brödre, men den Gang endnu ikke fuldvöxen. Hos Kong Harald Blaatand bleve de vel modtagne; han gav dem et Leen i sit Rige, og lod Sönnen Harald, som han knäsatte eller antog i Söns Sted, opdrage ved sit Hof. De ældre Brödre droge i Viking, saasart de havde Alder dertil, og hærgede især paa Vigen, hvor Kong Hagen Adelsteen havde indsat Tryggve til Kouge. Gjentagne Gange gjorde Eriks Söner Hærtoge til Norge, for at bemægtige sig deres Fædrenerige, men med liden Fremgang; Guttorm og Gamle tilsatte Livet, og Harald var nu den äldste. Han sejlede endelig med Harald Blaatands Understöttelse ud fra Vendsyssel med en anseelig Flaade, og overfaldt Hagen Adelsteen paa Öen Stord i Hordeland. Gunhildes Brödre, Evind Skreja og Alf Askmand, der skildres som store og stærke Kjæmper, strede med megen Manddom, men heller ikke den Gang vilde Eriks Söner have udrettet noget, hvis ikke Hagen Adelsteen uformodentlig var

bleven saaret, i det han satte efter Fjenden. Sagnet til- lagde Gunhilde hans Död, da det nemlig skal have været hendes Skosvend, Kisping, som paa een Gang løb frem, raabte: „Giver Plads for Kongens Bane!” og derpaa ka- stede den, efter nogle forhexede, Pül, som gav Kong Ha- gen Banesaar. Men Sagnet stemmer ikke ret med den faktiske Omstændighed, at Kong Hagen för sin Död (950 eller 955) udnævnte Gunhildes Sön Harald, der som Konge er bekjendt under Tilnavnet Graafeld, til sin Efterfølger.

Harald Graafeld og hans Brödre herskede nu over Norge eller rettere over den midterste Deel af dette Rige, men Regjeringen forestodes dog egentlig af deres Moder Gunhilde, nu kaldet Kongemoder. Der begyndte en Række af indvortes Krige, som alle drejede sig om det Maal at vinde Herredömmet over det hele Rige. Tryggve Olafsen herskede i det östlige Vigen, Gudröd Björnsen paa Vest- fold, Sigurd Ladejarl i Throndhjem. Böje sig under Gun- hilde vilde de ikke, de maatte derfor ryddes af Vejen. Hun var ærgjerrig og herskesyg; hendes Söner havde det Ord paa sig, at de ikke kunde faae Penge nok sam- lede, hvilke de nedgrove i Jorden; hver af dem havde sin egen Hird, og dertil behövedes meget; Landet blev derfor trykket med Afgifter. Under deres Regjering hjemsögtes Riget af haarde Aaringer, langvarig Misvæxt og Hun- gersnöd; især herskede der Sult i Helgeland, hvor Sneen laa paa Jorden midt om Sommeren, og Kvæget hele Tiden maatte holdes inde; og slette Aaringer og Misvæxt til- skreves af de Gamle altid Kongerne. Gunhilde og hen- des Söner vare desuden Kristne, de kunde rigtig nok ikke faae Kristendommen udbredt i Landet, men nedbröde dog de gamle Gudehuse, og forstyrrede de hedenske Of- fere overalt hvor de kunde. Naar man tænker sig alle disse Aarsager forenede, saa indseer man let, at deres Regjering maatte være forhadt i Landet. Næppe havde de stadfæstet sig i Riget, förend Gunhilde begyndte at udvikle sine Planer. Engang samlede hun sine Söner

omkring sig, og sagde: „Hvad er nu egentlig eders Hensigt med Throndhjem? Kongenavn bære I, saaledes som eders Forfædre have baaret det, men hvad I besidde af Landet er lidet, og I ere mange om det. Tryggve og Gudröd have Vigen inde; de kunne have nogen Ret dertil formedelst deres Herkomst. Sigurd Jarl har alene hele Throndhjem; hvad Grund er der til, at lade en Jarl sidde inde med saa stor en Deel af Riget, som egentlig tilkommer eder? I drage hver Sommer i Viking til fremmede Lande, og her i Landet seer I rolig paa, at en Jarl skalter og valter med eders Fædrearv. Hvad mener du, min Sön Harald! vilde Kong Harald, som du er opkaldt efter, have taget i Betænkning at skille en Jarl ved Rige og Liv, han, som med sine Vaaben undertvang hele Norge og herskede derover til sin höje Alder”. „Det er ikke saa let en Sag, Moder!” svarede Harald Graafeld, „at beröve Sigurd Jarl Livet, som at slagte et Kid eller en Kalv; han har megen Magt, mange Frænder og Venner, og da han veed hvad han har at vente af os, saa lader han sine Thrönder passe vel paa overalt.” „Nu vel,” sagde Moderen, „saa gribe vi Sagen an paa en anden Maade. Du, Harald! og Erling skulle til Hösten tage eders Sæde paa Nordmöre, jeg vil selv drage med eder, vi ere da i Nærheden, og ville da see, hvad Lejligheden förer med sig.” Hendes Villie blev fulgt; de indböde Sigurd Jarls yngre Broder Grjotgard til sig, og lokkede ham ved store Löfter til at forraade dem, naar de fordeelagtigst kunde overfalde hans Broder. Grjotgard mældte dem, at hans Broder med et lidet Følge var dragen paa Gjæsteri til Gaarden Uгла, hvorpaa Harald og Erling droge derhen, og indebrændte Sigurd Jarl i en stjerneklar Vinternat. Men dette Forræderi blev kun en Begyndelse til endnu större Udaad. Thrönderne modsatte sig Gunhildes Sönner, og valgte Sigurds unge Sön Hagen til deres Jarl; og imellem ham og Gunhilde begyndte nu en Række af Fjendtligheder, under hvilke begge Partier, der ikke gaved hinanden noget

efter i Snedighed, ikke blot mödtes med legemlige Vaaben, men tillige ved Rænker søgte at overliste hinanden. Der sluttedes Forlig, men paa dem troede Hagen naturligviis ikke; han forenede sig med Kongerne Tryggve og Gudröd i Vigen, samt med Gudbrand i Gudbrandsdalen. Derved vilde hele det nordlige, östlige og sydlige Norge komme til at udgjöre en næsten uimodstaaelig Forening imod det vestlige; Gunhilde maatte sprænge denne Forening, skulde det end koste mere end Blod, skulde end hendes og hendes Sönners Agtelse hos Folket svækkes for bestandig. Det kan næppe omtvivles, at det var hende, som lagde Planen til Tryggves og Gudröds Död, som hendes Söner satte i Værk. Under Paaskud, at de, som ellers, vilde fare i Viking til Vesterhavet eller Östersöen, samlede Kong Harald og hans Broder Gudröd Skibe og Folk; för Afrejsen holdt de et Drikkelag, og Talen faldt paa Kongerne selv. En priste Kong Harald som den dygtigste af Brödrene, men derover blev Gudröd fortörnet, og sagde, at han i ingen Henseende vilde staae tilhage for sine Brödre, og det kunde de forsöge, naar det, skulde være. Det ene Ord tog det andet; Brödrene grebe til Vaaben, og kun de besindigere Mænd, som Drikken endnu ikke var stegen til Hovedet, skilte dem ad. Saaledes forlode Brödrene hinanden filsyneladende som Fjender, gik ombord hver paa sin Flaade, og ingen kunde ane, at alt dette ikke var andet, end et aftalt Spil, for at dysse deres Fjender i Sövn. Gudröd fulgte Landet österpaa, Harald styrede vesterpaa ud til Havs. Gudröd kom til Vigen, og indhöd Kong Tryggve til et Möde, under Foregivende at de skulde følges ad paa Toget til Östersöen, men da Tryggve, i Tillid til Tro og Love, med en eneste Skude kom til ham, for at træffe nærmere Aftale, blev han ved Sotenes overfaldet og nedlugget af Gudröds Mænd. Ogsaa Kong Harald, der lod som han vilde til Vesterhavet, vendte pludselig om, stævnede til Vigen, kom om Natten til Tönsberg, og fældte Kong Gudröd, der var paa Gjæ-

steri i Nærheden af Byen; hans Søn Harald, kaldet den Grenske, maatte flygte til Oplandene, og derfra til Sverrig. Lignende Forfølgelse udstod Kong Tryggves kort efter Faderens Død fødte Søn, den siden berømte Olaf Tryggvesen, der med sin Moder blev stærkt eftersat af Gunhildes Spejdere; men Forsynet, der havde bestemt dette Barn til engang at blive Kristendommens Befordrer i Norden, holdt sin beskjemende Haand over ham. Vigen maatte imidlertid underkaste sig Harald Graafelds og hans Bröders Herredömmе, og Raden var nu til Hagen Jarl. Men overraske lod han sig ikke, og Thrönderne vare ham hengivne; han saae sig undertiden nödt til at vige, og opholdt sig nogen Tid i Helsingeland, men han vendte atter tilbage, og gjorde af og til, naar han saae sin Lejlighed, Indfald i sine Fjenders Landskaber. Blandt andet fældte han sin Farbroder Forræderen Grjotgard i Möre. Endelig begav han sig ned til Danmark, uden Tvivl fordi hans opfindsomme Sjæl ventede der, hos den svage og fejge Harald Blaatand, at finde Lejlighed til, ikke blot at befæste sit Herredömmе i Throndhjem, men at vinde hele Norge. Det slog ham heller ikke fejl. Kong Harald Blaatands Brodersön Guldharald, en berömt Viking, attraaede en Deel af Danmark som Arv efter sin Fader, og Hagen Jarl forestillede Kongen, at denne Fordring lettest kunde afvendes ved at forskaffe Guldharald Norge. For at sætte dette i Værk, indböd den danske Konge Harald Graafeld til Danmark, for, som det hed, at erholde de Leen han allerede för havde haft; der herskede, som vi vide, Hungersnöd i Norge, og den norske Konge kunde aldrig faae nok. Indbydelsen blev derfor modtaget; men da Harald Graafeld var kommen til Hals ved Limfjorden, mödte Guldharald ham med en större Flaade, og fældte ham (963 eller 964). Hagen Jarl, der havde sørget for, at Harald Graafelds Broder Erling, der efter Jarlens Bortrejse var bleven sat over Throndhjem, i rette Tid blev dræbt af Thrönderne, saaledes at Adgangen

til dette vigtige Landskab stod han aaben, henvendte sig nu ogsaa, da han kunde formode at Guldharald havde fældet Harald Graafeld, til den danske Konge. „Nu,” sagde han, „strider Guldharald med Graafeld; han vil overvinde ham. Han er ung og fyrig, kjæk og mægtig og berömt ved Vikingsdaad; nys, da han kun var Herre over nogle faa Skibe, krævede han Halvdelen af Danmarks Rige; mener du han vil være dets Skattekonger, naar Norge adlyder ham? Vi som staae for Ledingen, frygter jeg for, ville komme til at betale Ledingsvide. Hvor længe mener du det vil vare, förend han, som krævede det halve Danmark, vil komme ned og fordre det hele? og hvorledes skal han erholde det uden ved din Död, Herre Konge? Ved Haabet om et Rige lod han sig overtale til at svige en Konge, troer du ikke, at Visheden om et andet vil drive ham til ogsaa at nedlægge dig? Men min Flaade er sejlklar, mine Mænd vente, deres Hu staaer til Norge; naar jeg faaer dit Samtykke, hvad skulde da afholde mig fra at overfalde og dræbe Guldharald? Hvilken Pligt binder mig til ham? hvilken Kjærlighed ham til dig? Som Jarl over Norge vil jeg sværge dig Troskab, værge Landet, og yde dig Skat. Du skal da ingen Frænde have at frygte, som kan gjøre sin Födselsret gjældende til dit Rige; du skal ikke see Norges Hersker misunde Danmarks; men, större end din Fader, skal du selv være Herre over begge Riger.” Disse Forestillinger virkede, Harald Blaataud gav sit Samtykke, og Hagen Jarl drog ud for at opsöge Guldharald; han traf ham, i det han vendte tilbage fra sin korte Sejer, fangede ham, og lod ham hænge som en Förræder. Saaledes bandede Hagen sig Vejen til at blive Jarl over Norge under Kong Harald Blaatauds Overherredömmene, hvilket han dog snart vidste at unddrage sig. Den danske Konge sejlede med en Flaade paa sex hundrede Skibe til Vigen; de övrige Landskaber underkastede sig efterhaanden. Harald Grenske fik det sydlige

Norge, Hagen Jarl det övrige; Gunhildes Söner bleve fordrevne.

Men Gunhilde? Hvad kunde det nytte Hagen Jarl, at Graafeld blev fældet, saa længe hun levede. Det var ikke Graafeld, der var hans egentlige Fjende, det var Gunhildes Magt, List og Ærgjerrighed. Förend vi betragte hendes Endeligt, meddele vi endnu et Par Træk af islandske Sagaer, der skildre hendes Karakter, og tillige vise, at hun paa den Tid, vi her omtale, ikke kan have været nogen udlevet Kvinde.

Thorgils Orrabeen, fortælles der i en Saga, hvis Troværdighed ellers af nogle er draget i Tvivl, men som i de Omstændigheder, vi her meddele, ikke indeholder noget usandsynligt, Islænderen Thorgils Orrabeen rejste over til Norge paa den Tid Harald Graafeld regjerede der; han tilbragde Vinteren hos en Mand i Hordeland, til hvem Kongen og Kongemoderen kom paa Gjæsteri. Da de havde været der nogen Tid, spurgte de Bonden, hvem den fremmede velvorne ungdommelige Mand var. Bonden forestillede ham som en Islænder; og Kongen fandt megen Behag i ham, da han ved de anstillede Lege blev bekendt med hans Legemsfærdighed. Thorgils greb denne Lejlighed til at anbefale sit Ærinde til Norge, de Fordringer nemlig, som han havde paa nogle Jorder i Sogn. De staae nu under min Moders Bestyrelse, sagde Kongen, erhværv dig hendes Yndest, det vil ikke blive din Skade. Thorgils henvendte sig altsaa til Dronningen; hun tog venlig imod ham, lod ham sidde i Höjsædet, og foreslog ham at træde i Kongens Tjeneste. Han var uforsigtig nok til at afslaae det, eller for uerfaren til at forstaae hendes Mening. Han havde ikke Lejlighed til, sagde han, at blive ved Hirden, og sagde ligefrem Nej. Kongemoderen sprang forbitret op, og stødte ham ned af Höjsædet; du har liden Skjön paa dit eget Bedste, sagde hun; og Jorderne fik han ikke. Men Kongen vedblev at ynde ham; han gav ham hemmelig en Deel Sölv; „det kan vel for-

meres ved Omsætning,” sagde han, „hvis du har Lykken med dig; og henvend dig kun altid til mig som en god Ven, helst naar min Moder ikke er tilstede.” Om Sommeren drog Thorgils bort paa en Handelsrejse, og han var saa godt som nødt dertil, for at undgaae Gunhildes Forfølgelse. Klogere var Rut. Opdragen i Norge, drog han til Island, og forlovede sig med en islandsk Ungmø, men sejlede siden til Norge med sin Farbroder Össur, for at kræve en Arv. De begave sig i denne Anledning til Kongehelle i Viglen, hvor Kong Harald Graafeld og Dronning Gunhilde opholdt sig. Saasnart Kongemoderen erfarede Skibets Ankomst, lod hun forhøre, hvilke Islændere der vare ombord, og da hun hørte, at det var Össur med hans Brodersön, sendte hun sin Skosvend hen, for at indbyde dem til sig, med Løfte om at understøtte dem hos Kongen. De overlagde med hinanden, hvad de skulde gjøre. „Jeg kjender Gunhilde,” sagde Össur, „tage vi ikke hen til hende, saa vil hun beröve os alt vort Gods og jage os bort fra Landet, men gjøre vi det, saa vil hun holde sit Løfte og fremme vor Sag.” Da de nu kom til Byen, sendte Dronningen Rut en Hædersklædning, med den Befaling, at han först maatte fremstille sig for Kongen. Hun var selv tilstede, og anbefalede deres Sag, og Rut blev Kongens Hirdmand; dog skulde han, som havde fundet Naade for Gunhildes Öjne, i Følge Kongens Befaling have sin Underholdning hos hende. Efter Mødet lod hun derfor sin Skosvend følge ham til hendes Bolig og beværte. Rut fik Plads i hendes Højsæde; hun kom, han vilde springe op for at vise hende sin Ærbødighed, men hun sagde: „Bliv siddende! dette Sæde skal du beholde, saalænge du er hos mig.” Hun satte sig derpaa hos ham, og de drak sammen; og om Aftenen sagde hun til ham: „Du skal sove hos mig i Nat”. Saaledes levede de en fjorten Dage sammen, og Gunhilde forbød strengelig sine Folk at ynte et Ord om dette deres Forhold. Hun forsynede derpaa Rut med Skibe og Folk, da han

vilde sejle ned til Danmark, for at forfølge den Mand, der havde bemægtiget sig Arven, for hvis Skyld Rut var kommen, og da denne med uforrettet Sag kom tilbage, overgav hun ham Arven, som hun imidlertid havde bemægtiget sig ved at lade sin Søn Gudröd dræbe den uretmæssige Besidder. Rut var nu om Vinteren hos Kongen, men da Foraaret kom, vaagnede Tanken om Island og hans Forpligtelse der, og Gunhilde bemærkede hans Tung-sindighed. „Har du en Fæstemö derude?” spurgte hun. Han nægtede det. „Det troer jeg alligevel,” sagde hun; og da alle hendes Overtalelser for at holde ham tilbage intet frugtede, forsynede hun ham med Födemidler til Rejsen, skjönt der var Mangel i Landet, kaldte ham til sig, da han var færdig, spændte en Guldring om hans Haand, tog ham om Halsen, kyste ham, og sagde: „Hvis jeg har saa megen Magt over dig, som jeg tænker, saa önsker jeg dig det Meen, at du ingen Fornöjelse skal kunne have med den Kviinde paa Island, som din Hu staaer til; ingen af os skal da have det godt. De Ord troede du mig nok ikke til.” Rut lo og gik, tog Afsked med Kongen, og rejste. Men hendes onde Ord virkede; Rut ægtede sin Kjæreste, de elskede hinanden, men Ægteskabets endte med Skilsmisse.

Man har haft megen Vanskelighed med at fatte Rimeligheden af denne Fortælling, der dog findes i en af de troværdigste Sagaer; og vist er det, at var Gunhilde den Gang 70 til 80 Aar gammel, saa klinger det Hele som et Æventyr. Men det er ligesaa vist, at Tidsregningen fra Harald Haarfager til Olaf Tryggvesen er aldeles uvis, og at der hersker den störste Forvirring i den ældre af Schöning og Suhm antagne. Efter de nyeste Forskninger sættes Harald Haarfagers Död omtrent ved Aar 929; Erik Blödöxe blev da forjaget, og Hagen Adelsteen Konge 930; Hagen Adelsteen faldt 955, og Harald Graafeld regjerede i ni Aar, og blev fældet 964. Man tro ikke, at jeg har lempet dette efter den foregaaende Fortælling; det er Egil-

sens Ord i hans latinske Oversættelse af Olaf Tryggvessens Saga (Fortalen, S. XVI). Dersom man ikke holder sig omtrent til denne Tidsregning, saa vil Nordens Historie blive i evig Strid med de tyske og engelske Kilder. Ruts Ophold i Norge bestemmes paa denne Maade: naar man følger Fortællingens Gang i Njåla, saa indfalder det omtrent sytten Aar för den Tid, da Aarene ere nöjagtig udsatte i den latinske Oversættelse af denne Saga, eller för Aaret 977, altsaa Aar 960 eller kort för denne Tid; det er omtrent fem Aar för Harald Graafelds Fald. Til at bestemme Erik Blodöxes og Gunhildes Alder gives der kun faa Data: Efter Tidsregningen i Egilssaga dræbte Egil Skallegrimsen deres Sön Rognvald, som da var ti Aar gammel, Aar 934; han var da födt 924, og man kunde antage, at Gunhilde, da hun födte ham, var sexten Aar gammel (at Piger paa femten Aar bleve gifte, forekommer ej sjelden i Sagaerne), han var da födt 904. Men denne Söns Tilværelse er, som forhen bemærket, meget problematisk; 934 var Erik Blodöxe allerede forjaget fra Norge efter de nysanföerte Tidsbestemmelser, og med alle sine andre Fortrin er Egilssaga overhovedet med Hensyn til Facta temmelig upaalidelig. Vi vende os da til Snorre: Erik var, efter hvad vi have seet, omtrent tyve Aar gammel, da han ægtede Gunhilde: da de kom til Danmark (941), var den ældste Sön, Gamle, endnu ikke mandvoxen. Antaget, at han da var femten Aar, Gunhilde da hun födte ham sexten Aar, saa vilde Gamle være föd 926, Faderen 905 og Moderen 910. Gunhilde vilde altsaa, da hun levede saa fortrolig med Rut eller 960, have været en Kone paa omtrent et halv hundrede Aar. Og hvis hun, hvilket vi nu komme til at betragte, strax efter Graafelds Död blev lokket ned til Danmark og der dræbt, saa vilde hun have opnaet en Alder paa fire til fem og halvtredsindstyve Aar¹.

1) Efter Schönings Regning var Erik Blodöxe födt 858 og han ægtede, tyve Aar gammel, Gunhilde 918; hvis hun da var femten Aar gammel, saa

Snorre fortæller, at Harald Blaatand efter Graafelds Död sejlede med en Flaade til Norge, indsatte Hagen til Jarl o. s. v., og at Gunhilde med hendes Sønner drog til Örkenöerne; Sönnen Ragnfred kom næste Aar til Norge, blev slaaet af Hagen Jarl, og maatte atter flye. Men for-gjæves søger man efter et Ord om Gunhildes følgende Skjæbne, hendes, om hvem dog næsten alle Begivenheder hidtil drejede sig; det er altsaa aabenbart, at Snorre ikke har kjendt noget til hendes Död. Sagaen, som indehol-der Begivenhederne paa Örkenöerne, fortæller, hvorledes Erik Blodöxes Sønner kom derover fra Norge, da de vare fordrevne af Hagen Jarl, og gjorde megen Ustyr der paa Öerne, men Gunhilde nævnes ikke. Derimod finder man fire andre Beretninger om hendes Död, som i det Væsent-lige stemme overeens, og af hvilke de to have det meget Mærkelige, at de ikke ere islandske, men norske, saa at det, de fortælle, hvis det ikke ubetinget antages for faktisk Sandhed, dog maa grunde sig paa ældgamle norske Sagn. I Jomsvikingsaga, hvis Fortælling har Udseende af et Folkesagn, hedder det, efter at Guldharalds Död er for-talt: „Alt hans Guld tog Hagen Jarl til Hærfang, og be-talte med dette Gods Kong Harald (Blaatand) Skatterne forud for tre Aar, i det han bemærkede, at han en anden

vilde hun være födt 903. Efter Schöning faldt hendes Søn Harald Graafeld 977; dersom hun blev dræbt Aaret efter, saa opnaaede hun altsaa en Alder af 75 Aar. Schöning siger derfor om Rut, at han deelte Sæde, Bord og Seng med hende „formodentlig ej med megen Smag, da Dronning Gunhild da maa have været gammel, 70 Aar, om ej derover.“ Hvor han taler om hendes Död og Harald Blaatands Frieri til hende, siger han derimod: „Jad hende derfor, da dette skal være skeet, have haft sine 70 Aar paa Bagen, skjöndt jeg næppe kan troe hun har været saa gammel.“ Efter det Nys-auförte maa hun imidlertid den Gang have været over de 70; men det Uri-melige i den hele Regning sees kortelig af Fölgende: Harald Graafeld blev fældet ti Aar förend Kejser Ottos Tog til Danmark; Schöning antager nu tre saadanne Tog, et af Kejser Otto den første 968, et andet af Kejser Otto den anden 976, et tredje af Kejser Ol o den tredje 988, og omtrent ti Aar förend dette sidste sætter han da Harald Graafelds Död 977; men af disse Toge er kun et historisk, nemlig 974, Harald Graafelds Död rykker altsaa tilbage til 964 eller 963, og dermed gaær uundgaelig hele den gamle Tidsregning tilgrunde.

Gang maaskee ikke var saa vel i Stand dertil, „som nu” (Dette er en Udsmykning istedenfor det Historiske, at Hagen Jarl betalte Kong Harald Skat i tre Aar). „Kong Harald var vel foruøjet dermed, og Hagen tog nu Afsked fra ham, og forlod Danmark, og kom til Norge. Der begiver han sig strax til Gunhilde Kongemoder, og fortæller hende, hvorledes han havde hævnnet hendes Søn Harald Graafeld og dræbt Guldharald, og bliver derpaa ved, at Harald Gormsen inderlig ønskede, at hun med et anseeligt Følge skulde drage til ham, thi han vilde ægte hende. Men dette var et Raad, som Harald og Hagen havde oplagt med hinanden før, og hvis hun gik i denne Snare og kom ned til Danmark, saa havde de sat Mænd til strax at dræbe hende. Nu viste det sig, som mange meente, at hun var noget giftesyg, thi hun drog fra Landet med tre Skibe og tresindstyve Mand paa hvert. Hun sejlede nu til hun kom til Danmark; og da det spurgtes, at hun var kommen til Landet, sendte Harald hende Vogne og Folk imøde, og hun blev strax sat i en prægtig Vogn, og man sagde hende, at der hos Kongen var anrettet et kosteligt Gilde til hendes Modtagelse. De kjørte med hende, saalænge det var Dag, og om Aftenen da det var blevet mørkt, kom de ikke til Kongens Hal, derimod laa der en stor Mose for dem; og de lagde da Haand paa Gunhilde, og trak hende af Vognen, og handlede ilde — — — — Streng — — — — — derpaa ud i Moradset, og druknede hende der, og saaledes lod hun sit Liv; og det Sted kaldes siden den Tid Gunhildes Mose (Gunnhildar mýrr). Derefter droge de bort, kom hjem til Kongen, og berettede ham, hvorledes de havde udført hans Ærende. Kongen sagde: „Det har I gjort vel; nu har hun faaet den Hæder, jeg tiltænkte hende”. I Skallholterudgaven af Olaf Tryggvesens Saga findes et Stykke af Flatøbogen, skrevet imellem Aarene 1387-1395 af Præsten Jon Thordersen, men for hvilket Gunlaug Munks ældre Beretninger ligge til Grund (Sagabibl. 3 D. S. 205);

heraf lyder et Kapitel saaledes: „Kong Haralds Brevsending til Gunhilde og hendes Död. Da Danekongens og Hagen Jarls Venskab var paa det højeste efter Harald Graafelds og Guldharalds Drab, og Hagen Jarl erholdt Norge af Harald Gormsen, da have nogle kyndige Mænd saa skrevet, at imellem Hagen Jarl og Gunhilde Kongemoder herskede der stundum nøje Venskab, men til andre Tider søgte de at overliste hinauden ved Svig; og eftersom Hagen vilde tilvende sig Norge og herske der alene, men Gunhilde paa sin Side søgte at fremme sine Sønners Herredømme, deres, som da end levede og bare Kongenavn, Gudröd og Ragnfred; saa vilde Hagen først rydde Gunhilde af Vejen, og dertil fandt han paa følgende svigefulde List: Han sendte Budskab med Venskabsforsikringer til Kong Harald, og bad ham skrive et Brev til Gunhilde, af det Indhold, at Kongen vilde ægte hende, og at hun skulde være hans Dronning, og raade og styre med ham som hun vilde. Hagens Sendemænd kom til Kong Harald, og fremførte deres Ærende; og denne Sag blev nu saaledes indledet, at baade Kongen og Jarlen samtykkede og vare vel vidende om den hele Svig. Derpaa sendte Kong Harald Gunhilde et Brev, skrevet saaledes som Hagen Jarl havde forestillet, at Kongen nemlig ønskede hende til sin Ægtehustru, og sagde, at Danmark vilde være lykkeligt, hvis det kunde faae en saa forstandig og dygtig Dronning som Gunhilde var, men hvis hun vilde indlade sig paa dette Forslag, da bad Kongen hende snarest muligt at begive sig til ham, ved hendes Ankomst vilde han da holde sit Bryllup med hende, saa prægtigt som der var Lejlighed til i hans Rige. Dette Brev blev bragt Gunhilde, og da hun erfarede Indholdet, syntes hun meget vel derom, og gjorde sig rede til Rejsen med megen Pragt, og drog til Danmark med et smukt Følge. Da Kong Harald fik Nys om hendes Ankomst, sendte han sine Trælle og Gjæster til hende; de grebe fat paa Gunhilde med megen Stimm og den grummeste Vold, og druk-

nede (eller nedsænkte) denne Dronning paa en yukelig Maade i et skrækelig dybt Morads. Det gik da som man maatte vente, at ond Begyndelse fik en slet Ende, thi Gunhilde havde (som för er fortalt) grusom sveget sine Mestere Finnerne. Og her ender nu Fortællingerne om Gunhilde Kongemoders Grusomhed og Udaad, saa hendes Ondskab skal nu ikke længer forstyrre os eller regjere i denne Saga". Theodorik, der var Munk i Nidaros omtrent 1160, fortæller dette i sin Norske Historie saaledes: „Da Hagen Jarl var kommen tilbage til Norge, brugte han og Gunhilde allehaande Rænker og Kunster imod hinanden, thi den ene gav ikke den anden noget efter i Snedighed og Ondskab. Hun lod altid som hun gav efter, han derimod gik angrebsviis frem. Imidlertid ødelagdes Landet, og Folket maatte døje meget Ondt. Endelig fandt Hagen paa følgende List: Han sendte Bud til den danske Konge, der endnu var Hedning, og som saadan hans Ven, og bad ham at sende hemmelig et Brev til Gunhilde og begjere hende til Ægte; Danmark, skulde han forsikre, vilde blive lykkelig ved en saadan Dronning, og han skulde forestille hende, at han heller ikke havde Lyst til at gifte sig med en ung Kvinde, han var jo selv en Mand til Aarene, men at de to just passede godt for hinanden. Dronningen fik da et saadant Brev fra Kongen, og glædede sig ved sig selv, og sejlede, altfor lettroende som en letsindig Kvinde, til Danmark. Kongen lod hende strax gribe, og nedsænke i en Mose. Og dette var Enden paa Gunhildes ryggesløse og afskyelige Liv. Da Hagen saaledes havde befæstet sit Herredømme, blev han en stor Afgudsdyrker, og søgte ved hyppige Ofre at erholde sine Skurdguders Hjælp. Ti Aar efter brød han sit Forbund med Kong Harald, hvortil han fandt en gunstig Lejlighed ved Kejser Ottos Tog til Danmark" (974). Hermed stemmer endelig Fortællingen i Brudstykket om norske Konger, der ligeledes, som Sproget og Indholdet tydelig vise, er skrevet i Norge. I dette fortælles nemlig, hvorledes

Hagen Jarl efter Graafelds Död kom til Regjeringen, men i Begyndelsen fandt megen Modstand hos Gunhilde Kongemoder, og at begge søgte at overliste hinanden med Rænker, som det ikke skortede dem paa. Men Hagen holdt endnu den Gang Venskab med Kong Harald i Danmark, og skyndede ham til at begaae Svig imod Gunhilde, og at skaffe hende bort fra Landet, ved at skikke hende en Skrivelse og Sendebud for at bejle til hende; han sendte hende da ogsaa en Skrivelse, hvori han forestillede hende, at det sömmede sig, at hun, selv gammel, giftede sig med en gammel Konge. Men strax da hun kom til Danmark, blev hun greben og nedsænket i en Mose, og saaledes endte hun sine Dage, efter hvad mange fortælle". I dette Brudstykke skildres Gunhilde ogsaa som overmaade dejlig, liden af Væxt, men stor i Anslag, og saa tilbøjelig til Grusomhed, at Folket næppe kunde udholde hendes tyranniske Færd. Dermed stemme de övrige Kilder, som ophöje hendes legemlige Skjönhed, omtale hendes Lyst til Pragt, og skildre hende som skarpsindig, vittig, listig, munter og veltalende, venlig og gavmild mod alle, som vidste at rette sig efter hendes Sind, men derimod haard, grusom, falsk, underfundig og ondskafuld mod alle, som vare hende imod, samt lösagtig, og i höj Grad herskesyg.

I Fölge de nysanföerte Kilder maa Gunhilde være myrdet Aaret efter Harald Graafelds Fald. Schöning har bemærket, at man snarere skulde troe, at Harald Blaatand under Skin af Ægteskabstilbud indböd hende til sig omtrent paa samme Tid, som han lokkede hendes Sön til Danmark; og Suhm har uden videre optaget dette i sin Danmarks Historie som noget der var saa. Det er sandt, at Hagen Jarl, den kloge, betænksomme Hagen, maatte indsee, at Sönnens Död var ikke nok til at vinde Norge; det var kun det förste Skridt, Gunhildes maatte nödvendig være det andet. Det er ogsaa fast utroligt, at den listige Dronning kunde lade sig besnære strax efter at hendes Sön paa en saa forrædersk Maade var taget af

Dage. Hvis hun derimod paa samme Tid som Sönnen lagde til ved Hals, sejlede længer ned for at holde Bryllup, saa hævdes baade Hagen Jarls Klögt og Gunhildes Klogskab. Men alt dette kan dog ikke bevise noget imod saa gamle og eenstemmige Vidnesbyrd og imod de övrige Kilders Taushed der, hvor de just vare opfordrede til at tale. Man maa da antage, at det lykkedes Hagen Jarl strax da han kom til Norge, at fremstille sig ikke som den, der havde raadet Graafeld Bane, men som hans Hævner (netop det, som een af de nysanföerte Kilder siger), at ingen tilforladelig Efterretning om Omstændighederne ved Graafelds Död kom hans Moder for Ören, samt at de Ulykker, hun allerede havde gennemgaaet, Folkets Had, Landets Elendighed, flere af hendes Sönners Död, og nu endelig selve Kongens, hvorved hendes Herredömmе dog snart maatte faae Ende, havde slövet hendes skarpe Blik, saa at hun, da Harald Blaatands Budskab kom, greb den sidste Planke, der kunde frelse hende fra Skibbruddet og endnu engang före hende til verdslig Höjhed.

Til at bestemme Dronning Gunhildes Endeligt er Navnet paa den Mose, i hvilken hun skal være nedsænket eller druknet, af særdeles Vigtighed. Da den laa i Nærheden af Kongens Sæde, saa kan den kun söges paa to Steder i Danmark, enten i Nærheden af Lejre i Sjælland, eller i Nærheden af Jellinge i Jylland. Det sidste har Rimelighed for sig, da det er bekjendt, at Harald opholdt sig meget i denne Egn, ja endog skal have anlagt Haraldskjær. I Diplomer fra 1257 og 1268 nævnes i Sjælland et Gunnilderuth eller -ryd, men om end Beliggenheden ikke lagde nogen Hindring i Vejen for at anvende det her, saa viser Endelsen ruth (af at rydde) noksom, at Stedet er kaldt saa efter den, som först opdyrkede det, saa at Navnet ikke kan have Hensyn til den norske Dronning. Andre Steder med dette Navn ere ikke forekomne mig. Ved Vejle er i en Mose fundet et Lig, voldsom nedsænket, nedpælet, med Fortvivlelsens Præg paa

sit Aasyn efter en lang Aarrækkes Forløb; det er kvindeligt; det var iført en kostbar Dragt, som ikke henhører til vore Tider; det har ligget der fra umindelig Tid, kort, alle Omstændigheder vise, at det kunde være den norske Dromings. Mosen, siger man, hedder Gutmose (Jutsmose er blot en anden Udtale af samme Ord). Det kan næppe omtvivles, at Gunhildes, Gunnels, kan gaae over til Guns-, Guds- (det er vist, at Saxildetorp gik over til Saxeltorp, Saxtorp, og Gudensö til Gundse), at det som taler imod Identiteten af Gunnelsmose og Gudsmose kun er Udeladelsen af Bogstavet *n*, og en lignende Udeladelse af *l* er ganske almindelig i Navne som ovennævnte Haraldskjær, forhen Hareldskjær, Harridskjær. Men alt dette beviser endnu ikke nok; naar man derimod i en gammel Jordebog over denne Egn eller lignende autentisk Kilde, finder, at Mosen, hvor dette Lig er fundet, eller Egnen der omkring forhen hed Gunnelsmose, da er al Tvivl hævet, der endnu kan have om Kongemoderens Endeligt, og derved tillige oplyst en ikke umærkelig Begivenhed i vor ældre Historie.

Hvad enten man nu antager, at det fundne Lig er den norske Kongemoder eller en anden mærkelig højbaaren Kvindes, saa vil stedse den Tid, vi her ere komne til at omtale, Overgangen fra Hedenskabet til Kristendommen i Norden, være een af de mærkeligste Tidspunkter i Nordens Historie, og faa Lande fremvise vel i de Mægtiges Liv og Karakterer saa tydelige Beviser paa Nødvendigheden af, at et nyt, et renere Liv, en anden, højere Aand maatte fødes og hæve sig over den hedenske Olds Høje. Hvem skal man mest hade eller foragte: den djærve Hagen Jarl, der tillige var den arrigste Hedning, som med Hænderne dæmpende af sin Söns Blod knælede ned for sine finske Guddommes Alter, og med samme Kulde røvede Kvindens Uskyld og Mandens Liv; eller Gunhilde, den dejlige, men ærgjerrige, onde, leflende, uteerlige Gunhilde; eller den svage Harald Blaatand, en fejj Usling.

et Værktøj uden Daad, sin Slægtning, sin Fostersøns Bane, men ikke af fri Hu, Hersker over Norge uden at besidde, og senere Kristendommens Befordrer uden kristeligt Sind. Men finder man det sandsynligt, at hine Beretninger om Gunhildes Död fortjene Tiltro, og at det Lig, som nu er fundet, er hendes, saa at det da, efter at have hvilet i Jordens Skjöd i 870 Aar, uden at noget Menneske anede dets Tilværelse, vidunderlig bevaret mod en Forgjængelighed, som ellers er alt det Jordiskes Lod, i vore Dage er kommet for Lyset som en skrækkende Gjenganger fra hiin rædselfulde Tid; da maa man ogsaa sande, at Historiens Genius kan slumre i Aarhundreder, men vaagner til sin Tid, og taler med høj Röst, og hæver Eftermælets flammende Skrift höjt over Tiden; at derfor ingen skal begaae Udaad med det Haab at den kan skjules, thi den Tid skal komme, da Dagens Lys vil beskinne den, og, for at ende med en lysere Tanke, at derfor heller ikke nogen skal forsage, hvis Nutiden stiller ham i Skygge, Erkjendelsens Tid, Retfærdighedens Stund skal komme for alle.

UNDERSÖKNING AF METALLMASSAN I NÅGRA FORNLEMNINGAR; af Friherre JACOB BERZELIUS.

FRÅN Fornskrift-Sällskapet's Redactions-Utskott hafva åtskilliga metalliska fornlemningar blifvit mig tillsände för att undersökas. Jag får här meddela Sällskapet de resultat jag erhållit.

De lemnade piecerne voro 22 till antalet. Jag har dock ej ansett nödigt att analysera dem alla, emedan mina försök ej leda till något annat resultat, än det Klaproth långt före mig erhållit, att nemligen metallen till de gamles vapen varit en med olika quantiteter tenn försatt

koppar. Några af de skickade profven voro nästan fullkomligt oxiderade. Deras analys hade kostat mera besvär än resultatet förtjente, helst de under oxideringen upptagit äfven andra kroppar än syre, på sätt jag kommer att visa.

Den analytiska method jag användt, har varit, att upplösa den renfilade metallen i salpetersyra, fri från saltsyra, hvarvid en något litet kopparhaltig tennoxid återstår olöst. Denna halt af koppar är likväl så ringa, att dess försummande icke märkbart inflyter på det procentiska resultatet, då den sällan uppgår til en tusendel af profvets vikt.

Lösningen i salpetersyra pröfvades med saltsyra på silfver och med svafvelsyra på bly. Af ingendera har jag funnit annat än tvätydiga spår.

Kopparen utfälldes med svafvelbundet väte, hvarmed vätskan mättades och lemnades så i 24 timmar, innan den silades. Det genomgångna afduustades, hvad deri fanns upplöst utfälldes med kolsyradt natron, blandningen intorkades och massan glödgades i platinadegel. Saltet utdrogs och den olösta oxiden uppsamlades, glödgades och vägdes.

Denna sist afskilda oxid utgjorde i vikt omkring en procent af bronzens vikt, men stundom mycket mindre. Den utgöres af de främmande, vid koppars garning icke frånskilda metaller, som det rå godset före sammansmältningen til bronz innehållit. Denna oxidmassa utgjordes till större delen af nickeloxid, men den innehöll derjemte koboltoxid, jernoxid, mangauoxid och zinkoxid. Jag har derur framletat hvar och en för sig, men jag ansåg utan allt ändamål, att söka bestämma deras relativa vikt. Det är just samma metaller, som ännu förekomma, åtminstone i Fahl- och Garpenbergs koppar i Sverige, men den närvarande gaskopparen håller vida mindre deraf, än de gamles. Om det i den nu meddelade undersökningen innehålles någon ting nytt, så är det just detta directa bevis, att de gamle garade sin koppar sämre än vi, hvilket man väl också kunnat utan bevis antaga. Att zink ingår

till så ringa del i dessa vapen, visar, att messing ännu vid deras förfärdigande ej kommit i bruk, emedan i motsatt fall svårigen kunnat förekommas, att deras vapensmeder fått en med messing uppblandad bronz att förarbota.

Äfven de gamles tenn var ej rent. Det har innehållit arsenik. Den tennoxid, som vid analysen erhöles, lukade i reductionsögonblicket ganska starkt af arsenik. Denna metall finnes ännu i det vanliga arbetstennet, som från England kommer, under namn af ordinärt tenn.

Jag försökte att genom glödning i postlinsrör i en ström af ren vätgas reducera de oxiderade profven. Detta lyckades väl, men ej så at det reducerade kunde användas till analys, ty med vattenångorna förflygtigades en ej så obetydlig quantitet chlortenn, hvarigenom tennhalten i det reducerade betydligt förminskades. Huru metallmassan kunnat upptaga chlor i en sådan form, att det förenat sig med tennet, kan jag ej rätt inse.

Följande äro resultatn af de enskilda profven.

No. 1. Ett kort svärd eller en större dolk.

Koppar 88 . 02

Tenn 11 . 98

oxider af främmande metaller, d. ä. orenhet i kopparen, $\frac{3}{10}$ p. c.

No. 2. Svärd med halfrund upphöjning längs åt midten af bladet.

Koppar 88 . 75

Tenn 11 . 25

främmande metallers oxider 1 procent.

No. 3. Svärd med halfrund upphöjning längs åt midten af bladet och med et rakt, väl gjordt upphöjdt streck på hvardera sidan om denna upphöjda bladrygg.

Koppar 87 . 44

Tenn 12 . 56

främmande metallers oxider något litet mer än 1 p. c.

No. 4. Knifsblad, af gulagtig i rödt dragande färg.

Koppar 92 . 75

Tenn 7 . 25

främmande metallers oxider något litet mer än 1 p. c.

No. 5. Knifsblad af kopparfärg.

Koppar 97 . 94

Tenn 2 . 06

främmande metaller såsom i de föregående.

No. 6. Uppgifvet att vara blad af en pincett, färgen gulagtig.

Koppar 90 . 3

Tenn 9 . 7

främmande oxider $\frac{1}{2}$ p. c.

No. 7. Skoning på något skaft af träd (en celt).

Koppar 94 . 49

Tenn 5 . 51

främmande oxider 1 p. c.

No. 8. Ring, snedt på tvären strimmig.

Koppar 88 . 81

Tenn 10 . 60

Nickel 0 . 59

No. 9. Smal halfrund skena, vriden i skruf-spiral.

Koppar 88 . 88

Tenn 11 . 12

främmande oxider 1 p. c.

No. 10. Dylük, men trekantig.

Koppar 90 . 35

Tenn 9 . 65

främmande oxider $\frac{1}{3}$ p. c.

Det torde icke alldeles sakna interesse att här til jemförelse anföra Klaproths undersökningars resultat (i dess Beyträge VI. 81), nemligen: Svärd funnet i Mark Brandenburg: koppar 89, tenn 11 p. c.; knif: koppar 85, tenn 15; knif: koppar 87, tenn 13; en ring: koppar 91, tenn 9; Grekisk vapenrustning: koppar 89, tenn 11; en spik: koppar 97 . 75, tenn 2 . 25; vas af bronz: koppar 86, tenn 14.

Af dessa föränderliga förhållanden emellan tenn och koppar finner man, att våra förfäder icke haft några rätt säkra metoder att bestämman proportionerna för sina metallblandningar eller at hindra blandningens förändring under den metallurgiska processen. Troligen har också då, liksom nu, gammal tennhaltig koppar blifvit omgarad, utan att dess tennhalt kunnat riktigt afskiljas, och då denna sedan blifvit använd till bronzberedning, kunde naturligtvis det förut deri innehållna tennet icke komma med i beräkning.

OM KLOSTER-SAGN I ALMINDELIGHED, OG I
SÆRDELESHED OM JOMFRUKLOSTERET VED
SKAARUP BYE I DET NORDVESTLIGE FYEN;
af L. S. VEDEL-SIMONSEN.

MAN maa unægtelig falde i Forundring, naar man kaster Öiet paa de mangfoldige Steder, Pontoppidan i sit Atlas har anmærket som saadanne, der enten i Følge Navnet eller Traditionen i gamle Dage maae formodes at have været Kløstre eller i det mindste Munke- og Nonne-Boliger, og som desuagtet ikke med et eneste Ord omtales i vore Documenter og Annaler som saadanne. Dette er saaledes f. Ex. Tilfældet:

I SJÆLLAND med et Sted i Vallensbek Sogn (Atl. 6 p. 16), et andet ved Borup i Gjörlose Sogn (Atl. 6 p. 57), et tredie i Örslev Sogn (6 p. 268, NB. som Kloster for 6 Munke), samt med Munkensgaard i Brönshöi S. (ibid. p. 6), Munkegaard i Tikjöb S. (p. 28), Munkerup i Söborg S. (p. 35) og Munkehjerg i Munkehjerg S. (p. 325).

PAA MÖEN i Borre S. (ibid. p. 435 Daugaards Klosterhistorie p. 282) og ved Speilbye i Kjelbymagle S. (ibid. p. 436. Daugaard p. 282).

PAA LAALAND med Aalevad i Godsted S. (ibid. p. 483, Daugd. p. 326), i Skovlænge S. (ibid. p. 462) og Munkebye i Tilitze S. (ibid. p. 464).

PAA FALSTER ved Baarup i Lille-Brænde S. (ibid. p. 516, Daugd. p. 326).

I FYEN ved Rørslev (ibid. p. 646, Daugd. p. 315), Vantinge (ibid. p. 737, Daugd. p. 315), Nielstrup i Ollerup S. (Atl. 3 p. 576-7, Daugd. p. 316, Thieles Folkesagn 2 p. 53. 138. 3 p. 19). Munkerødgaard i Paarup S. (Atl. 6 p. 543), Kluset i Lumbye S. (ibid. p. 551), Munkeboe Sogn og Bye i Bjerger Herred (p. 568), Munkeboe i Kjølstrup S. (p. 568), Nonnebogaard (p. 570) eller Nunnebjerggaard (Atl. 3 p. 426), i Birkinde S., Munkehuus i Vigerslev S. (Atl. 6 p. 617), Munkebye paa Avernakke (p. 745), Munkegaard i Rörup S. (p. 647), Nonnebjerg ved Odense og Munkegaard i Höierup Bye, Brenderup S.

I AARHUUS STIFT ved Søballe i Storing S. (Atl. 4 p. 212-13), ved Emelev i Romsøe S. (ibid. p. 293, NB. en Sommerbolig for Munke), ved Holm og Östergaard i Velle S. (ibid. p. 425), ved Borre i Vederslev S. (ibid. p. 427, Daugaard p. 424-5), ved Brestenbroe i Nim S. (ibid. p. 199), i Lading S. (p. 209), i Rosmos S. (p. 299), samt Munktrup i Christrup S. (p. 280), Munkgaard i Egaae S. (p. 318) og Munkhuus i Svenstrup S. (p. 546).

I VIBORG STIFT ved Liim i Liim S. (ibid. p. 737-8), ved Frisdal i Valdsgaard S. (Atl. 5 p. 31), ved Egense i Møv S. (5 p. 68, Daugaard p. 377), samt Munk-Sjörup i Björnsholm S. (Atl. 5 p. 35), Munkgaard i Sebber S. (p. 41) og Munkholm i Sünderup S. (p. 48).

I AALBØRG STIFT ved Skarp i Flade S. (ibid. p. 269), Styvels i Torslev S. (p. 309), ved Heligsøe i Heligsøe S. (p. 469), samt Munkholt i Ugilt S. (p. 268), Munkholt i Hellum S. (p. 291) og Klostergaard i Vang S. (p. 453).
Endelig

I RIBE STIFT ved Nörlund i Grinsted S. (p. 975), Toft i Skjærm S. (p. 743), Munkgaard i Snebjerg S. (p. 753),

Munkgaard i Borbjerg S. (p. 761), Klostergaard i Stabye S. (p. 834), Klostergaard i Nye S. (p. 841), Munkehave i Rom S. (p. 824), Munklund i Ikast S. (p. 755), Munksgaard i Gjørding S. (p. 758), Munklinde i Bording S. (p. 812), Munksgaard i Vandborg S. (p. 819), Klostergaard i Hygom S. (p. 820), Klostergaard i Humlum S. (p. 829) og Munkholm i Köllerup S. (p. 992).

Jeg gjentager altsaa, at vi billigen maae falde i Forundring over disse Angivelsers Mængde; men denne Forundring maa endnu mere stige, naar man har havt Leilighed til at bereise Landet selv og höre de blandt Almuen opbevarede Traditioner, hvor man neppe vil gjenreise et eneste Herred i Landet uden i Folkemunde at finde et eller andet Sted omtalt som fordums Kloster; ligesom man ved at gjenneblade de forskjellige i Anledning af Udskiftningen foretagne Taxationsforretninger neppe vil finde et eneste Sogn, hvor jo et eller flere Agerskifters Navn bærer Vidne om Munke, Nonner, Klostre, Capeller o. s. v. En saa overordentlig Rigdom af Klostersagn, hvad Landet og Landsbysognene er angaaende, kan naturligviis umuelig være at forstaae om egentlige Klostre, da de, som sagt, i Annaler og Documenter aldeles ikke omtales som saadanne; ligesaa lidet som den — i Følge den Kundskab og Erfaring om vore Folkesagn jeg har havt Leilighed til at indsamle — kan være aldeles uden historisk Grund; og det er altsaa vel Umagen værdt at undersøge sammes historiske Grund eller Ugrund noget nöiere.

Allerede i min Afhandling om ELVED KLOSTER¹ har jeg søgt at godtgjøre, hvorledes disse Klostersagn, — naar Stedet, de angik, bevisligen laae paa et Strög, hvor Landeveien i gamle Dage havde fört forbi, — sandsynligviis kunde forklares derved, at de vare Klosterherberger, Hellig-Gjesthuse, Pillegrimshospitaler o. s. v., fordi disse med Capeller, Gudstjeneste og Aflad forsynede Huse tildeels virkelig vare Klostre i det Smaa og tildeels kaldtes saaledes,

1) Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, B. 3, S. 230 flg.

fordi de vare funderede og bestyrede af Munke eller Nonner fra de større Klostre i Kjøbstæderne og saaledes sorterede, som Filialer, under samme. Til denne Klasse henregner jeg saaledes, hvad Fyen er angaaende, *Nonnebjerg* ved Elvedgaard paa Halvveien af Landeveien mellem Odense og Bogense og paa den første Trediedeel af Landeveien mellem Odense og Middelfart; dernæst *Roerslev* (Atl. 6 p. 646, Daugaard p. 315) paa den sidste Trediedeel af bemældte Landevei; *Sellebjerg* (Sælubús-hjarg?) i Vissenbjerg Sogn paa Landeveien til Assens; *Gjæstev* eller *Vautinge* (Atl. 6 p. 637) paa Landeveien til Faaborg og Svendborg; og *Nonnebo* eller *Nonnebjerg*, *Hvileholm* og *Sellebjerg* (Atl. 3 p. 426 6 p. 570, hvor Wilhelms Mølle skal læses Hvileholm, som paa Chartet) paa Landeveien til Nyborg og Kjærtenunde.

Men denne Forklaring lader sig, som sagt, ikke alle Steder anvende; der er saaledes Bøndergaarde f. Ex. i Moderup i Særslev Sogn, der siges, ja, saagar f. Ex. i Haarslev Bye og Sogn, der skrives at have været Klostre (jfr. desuden de i det Foregaaende opregnede Klostergaarde), hvilke, — da alle andre mulige Tegn paa dette Foregives Sandsynlighed mangle, — nødvendigviis maae formodes blot at have deres Sagn og deres Navn deraf, at de enten have været Klosterladegaarde (*Grangier*) eller ogsaa under andre Forhold have tilhørt et eller andet Kloster og saaledes vel været Klostergaarde, men ingenlunde Klostre. Af de mange Byer og Steder, som dernæst hedde *Munkeboe*, *Munkebye*, *Munkegaard*, *Munkehuus*, *Nonneboe*, *Nonnebjerg* etc., maa man ligesaa lidet slutte, at disse just nødvendigviis vare Klostre, thi nogle af dem kunne jo muligviis, ligesom hine, have deres Navne af at have været Klosterladegaarde (*Grangier*) og andre blot deraf, at de have tilhørt Munke- eller Nonne-Klostre (jfr. Daugaard p. 316. 377). Imidlertid maa man dog ingenlunde være for rask til at antage denne Regel uden al Undtagelse; thi vi see jo endnu det Sted, hvor Eskildsøe Kloster i Sjælland

laae, nu blot at betegnes ved Navn af *Munkecapellet* (Daug. p. 212), det Sted, hvor Knardrup Kloster laae, ved *Kloster-Engen* (Atl. 6 p. 19), det Sted, hvor Fruekloster ved Odense formodentlig en Tidlang laae, ved *Nonnebjerg* (jfr. D. H. 8 p. 36. 293), det Sted, hvor Essenbek Kloster laae, blot ved det en Bondegaard tildeelte Navn af *Kloster* (Atl. 4 p. 280), Ömkloster ved det 2 Bøndergaarde tildeelte Navn af (Emborg) *Kloster* (ibid. p. 200), Vissingkloster ved det 2 Bøndergaarde tildeelte Navn af (Vissing) *Kloster* (ibid. p. 200), Voerkloster ved det en Mølle tildeelte Navn af *Klostermøllen* (ibid. p. 201), Ringkloster ved det 3 Bøndergaarde tildeelte Navn af *Kloster* (Daug. p. 422), Veierslev Kloster ved det en Dam tildeelte Navn af *Klosterkjær* og 2 Moser af *Büdre-* og *Söster-Mosen* (Daug. p. 424), Semkloster ved det en Bondegaard tildeelte Navn af *Munkegaard* (Atl. 5 p. 674) og Tviskloster, foruden mere, ogsaa ved det en Bondegaard tildeelte Navn af *Munkeboe* (ibid. p. 756); hvad der altsaa i saa mange Tilfælde har fundet Sted, kunde jo ogsaa have fundet Sted endnu i flere; og man bör altsaa efter min Formening aldrig uden foregaaende Undersøgelse paa Stedet selv og af de Stedet vedkommende Documenter og de Stedet angaaende Sagn blindt hen slaae sig til Roe ved at antage foranførte Regel, som afgjort Sandhed, i ethvert Tilfælde; thi det var vel muligt, ved vor Klosterhistories Ufuldstændighed, at man, Historiens Taushed uagtet, ved en slig Fremgangsmaade kunde feile.

Saa meget altsaa med Hensyn til den Forsigtighed, der er nødvendig for hverken at bygge for meget eller for lidt paa disse, visse Steder tildeelte, klosterlige Navne. Men den samme Forsigtighed bör dernæst ogsaa med Hensyn til Sagnene iagttages; thi skjönt jeg har Aarsag til at formode, at der er historisk Grund for ethvert saadant Sagn, saa er det dog paa den anden Side vist, at disse Sagn gjennem Aarhundreder ere blevne alt for forvanskede til at man just skulde tage dem ganske efter Ordene;

og naar vi saaledes f. Ex. høre vor Almue i sin Troskyldighed om hiint eller dette Sted at berette, at der havde staaet et Kloster *eller* et Capel (jfr. Atl. 4 p. 199), saa see vi allerede deraf, at de ofte antage begge for synonyme, fordi der ogsaa vare Capeller ved Klosterne og fordi, selv i de ved de hellige Kilder¹ oprettede Capeller², som oftest Munke fra de nærmeste Klostre forrettede Gudstjenesten (cfr. Atl. 6 p. 466), hvorved altsaa Kloster og Capel paa en vis Maade i Almuens Öine smæltede sammen. Men ligesom saaledes Sagnet ikke sjelden forvexler et Capel med et Kloster, saaledes er det samme vistnok ogsaa Tilfældet med de forskjellige Munkeboliger eller Munkeceller, — for ikke at sige Munkeresidentser, — der ved de til Klosterne henhørende Kirker vare opbyggede, for at den eller de Klostermunke, som forrettede Tjenesten i samme, der kunde have deres Qvarteer om Helligdagene, eller den Vicarius, der paa Klosterets Vegne ved Kirken var ansat, der kunde have sin Bolig. Saaledes var f. Ex. Klinte-Kirke i hine Dage et *Kloster-Capellanie*, og en Messemunk kom hver Helligdag ridende fra Klosteret, for her at holde Gudstjeneste, hvorfor den Engplet, hvor hans Hest græssede medens Tjenesten stod paa, endnu kaldes *Munke-Engen* (Præsteindberetning af 1706). Ligeledes var der ved Usherød Kirkegaard et grundmuret Huus opbyggt til den der

1) Hvoraf her i de catholske Tider var en overordentlig Mængde; see f. Ex. Atl. 4 p. 110(2) 141. 143-4. 194. 197. 200. 207. (hellig Daab kaldet p. 208.) 244. 284. 297. 310. 410. 414. 429. 476. 489. Atl. 5 p. 41. 45. 271. 278. 285. 297. 314. 463. 968. 981. Atl. 6 p. 6. 10. 14. 34. 53. 60. 93. 98. 177. 178. 181. 225. 245. 247. 251. 262. 268. 273. 314. 324. 361. 365. 371. 373. 380. 381. 388. 392. 458. 466. 514. 541. 549. 554. 556. 617(2) 694(2) 704. 724. 730. — 2) Hvoraf her ligeledes i Danmark synes at have været et ikke ubetydeligt Antal; see f. Ex. Gl. Saml. I, 1, p. 75. 77. 79. 119. 135. Atl. 4 p. 109. 199. 202. 214. 314. 317. 482. 673. 731. Atl. 5 p. 30. 293(2). 312. 456-7. 457. 477. 558. 565. 737. 981. Atl. 6 p. 466. 694. 707. 725. Ikke at tale om den øvrige store Mængde Capeller; see f. Ex. Gl. Saml. I, 1 p. 71. 74. 75. 77(2) 78. 80. Atl. 4 p. 111. 214. 249. 422. 428. 474. 491. Atl. 5. p. 25. 46. 51. 306. 310. 443. 450. 471. 177. 555. 563. Atl. 6 p. 58. 104. 208. 222. 323. 460. 743, hvoraf nogle, som det hedder, vare indrettede for syge Folk f. Ex. Gl. Saml. I, 1 p. 77. 78. 131, og andre derimod oprettede over Afdøde for der over dem at holde Sjælemesser, f. Ex. Atl. 4 p. 290. 487. 647.

ved Kirken tjenstgjørende Munk (Atl. 6 p. 544) og et ditto ved Præstens Hauge i Tröstrup-Korup (ibid. p. 545). En slig Munke-Celle kunde naturligviis let i Almuens Tanker faae Anseelse af et Kloster i det Smaa, hvilket sandsynligviis ogsaa kunde være Tilfældet med de forskjellige Eremitboliger, der formodentlig ligesaavel her, som i andre Lande, have existeret; skjönt jeg derpaa, foruden den hellige Thögers Hytte ved Vestervig (Pontop. An. Ecel. I p. 194), ikke for Öieblikket mindes flere, som dertil med Sandsynlighed kunde henregnes, end Cluset i Lumbye Sogn ved Odense, der formodentlig har sit Navn af *Kloset*, d. e. en indelukket og fra andre afsondret Bolig, saasom en Klostercelle, Eremithytte o. s. v. og om hvilket Sted det derfor ogsaa paa Grundtegningen over Odense af 1593 hedder: „locus, ad quem ob religionem magnus olim populi concursus fuit,” hvoraf man altsaa seer, at der i gamle Dage skete Processioner eller Valfarter did. Ogsaa kunde det samme rimeligviis med Nielstrup ved Svendborg have været Tilfældet (Atl. 3 p. 576-7. Daugaard p. 316. Thieles Folkesagn 2 p. 53. 138. 3 p. 19).

Det skjönnes saaledes af det Foregaaende, at man ligesaavel med Hensyn til Klostersagnene, som til Klosternavnene, bör være saare forsigtig; men derhos ligesaa lidet blindt hen anfage, som blindt hen forkaste samme.

Og for end mere at indskærpe Nödvendigheden af denne Forsigtighed, samt for tillige at give et Exempel paa, hvorledes det klosterlige Navn og Sagn endnu paa en heel anden Maade kunde opstaae iblandt os, har jeg troet endvidere herved at burde meddele endnu et andet fyensk Klostersagn, samt derhos den Forklaring jeg troer vil kunne oplyse os om sammes egentlige Anledning.

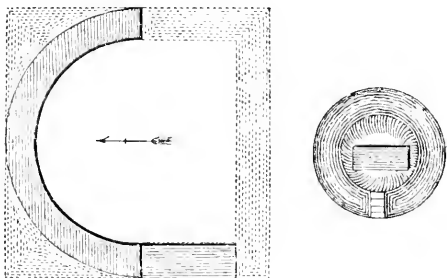
Der er nemlig en Gaard i Skaarup Bye, Skoubye Sogn, Skoubye Herred og Odense Amt, der paa Omegnen er bekjendt under Navn af JOMFRU-KLOSTERET; og ligesom Byen selv udmærker sig ved sin smukke, paa 3 Sider af Kratskov omgivne og blot paa den Side mod Harritslev-

gaard fri og aabne, Beliggenhed, saaledes har ogsaa denne Gaard i Byen, som nu beboes af Hans Andersen From, — skjönt den i Tilliggelse hverken er eller var større end de to andre Gaarde i Byen, heller ikke nogensinde, samlet med disse, udgjorde en eneste Gaard, — derhos udmærket sig frem for de andre ved en aldeles eiendommelig og, saavidt jeg skjønner, i Landets Bygningshistorie yderst sjelden Structur. Der findes nemlig tydelige Spor af fordums Volde og Graver tæt uden for Gaardens søndre Hauge, som ogsaa deraf kaldes Voldhaugen. Vel er nu Pladsen slöifet, saa nær som en Levning af Graven nærmest ved Haugen, der ved Planeringen ikke blev fyldt, fordi man vilde bruge den til et Vandsted, og paa hvilken man saaledes endnu kan skjønne disse Gravers fordums Brede, Steilhed og Dybde. Pladsen, hvorpaa disse Graver og denne Vold ere opkastede, er noget siid, saa at der er rundeligt Vand; dog er det ingen Eng, men en god fast, leeragtig Jordbund; og det kan endnu paa det sidere Jordlag tydelig sees, hvor Graverne om Volden have været, da de vel, som sagt, for faa Aar siden største Delen ere fyldte, men denne Fylding igjen saaledes sammensunken, at de kunde behöves at fyldes paa nye igjen med det i Midten værende höiere Jordlag, hvis Pladsen skulde blive fuldkommen jævnet eller allesteds lige af Höide. Graverne vare forresten opkastede i en Runding og Jorden fra alle Sider indkastet, hvoraf der saaledes dannedes en Vold eller rund og ophöiet Jordplet i Midten, der i Overfladen havde et Gjennemsnit af omtrent 20 Alen. Af den Deel af Graverne, som endnu ikke er fyldt, skjønner man, at disse Graver have haft en Dybde af 4 Alen og oveni en Bredde, som af det fölgende vil skjönnes, omtrent paa 14 Alen; dog naaede Vandet i samme paa nærværende Tid paa 1 Alen nær ikke Jordens Overflade. Mod Vesten var, i Fölge Sagnet, en Vindebroe anbragt over Graven, men da den blev afbrudt eller forfaldt, og man dog önskede at benytte Voldstedet til Blegplet, maatte man bruge Gaardens lange

Huusstige til at lægge over Graven som Broe, hvortil dens Længde (16 Alen) netop var tilstrækkelig. Bygningen, som engang i sin Tid stod her paa Voldstedet, blev allerede længst tilbage i Tiden forflyttet og forenet med Gaardens øvrige Bygninger eller Udhuse, som laae hiinsides Graven i Nord, og var samme derhos, i det mindste her paa denne sin nye Plads, kun af 9 Fags Længde. Da man siden vilde jævne Voldstedet, for dermed at fylde Graverne, var bemældte Voldsted, saavel paa Overfladen, som paa Skraaningen ned imod Graven til, bevokset med Slaaen, Vidiebuske og Hybentorn, saa det var aldeles uigjennemtrængeligt. Paa den udvendige Side af Graverne var derimod hele Pladsen i Kanten af Graven besat med Pile; men Pladsen paa Voldstedet, hvor selve Bygningen havde staaet, var derimod omgivet af 2 Rader Æsketræer, og östen for Bygningen var Pladsen en Deel höiere end det övrige Voldsted. Ved at jævne Tomten selv, hvor Bygningen havde staaet, traf man paa Grundstenene til Stedets fordums Bygning og saavel af deres Direction, som af de 2 Rader Æske, der vare anbragte langs samme, skjönnede man, at Bygningen kun havde udgjort een Længde Huus, der havde strakt sig i Sönder og Nord, og altsaa ligget lige over for Vindebroen, men vendt den nordlige Ende mod Stedets övrige Bygninger eller Udhuse paa hiin Side Graverne; ligesom man ogsaa af den Omstændighed, at disse Grundstene ikke vare större end at en Karl kunde löfte dem, saae, at det maatte have været en Bindingsværks-Bygning, der havde staaet paa samme, da de ikke vare brede nok til at bære en Grundmur. Ogsaa blev der den Gang og ved samme Leilighed i Grunden opgravet adskillige Levninger af den fordums Bygning her paa Stedet, f. Ex. firkantede Glasruder af en udmærket Tykkelse, men kun af 3 Tommers Brede og Længde, hvoraf altsaa sluttedes, at Vinduesruderne havde været overmaade smaae; fremdeles gule, glasserede og med Lövværk udzirede Stykker Leer, der syntes at have udgjort Gesimset paa en

Kamii; endvidere adskillige Skaar af simpelt Pottemagerarbeide, som Potter og Fade, men af en udmærket Førighed, nemlig 1 Tomme tykke; og endelig nogle faa store røde Muursteen, hvoraf 3, 4 eller 5 saaledes sade sammen, som om de havde indfattet noget, der nu var borte, eller som om de havde dannet Zirater paa Bygningen af samme Façon, som den, der endnu ere at see paa Nyborg Kirke.

Ladegaarden eller Udhusene til denne Hovedbygning laae, som sagt, paa hin Side Graverne mod Nord, hvor nu Bondegaarden ligger, men vare derhos, som er heel mærkeligt, opførte i en halvmaaneformig Kreds og omfattede saaledes paa denne Side de, ligeledes i Runddeel om Hovedbygningen løbende, Graver; og til denne Ladegaards sydvestre Ende var det saaledes at Hovedbygningen, da den i senere Tid blev nedbrudt paa Holmen, forflyttedes og udgjorde paa denne sin nye Plads, som sagt, blot 9 Fag Bindingsværk, bestaaende af Gæstekammer, Storstue og Dagligstue; Vinduesruderne vare her endnu omfattede af Blye og derhos runde foroven; Stolperne vare over 5 og Sparene 9 Alen høie, saa at Bygningen kunde sees over hele Sognet.

Den gamle Gaards Beliggenhed og Forhold til den nuværende (som her blot med Punkter, ligesom den forflyttede Hovedbygning med horizontale og den gamle Ladegaardsbygning med perpendiculaire Streger er angivet) vare saadanne som ovenstaaende Grundteguing udviser.

Da nu den nærværende Bygning, der, som andre Bøndergaard, bestaaer af 4 sammenbygte Fløie og ligger paa samme Plads, som den gamle Ladegaard, blev opbyggt og den forrige Bygning paa Stedet til den Ende nedrevet, fandtes der ved Nedbrydelsen af det gamle, fra Holmen hidflyttede, Stuehuus et Stykke Tømmer, som en Lösholt eller Dördokke, der havde siddet over Bygningens Dør, og i samme udhugget en Deel Billedhuggerarbeide (formodentlig et Adelsvaaben), samt en i Træet i Tomme dybt indhugget Inscription med vedföiet Aarstal, hvoraf det saaes, at denne Bygning var det gamle Kloster, der fra Holmen af var flyttet over til Ladegaarden, som Stuehuus. Dette havde den gamle General Bardenfleth paa Harritzlevgaard, som læste det, sagt Gaardens Beboere; men disse vidste ikke mere, hvor dette Stykke Tømmer var blevet; derimod vidste de, at Generalen i den Grad yndede Stedet, at han havde betænkt at bygge et Lysthuus paa Voldstedet og at anlægge en Spadseregang der til fra Harritzlevgaard.

I denne, som mig synes, i enhver Henseende mærkverdige Bygning havde der nu i Følge Sagnet boet tvende saakaldte *hellige* Jomfruer, som i et Kloster, hvorfor ogsaa Bygningen almindeligviis kaldtes JOMFRUKLOSTERET; og da der tillige om disse samme Jomfruer fortælles, at de i Kjarbye eiede en Gaard, et Boelsted og et Par Huse, som de skjenkede til Skambye Præstekald, ligesom at de ogsaa der, nemlig i Skambye Kirke, ligge begravne: saa er der vel neppe noget Spørgsmaal om, at jo derved Jomfru Elisabeth og Eleonore Svave fra Harritzlevgaard forstaaes, som 1612 havde bygget Höyerup Kirke, 1618 skjenkede en Gaard og 6 Huse i Kjarbye til Skambye Kirke (Hoffmanns Fund. 5 p. 264-7), og af hvilke den første døde 1618 og den sidste 1624, men begge ligge begravne i Skambye Kirke. Disse Jomfruer maae altsaa til en Tid have beboet den oftomtatte Gaard i Skaarup, skjönt de til en anden Tid opholdt sig i Sandager (Hoff.

F. 5, 267) og derhos skrive sig af (dog ikke til) Harritslevgaard, fordi denne var deres Fædrenegaard, og de der vare fødte (ibid. p. 465), men vistnok aldrig eiede samme. Et større Spørgsmaal er derimod, om den Skaarupgaard, disse Jomfru Svaver saaledes efter al Formodning en Tidlang beboede, igjen er den samme Skaarupgaard, hvor Jomfru Ane Daae 1579 døde; samt om den tillige er det Daaholm her i Sognet, hvorpaa bemældte Ane Daaes Søster Fru Hilleborg Daae, Enke efter den 1567 paa Veilegaard afdøde Vilhelm Oldeland, 1588 boede (Atlas 6 p. 619), hvilket jeg maa formode saavel for Slægtskabets Skyld, som fordi den sidstnævnte let kan have opkaldt Skaarupgaard efter sit Navn, helst da ellers intet andet Spor til noget Daaholm her i Sognet kan opdages; hvortil endnu kommer, at saavel den 1579 paa Skaarupgaard afdøde Jomfru Ane Daae, som sidstnævnte hendes 1612 afdøde Søster Fru Hilleborg bleve begge her i Nærheden, nemlig i Eilbye Kirke. begravne¹. Og bestyrkes jeg derhos saa meget mere i denne min Formodning, som nogle blandt Almuen endogsaa bestemt paastaae, at det var (altsaa i det mindste den Tid ikke Frøken Svaverne, men) en *Frue* (altsaa formodentlig Frue Hilleborg Daae), der boede paa Skaarupgaard, hvorfor ogsaa en Lökke, eller indhægned Mark, der før hørte til bemældte Hans Froms Gaard i Skaarup, men nu tilhører Jörgen Andersen i Tofte, endnu deraf kaldes Fruerlökken.

Jeg tænker mig altsaa Sammenhængen saaledes: Frøken Ane Daae er formodentlig flyttet hertil, da hendes Familie 1578 mistede Enggaard (nuværende Gyldensteen)

1) See Abildgaards Reisejournal. Naar det derimod hedder om Dorte Jörgensdatter Daae af Suedinge, at hun omtrent ved samme Tid boede paa Skaarupgaard (Atl. 6 p. 721) og var gift med Claus Hundermark, som 1588 eiede Oxendrup i Gudmeherred (ibid. p. 707) og 1590 skrev sig til Skaarupgaard (ibid. p. 721) og hvis Slægt uddøde med hans Sønner 1615 (Wielands N. Tid.), saa kan derved neppe Skaarupgaard her i Sognet, men snarere, som Atlas paa sidstnævnte Sted uden Tvivl rigtig bemærker, Gaarden af samme Navn i Sundsherred forståes.

og da kaldtes Bygningen endnu blot Skaarupgaarden; men siden er ogsaa hendes Søster Fru Hilleborg Daae (Vilhelm Oldelands Enke) flyttet hertil, og hun har formodentlig opbyggt Gaarden paa den förömtalte *Holm* i Haugen, og saavel efter den, som sit eget Familienavn givet den Navn af DAAEHOLM; og ved denne Frues Död 1612 er den endelig kommet i Jomfru Svavernes Eie (hvis Familie allerede för 1590 havde mistet Harritzlevgaard) og disse er det formodentlig saaledes, der, fordi de byggede og begavede Kirker, have faaet Navn af *hellige Jomfruer*, og, fordi de levede ugifte, ligeledes deres Bolig Navn af JOMFRUKLOSTERET; ligesom Navnet Daaeholm naturligviis maatte forsvinde, da Gaarden ikke blot kom i en anden Families Eie, men da ogsaa Stuehuset (formodentlig af bemældte Jomfru Svaver) henflyttedes til Ladegaardsbygningen, og saaledes ikke længere laae paa den Holm, hvoraf det havde bemældte sit Navn.

Det være nu hermed som det være vil, saa er dog saa meget vist, at man finder ingen anden Grund, hvorfor den förömtalte Bygning er bleven kaldt JOMFRUKLOSTERET, end fordi den har været beboet af 2 ugifte Jomfruer, der ved den Tids Andagt (d. e. Gaver til Kirker og Geistlighed) have udmærket sig og derved faaet Navn af *hellige Jomfruer*; og ligesom det derhos var almindeligt at kalde de ugifte Jomfruers Bolig (vore Forfædres Jomfrubuur) et Kloset, saaledes var det ikke ualmindeligt at sige om dem, der forbleve i deres eenlige Stand, — helst naar de tillige udmærkede sig ved Andagt, — at de henlevede deres Tid som Nonner; og saaledes kunde der saavel af det ene som det andet lettelig hos Almuen danne sig den Idee om et virkeligt Kloster og virkelige Nonner. Og finder jeg derhos denne Fortolkning saa meget sandsynligere, som det ogsaa hedder, om Kilebye i Naboesognet, Eilbye, at alle dens 3 Gaarde i gamle Dage kun udgjorde en eneste stor saakaldet Kilegaard, som var beboet af 2 eller 3 Jomfruer eller Frökener, der ligge begravne i

Eilbye Kirke (hvored saaledes de ovenomtalte Fröken Daaer, der altsaa i Fölge dette Sagn ogsaa her en Tidlang skulle have havt deres Bolig, maae forstaaes) og at af disse Jomfruers Ophold her paa Stedet Gaarden selv ogsaa stundum endnu kaldes KLOSTER; ligesom der ogsaa skal være fundet Tegn til en betydelig gammel Bygning paa Stedet, saasom store Muursteen med videre; og endelig ogsaa paa Anders Olsens Grund i Kile skal være en Tofte ved de saakaldte Æskeagre og Skovbanker, (som i gamle Dage vare bevoxede med Skov), der endnu af den Grund kaldes Gedetoft, fordi disse Jomfruer græssede der deres Geder. Fremdeles hedder det om 2 Gaarde i Skovlænge paa Laaland, at der i gamle Dage boede 2 Söstre, der vare Nonner og som byggede et Capel og en Kirke, samt en Broe, der endnu kaldes Jomfrubroen (Atl. 6 p. 462), ligesom om 3 med Graver omgivne Bygninger ved Söehalle Söe i Aarhus Stift, at ogsaa der boede 3 Söstre, som vare Nonner og eiede en Deel Böndergods der i Sognet (Atl. 4 p. 212-3); thi at dette ligeledes paa oven omskrevne Maade skal forklares, ligesom formodentlig Sagnet om Nonnen i Særkelöse i Sjælland (Atl. 6 p. 114, jfr. Thieles Folkesagn 2 p. 21), sees maaskee tydeligst deraf, at der endnu her i Sognet (Veflinge S., Skoubye H., Odense A.) findes en Bygning, der saagar i vore Dage har faaet Navn af Klosteret, og det paa ingen anden Grund, end fordi den længe var beboet af to ugifte Piger, der vare Söstre, levede i sösterlig Enighed med hinanden og endelig ogsaa döde som Piger.

ANTIQUARISKE EFTERRETNINGER FRA GRÖN-
LAND; redigerede af Dr. C. PINGEL.

DET, med det tredie Bind nu sluttede, Nordiske Tidsskrift for Oldkyndighed har Tid efter anden (1 Bd. S. 94-108, S. 151-56 og S. 221-24, 2 Bd. S. 313-43 og 3 Bd. S. 211-24) meddeelt sine Læsere Resultaterne af de nyere Undersøgelser og Eftergravninger i Grönlands talrige Mindesmærker fra dette Lands nordiske Fortid. Da disse Bestræbelser for omsider at bringe Lys ind i det Mørke, som endnu bestandig er udbredt over Grönlands gamle Geographie, ikke blot fremdeles ville blive fortsatte, men i visse Henseender endog udvidede, saa haabe vi ogsaa i nærværende Tidsskrift af og til at kunne nedlægge antiquariske Efterretninger fra dette fjerne Land, som ikke ville være Venner og Dyrkere af nordisk Oldkyndighed ganske uvelkomne. Ved at redigere disse, ville vi følge den samme Orden, som tidligere er bleven fulgt i det ovenfor anførte Tidsskrift, altsaa begynde sydfra med den i Fortiden stærkest bebyggede Deel af Landet, eller med andre Ord

JULIANEHAABS DISTRICT.

Det vil være den største Deel af vore Læsere bekendt, at Islænderne og de andre Nordboer, som deeltog i Udvandringen til det i Slutningen af det tiende Aarhundrede opdagede Grönland, fortrinsviis valgte dette Lands frugtbare, til Fædrift skikkede, Fjorde til at fæste deres Bopæle i. Derfor er det i det Indre af Grönlands Fjorde, at vi endnu i vore Dage træffe de fleste og de betydeligste Minder fra vore nordiske Forfædres Tid. Ikkun i sjeldne Tilfælde finde vi, at disse have boet og bygget ude paa Öerne. Julianehaabs District er i hele Grönland, saavidt vi hidindtil vide, det eneste, der paa enkelte Öer udenfor Landet, som Nennortalik, Sermersok, Ounartok og Akkia, har eller har havt Ruiner af utvivlsom nordisk Oprindelse

at fremvise. Men, sammenlignede med dem inde i Fjordene, ere disse kun faa i Tallet og lidet anseelige. Denne Omstændighed har formodentlig været Aarsag i, at de indtil den allernyeste Tid ere vedblevne at være saa godt som ubekjendte.

I Capitain-Lieutenant Graahs Undersøgelses-Reise til Östkysten af Grönland nævnes S. 37 Ruiner paa Öerne Nennortalik og Sermersok; men der tilføies blot, at de for Tiden ere i den Grad forfaldne, at de med Nöd og neppe lade sig gjenkjende. Senere har Hr. Kjöbmand Aröe, hvem vi skyldte de udförlige Efterretninger om de nordiske Ruiner i Tessermiut Fjorden, der findes indrykkede i N. T. f. O. 2 Bd. S. 314-18 og 3 Bd. S. 214-21, mundtligen givet os fölgende Underretning om Ruinerne paa det nærliggende NENNORTALIK. De befinde sig paa Sydsiden af denne Öe, ikke langt östen for det Sted, hvor Handelsanlægget af samme Navn har staaet, inden det for et Par Aar siden blev flyttet til Illuilek paa den sydöstlige Pynt af Öen. De herværende Ruiner ere aldeles forstyrrede og næsten uigjenkjendelige som saadanne; hvilket ikke er at undre over, da der netop her har været et indtil Aaret 1830 beboet Udsted, og Grönlændernes Vinterhytter tildeels have staaet paa selve Tomterne af de gamle Nordboers Huse. Iblandt de Danske förer Stedet Navn af Gammel-Nennortalik.

Talrigere og af större Betydenhed ere de nordiske Ruiner paa den store Öe SERMERSOK, der ligger norden for Nennortalik. Det synes som om Arctander, der i Sommeren 1778 to forskjellige Gange besøgte denne Öe, begge Gange har været tæt i Nærheden af disse Ruiner; men han fik ikke Leilighed til selv at bese dem. Efter hans Beretning (Ugeskriftet „Samleren“ 6 Bd. S. 1183) fortalte Grönlænderne ham ikkun om et eneste Huus, som her paa Öen skulde findes efter de gamle Normænd, og som allerede da skulde være saa forfaldent, at man næsten ikke var i Stand til at gjenkjende det. Anderledes lyde

de nyere Efterretninger om *Sermersoks Ruiner*, hvilke vi ifjor have modtaget fra et Öievidne Hr. Assistent Ove Kielsen, og her skulle meddele vore Læsere i Udtog. Den 2den Juli 1835 begav han sig i en Konebaad fra Anlægget Nennortalik over til Sermersok, ledsaget af en Nationalkatechet og en anden Indfödt, begge vel bekendte med de Ruiner, han agtede at opsöge. De landede paa Sydöstsiden af Sermersok, i Nærheden af et forladt Udsted ved Navn Ikariak. Det Förste de, efterat være landede, traf paa, var en mægtig Hob sammensjunkne Ruiner, af hvilke enkelte Muurlevninger hist og her ragede frem. Dog var det Hele i en saa forstyrret Tilstand, at det end ikke lod sig afgjöre, om der her havde staaet een eller flere Bygninger. Ruinhoben syntes nogenlunde at udgjöre en Föirkant, som holdt omtrent 154 Alen i Omfang. I nordvestlig Retning for denne, men noget höiere oppe, fandtes en lignende og ligesaa ukjendelig Ruin af omtrent 75 Alens Omfang. Lidet norden for denne saaes Levningerne af en mindre Bygning; den havde nemlig ikkun været 16 Alen lang og 8 Alen bred, for Resten ligget i Öst og Vest. Tæt foran denne sidste Ruin laa en endnu mindre, indvendig 11 Alen lang og 4 Alen bred. Denne var af samtlige Ruiner paa Sermersok den bedst vedligeholdte; thi Murene vare paa et Par Steder endnu to til tre Fod höie. Igjen lidet norden for denne Ruin fandtes en femte, men saa forstyrret og overgroet, at dens Störrelse aldeles ikke lod sig angive, og endnu lidt nordligere en sjette af 40 Alens Omfang. Denne sidste var atter bedre vedligeholdt, den nordre Muur paa sine Steder henimod en Fod höi. Foruden disse sex Ruiner opdagedes noget længere imöd Nordvest endnu tre andre, af hvilke den ene havde omtrent 48 Alen, den anden omtrent 36 Alen i Omfang og den tredie en Længde af 12 Alen; for Resten vare disse tre Ruiner i höi Grad forstyrrede og ukjendelige.

Alle de her opregnede Ruiner ligge langs med den ene Bred af en Elv, paa den anden Side af hvilken der, imellem de lavere Klipper nede ved Stranden og de høiere Fjælde ovenfor, udbreder sig en for Grönland temmelig anseelig Slette. Denne synes for største Delen at bestaae af Eng og Mose, og strækker sig omtrent en halv Fjerdingvei ind i Landet, hvor den begrændses af en Indsøe. Oven paa Fjeldene her omkring viste der sig flere Varder, som de medfølgende Grönlændere erklærede for at være reiste af Landets gamle Beboere. Paa den sydligste Fjeldskrænt saaes tre saadanne ved Siden af hinanden, af hvilke den ene især udmærkede sig ved sin Störrelse. Men, da man endnu samme Dag vilde tilbage til Nennortalik, saa tillod Tiden ikke at tage disse Varder i nærmere Öiesyn. Ligesaa lidet kunde der foretages nogen egentlig Eftergravning i Ruinerne, hvortil man heller ikke var forsynet med de fornödne Redskaber. Imidlertid ryddedes der dog ved Grönlændernes Hjælp en Deel Steen i den först antrufne store Ruin, men uden at der herved blev bragt det allermindste Mærkelige frem for Dagens Lys. Ude i Mundingen af OUNARTOK Fjorden ligger en Öe, bekjendt af sine varme Kilder, som have givet baade Öen og Fjorden deres grönlandske Navn; thi Ounartok betyder paa Dansk det Kogende. Paa Bredden af den mellemste blandt de herværende tre Kilder eller Damme troede Arctander, da han i Aaret 1778 besøgte denne Öe at see Levningerne af et Badehuus, som de gamle Nordboer skulde have opført paa dette Sted. Bygningen havde været 8 Alen lang og noget smallere; paa den ene Side stod Muren endnu henved $1\frac{1}{2}$ Fod höit over Jorden. (Samlere 6 Bd. S. 1189-90). Men ethvert Spor af denne Bygning var forsvundet, da Capitain-Lieutenant Graah (Reise til Östkysten S. 39) i Sommeren 1828, altsaa netop 50 Aar efter Arctander, var paa Öen Ounartok. Derimod har denne nyere Reisende selv seet een af de tre nordiske Ruiner, som man har fundet lige overfor Julianehaab paa

Öen *ARKIA* eller *Matthæus's Land*¹, under hvilket sidste Navn denne Öe er mere bekjendt iblandt Europæerne i Sydgrönland. Ruinen var for Resten meget ubetydelig, og det Samme skal være Tilfældet med de to andre (Reise til Östkysten S. 42).

Dette er Alt, hvad man hidindtil har bragt i Erfaring om nordiske Ruiner paa Öerne i Julianehaabs District og i Grönland overhovedet. Vi vende os nu til Fastlandet i dette District og netop til nogle af dets interessanteste Oldtidsminder, idet vi forelægge vore Læsere følgende Beretning om adskillige i Aarene 1830-32 foretagne Udgravninger, hvilken Selskabet har modtaget fra dets Medlem Hr. J. Mathiesen, forhenværende Bestyrer af Colonien Julianehaab.

„I Aaret 1830 blev jeg ansat ved Julianæhaab. Fundet af den bekjendte Runesteen, jeg samme Aar hjemsendte, lod mig attraae at undersøge Stedet, hvorpaa den var funden. I August Maaned gik jeg derfor, i Selskab med Hr. Pastor Esmann og Hr. Assistent Kielsen, med tvende Konebaade op i *IGALIKKOS* nordre Arm. Stedet, paa hvilket Runestenen blev funden, troer jeg nöiagtigst at kunne angive ved at henvise til *N. T. f. O.* I Bd. S. 98 og 99, hvor Hr. Dr. Pingel omtaler en Ruin, han vistnok med Rette antager for at have været en Kirke. Ved den östre Ende af denne Bygning, tæt op til Muren og lidt sönden for den sydligste fremspringende Huk, som af Hr. Doctoren er afbildet saaledes , blev Stenen funden. Her var det altsaa at vi, ved at grave omtrent 2 Alen i Dybden, 4 Alen i Længden og 2½ Alen i Bredden, ventede at finde Oplysning om, hvad Stenen havde dækket.”

1) Af de Danske kaldes den i Almindelighed *Matthiesens Land*, men urigtigen; thi den er opnævnt efter Matthæus Stach, en af Brödrennitetets første Missionairer i Grönland, der her paa denne Öe maatte overvintre 1765-66 (*Fortsetzung der Historie von Grönland, insonderheit der Missions-Geschichte der Evangelischen Brüder, von David Cranz. Barby 1770. S. 215*). Indtil den Tid havde Öen, selv iblandt de Indföde, intet Navn havt.

„Da vi i Jorden ikke fandt enten Muurværk eller Andet, der kunde betegne en enkelt Grav, saa er det sandsynligt, at vi ved Undersøgelsen ere komne til Sidegrave. Paa anden Maade lader det sig nemlig ikke forklare, at vi, istedetfor Levningerne af et enkelt Liig, fandt Hovederne af ikke mindre end syv saadanne og desuden en Mængde, tildeels halvfortærede, Menneskebeen. Ved Cranierne er det at mærke, at de fleste af dem vare temmelig skröbelige, dog alle saaledes beskafne, at man tydeligen kunde skjönne den skandinaviske Herkomst paa den brede Pande, det lange Ansigt og den udstaaende Hage. Et af Hovederne var i Særdeleshed af usædvanlig Störrelse og i Underkjæben besat med meget stærke og store Tænder. Dette Hoved havde jeg isiude at tage med mig; men et uheldigt Fald ned i Graven bibragte mig et Hold i Brystet, der nödte mig til at tilbringe en Dagstid i Sengen. Da jeg derefter atter besøgte Graven, havde en gammel Kjerling havt det Indfald, at de ovenfor Graven liggende Hoveder foraarsagede en just indtruffen Skylregn, og derved foranlediget, at Mandfolkene tilkastede den ene Ende af Graven, efter deri at have nedlagt de optagne Fragmenter af Hovedpander og Been.”

„Uagtet vi smaaligen undersøgte enhver Spadefuld Jord, som opkastedes af Graven, fandt vi dog intet Spor enten af Træ eller af Klædningsstykker, dog med Undtagelse af et lidet Stykke grovtraadet Töi (omtrent to Tommer i Quadrat), der var saa mört, at det strax hensmuldrede, efterat det var kommet i Luften.”

„Under Gravningen søgte vi at komme saa nær ind til Muren som muligt; men desværre kunde vi ikke ganske naae denne, da de fra Bygningen nedfaldne, vældige Steenblokke ikke lode sig bringe af Stedet med vore ufuldkomne Redskaber.”

„Da vi saaledes maatte betragte Arbeidet paa dette Sted som endt, anvendte vi endnu en halv Dag til at grave i en af de mangfoldige Ruiner her i Nærheden. Vi

valgte den mindst forfaldne, der ligger i det sydöstlige Hjørne af Hoben; men vor Umage var ogsaa her spildt, da der, uagtet omtrent den halve Bygning blev undersøgt, Intet fandtes, undtagen Jord og Steen. Det er næsten ikke Omtale værdt, at vi desuden gravede paa et Par Steder udenfor Omfanget af de herværende Ruiner, men at vi Intet fandt uden hvad man finder overalt i Igalikko, hvor man graver i Jorden — en forbausende Mængde Been af stort og smaat Qvæg.”

„Skjönt jeg siden har havt stor Lyst til at undersøge i det Mindste Overfladen af det Stykke Land, som man i Igalikko med Föie anseer for en gammel Kirkegaard, da der vel neppe kan være nogen Tvivl om at denne jo maa indeholde Gravstene af større Betydenhed end den dersteds allerede fundne Runesteen; saa har jeg dog senere ikke fundet Leilighed dertil, fornemmelig paa Grund af Igalikkos store Afstand fra Colonien.”

„Den saakaldte Kirkeruin i KAKORTOK var derimod nærmere ved Haanden. Jeg besluttede derfor i Sommeren 1831, paa en Tid, da mine Forretninger tillode det, at gjöre et Forsög paa at rydde den Bygning, som paa dette Sted næstefter Kirken er bedst conserveret, og som, jeg veed ikke af hvad Grund, almindeligen antages for at have været Præstens Bolig.”

„Den 15de August afgik jeg, i Fölge med de Herrer Assistenten Kielsen og Motzfeldt, fra Colonien. Efter at vi med vore to Konebaade vare ankomne til Stedet, begave vi os, i Alt sytten Mennesker, strax til Rydningen. Denne foretoges paa samme Maade, som da den herværende store Ruin i sin Tid ryddedes og undersøgtes¹. Den 16de om Middagen var Arbeidet til Ende, men Udfaldet kun lidet tilfredsstillende. Det Eneste, vi fandt, bestod i en Mængde Vegsteenstykker af samme Slags,

1) Rydningen af Kirkeruinen i Kakortok fandt Sted i Aaret 1828, og er omstændelig beskrevet i N. T. f. O. 1 Bd. S. 151-56 og i Graah's Reise til Östkysten af Grönland S. 42-45.

som man allerede tidligere havde fundet ved at rydde Pladsen til Vaaningshuset i Friedrichsthal. Öiensynligen ere de Brudstykker af Kar, men senere maae de have været anvendte til Synkestene i Fiskegarn; hvilket lader sig slutte deraf, at de fleste af de her fundne Stykker vare gjennemborede. For Resten fandtes de enten enkeltviis eller i Hobe af 6, 8 til 10 Stykker. Endnu fortjener det maaskee at bemærkes, at nogle af dem vare betegnede med Kors.”

„Da det den 16de om Middagen blæste saa haardt af Sydost, at vi ikke kunde begive os paa Tilbageveien, benyttedes Tiden til at grave paa et Par Steder foran den her omtalte Ruin, samt bagved den store Ruin; men Alt uden Nytte. Den 17de gik vi tilbage til Colonien.”

„Da jeg i Sommeren 1832 med Briggen Hvalfisken reiste op til Colonien Frederikshaab, traf det sig, at vi, formedelst Modvind og Storiis, en Tid lang maatte ligge i Havn i Nærheden af KANGERDLUARSUK Fjorden. Ved velvillig Understöttelse af Briggens Förer Hr. Capitain Gram blev en lille Ruin i Munden af denne Fjord udgravet. Stedet, hvor denne Ruin tilligemed tvende andre findes, omtales ikke af Arctander; iblandt Grönlænderne hedder det NUNARSOEITSIAB IGLÖKO, d. e. Husene ved Nunarsoeitsiak, et Fjeld i Nærheden¹. Af de herværende ubetydelige Ruiner var den, vi undersøgte, den bedst vedligeholdte. Indvendig var den omtrent 8 Alen lang og 5 Alen bred, Murene af simple Graasteen og endnu 2 Alen höie. Uagtet Bygningen fuldstændigen blev ryddet, fandtes der dog Iøtet i den, ikke engang Vegsteen. Da dette Sted og dets Ruiner ikke ere omtalte af Andre, vil jeg endnu tilföie, at der imellem Fjeldene ikke langt vesten for Ruinerne findes Levninger af et Steengjærde, omtrent 30 Alen i Quadrat.”

1) Nunarsoeitsiak betyder paa Dansk det middelmaadig store Land og Iglöko et Stykke Huus.

„Et Par Dage derefter seilede vi med Skibets Chaluppe hen til et andet Sted, for ogsaa her at gjøre Forsög med Eftergravninger. Vi foretog disse ved SINGITSOK, omtrent en Miil vesten for Colonien Julianehaab. De herværende Ruiner lade sig ikke skjelne fra hinanden, da det Hele danner et fuldkomment Chaos. Paa Lykke og Fromme ryddede vi derfor i en Udkant af Hoben; men Alt, hvad vi her fandt, indskrænkede sig til nogle Trækul. I Bunden traf vi et Sted, som tydeligen bar Vidne om Ildens Virkninger; selv Stenene vare i den Grad forbrændte, at de lode sig hensmuldre. Endnu maa jeg bemærke, at jeg i de herværende Ruiner fandt det første Spor af Træværk fra Normændenes Tid, som er forekommet mig. Vel havde det ved første Öiekast kun Udseendet af et Jordlag; men ved nærmere Undersögelse lod det sig let adskille fra den virkelige Jord, der omgav det, og man kunde da tydeligen skjönne, at det havde været et Stykke Brædt eller Planke.”

„Her ende mine Undersögelser i Julianehaabs District, som jeg kort derpaa forlod for bestandig.”

I Anledning af de i Slutningen af Hr. Mathiesens Beretning omtalte Ruiner ved Singitsok, kan jeg ikke undlade med et Par Ord at berøre nogle Levninger af nordiske Huse, som, efter Afstanden fra Colonien Julianehaab at dömmes, maae ligge ganske i Nærheden af hine, hvis de ikke maaskee endog ere de samme. En god Miilsvei, om jeg ikke feiler, vesten for Julianehaab er der noget oppe tilfjelds en Hule eller rettere sagt en Klippehvalving, som de danske Colonister have givet Navn af Uglspils Bagerovn. Lidt vesten for denne gaar en lille Bugt ind i Landet, i hvilken man paa Bredden af en Elv seer nogle aldeles sammenstyrtede, overgroede og næsten ukjendelige Ruiner. Dette Sted, som jeg besøgte den 6te August 1828, da jeg fra Julianehaab reiste ind i Kangerdluarsuk Fjorden, kaldte mine grønlandske Ledsagere Karosumiut (de, der boe i Nærheden af Hulen).

Medens Hr. Mathiesen i Sommeren 1831 var oppe i KAKORTOK, nöiedes han ikke med at lade den derværende mindre Ruin, som man sædvanligviis anseer for at have været Præstens Bolig, udgrave; men han opmaalte tillige nöiagtigen baade denne Ruin og den östligere liggende Kirkeruin. Af en særskilt Meddelelse herom uddrage vi Fölgende. „Som bekjendt“, siger Hr. Mathiesen, „er den saakaldte Kirkernin meget vel conserveret; ligeledes den vesten for samme beliggende, mindre Ruin. Maalet paa disse to Bygninger maa derfor temmelig nöie lade sig angive. Alligevel findes de til forskjellige Tider optagne Maal at være indbyrdes uovereensstemmende. Jeg har derfor i Forening med Skibscapitain Gram, saa nöiagtigen som det var os muligt, med Maalestokke og Liner opmaalt de herværende Bygninger, Steengjærder o. s. v. Vi have paa denne Maade fundet, at den store Ruin ved Foden er udvendig 25 Alen 16 Tommer og indvendig 20 Alen 22 Tommer lang, udvendig 12 Alen 13 Tommer og indvendig 8 Alen 5 Tommer bred. Steengjærdet omkring denne Ruin er endnu saa kjendeligt og saa lige i Firkant, at der ingen Tvivl kan være om dets Afstand fra Bygningen. Vi fandt den at være: imod Nord 14 Alen 2 Tommer, imod Öst 12 Alen 7 Tommer, imod Syd 13 Alen 20 Tommer og imod Vest 10 Alen 6 Tommer. Den mindre Ruins Længde er udvendig 18 Alen 4 Tommer og indvendig 12 Alen 15 Tommer; Bredden er udvendig 13 Alen og indvendig 7 Alen 18 Tommer.“ Efter Aretander ligger denne formeentlige Præstebolig ikkun 14 Skridt vesten for Steengjærdet eller Kirkegaardsmuren. Dette kan imidlertid neppe forholde sig saaledes, da Hr. Mathiesen ved Opmaaling fandt, at Afstanden imellem den store Ruins sydvestlige og den mindres nordöstlige Hjørne udgjör $92\frac{3}{4}$ Alen.

Inden vi forlade Kakortok, maae vi endnu meddele vore Læsere nogle Notitser, som paa en Maade staae i Forbindelse med de derværende Öldtidsminder, og som

indeholdes i en Skrivelse fra Hr. Mathiesen til Selskabets Secretair. „Den 15de August 1831,” skriver han, „var jeg, i Forening med Assistenterne Kielsen og Motzfeldt, i Værk med at udgrave en af de i Kakortøk Fjorden værende Ruiner. Under Arbeidet henimod Aften fortæller en af Roerskerne, at hun af en navngiven gammel Kone ved Julianæhaab havde hørt, at denne i sin Ungdom oppe imod Toppen af det herværende saakaldte Kirkefjeld havde seet en Steen med Indskrift paa. Da det var mig af Vigtighed at faae Vished herom, medens jeg endnu opholdt mig i Kakortøk, saa formaaede jeg Roerskerne til, uagtet den tilstundende Nat, strax at fare til Colonien og der at afhente den omtalte gamle Kone. De lovede at være tilbage henimod Morgenstunden og holdt Ord, da vi Kl. 4 havde Konen paa Land hos os. Hendes Fortælling lød saaledes. I en Alder af 14 til 15 Aar havde hun, tilligemed en anden jevnaldrende Pige, været oppe paa Kirkefjeldet, for at plukke Bær. Da de næsten havde naaet Toppen af Fjeldet, saae de en flad Steen ligge over et lidet Vandløb. Paa Steenen selv bleve de flere Linier Skrift vaer; de kunde tydeligen kjende Bogstavet R. Hverken hun eller hendes Ledsagerinde havde siden været paa Stedet. Adspurgt, hvorfor hun ikke tidligere havde fortalt dette til Europæerne, da hun dog vidste, at det var os magtpaaliggende at finde slige Stene, svarede hun, at hun nu var gammel (hun saae ud til at være imellem 60 og 70 Aar) og vel havde vidst, at vi, naar hun fortalte os dette, vilde have hende med tilfjelds, for at opsøge Stenen; tilmed vidste hun ikke, om hun nu vilde være i Stand til at gjenfinde Stedet. Desuagtet lod hun sig af Assistent Motzfeldt overtale til at ledsage os, og, efterat hun havde vederkvaaget sig med den grønlandske Livsbalsom — Kaffe — begave vi os paa Veien. Denne førte først over Mark og Smaafjelde 2-3000 Skridt imod Östen og dernæst saa godt som lodret opad Fjeldet til en Höide af omtrent 2200 Fod. Vi tilbragte sex Timer paa denne

besværlige Vandring, men maatte med uforrettet Sag vende tilbage. Vel fandt vi Leiet til Vandløbet, som nu formedelst den stærke Törke var aldeles udtörret; men efter nogen Sögen erklærede den Gamle, at hun ikke kunde finde Stedet og begav sig uden Videre paa Tilbageveien. Der blev imidlertid tilovers for os uden at følge hendes Exempel; hvilket vi ogsaa gjorde, idet vi, men i Særdeleshed Assistent Motzfeldt, krydsede Fjeldet i flere Retninger. — At der ligger Sandhed til Grund for Konens Udsagn, troer jeg, fordi Intet vidnede imod hende, uden den Omständighed, at hun ikke kunde paavise Stedet; men at hun nu, efter et halvt Aarhundredes Forløb, skulde have været i Stand til at finde en bestemt Plet paa et Fjeld af en saadan Udstrækning, som Kirkefjeldet i Kakortok har, var næsten utænkeligt.”

Sit Brev slutter Hr. Mathiesen med den, som han selv tilstaaer, saare tvivlsomme Efterretning, at der, ifølge flere Grönkenderes Fortælling, i Stranden ved det Eide eller Overbærested, som adskiller Kakortok Fjorden fra Kangerdluarsuk Fjorden, for flere Aar tilbage skal være fundet en lille Steen med Indskrift paa, og at denne af den daværende Colonie-Bestyrer J. C. Mörch med Skibet Jupiter skal være bleven hjemsendt til Bergen. Uagtet det i høi Grad Usandsynlige i hele denne Fortælling, var Sagen dog netop i dette Öieblik af altfor megen Interesse til at man skulde have forsömt at indhente Oplysning derom i Bergen selv, hvor Mörch for nogle Aar siden er död som Toldeasserer; men fra en særdeles paalidelig Haand har man modtaget Underretning om, at der iblandt den Afdödes Efterladenskaber og Optegnelser ikke findes Noget, som i mindste Maade kunde bestyrke hiin apokryphiske Efterretning.

FISKENÆSSETS DISTRICT.

Om FISKEFJORDEN har det for lang Tid siden været bekjendt, at den i sit Indre bevarede nogle nordiske Ruiner,

De omtales allerede af P. Olsen Vallöe og af David Cranz (Samleren I Bd. S. 101 og Cranz Historie von Grönland I Th. S. 13). Ingen af dem melder imidlertid det Ringeste om Ruinerne selv; Cranz tilføier ikkun, at der i Nærheden af dem var fundet Metal, som havde Udseendet af Klokkemalm og, ifølge hans Mening, maatte hidrøre fra de gamle Christnes Kirkeklokker. Denne sidste Omstændighed har uden al Tvivl forledet nu afdöde H. P. v. Eggerts til, i sin bekjendte Afhandling at gaae endnu et Skridt videre og at henlægge een af de syv Fortidens Kirker, som han har havt den Kjækhed at ville paavise Levningerne af, i Fiskefjorden. (Det Kongelige Landhuusholdningsselskabs Skrifter 4 Bd. S. 266).

De første egentlige Efterretninger om de herværende Ruiner have vi i Aaret 1830 modtaget fra Hr. Kjøbmand I. N. Möller, som paa den Tid var Bestyrer af Logen Fiskebæset; vi have udtogsviis meddeelt dem i N. T. f. O. I Bd. S. 103. Senere har saavel Hr. Möller som hans Eftermand ved Logen Hr. Kjøbmand O. V. Kielsen tilstillet os adskillige yderligere Oplysninger, hvilke vi her ville benytte i Forening med hine ældre, for paa eet Sted at give vore Læsere en mueligst fuldstændig Skildring af Ruinerne i Fiskefjorden og disses nærmeste Omgivelser.

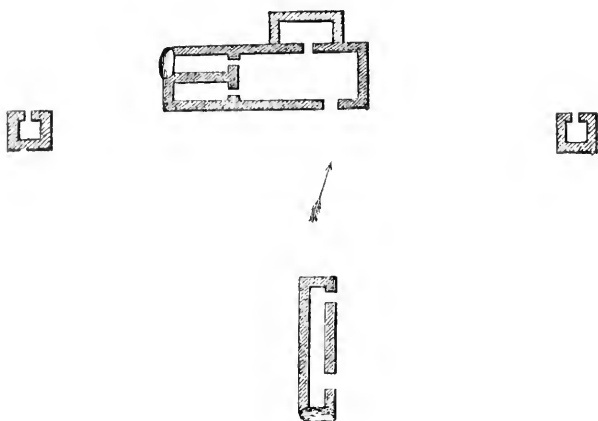
Af et Specialkaart, som Cranz i sin Tid har leveret over Vestkysten af Grönland fra Bals Revier og ned til den store Iisblink imellem Fiskebæsets og Frederikshaabs Districter, see vi, hvad der i de nyere Beretninger er forudsat som almindelig bekjendt, at de nordiske Ruiner i Fiskefjorden, ligesom en stor Mængde af Grönlands övrige Ruiner, befinde sig paa Nordsiden af Fjorden og fölgelig vende imod Syd. De ligge samlede paa en Slette eller, om man hellere vil, en Fjelddal, som imod Östen grændser til en temmelig betydelig Indsöe og imod Vesten strækker sig ned til en Arm eller Bugt af Fjorden, men i Nord og Syd indesluttet af höie Fjelde. Uagtet det vel ikke kan være nogen Tvivl underkastet, at denne Fjeld-

dals gamle Beboere jo fortrinsviis have lagt sig efter Fædrift, viser Sletten, som nærmest omgiver de herværende Ruiner, eller Hjemmemarken, dog intet Tegn til fordums Dyrkning; den er tvertimod saa gold og sandet, at den neppe nogensinde har kunnet afgive Græsning uden til nogle Faar eller Geder. Fleré Steder oppe tilfjelds groer Græsset desto frodigere. Dette er især Tilfældet i Fjeldkløfterne paa Sydsiden af de høie Nordfjelde; her voxer tillige Angelica, Cochleare og andre for Kvæget tjenlige Urter. Disse samme Fjelde have forsynet Stedets gamle Beboere med det fornødne Brændsel, da de tildeels ere bedækkede med Kratskov, der endog har strakt sig ned over en Deel af Sletten, men især paa den nordre Side af Indsöen været betydelig. Her har baade Logen Fisker-næsset og de næhriske Brödres Mission Lichtenfels i en Række af Aar skovet Brændsel. Som en nødvendig Følge deraf er Kratskoven, der bestaaer af Birk og Ener, men fornemmeligen dog af Ellebuske og Vidier, nu temmelig medtagen, og Brændselet bliver Aar for Aar vanskeligere at overkomme. Den östenför Ruinerne helliggende Indsöe er, efter Hr. Kielsens Angivelse, en god halv Mil laug og en Fjerdingsvei bred. Elven, igjennem hvilken den har sit Udlöh til Fjorden, er ikke betydelig og skal heller ikke være synderlig fiskerig. Grönländerne fortælle at der, naar man stiger over nogle Fjelde östenför den förste Söe, findes en anden af et langt betydeligere Omfang. Denne har Hr. Kielsen ikke selv seet, men vel Elven, som kommer ud af den. Elven förer iblandt de Indfödtte Navn af Storelven og synes at fortjene dette Navn, da den er den störste af alle de Elve, som Hr. Kielsen har truffet i Grönland. Foruden den Leilighed til Ferskvandsfiskerie, som de herværende Elve og Indsöer have tilbudt de gamle Beboere, har der maaskee i ældre Tider været god Jagt her i Egnen. Reusdyrene indfinde sig i den senere Tid stedse hyppigere, og i de Aar, Hr. Möller var ansat ved Logen, blev der hver Sommer skudt flere af

disse Dyr paa Fjeldene i Nærheden af selve Ruinerne. Ogsaa til Indsamling af Æg, der til sine Tider afgive et i Grönland ikke uvigtigt Næringsmiddel, have de gamle Beboere ikke savnet Leilighed her i Omegnen; thi ude ved Fjorden er et Fuglefjeld, hvori den lille Maage *Larus tridactylus* bygger i uhyre Mængde. Af større Betydning, end baade Ferskvandsfiskeriet og Landjagten, har upaatvivleligen Fiskeriet og Jagten ude paa Fjorden ogsaa i ældre Tider været. Fiskefjorden har, som bekjendt, sit danske Navn af den Mængde Fisk, men især Torsk og saakaldte grönlandske Sild (*Mallotus arcticus*), som her aarligen falder. Vel fryser Fjorden til hver Vinter, og det oppe fra Bunden af og til en Miilsvei nedenfor den Bugt, som gaaer op til Ruinerne, og Vinterisen bliver længe liggende, da den først gaaer bort i Slutningen af Mai Maaned; men om Foraaret, saasomt Veirliget begynder at blive mildere, roe Grönländerne derop i deres Kajacker og skyde Fjordsælene (*Phoca hispida*), som da i stort Antal krybe op paa Isen, for at bade sig i Solskinnet. Dette maa være nok om Egnen og dens Herligheder baade til Lands og til Vands.

Hvad nu Ruinerne selv angaaer, da ligge disse i det nordöstlige Hjørne af Sletten, nemlig tæt under de nordlige Fjelde og ikke langt fra Bredden af Indsöen. Fra Ruinerne er der en Strækning af omtrent 350 Skridt til de sydlige Fjelde og henimod 900 Skridt til Bugten af Fjorden. Af den paa næste Side vedföiede Grundtegning vil det sees, at der i Alt findes Levninger af fire Bygninger, som have ligget i Nærheden af hinanden og sandsynligvis udgjort en eneste Gaard.

Den nordligst beliggende af disse Bygninger har ikke blot været den betydeligste, men tillige den solideste og omhyggeligst opförte. Den viser endnu tydeligen, at den har bestaaet af flere Afdelinger, hvilket ikke er Tilfældet med nogen af de tre andre her paa Stedet. Det er derfor vist ikke uden Föie, at den er bleven antaget for at

have været de gamle Beboeres Vaaningshuus. Ruinen er, udvendig maalt, 30 Alen lang og $8\frac{1}{2}$ Alen bred. I den östlige Ende har der været en stor Stue, som har indtaget Bygningens hele Brede. Den har indvendig været 16 Alen lang og 6 Alen bred. Husets Hovedindgang, der efter Sædvane er paa Sydsiden, fører ind i denne Stue; Döraabningen er aubragt i $4\frac{1}{2}$ Alens Afstand fra den östlige Endemuur og synes at være 3 Alen bred. Murenes Tykkelse varierer fra $1\frac{1}{4}$ til $1\frac{1}{2}$ Alen; de ere opførte af uregelmæssige, men temmelig store Stene. Fra Hovedværelset kommer man, som det synes, igjennem to Döre, hver 2 Alen bred, ind i tvende ligestore Kamre, der indtage den vestlige Deel af Huset. Ethvert af disse Kamre har indvendig været omtrent 6 Alen langt og $2\frac{1}{2}$ Alen bredt. Murene ere her saa sammenfaldne, at deres Tykkelse ikke lader sig angive; den nordlige Deel af den vestlige Endemuur støtter sig op til en stor Steen. Muligen har der, som Hr. Kielsen troede at bemærke, været et Slags Gang imellem den store Stue og begge Kamrene. Paa den nordre Side af Huset findes en, som man næsten skulde formode, senere Tilbygning. Den begynder 3 Alen

fra Endemurene (af den store Stue), og har nødvendig været 10 Alen lang og $3\frac{1}{2}$ til 4 Alen bred, indvendig derimod $7\frac{1}{2}$ Alen lang og omtrent 2 til $2\frac{1}{2}$ Alen bred. Hvor Indgangen i denne Tilbygning har været, lader sig ikke med nogen Bestemthed angive; overhovedet er det kjendeligt, at den er opført med mindre Omhu end den egentlige Bygning.

Noget sønden for den Bygning, vi have antaget for Vaaningshuset, sees en anden, som danner en langagtig Firkant og formodes at have tjent til Stald for Kvæget. Den har ligget i Nord og Syd, den sydlige Endemuur støttet til en mægtig Steenblok. Udvendig har denne Bygning været omtrent 20 Alen lang og 6 Alen bred, indvendig omtrent 18 Alen lang og $2\frac{1}{2}$ til 3 Alen bred. Ruinen viser intet Spor af indvendige Afdelinger, men vel af to Udgange, begge paa Östsiden. Af disse er den ene, som befinder sig tæt ved den nordre Endemuur, kun $1\frac{1}{4}$ Alen bred, medens den anden, der er 10 Alen fra den første og $4\frac{1}{2}$ Alen fra den store Steenblok i den sydre Endemuur, er $2\frac{1}{2}$ Alen bred, altsaa netop dobbelt saa bred som hin. Begge disse Udgange vende imod Indsöen, hvis Bred her i Nærheden er skraat nedadløbende, ligesom flere Vandingssteder i Danmark, og paa sine Steder, som det forekom Hr. Möller, af Menneskehænder belagt med flade Stene. Afstanden imellem Söen og denne Bygning udgjör 168 Skridt.

Foruden disse tvende større Bygninger findes der to mindre, som rimeligviis kun have tjent de gamle Beboere til Forraadshuse. Det östlige, der ikkun ligger 156 Skridt fra Indsöen, er af disse det bedst vedligeholdte; det har udvendig været 6 Alen langt og 5 Alen bredt, indvendig 4 Alen langt og 3 Alen bredt, og har paa den nordre Side havt en $1\frac{1}{2}$ Alen bred Indgang. Det vestlige, nærmere ved Fjorden liggende Huus er saa aldeles ödelagt, at det ikke lader sig udmaale. For Resten synes det baade i Störrelse og i Skikkelse nogenledes at have svarret til det foregaaende.

Afstandene imellem Ruinerne indbyrdes har Hr. Kjøbmand Kielsen ligeledes udmaalt og faaet følgende Resultater. Fra Vaaningshuset er der 29 Alen til Kvægstalden, 27½ Alen til det østlige og 12 Alen til det vestlige Forraadshuus. Fra Staldbygningen er der 22 Alen til den østlige og 35½ Alen til den vestlige af de to mindre Bygninger, imellem hvilke Afstanden udgjör 54 Alen. Vi behöve neppe at gjöre vore Læsere opmærksomme paa den Uovereensstemmelse, der finder Sted imellem de her opgivne og de i Grundtegningen aflagte Distancer; hvilket hidrörer derfra, at dette er taget ud af et Situationskaart ikke blot over Ruinerne men over hele Omegnen, som ikke grundede sig paa Opmaalinger.

Hvad endeligen den nuværende Tilstand af de her beskrevne Ruiner angaaer, da er der kun Lidet tilbage. Efter Hr. Möllers Forsikkring rage de overgroede Levnninger af Murene intet Sted mere end i det Höieste en Fod frem over Jordens Overflade. Han lod grave baade i Ruinerne selv og udenfor dem; men der fandtes ikke det Mindste, som kunde antages at have tilhört Stedets gamle Beboere.

Endnu staaer der tilbage for os, korteligen at omtale de GRÖNLANDSKE OLDSAGER, som ere fundne eller vi först ere komne til Kundskab om, efterat vor sidste antiquariske Beretning fra Grönland (N. T. f. O., 3 Bd. S. 211 o. f.) var nedskreven. Af egentlige eller nordiske Oldsager har man til Museet i den Tid kun erholdt et Stykke smeltet Kløkkemetal, fundet paa Sommerpladsen Iglo inde i Narksalik Fjordens nordre Arm, Sermilik kaldet; det hjemsendtes af Hr. Assistent Motzfeldt. Museet besidder allerede flere Stykker af dette Kløkkemalm, som af omflakende Grönlændere efterhaanden er spredt over en stor Deel af det sydlige Grönland og hyppigen er blevet fundet paa Steder, hvor der ikke er Spor af nordiske Ruiner. Dette er navnlig Tilfeldet med Narksalik Fjorden.

Af de saakaldte **ESKIMOISKE OLDSAGER**, under hvilken Benævnelse man lidt uegentligen indbefatter Alt, hvad der findes hensat i eller ved Siden af de ældre grønlandske Begravelser, har man til Museet fra flere Sider faaet en Deel tilsendt. Vi ville her kun nævne enkelte, af en eller anden Aarsag mærkelige, Stykker. Af Madam Aröe, som i en Række af Aar har levet ved det sydligste Handelsetablisement i Landet, foræredes et Par opaliserende Glasperler, den ene af en Tommes Diameter, den anden af sædvanlig Størrelse. De ere fundne i Efteraaret 1833, da man ved Ikigeit, et Sted lige overfor Friedrichs-thal, hvor der ved Siden af meget mærkelige nordiske Ruiner (N. T. f. O., 3 Bd. S. 213) sees flere gamle grønlandske Begravelser, lagde den første Grund til det under Handelsanlægget Nennortalik hørende Udliggersted, Östpröven kaldet. Aaret derefter fandtes paa det samme Sted en heel Deel sorte Glasperler og andre til Pynt anvendte Sager. i Forbindelse med nederlandske Kobbermynter fra den første Halvdeel af det forrige Aarhundrede, hvoraf dog Intet er kommet i det herværende Museum. Det er derfor ikke usandsynligt, at hine opaliserende Perler ogsaa ved Hollændernes Handel med de Indfødte ere komne til Grönland, altsaa i det Höieste ere fra det attende Aarhundredes Begyndelse¹. Før at faae de fornödne Grundsteen til en europæisk Bygning, der i Sommeren 1835 blev reist ved Illuilek paa Östenden af Öen Nennortalik, forstyrredes en grønlandsk Grav af et meget forældet Udseende. Ved denne Leilighed fandtes der adskillige gamle Sager, iblandt hvilke en Harpun af Been i Stedet for Jern og en, af et eneste Stykke Træ udhulet, Bakke, der havde en med fine Beenstifter fastgjort Beenrand, især synes at være mærkelige. Museet besad

1) För skulle Hollænderne ikke have udrustet Hvalfangere til Davisstrædet, altsaa heller ikke have handlet paa de grønlandske Kyster. „It was not, it appears, until the whal fishery was on the decline at Spitzbergen, that the Davis' Straits fishery was resorted to. The Dutch sent their first ships thither in the year 1719". (W. Scoresby's Account of the arctic regions and of the northern whale-fishery. Edinburgh 1829. Vol. II pag. 64).

allerede tidligere en lignende Træbakke, som var fundet i eller ved Siden af en gammel grønlandsk Grav i Nærheden af Colonien Holsteinsborg, og nedsendt af den i Grönland reisende Botaniker Hr. J. Vahl. Samtlige ved Illuilek fundne Oldsager ere af den daværende Bestyrer af Anlægget Nennortalik. Hr. Assistent Ove Kielsen, forærede til Museet. Fra Fiskeneset har Hr. Kjöbmand O. V. Kielsen ligeledes hjemsendt adskillige eskimoiske Oldsager, som ere fundne i og ved Hedningegrave i Logens District. Iblandt disse Sager er en liden Lampe af Vegsteen, ikkun 5 Tommer lang, og en Fiskekrog af Been. Denne sidste er uden Tvivl temmelig gammel, da vi af Beskrivelserne over de ældre Reiser til Grönland see, at Fiskekroge af Jern höre til de europæiske Artikler, som tidligst (og formodentligen ogsaa i störst Mængde) have fundet Veien til Grönland. Fra det nordre Grönland har Hr. J. Vahl ifjor nedsendt en Art Slev af Been, som de Indfölte have brugt til at röre om i deres Kjedler med og til deraf at udtage det kogte Kjöd; den er 12 Tommer lang og 8 Tommer bred, og af Hr. Vahl selv fundet i Nærheden af Colonien Umanak. — Ved det, under denne Colonie hörende Udsted Ikaresak er der i en grønlandsk Grav fundet en mærkelig Spækkniv, som desværre ikke erholdtes. Efter Beskrivelsen maa den ganske have lignet den, som Hr. Capitain-Lieutenant Graah hjembragte fra en Grav paa Östkysten, og som findes afbildet paa den ottende Kobbertavle i hans Reisebeskrivelse. Dog skulle Haifisktænderne i det Exemplar fra Ikaresak have været fæstede i Been, medens de i det fra Östkysten kun ere indfalsede i Træ. Uagtet der ved Ikaresak opholder sig en dansk Mand, var det her omtalte interessante Stykke dog givet til Priis for Grönländernes Börn og ikke længere til at redde, da Hr. Pastor J. C. W. Funch paa en Missionsreise kom til dette Udsted.

BESKRIVELSE OVER TVENDE FUND PAA RINGE-
RIGE I NORGE AF OLDSAGER FRA HEDEN-
SKABETS SIDSTE PERIODE; ved R. KEYSER.

FUND I EN HÖI VED GAARDEN VEIEN
I NORDERHAUG SOGN.

PAA en med tynd Skov begroet sandig Strækning ved Gaarden Veien, i Norderhang Sogn paa Ringerige, findes flere Gravhöie, ifølge Sagnet Minder efter et Slag mellem en Konge Veie paa Veien og en Kong Tane, der boede paa den nærliggende Gaard Tanberg, i hvilket Slag Kong Veie skal være falden. En af disse Höie, der af Bønderne benævntes Kongshöien, fordi det hed, at den faldne Konge der var nedlagt, blev i Sommeren 1824 udgravet. Ifølge en i sin Tid indgiven kort Beretning af et Öievidne, blev der fra 2 Sider, nemlig först fra Nord og siden fra Öst, drevet en omtrent 5 Alen bred Gang ind i Höien. Da man var kommen et Par Alen ind fra den yderste Rand, stödde man paa Kul og enkelte smaa Been. Omtrent i Midten af Höien traf man paa flere store Træstykker, maaskee tildeels Levninger af det sammenstyrtede, tömrede Gravkammer, og imellem disse Træstykker var det at adskillige, höist mærkelige Oldsager fandtes, hvilke nu bevares i det Norske Universitets Musæum for Nordiske Oldsager i Christiania.

I. Tre GULD-RINGE. *a*) En cylinderisk Stang af fint Guld, uregelmæssig sammenböiet; i lige Udstrækning vilde den være omtrent 23 Tr. lang; dens Gjennemsnidt er 2 Lr.; Vægt: 11 L. 3 Qv. 55 Æs; uden fin Politur og aldeles uden Zirater; Enderne skarpt afbutede. Uden Tvivl en af Oldtidens Betalings-Ringe. *b*) En Finger-Ring (see Tab. III. Fig. 1) af 7 Liniers Brede; vægtig: 1 L. 3 Qv. 52 Æs; har udvendig 4 parallelt løbende, horizontale, ophöiede og afrundede Striber, mellem hvilke smaa ophöiede Punkter; forresten grovt forarbejdet. *c*) En Finger-Ring (Fig. 2), noget mindre i Gjennemsnidt end den forrige; 7 Lr. bred;

vagtig: 2 L. 28 Æs; udvendig tre parallelt løbende, horizontale, skarpt ophøiede Striber, med mindre Striber imellem: Gullet er særdeles fiint, men Arheidet plumpt. Disse 3 Guld-Ringe skulle have ligget omtrent midt i Høien, og den største omgivet af et Stykke Træ.

2. Brudstykker af flere URNER af brændt Leer. Kun af 3 af disse ere Brudstykkerne saa betydelige, at man kan danne sig et nogenlunde klart Begreb om deres Størrelse og Udseende; nemlig: *a*) en meget svagt glasseret Urne af graalig Farve, hvoraf her vedföies en Afbildning; dens Høide har været 5-6 Tr., dens Vidde ved Aabningen omtr. 5 Tr. i Gjennemsniit; Randen er noget udadböiet; Bugen lidt videre; Bunden flad; om dens övre Deel gaae horizontale, indtrykte Striber. *b*) en Urne (Fig. 3) med udvendig tynd sort Glassur; dens Høide synes at have været vel 5 Tr., Aabningen omtrent 3 Tr.

i Gjennemsniit; Halsen har været temmelig lang; Bugen betydelig videre, men kort; om Midten har været indtrykte Zirater, deels af cirkelrunde og ovale Figurer, deels af hölgende Striber. *c*) en uglasseret Urne af graa Farve; Formen har været omtrent som ved *a*, men Bugen noget mere kugledannet; paa Siderne har den havt tvende Örer; dens Høide har været omtrent 4 Tr.; den eneste Zirat har været en ophöiet Stribe i Form af en Snoening om Bugens överste Deel.

3. Brudstykker af flere smaa TRÆ-SPAND af Bödker-Arbeide, samt Brudstykker af det til samme hörende Bronze-Beslag. Ikkun af eet af disse Spand ere Brudstykkerne saa betydelige, at man kan gjöre sig en klar Forestilling om dets Udseende. Dette har været næsten 3 Tr. höit;

Bunden cirkelrund, omtrent 3 Tr. i Gjennemsnitt; Aabningen lidt trangere; om Midten har gaaet en Bronze-Gjord 1 T. bred; om Randen et smalt Bronze-Beslag; langs opad paa 2 Sider et Bronze-Beslag paaafæstet med fine Nagler af samme Metal; tvert over Aabningen har været en Bronze-Hadde, eller krumböiet Hank, der ved Kroge i begge Ender har været fæstet til de sidstnævnte Side-Beslag. Af et aldeles lignende, men bedre vedligeholdt Spand leveres nedenfor, under det andet Ringerigske Fund, Beskrivelse med Afbildning, jfr. Fig. 4. De övrige synes at have lignet det beskrevne fuldkommen med Hensyn til Form, Omgjordning og Beslag; kun Störrelsen har været forskjellig. Det störste har havt en Höide af omtrent 7 Tr. Bronze-Gjorderne ere alle tynde og fiint polerede, men ganske uden Zirater; af Brede 10 Lr. - 1 T. Rand-Beslaget har været böiet om Randen, og paa ingen af Siderne gaaet længere ned end höist 2 Lr. Side-Beslagene ere tykkere end Gjorderne, men kun mellem 2 og 3 Lr. brede. Af de tvertover gaaende Hauke eller Hadder fandtes Brudstykker af tvende. Den ene (her afbildet Fig. 5) har havt næsten 4 Tr. mellem Enderne og er paa Midten omtrent 3 Lr. bred; den har paa Oversiden taggedede Stribe-Zirater. Den anden har været lidt större, men forövrigt af samme Form og med samme Forziringer. Disse Spand have overhoved været særdeles fiint og godt arbeidede, baade med Hensyn til Træværket og til Metal-Arbeidet.

4. Brudstykker af et BRONCE-BESLAG, der synes at have været Rand-Beslaget om et Drikkehorn; Beslaget er tyndt; paa den indre Side vedklæbe mangesteds Levninger af Hornet; rundt om udvendig har ligget 4 eller 5 ganske smale men tykke Bronze-Gjorder i jævn Afstand fra hinanden indbyrdes. Beslaget har været fæstet til Hornet med fine Nagler, hvis runde Hoveder ere af Sölv og have dannet ligesom en Bord om Beslagets nedre Deel. Arbeidet er fiint.

5. Stykker af LÆDER samt Brudstykker af BRÖNCE-SPÆNDER og Bronze-Beslag, hvilket alt synes at have hørt til et Belte. Læder-Remmen har, saavidt det kan skjønnes, været $1\frac{1}{2}$ -2 Tr. bred; paa begge Sider ere Huller efter fine Nagler, der synes at have været af Bronze; i nogle Stykker ere saadanne Huller ogsaa tvært over. Smaa Bronze-Ringe, der hæfte ved et tyndt Beslag af samme Metal, synes at have prydet Beltets Rand. Alt tyder hen paa, at dette Stykke har i sin Indretning og Forzining lignet de Kniv-Belter, som Bønderne i Norge indtil for 50 Aar siden eller lidt længer tilbage almindelig brugte, og som de endnu paa mange Steder af Landet bruge, kun noget simplere.

6. Brudstykker af SPÆNDER OG BESLAG AF SÖLV, for største Delen af særdeles fiint og kunstigt Arbeide; af disse ere især mærkelige: a) Et Sölv-Beslag, der synes at have omfattet en tynd, langagtig, firkantet Træ-Plade (Fig. 6). Den Deel af dette Beslag, der lader til at have dækket den ydre Side, er gjennembrudt i forskjellige Figurer og ziret med Udgravning, Indlægning og paaloddede Border. Blandt Ziraterne sees ophöiede Hestehoveder og hjeluprydede Menneskehoveder; ogsaa findes paa flere Steder indlagte smaa Stjerner af en fra andre Oldsager bekjendt mørkgraa, glindsende, temmelig blöd Materie, af Udseende som Blyant. Paa de jævne Steder er Spor af stærk Förgyldning. Den Deel af Beslaget, der har dækket den modsatte Side af Træ-Pladen, synes at have været dannet af en heel, glat og ganske tynd Sölvplade, der er ophöiet om Randen af Træ-Pladens to lange Sider og saaledes forbunden med den figurerede Deel af Beslaget. Stykkets Længde har i det mindste været $7\frac{1}{2}$ T.; Bredden noget over $2\frac{1}{2}$ T.; Tykkelsen omtrent $\frac{1}{2}$ T. Træ-Pladen, af hvilken endnu noget klæber ved enkelte Stykker af Beslaget, synes, ligesom paa Siderne, saaledes ogsaa for den ene Ende at have været omfattet af dette, medens den derimod ad den modsatte Kant lader til at have strakt sig videre end Beslaget. Om der til Beslaget har hørt nogen

Hempe, kan nu ikke skjönnes. Meget af dette Stykke er borte; og da man neppe med Sikkerhed kan udfinde, hvorledes det heelt og ubeskadiget har seet ud, bliver det saameget mere vanskeligt at gjætte sig til dets Bestemmelse. *b)* Brudstykker af smaa tynde Sölv-Plader (Fig. 7, 8, 9), meget fiint arbeidede og omtrent i samme Smag som *a*, med paaloddede Border og indtrykte Zirater af Snirkler, Punkter, Ruder og Spidser. Paa flere Stykker er Spor af Forgylldning; paa enkelte findes ogsaa indlagte Zirater af den ovenfor omtalte mörkgraa, glindsende Materie. *c)* En liden Ring-Spænde af Sölv (Fig. 10); oval; 1 T. 2 Lr. lang; 8 Lr. bred og meget tyk; Formen som ved en af de nu brugelige Spænder. Tvende smaa löse Sölv-Böiler hænge ved den, rimeligviis Levninger af det Beslag, hvormed den har været fæstet til Remmen.

Ovenbeskrevne Smaasager af Sölv fandtes deels klæbende ved, deels ganske indsluttede i forraadnede Træstykker, ved hvilke ogsaa hæfte betydelige Levninger af to forskjellige Slags ULDENT TÖI og af LODDENT SKIND. Det Töi, der ligger Træet nærmest, er meget fiint, af Vævning lignende det Norske firskjæftede Vadmel; Farven er nu for Tiden kaffebrun; hvorledes den oprindelig har været, kan ikke skjönnes. Uden om dette ligger et meget grovere Töi af samme Slags Vævning og endnu mörkere Farve. Det lodne Skind ligger yderst, men heraf ere kun ubetydelige Levninger tilbage; det er tyndt og for Tiden af brun Farve. Ved en af Træstumperne klæber endelig ogsaa et lidet Stykke af en Læder-Rem med en tilhørende simpel, firkantet Bronze-Spænde. Skjönt der paa Træstykkerne, af hvilke Barken ei engang synes at have været bortflaet, nu ikke kan öines noget Spor af Forarbeidelse til et ordentlig Gjemme, saa skulde man dog af Omgivelserne fristes til at antage, at de indsluttede Metal-Sager ere forsætlig indlagte i Træet, og at de to Slags Töi samt det lodne Skind have dannet en tredobbelt Omvikling, til hvis Fastholdelse Læder-Remmen med tilhørende Spænde

har tjent. Muligt er det inidlertid ogsaa, at Træstykkerne ere Levninger af Gravkammerets Træværk, og at ved dettes Sammenstyrtning og senere Forraadnelse Træet ganske tilfældigen er kommet i den Forbindelse med de i Gravhöien værende Sager, hvori det ved Udgravningen fandtes.

7. EN PERLE AF GLAS-MOSAIK, fint arbeidet, men noget beskadiget; ganske kugleformet, $\frac{3}{4}$ T. i Gjennemsnidt; figureret i Ruder med mellemliggende Stjerner; Farverne ere: Hvidt, Rødt, Blaat, Gult og Grønt. Smaa Brudstykker af flere lignende Perler fandtes.

8. Brudstykker af en fin SKAAL-VÆGT af Bronze; Vægtstangen 6 Tr. lang; Skaalerne have været cirkelrunde, næsten 2 Tr. i Gjennemsnidt, og meget tynde; et ganske lidet rundt Lod af Bronze, meget foræret, laae hos. En lignende, langt bedre vedligeholdt, Skaale-Vægt, ligeledes funden paa Ringerige i en hedensk Gravhöi paa Gaarden Braaten i Norderhangs Præstegjæld, findes beskrevet og afbildet i N. T. f. O., B. 1, S. 398 og flg.

9. EN BRONCE-SPÆNDE af det i Fund fra Hedenold oftere forekommende hjerteformede Slags eller rettere af Form som et tretungt Blad (Fig. 11 *a* og *b*); 2 Tr. i Gjennemsnidt; udvendig: ophöiede Slange-Zirater; indvendig: Befæstning og Böile for Naalen, der synes at have været af Jærn, men nu er borte; og desuden Levning af en lille Hempe, som sædvanlig findes paa dette Slags Spænder.

10. Brudstykke af en FIBULA AF BRONCE, formet omtrent som en Hank eller Böile (Fig. 12); 4 Tr. lang, meget massiv og prydet med indslagne Cirkel-Zirater. Naalen med hvad der hörer til sammes Befæstning er borte. Spænder af samme Slags ere oftere fundne i Danske Gravhöie.

11. EN BRONCE-NAAL (Fig. 13), 2 Tr. lang, paa den ene Side noget ophöiet, paa den anden noget indhuul, omtrent 1 L. bred paa Midten, ved Öiet, der er cirkelrundt, lidt bredere og ligeledes i den modsatte Ende, hvor den er afrundet og formet som en Öre-Skee.

12. Et HUULT CYLINDERFORMET RÖR AF BRÖNCE (Fig. 14); 5 Tr. langt; 8 Lr. i Gjennemsnidt; aabent i begge Ender og forferdiget af en ganske tynd Bronze-Plade, der er sammenböiet og udvendig omgivet med temmelig skarpe Bronze-Ringe. Disses Antal er nu for Tiden 6, men rimeligviis har den 7de omgivet Rörets överste Rand, ligesom den nederste er omgivet med en saadan. Inden i Röret ligge tvende Stykker glat tilskaarne Rens- eller Hjorte-Horn, der synes engang at have været sammenhængende, og have da dannet en langagtig Keglefigur, $4\frac{1}{2}$ T. lang, og i den tykke Ende omtrent af samme Gjennemsnidt som Röret. Överst i den tykke Ende synes at have været et Slags Knap, der har raget ud over Röret, men nu er afbrukken, og nedenfor denne er der Spor efter en Bronze-Ring, maaskee den överste Ring om Röret. Et lidet Stykke længere nede er Hornet gjennemboret i tvende Retninger, saaledes at Hullerne skjære hinanden i nogenlunde rette Vinkler. I Röret selv findes ogsaa i den övre Ende, hvor den omgivende Ring er bortfalden, et rundt Hul, svarende i Störrelse til de i Horn-Stykket; rimeligviis har der ogsaa i Röret været 4 Huller, men Bronze-Pladen er her meget fortæret af Ir. Sandsynligviis have disse Huller tjent til derigjennem at anbringe en Befæstning for Horn-Stykket inde i Röret. Dette er ellers paa den ene Side meget beskadiget af Ir, saaledes at der er store Huller mellem Ringene, hvilke förövrigt ikke have fuldkommen jævn Afstand fra hinanden. Noget Tilsvarende til dette Stykke, eller som kan oplyse dets Bestemmelse, er saavidt bekjendt hidindtil ikke fundet.

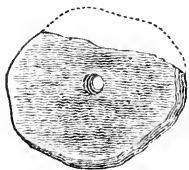
13. EN VÆVERSKYTTELFÖRMET STEEN MED BRÖNCE-OMFATNING OM SIDERNE, og indlagt i et tilskaaret Stykke Træ (Tab. IV Fig. 15). Stenen, der er af det i Fund fra Hedenold hyppig forekommende Slags, har paa Oversiden en Længde af $4\frac{3}{4}$ T., paa Undersiden af $4\frac{1}{2}$ T.; dens störste Brede paa begge Sider er 1 T. 3 Lr.; dens Tykkelse omtrent 1 T. Rundt om dens Sider er langs Midten en

Fordyhning, der ved begge Stenens Ender er stærkest. Bronze-Omfatningen, der öiensynlig er bestemt til at falde i bemeldte Fordyhning, bestaaer i en oval-böiet Broncestang, paa den indre Side flad, paa den ydre ophöiet, af omtrent 2 Lr.s Brede og samme Tykkelse. I den ene Ende, hvor Omfatningen er heel, findes en indsat Broncestift af omtrent $\frac{1}{2}$ T.s Længde og med Hoved i begge Ender. I den modsatte Ende er Omfatningen aaben, dog sammenklemt nærmest Stenen og med Spor af en Traad-Omvikling; men udenfor denne böier den udad til begge Sider i en Længde af henimod $\frac{1}{2}$ T. De yderste Ender ere her afbrudte, men i Bruddet sees paa begge Sider Spor af Nagle-Hul. Bronze-Omfatningens nuværende Længde er i det Hele $5\frac{1}{2}$ T. Af Træ-Kapselen er ikkun omtrent Halvdelen tilbage. Den bestaaer i et tilskaaret Træstykke, som paa den ene Side er udhulet efter Stenens og Bronze-Omfatningens Form, paa den anden Side heel og afrundet, ved Enden udenfor Udhuligen dannet til et cylinderformet Haandfang af omtrent 1 T.s Længde og $\frac{1}{2}$ T.s Gjennemsnidt. Henimod Midten af Udhuligen, paa dens indre Side, er ved Randen en liden Udskjæring ligesom for at kunne faae Fingeren ned for at optage Stenen. Denne har været nedlagt i Kapselen saaledes, at den større Flade, som viser Spor til Slid, har vendt opad; den mindre, som er lidt ophöiet, nedad mod Bunden. Hvis man antager, at Træ-Kapselen har strakt sig ligesaalangt udenfor Stenen paa den Side, hvor den nu er opraadnet, som paa den modsatte, da har Længden af det hele Instrument været omtrent $8\frac{1}{2}$ T. Ogsaa dette Stykke er, saavidt vides, hvad det Hele angaaer, hidtil det eneste i sit Slags, og kan muligens tjene til nærmere at oplyse Brugen af de væverskyttelformede Stene.

14. Brudstykker af VAABEN OG REDSKABER AF JERN; blandt hvilke, af Rust næsten aldeles ödelagte, Sager endnu kan skjælnes: a) Stykker af et temmelig bredt SVÆRD, der synes at have været i en Træ-Balg. b) Et Stykke

af en SPYD-SPIDS, der synes at have været fireegget.
c) Et Stykke af en KASTESPYD-SPIDS, egentlig en Jærn-Pig noget tykkere mod Odden end i den modsatte Ende, hvor den er indrettet til at stikkes ind i et Træskaff. Et bedre vedligeholdte Exemplar af en saadan Spyd-Spids, $6\frac{1}{2}$ T. lang og firesidet (Fig. 16), er fundet i Jorden paa Gaarden Hovindsholm paa Öen Helge i Miösen, og bevares i Antiquitets-Museet i Christiania. *d)* Tvende nogenledes hele SKJOLD-BULER til Parer-Skjolde (Fig. 17). Begge ere cirkelrunde og have havt en Vidde af omtrent 6 Tr.s Gjennemsnidt; den ene er $3\frac{1}{2}$, den anden 3 Tr. dyb. Begge have været temmelig tilspidsede. Levninger af det egentlige Skjold, der har været af Træ, sidde endnu ved dem; ligesom man ogsaa seer Hovederne af de Jærn-Nagler, med hvilke de have været fæstede til Træet. *e)* Brudstykke af Bladet af en TOLLEKNIV, af sædvanlig Form.

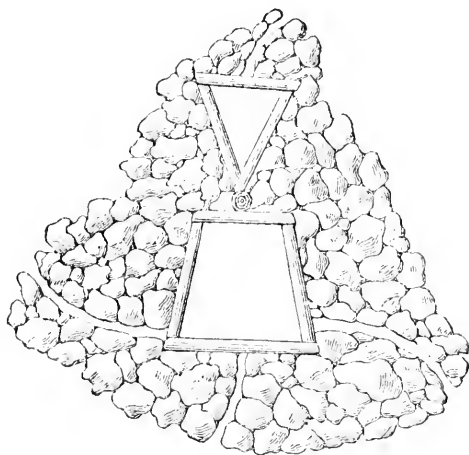
15. Tvende runde, gjennemborede SKIVER eller rettere Klumper AF BRÆNDT LEER. Den bedst vedligeholdte, hvoraf her tilføies en Afbildning, har havt i største Gjennemsnidt omtrent $3\frac{1}{2}$ T. og været paa Midten omtrent $1\frac{1}{4}$ T. tyk. Kanterne ere afrundede; Formen uregelmæssig og langtfra ikke afglattet. Hullet, som er paa Midten, er rundt og af $\frac{1}{2}$ T.s Gjennemsnidt. Den anden synes at have været lidt mindre i Omkreds, men er derimod vel $1\frac{1}{2}$ T. tyk; forresten af samme Form.

16. Enkelte BEENSTUMPER, hvoriblandt en Dyr-Tand. Disse Beenstumper bære ikke Spor til at have været i Ild; de ere imidlertid höist ubetydelige, og det er vel muligt, at de ei höre den egentlige Grav til, men have ligget yderligere i Höien og ere först ved Gravningen komne sammen med de övrige Oldsager. Af de andre fundne Ting er der heller Intet, der lader til at have været i Ilden, uden om det skulde være nogle af de forefundne Brudstykker af Jærn-Vaaben.

FUND I EN HÖI VED GAARDEN SÆTRANG I HAUG
SOGN, NORDERHAUG PRÆSTEGJELD.

I Aaret 1834 kjøbte en privat Mand paa Ringerige en betydelig Höi, der laae paa Gaarden Sætrangs Grund i Haugs Annex til Norderhaugs Præstegjæld, for at lade den Muld-Jord, af hvilken han antog Höien at bestaae, bortkjøre, og benytte den paa en i Nægheden værende Gaard ham selv tilhørende. Höien var rund, omtrent 32 Alen i Gjennemsnidt og 6 Alen i lodret Höide. Ved Gravingen stödde man snart paa tæt sammenlagte store Stene, og opdagede ved fortsat Arbeide, at det var en Gravhöi. Omtrent i Höiens Mitte og næsten i Linie med den omgivende Mark fandtes et dobbelt Gravkammer, hvoraf her tilføies en Grundtegning:

Det var tömret, dog kun af 2 Stokkelags Höide. Fire smale Render gik fra Gravkammeret gennem Steen-Hoben. Den Deel af Gravkammeret, der laae nordligst, og fra hvilket der gik een Rende, var trekantet; den nordligste Side, fra hvilken Renden gik i en Böining mod Nord-Ost, var omtrent 2 Alen lang, de andre to Sider, der dannede en spids Vinkel, vare hver omtrent 3 Alen

lange. Den spidse Vinkel stødte til den nordlige Væg af det andet Gravkammer og adskiltes fra dette ved en opretstaaende Træstolpe omtrent midt i Höjen. Det søndre Gravkammer dannede en uregelmæssig Firkant, Den nordre Væg lod til at have været omtrent 2 Al. lang, og den søndre omtrent 3 Al., af hvilken Længde ogsaa begge Sidevæggene vare. Fra denne Deel af Gravkammeret gik tre Rønder, alle i Krumning, den ene i Syd-Ost, den anden i Syd-Vest, den tredje i Nord-Ost. Om der forresten mellem de tvende Gravkammere havde været nogen aaben Forbindelse, kunde ei skjønnes.

I det *nordlige Gravkammer* fandtes:

1. Nærmest den nordlige Væg: Brudstykker af flere TRE-SPAND af Bødker-Arbeide. Man kan bestemt adskille Brudstykkerne af 5 saadanne Spand, der alle i det Hele taget have været af een og samme Form og Indretning, nemlig som det under det Veienske Fund beskrevne, men af forskjellig Størrelse. Det bedst vedligeholdte (Tab. III Fig. 4) har været sammensat af 6 Staver, og er af Höide næsten 3 Tr. Bunden er cirkelrund, 3 Tr. i Gjennemsnidt; Aabningen noget mindre. Randen har været omfattet af et smalt Bronze-Beslag, og om Midten har været en Gjord af Bronze af 1 T.s Brede. Til Spandet hører en Hadde af Bronze, der ved tvende Kroge har været hæftet til dets Sider, hvilke her have været forsynede med et langsad gaaende, temmelig bredt Beslag af Bronze, fæstet med smaa Nagler af samme Metal. Hadden hæfter i tvende smaa Hemper af Bronze, en paa hver Side af Spandet, hvilke Hemper nedentil danne triangulære Plader, som, hver med tre Bronze-Nagler, ere fæstede udenpaa de langs ad Siderne gaaende Beslag. Af dette Spand ere alle Stykkerne tilstede. Af samme Størrelse har et andet Spand været, men dette har havt tvende smalere Bronze-Gjorder, samt smalere Side-Beslag. Tvende Spand have havt en Höide af 7 Tr. Af det bedst vedligeholdte af disse er Bunden $6\frac{1}{2}$ T. i Gjennemsnidt, og sammensat af 3 Stykker

ved Hjælp af smaa Træ-Nagler. Begge disse Spand have havt 3 Bronze-Gjorder, hver Gjord ikke fuldt 1 T. bred, i en god Tommes Afstand fra hinanden. Om Randen Bronze-Omfatning. Det største Spand har havt en Høide af omtrent $\frac{1}{2}$ Alen; men dets Vidde kan ei skjønnes, da Bunden og flere af Solestykkerne fattes. Det bærer Spor efter langsad gaaende Bronze-Beslag. Af Bronze-Gjorderne og de øvrige Bronze-Beslag o. s. v. til disse Kar henhørende fandtes en Mængde Brudstykker, alle af fint og vel poleret Arbeide.

2. Omtrent i *Gravkammerets Midte* fandtes: Brudstykker af flere URNER AF BLENDT LEER og uglasserede. Fire, med Hensyn til Form og Zirater forskjellige, kan endnå ved Hjælp af Stykkerne adskilles; dog mangler alt for meget, til at man kan gjøre sig et tydeligt Begreb om deres Udseende i heel Tilstand. Disse 4 have alle havt indtrykte Stribe-Zirater, anbragte paa forskjellig Maade; og til den ene hører rimeligviis et Öre, som findes blandt Stykkerne. Efter Finderens Udsigende skulle Urnerne have været 6 i Tallet. Foruden dem fandtes ogsaa her nogle ubetydelige Brudstykker af et lidet, som det synes, af heelt Træ udskaaret Kar af Urne-Form.

3. *Inderst i Gravkammerets sydlige skarpe Hjørne laae*: Et KAR AF GLAS (Tab. IV Fig. 18). Dets Høide er $4\frac{1}{2}$ T.; Aabningen i Gjennemsnit $2\frac{1}{2}$ T. og cirkelrund; Formen som en omvendt Kegle; Bunden rund, saaledes at Karret ei vel kan staae uden at sættes i en Fod. Glasset er gjennemsigtigt og tyndt, men grovt og fuldt af Blærer; det har ved Ælden antaget Udseende af lyst, gjennemsigtigt Horn. Parallelt med den øverste Rand og i en Afstand fra samme af omtrent 4 Lr. er sleben en smal Stribe. Længere nede, i samme Retning, er indslebet 4 Rader af Rundinger, de øverste mere ovale, de nederste mere cirkelformede. Karret er vel vedligeholdt, og kun et lidet Stykke af Randen er borte.

I *det sydlige Gravkammer* fandtes:

1. Betydelige Stykker af ULDENT TÖI, vævet som firskjæftet Vadmel. Disse Töistykker lade til at være Levninger af en Klædning, da der paa et af dem tydelig viser sig et syet Læg. Töiet lader til at have været rudet, men af hvad Farve, kan ei mere skjønnes. Det fandtes ligesom udbredt over Gravkammerets Jordguly, og ovenpaa det laae omströede:

2. En Mængde PERLER af forskjellig Materie, Farve og Form. *a)* Glatte af eensfarvet Glas, omtrent 500 i Tallet, deels grønne, deels blaa, deels dunkel-hvide, deels lysgule gjennemsigtige. Den sammentrykte Kugleform er den forherskende; dog findes ogsaa adskillige cylindriske og prismatiske, hvilke to sidste Slags ere gjennemborede i Længden, medens paa hine Gjennemboringen gaaer gennem de sammentrykte Ender. Med Hensyn til Störrelsen, da variere de mellem 4 Lr.s og 2 Lr.s Gjennemsnidt. I enkelte af dem findes endnu Levninger af Snoren, paa hvilken de have været optrukne, og som synes at have været en temmelig tyk Silketraad. *b)* Figurerede af eensfarvet Glas; af disse fandtes 12 hele, for det meste af sammentrykt Kugleform med afrundede Riffer paa langs; færre af Cylinderform. Den störste, som er cylindrisk, er $\frac{1}{2}$ T. lang og i Gjennemsnidt omtrent 4 Linier. *c)* Brogede Glas-Perler, deels af Glas-Mosaik, deels med et Slags broget Glassur. Af dette Slags fandtes 32 hele. Flere ere ret smukke, men ingen större end af omtrent 4 Lr.s Gjennemsnidt. Kugleformen er ogsaa her den forherskende. *d)* Röde Perler; enkelte, ganske faa, af Korall, Mængden af fiint brændt Leer; Formen som ved Klassen *a*; kun meget faa ere meer end 3 Lr. i Gjennemsnidt. Af dette Slags fandtes over 200. *e)* Perler af Rav, omtrent 200 i Tallet; paa et Par cylindriske nær, alle af Kugleform; de störste have et Gjennemsnidt af omtrent $\frac{1}{2}$ T. *f)* Tre Perler af Bronze, alle af sammentrykt Kugleform; den störste 9 Lr. i Gjennemsnidt med langsad gaende Striber;

den anden 7 Lr. i Gjennemsnidt med inddrevne, halvmaaneformede Zirater; den mindste er glat og henved 4 Lr. i Gjennemsnidt.

Ved Gravkammerets *östre Væg* fandtes:

3. Brudstykker af et eller tvende SVÆRD AF JERN. Det bedst vedligeholdte heraf er et SVÆRDFÆSTE (Fig. 19). Længden af Haandfanget er $3\frac{1}{2}$ T.; paa Midten er det cylindrisk, noget over 1 T. i Gjennemsnidt, men udvider sig til begge Ender, saaledes at det længste Gjennemsnidt her er $2\frac{1}{4}$ T., det korteste omtrent 1 T. Inderst er Jærn, derudenom Træ, yderst Bronze, der lader til at have været stærk forgyldt. Om Midten løbe tre brede, ophöiede Striber; ellers er det Hele ziret med rundtom gaende tætte, finere Striber. Knappen dannes af en oval Bronze-Plade, der paa Oversiden har en langsad löbende, temmelig skarp Ryg. Den fandtes adskilt fra det egentlige Haandfang. Af Pareer-Pladen er ingen Levninger. Formen paa dette Sværd-Hefte er ellers temmelig ulig den, som ved andre i Norske Gravhöie fundne Jærn-Sværde er den almindelige. Brudstykkerne af Klingen ere saa ilde medtagne af Rust, at man har vanskeligt for at slutte sig til dens Störrelse og Form, saa meget mere som Stykkerne ere sammenrustede med den Træbalg, i hvilken Klingen har ligget. Det synes inidlertid at have været tveegget, og Bredden med Balgen iberegnet har været noget over $2\frac{1}{2}$ T.

Ved denne samme Væg fandtes ogsaa:

4. Stykker af et BELTE af overmaade kostbart og fiint Arbeide (Fig. 20-24). Dette Belte har været omtrent $1\frac{1}{2}$ T. bredt og af Læder, der dog, som det synes, ei har udgjort et heelt Stykke, men paa enkelte Steder været sammenfæstet med smaa Sölv-Ringe. Paa den ene, rimeligviis den nedre, Side har det været garneret med en Rad frit hængende Sölv-Ringe. Paa mange Steder har det været belagt med ganske tynde Plader af fiint Guld, smukt zirede i forskjellige Figurer, og med indfattede smaa, halvkugleformede, glatte Glasstykker af en skjön blaa Farve. Denne

Guld-Belegning. hvis Zirater ere dannede ved Præsning, har været omfattet af fine firkaantede Sölvstænger. Langs hele den övre Rand, som det synes, og ellers paa mange Steder tvert over har det været tæt besat med smaa Sölv-Nagler med runde ophöiede Hoveder. Spænden, som endnu hænger ved, er af en bronce lignende Metalcomposition og simpel. En Deel tynde Sölv-Plader af forskjellig Figur og med forskjellige Zirater have uidentivt hørt til samme Belte. Skade at der af dette mærkelige Stykke kun findes saa ubetydelige og saa stærkt medtagne Levninger, at man vanskelig kan gjøre sig nogen klar Forestilling om dets Udseende og Indretning i heel Tilstand. Man maa imidlertid af det Forefundne slutte, at det, ligesom det ovenfor under det Veienske Fund Nr. 5 beskrevne, i det Hele har lignet de senere Norske Kniv-Belter.

Ved Gravkammerets *sydlige Væg* fandtes:

5. Flere SPYD-SPIDSER AF JÆRN, deels nogenlunde hele, deels i Brudstykker. Den bedst vedligeholdte er $6\frac{3}{4}$ T. lang, hvoraf det egentlige Blad er $4\frac{1}{2}$ T. langt, $\frac{3}{4}$ T. bredt paa det bredeste og paa Midten over $\frac{1}{2}$ T. tykt, med skarp Ryg. Den er indrettet med Huling for Skaftet og igjennem denne gaaer en Nagle af Jærn. Foruden denne kan man skjæle Brudstykkerne af, i det mindste, 4 andre. De trede af disse have været fireeggede, og den ene desuden med tilbagegaaende Hager. Bladet alene af den sidste har været over 8 Tr. langt.

Paa forskjellige andre Steder i samme sydlige Gravkammer fandtes desuden:

6. Fem GULD-RINGE. a) En Finger-Ring; 5 Lr. bred; med tre, stærkt ophöiede, horizontale Striber; af simpelt Arbeide; vægfig 2 L. 26 Æs. b) En Finger-Ring; 4 Lr. bred; har 3 ophöiede, horizontale Striber, med tvende mindre mellem hvert Par. Arbeidet er noget finere, og Guldet blegere end ved a, Vægt: 1 Qv. 17 Æs. c) En Finger-Ring; omtrent $1\frac{1}{2}$ L. bred; af Vægt 1 Qv. 34 Æs; har to ophöiede, horizontale Striber med en finere imellem.

Guldet er meget blegt. *d*) En Spiral-Ring (Fig. 25), dannet af en cylindrisk Guld-Stang af omtrent 1 Ls Gjennemsnidt og tre Gange omdreiet. Gjennemsnittet af Ringens Aabning er næsten 1 T.; dens Brede: vel 4 Lr.; dens Vægt: 1 L. 3 Qv. 15 Æs. Et lidet Stykke i den ene Ende er afbrudt, men dog tilstede. *e*) En Spiral-Ring; Stangen, der danner den, er cylindrisk, omtrent $\frac{1}{2}$ L. i Gjennemsnidt, og $3\frac{1}{2}$ Gang omdreiet. Ringens Vidde er i Gjennemsnidt 7 Lr.; dens største Brede: 5 Lr.; Vægt: 3 Qv. 2 Æs. Guldet er overmaade fint.

7. To smaa SÖLV-RINGE, aldeles ligedanne; deres Brede er ikke mere end $1\frac{1}{2}$ L.; Aabningen 9 Lr. i Gjennemsnidt; 3 horizontale, ophöiede Striber; forresten tynde og af simpelt Arbeide.

8. 15 cirkelrunde Stykker STÖNT GLAS, paa den ene Side flade, paa den anden noget ophöiede, med afrundet Kant. De 12 ere sorte, de 3 hvide, alle regelmæssige og blanke, men uden Zirater og uden Gjennemboing. Deres Störrelse er overhovedet omtrent $\frac{1}{2}$ T. i Gjennemsnidt, dog ere nogle lidt større, andre lidt mindre; Tykkelsen er ubetydelig. Om de have været et Slags Brikker, eller om de indfattede i Metal have tjent til Prydelse, er vel vanskeligt at afgjøre. Hos disse Glasstykker fandtes ogsaa en rund afsleben dunkel-hvid Steen omtrent af samme Form og Störrelse, men ikke fuldt saa regelmæssig.

9. Brudstykker af tvende KNIV-SKAFTER AF TRÆ; begge have været cylinderformede; det største $3\frac{1}{2}$ T. langt og $\frac{3}{4}$ T. i Gjennemsnidt; det mindste 3 Tr. langt og knap $\frac{1}{2}$ T. i Gjennemsnidt; begge have havt Kobber-Holk for Enden og Kobber-Beslag nede ved Bladet; de synes at have tilhört Tolle-Knive. Desuden flere Ting til Knive henhörende, saaledes to Jærn-Knapper af Kniv-Skafter og et lidet Stykke af et Kniv-Blad af Jærn, hvilket har været 1 T. bredt, med enkelt Eg og tyk Ryg, samt med indtrykte Stribe-Zirater paa Siderne.

10. Brudstykker af forskjellige Smaasager af Bronce.

a) Det største af disse (Fig. 26) er et BESLAG, der i heelt Tilstand synes at have været omtrent $3\frac{1}{2}$ T. lang og paa det Bredeste omtrent $\frac{1}{2}$ T. Det er dannet af tvende næsten triangulære Bronce-Plader, hvis bredeste Kauter vende mod hinanden og i en Afstand af omtrent $\frac{3}{4}$ T. ere forbundne ved en ovenpaa liggende, noget smalere, langagtig, firkantet Plade af samme Materie. Paa den ydre Side findes indtrykte Cirkel-Zirater. Lignende Beslag ere andesteds fundne paa Levningerne af Sværd-Balge af Læder; til en saadan har udentvivel ogsaa nærværende Stykke hørt.

b) En SPÆNDE-TORN af Bronce, 3 Tr. lang, synes at have tilhørt en af de almindelig forekommende ovale Spænder.

c) En mindre SPÆNDE-TORN af Bronce med tilhørende Befæstning af samme Metal (Fig. 27), har i det Hele kun en Længde af $\frac{1}{2}$ T.

d) En DOBBELT RING af Bronce, $1\frac{1}{4}$ T. lang og $\frac{3}{4}$ T. bredest, har maaskee ogsaa hørt til en Spænde.

11. Et lidet SÖLV-RÖR (Fig. 28); 7 Lr. langt; ganske smalt paa Midten, medens de cirkelrunde Aabninger for Enderne have i Gjennemsnidt omtrent 7 Lr. Aabningen i den ene Ende har været dækket med en tynd Sölv-Plade, der nu findes lös; om det samme har været Tilfældet ved den modsatte Ende, kan ikke sees. Et andet ganske spædt Sölv-Rör af samme Længde og omtrent 1 L.s Gjennemsnidt fandtes hos.

12. Brudstykker af et lidet Bronce-Instrument, lignende en Öreskee, i Formen omtrent som den ved det Veienske Fund omtalte Naal, kun at der i den övre Ende intet Öie er, men derimod en Klemme eller en Spalte, hvori en smal Skind-Rem synes at have været befæstet.

13. En huul BRONCE-CYLINDER (Fig. 29), $3\frac{1}{2}$ T. lang og 1 T. viid i Gjennemsnidt. Den er nødvendig omgivet af 4 smale og flade, efter langs stribede Ringe, den ene om den överste Rand, de övrige nedover i 1 T.s Afstand fra hinanden. Den nederste Rand er omgivet af smaa sölvknappede Nagler, der synes at have tjent til at befæste Noget i Röret indstukket. I denne samme Ende

findes ligeledes indvendig en ved Broncen klæbende Traad-Omvikling, der naturligviis ogsaa har skullet tjene til Befæstning. Dette Stykkes Bestemmelse er uvis. Med Hensyn til Formen er det noget beslægtet med det ovenfor under det Veienske Fund Nr. 12 beskrevne.

14. En liden **PINCETTE** af Bronze, $2\frac{1}{4}$ T. lang; Benene i Enden 4 Lr. brede og med en indad gaaende Kant; udvendig smaa indslagne halvmaaneformede Zirater langs Kanterne.

15. En rund **STEEN-SKIVE** med Hul igjennem; 1 T. 2 Lr. i Gjennemsnidt og vel $\frac{1}{2}$ T. tyk; af det almindelig forekommende Slags, hvoraf Afbildning findes i N. T. f. O. B. I, Tab. IV, Fig. 52.

16. Brudstykke af en **STEEN-ØXE**; ikkun den bagerste Deel findes; Bauen afrundet.

17. En **LANGAGTIG RUND, GLATSLIBEN STERN** (Fig. 30); 4 Tr. lang, $1\frac{1}{2}$ T. bred og næsten ligesaa tyk.

18. Stykker af **BEEN, LÆDER** eller **SKIND, JÆRN** og **GLAS**. Beenstykkerne, der synes at være baade af Mennesker og Dyr, men forøvrigt ere ubetydelige, lade ei til at have været i Ilden, hvilket derimod synes at være Tilfældet med Glasstykkerne.

**BEMÆRKNINGER OM ET FUND AF ET MUMIE-
AGTIGT KVINDE-LIG I EN MOSE VED HARALDS-
KJÆR I JYLLAND; ved OLDSAG-COMMITTEEN.**

OMTRENT en Fjerdingvei S. O. for det gamle Herresæde **HARALDSKJÆR**, imellem den ved samme værende Kobbefabrik og Rude Mark i Skibet Sogn, Tyrrild Herred, Veile Amt, ligger en Törvemose, som af Almuen der i Egnen benævnes Juthie Mose, efter andre Hiudtes eller Giudtes Mose. Den udgjör egentlig en Deel af en stor Slette, nu frugtbar Eng og Mose, der mod Vest, tildeels ogsaa mod Øst, begrændses af skovklædte Bakker, og imod Syd og

Nord ligeledes omgives af Bakker, hvilke dog nu ere nøgne, men rimeligviis have i Oldtiden ogsaa været bevoxede med Skov. Nordost for Haraldskjær strækker en Arm af denne Slette sig i Öst mellem meget höie Bakker, eller som de i Eggen almindeligviis kaldes Bjerge, lige til Veile Fjord, af hvilken den hele Fordybning skjønnes at have i sin Tid været en Fortsættelse.

Den 20de October 1835 vare nogle Arbeidsmænd beskjæftigede med at grave en Skjelgröft gjennem denne Mose, da den ene af dem i en Dybde af $1\frac{1}{2}$ Alen under Jordens Overflade bemærkede en Arm og en Fod af et menneskeligt Legeme. Da der ikke var Leilighed til samme Dag at foretage videre Undersögelse, opsattes saadan til den fölgende. Man begyndte nu med at trække i de alt bemærkede Lemmer, men kunde ikke faae Liget rykket op, og begreb i Förstningen ikke Grunden til, at det kunde ligge saa fast i det blöde Törvemudder, indtil man ved at grave omkring og undersøge det nærmere, bemærkede, at det var fæstet ned i Mudderet med Trækroge, een tæt ovenfor hvert Knæled, og een ligeledes ovenfor hvert Albueled, samt endvidere med tvende stærke afbrudte Grene som Tværböiler, den ene over Brystet og den anden over Underlivet, saaledes anbragte, at Legemet derved holdtes nedad, med Hovedet vendt mod Öst og Födderne mod Vest. Da disse Kroge og Grene vare lösnede, optoges Liget, som befandtes at være af en Kvinde og vel bevareret. Som naturligt, tænkte Almuesmændene sig her en skjult Forbrydelse, og sögte at bringe dette i Forbindelse med Rygtet om en saadan, der skulde være skeet i eller kort för deres Tid; men da man nöiere undersøgte Klædningsstykkerne, som dog kun i Fragmenter optoges, saavel som selve Liget, der var gaaet over i en munieagtig Tilstand, blev det tydeligt at dette sikkert i mange Aarhundreder havde ligget skjult paa Stedet. Den 5te December næstefter foretog man en gjentagen Eftergravning, og fandt da flere Levninger af Klædningsstykkerne, samt

af Trækroge og Pæle, men da Vandet i Mosen tiltog og Aarstiden heller ikke var gunstig, maatte man til en bekvemmere Tid opsætte den videre Undersøgelse.

En saadan foretoges dernæst efter Övrighedens Foranstaltning og i dens Overværelse af Hr. A. F. Lassen den 3die Juni næstfølgende Aar. Leiet afpæledes i en aflang Firkant, $6\frac{1}{2}$ Alen i Længde og $4\frac{1}{2}$ Alen i Brede, hvorefter Muddret, som blev blødere, jo længere man kom ned, opkastedes og undersøgtes nøiagtigen til en Dybde af næsten 5 Alen. Bunden eftersporedes dernæst med en Stang af 7 Alens Længde, der sank næsten heelt ned, inden en nogenlunde fast Bund kunde mærkes, saa at Moradsets Dybde paa dette Sted kan anslaaes til omtrent 11 Alen. Ved at optage Stangen, frembrød en mægtig Vandstraale formodentlig af et Kildevæld i Dybet; og man formeente at det vilde være et frugtesløst Arbeide at trænge dybere ned, hvorfor man lod det beroe ved det ubetydelige Udbytte man havde gjort, som bestod i otte Fragmenter af Kroge og Pæle, lignende dem, som ved de forrige Undersøgelser vare fremkomne.

De til vor Undersøgelse oversendte Sager ere følgende:

En meget stor og lang LOK HAAR, som har løsnet sig fra Hovedet; den er 20 Tommer lang, nu af en blank brunn Farve, som dog skjønnes ikke at have været den naturlige. Et Forsøg paa at udfinde denne har kun ledet til et negativt Resultat, som følgende Meddelelse fra Prof. Forehammer udviser: „Jeg har underkastet Haaret af det Lig, som blev fundet i Mosen i Nærheden af Veile, en Undersøgelse, for om mueligt at udfinde dets oprindelige Farve. Naar man holder Ammoniakvand derpaa og lader det henstaae i nogen Tid, opløser sig en stor Mængde af et brunt Stof, som ved nøiere Undersøgelse viser sig at være Törv. Haaret bliver derved lysere og mere guult, en Farve som ved fortsat Behandling med Ammoniak ikke forandrer sig. Denne Undersøgelse lærer altsaa med Hensyn til Haarets oprindelige Farve, at det hverken kan have

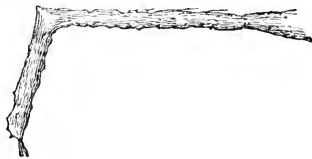
været sort, eller mørkebrunt, men om det har været graat, lysebrunt, eller gulrødt, kan ikke bestemmes.”

Et stort Fragment af en SKINDOVERKLÆDNING, formodentlig en Hættekaabe (*kuff*), kunstig sammensyet af forskellige Stykker Skiud, som man har antaget for at være unge Sælhundeskind, hvilke udvendig have havt Haarene paa, hvoraf enkelte smaae nu brunnlige Partier ere synlige. Den er syet med Sener eller Tarmestrimle, den saakaldte Tarmesyning, den samme omtrent som Eskimoerne i Grønland, ligesom Lapperne i Fiamarken og flere beslægtede Nationer, endnu betjene sig af. Paa nogle Steder er den kantet med et smalt Skiudbaand, som meget nøiagtig er paasyet med samme Slags Traad. Da den blev funden, var den vaad; ved at renses og tørres har den tabt noget af den oprindelige Form, saa at denne er bleven utydeligere. Den synes ikke at have været længere end omtrent en Alen, men er derimod meget viid, nemlig forneden $2\frac{1}{2}$ Alen. Paa den vedföiede Tab. V have vi ladet afbilde nogle af de her fandne Sager, og, fornemmelig for at vise Syningsmaaden, under Fig. 1 et Stykke af denne Skindklædning, hvis hele Form burde ved en Afbildning have været fremstillet, hvis den endnu havde kunnet nøiagtig bestemmes.

Fragmenter af et höist usædvanligt Slags temmelig tykt Töi, der er dobbelt kibret eller af det saakaldte firskafte. Det ene har nu en mørkebrun Farve, og er et Hjørne hørende til et Klædemon, der efter Syningerne at dömmе synes at have været firkantet. Kanten er omhöiet og fastsyet med Traade af samme Art som dem, af hvilke Töiet er vævet. Det andet Stykke er endnu mærkeligere, og vi have derfor valgt det til Afbildning under Fig. 2. Det er af samme Vævning, men noget finere, ved det at Traadene ere mere snoede. Det er nu lysebrunt, men fine Striber af en mørkere Farve, som dele Töiet i Ruder, ere indvævede i samme. Man seer at det er et Endestykke, og for Enden ere Traadene, hvoraf det er

vævet, to eller flere, sammensnoede, hvilke Snouinger ende sig i Knuder og danne et Slags Fryndser, inden for hvilke Kanten derhos tillige er styrket ved en Kastning i lange Sting. Den ene Side er, ligesom paa det forhen omtalte Stykke, sømmet ligeledes i ualmindelig lange Sting med Traad af samme Art som den, hvoraf Tøiet er vævet. Paa en lille Deel af den anden Side findes Levninger af Fryndser, fremkomne paa samme Maade som de paa Enden, hvilke udvise, at man har det hele Stykkes Brede, der kun har været 7 Tommer.

Det var naturligviis magtpaaliggende at vide, hvoraf dette Tøi var. Derom oplyser os en Meddelelse fra Læreren i Technologie ved den herværende Polytechniske Lære-Anstalt Hr. E. Wilkens, saa lydende: „For at overtyde mig, om de Prøver af firskaffet Tøi, som ere sendte til min Undersøgelse, ere vævede af uldne eller Silketraader, har jeg underkastet de enkelte Trævler en microscopisk Analyse. Da de viste sig med en meget uren og plettet Overflade, behandlede jeg dem med fortyndet Ammoniakvand, som udtrak det meste af det brune Farvestof; de saaledes rensede Trævler fandt jeg for største Delen saa destruerede, at det var mig umueligt at slutte mig til deres naturlige Udseende. De vare oversaaede med Længderidser, hyppig udflossede i Enderne og i Böininger og fulde af uregelmæssige Skaar paa tværs, som vedstaaende Afbildning udviser. Nogle faa viste dog paa Kanterne regelmæssige Indsnit som Saugtænder, der alle vendte Spidserne i samme Retning saa-

ledes ; og enkelte havde vedligeholdt sig saa hele og frie for Ridser, at jeg tydelig kunde skjelne brudte Linier paa tværs, som forenede Spidserne af disse Saugtakker, saa at Trævlerne saae ud som om de vare dannede ved Indskydning i hiianden af Kræmmerhuse med

takkede Kanter, saaledes: . Efter denne Undersøgelse tager jeg ikke i Betænkning at erklære Tøiet for at være uldent. Traadene ere stærkt snoede, og Ulden temmelig fin."

Fragment af en tyk, af mange Traade dobbelt snoet Svov, omtrent af en Penneposes Tykkelse, som fandtes indflettet i Haaret, her fremstillet under Fig. 3.

En tilspidset svær PÆL af Egetræ, 19 Tommer lang og foroven 3 Tr. i Gjennemsnit, her fremstillet betydelig formindsket under Fig. 4. Man seer endnu tydelig paa den øverste Ende, at den er bleven nedhamret med svære Slag af en Hammer eller Bagsiden af en Öxe, som har efterladt firkantede dybe Indtryk i Overenden. Denne Pæl fandtes først ved den anden Undersøgelse. Man har tænkt sig, efter Fortids Skik for at hindre Döde, især saadanne som ansaaes for Trolde og Hexe, fra at gaae igjen, at dens Bestemmelse kunde have været at drives tværs igjennem Underlivet, men det har dog ved nöiere Undersøgelse ikke stadfæstet sig at den har her været saaledes anvendt, eftersom Legemet ikke paa dette Sted har Beskadigelser, der vilde have været forvoldte ved en saadan Fremgangsmaade. Mueligen have de tværs over Legemet anbragte Grene været fastholdte ved saadanne Pæle.

KRØGE og HAGER, af Naturen dannede, nemlig en kløftet Green med tilspidsede Ender. De ere af meget let Træ, nemlig Vidiepil, som endnu voxer i samme Mose, i hvilken de rimeligviis ere huggede, for strax paa Stedet at anvendes til Bestemmelsen. Een af dem, her fremstillet, ligeledes i formindsket Maalestok, under Fig. 5, er større end de andre, nemlig nu 25 Tr. lang, men har oprindelig været endnu længere, og Hagen, der har sluttet om eet af Benene, er tilspidset og 10 Tr. lang.

Om selve det mumieagtige Lig oplyser følgende Meddelelse:

**OPLYSNINGER OM ET I EN MOSE NÆR HARALDSKJÆR
FUNDET KVINDELIGT LIG; ved J. F. CHRISTENS, Di-
strictslæge i Veile.**

ALDER. efter Ligets Udseende at dømme: *a)* Det havde alle sine Tænder, som dog ere meget afslidte, men i øvrigt temmelig gode, og sidde i den sædvanlige Orden. *b)* Skindet er meget rynket, hvilket vidner om, at Legemet har været temmelig fyldigt; *c)* dette bekræfte ogsaa Brysterne, der strax efterat Liget var optaget af Mudderet vare kjendelig store med tydelige Vorter. Disse tre Punkter, i Forbindelse med *d)* den ved Liget fundne, temmelig tykke Haartot, synes at begrunde Formodning om, at denne Kvinde kan ved sin Død antages at have været omtrent 50 Aar gammel.

DØDSMAADE. At denne Kvinde er kommen paa en voldsom Maade af Dage og sandsynligen levende nedpølet i Mudderet, derfor tale: *a)* En betydelig Havelse i det venstre Knæ, tæt ovenfor hvilket den til Museet indsendte store Trækrog holdt saa fast, at det kostede megen Møie at faae den trukken op af Grunden. *b)* Ansigtstrækkene, hvilke strax efter Optagelsen næsten tydelig kunde kjendes at være fortvivlede.

BESKADIGELSER. Ligets bløde Hovedbedækning samt det høire Beens og den venstre Arms bløde Dele vare meget beskadigede, hvorover man ikke kan undre sig, naar man seer hen til Maaden, paa hvilket det opdagedes. Den Grøft, hvor dets Leie var, oprensedes nemlig af en Arbejder med store jerubeslagne Træskostövler paa, der med en stor Spade gravede hen over Liget uden at bemærke noget. Efter ham kom en anden, som skuffede, og gik omtrent en Alen dybere, og fik da fat paa den ene Fod og Arm. Hovedets Beendele vare ubeskadigede, og Foreningerne eller Sømmene (*suture*) sees at være naturlige og ikke sammenvoxne. Paa Brystet og Underlivet kunde aldeles ingen Beskadigelse opdages, saasom Saar eller deslige.

Ved Synsforretningen aabnedes Underlivet, men der fandtes under Hudbedækningen ikkun en lille Deel fedtagtig Masse; alle Indvolde vare forsvundne. At indskjære og senere igjen sammensye Huden var formedelst dennes overordentlige Fasthed og Styrke meget vanskeligt.

BEDST BEVAREDE ere alle til Hudorganet hørende Dele, ligesom ogsaa Benene (*ossa*). Huden har en Beskaffenhed, som naar man seer et Stykke garvet gammelt Læder, der er oplødt i Vand; den er fast og tæt og af sortebrun Farve. Selve Genitalia kunde tydelig bemærkes, saavel Labia majora som minora. Hænder og Fødder havde ganske deres sædvanlige Form, vel conserverede med Nægle paa. Begge Dele vare smaae, og efter Skjønnende neppe tilhørende en Person af den arbejdende Klasse. Benene (*ossa*) ere ubeskadigede, sortebrune af Farve, og paa Steder hvor de ere synlige sees de ikke at have tabt noget af deres Substants.

FØRÆNDRINGER FRA OPTAGELSEN INDTIL NU. Strax efter Optagelsen havde Liget, da det var befriet fra Mudret, et sort Udseende, og var overgroet med Græsrodler, der paa sine Steder vare trængte dybt ind i Huden, hvilket maaskee kunde tjene som et Beviis paa Ælde. Under Tørringen i et varmt Værelse antog det en mere brun, ja paa enkelte Steder lysebrun Farve, omtrent som den indsendte Skindbedæknings, hvilken strax efter Udvaskningen kunde sammenlægges i Form af en Trøie uden Ærmer. Fra den Tid dette mærkelige Lig blev fundet indtil Tørringen hengik omtrent en Maaned, i hvilken det laae i Sygehusets Ligstue paa et Bord; og, uagtet det som oftest var mildt og fugtigt i Luften, kunde ikke spores den mindste Lugt af Forraadnelse, hvortil Grunden vel maa være den, at det sandsynligen i mange Aar maa have ligget i Mosen og være blevet aldeles gennemtrængt af jernholdigt Mosevand. Da det omsider begyndte at skimle, blev det befestet paa et Bord, og hensat i et varmt Værelse. Under Tørringen tabtes for en Deel Fur-

men paa Hænder og Fødder, Huden blev meget rynket og sammentrukket, Öienlaagene trak sig noget tilbage, hvorved noget af Öieablet (*bulbus oculi*) tydelig kunde bemærkes som lysere og mørkere farvede Dele. Öinene syntes at have været vendte opad. Alle Dimensioner forfra bagtil ere betydelig formindskede; kjendeligst var dette dog paa Brystkassen, da Brystbenet var trykket noget bagtil, og nogle af Ribbenene brækkede. Denne fladtrykte Form, som Liget havde faaet, maa tilskrives Trykket af den betydelige Jordmasse, som havde bedækket det, og maaskee tillige Maaden paa hvilken det blev opdaget. Muskelsubstansen var allevegne forsvunden, Indvoldene i Underlivet fattedes, og rimeligviis er dette ogsaa Tilfældet med de i Brystet og Hovedet indeholdte Dele; man kan derfor sige at Liget kun bestod af Hud, nogen Felt lignende Masse samt Been og en betydelig Mængde Mosevand. Af dette Vand udsivede allerede en Deel, medens Liget henlaae paa Sygehusets Lighuus; det tilbageblevne bortskaffedes ved Törringen i Varme. Ved Törringen tabte naturligviis Liget en stor Deel af sin Fyldighed, i det især Lemmernes Hudbedækning, der i Förstningen var udspændt med Vand, herved sluttede sig nærmere til selve Laarbenene (*ossa femoris*), indkrampede og rynkede sig. Det er altsaa rimeligt, at dette Mosevand har ganske garvet Huden, og efterat være trængt ind igjennem dens Porer samt Legemets naturlige Aabninger, har ganske opløst den blöde Muskelsubstans. Efterat Liget var nogenledes gjennemtörreret, har Övrigheden foranstaltet det hensat i en Kiste i Byens Kirke.

DIMENSIONER. Efterat Liget er törreret, er dets nuværende hele Længde 2 Alen 6 Tommer, Hovedets Længde, fra Midten af Panden til Baghovedbenets Forhöining, 6 T.; fra Hagen til midt paa Hovedet 6 T.; fra det ene Tindingbeen til det andet $3\frac{1}{2}$ T.; den störste Brede over Baghovedet 5 T. Armenes Længde 1 Alen; Hænderne 5 T. lange og $2\frac{1}{2}$ T. brede. Foroven maalt er Bredden over

Skuldrene 12 T.; Halsens Længde omtrent $1\frac{1}{2}$ T.; Brystets og Underlivets Længde, fra Halsen til Bækkenets forreste Sammenföining, omtrent 22 T.; Laarets og Benets Længde omtrent 1 Alen 1 T.; Föddernes Længde $6\frac{1}{2}$ T. og deres Brede $2\frac{1}{2}$ T. maalt fra Knoen af Stortaaen tværsøver.

Om ÆLDE synes især den Omstændighed at vidne, at selve Beenmassen er gjennemtrængt af det jernholdige Mosevand og farvet brunt, hvortil kommer alle muskulöse Deles og Indvoldenes Forsvinden paa en lille Deel fedtagtig Masse nær samt Hudens regelmæssige Garvning, Maaden, paa hvilken Liget saa omhyggelig og möisommelig var nedpakket, synes ligeledes at vidne om noget Overordentligt, og har neppe været eet eller to Menneskers Foretagende i en kort Tid.

Det er ikke første Gang man erfarer den næsten vidunderlige Kraft det jernholdige Mosevand har til at bevare ikke alene almindelige Sager fra Oldtiden, men selv Dele af det menneskelige Legeme. I vort Fædreland har man forud seet to Exempler herpaa.

Ved at grave Törv i Roersdam i den tæt udenfor Odense beliggende Hede for henved 20 Aar siden stödde man paa det uforraadnede Lig af et ungt Fruentimmer, Dragten, det var ifört, bestod af Dyrehuder, der vare meget raat tilberedte, og ikke sammensyede med Traad, men paa en ufuldkommen Maade alene med Strimle af samme Slags Skind ligesom raae, vilde Nationers lignende Klædningsstykker. Dette Lig med den Dragt, hvori det blev fundet, opbevares i St. Knuds Kirke i Odense.

Nogle Aar tidligere, nemlig 1797, fandt man ved Landsbyen Undeleff i Holebüll Sogn, Töndern Amt, ligeledes i en Törvemose, Liget af en Mand, klædt i Kohuder som vare dobbelt sammenlagte, saaledes at Haarene paa den ene vendte indad imod Legemet, og paa den anden, som var meget grovere, udad. Disse Huder, som i övrigt ikke

havde Form af Klæder, holdtes sammen om Legemet med Remme i Snørehuller, der vare anbragte igjennem begge Huder. Som en Prøve paa, hvorledes Dragten har været, erholdt man hertil den paa den ene Fod siddende Sko eller Fodbeklædning, bestaaende af et Stykke af en Kohud med Haarene paa, bagtil sammensyet med Skindtrevler istedenfor Traad, og hvori Huller ere anbragte, saa at det med Skindremme kunde fastbindes om Foden. Den anden Fod var nu bar, og af andre Klædningsstykker fandtes ikke det ringeste Spor, heller ikke fandtes andre Gjenstande undtagen tre Hesselkjæppe. Liget var af en Mand af lille Statur med brede og stærke Lemmer og med røde Hovedhaar, som hang i Løkker, samt særdeles lange Nægle paa Fingrene. Da det blev optaget, kunde man, efterat have rensset det fra det vedklæbende Mosevand, tydelig kjende Næse, Mund, Ører og Öine; ligesom Hud og Kjød befandtes i en tilsyneladende ufortæret Tilstand, især paa de Steder som havde været bedækkede med Kohuderne; men da det just var en varm Sommerdag, og man havde lagt Liget op i Solen, indvirkede denne derpaa, Huden krympede sig mere og mere sammen, og sank ind til Benene, og der udbredte sig en saa stærk Stank, at man besluttede at tildække Liget igjen med Jord, eftersom den var saa overordentlig, at Indbyggerne i Landsbyen Hokerup næsten eenstemmig paastode at de havde mærket den under Arbeidet paa deres Törvemose, som ligger omtrent en Fjerdingvei fra den, hvori Liget blev fundet. Almuen dannede sig ogsaa her forskjellige ganske besynderlige Forestillinger, blandt hvilke de fleste heldede til den, at det vel var Liget af en Zigeuner, der for omtrent 100 Aar siden maatte være druknet i denne Mose, ikke betænkende at Dragten og Syningsmaaden samt den totale Mangel paa Underklædning henviser til en heel anden Periode og vidne om en Raahed og Naturtilstand, der maaskee maa sættes mere end 2000 Aar tilbage i Tiden.

Ogsaa udenfor Danmark har man fundet Lig fra Oldtiden bevarede i Moser. Saaledes gjordes i Aaret 1817 et mærkværdigt Fund i Friedeburgs Törvemose, Elzel Sogn i Ostfriesland, af et mandligt Lig, der med tværs over Kroppen anbragte Egegrene og med Pæle var fæstet ned i Mosen. Det var iført en høist besynderlig Klædning af valket, men ikke vævet, Tøi af Haar uden Syning og Knapper, alene med vide Ærmegab og Aabning for Halsen. Beenklæderne vare af samme Stof og befæstede om Lænderne med en Linning og Remme. Som Sko tjente et Stykke ugarvet Læder, uden særskilte Saaler, og uden Syning, forsynet ovenpaa med Huller og Remme, Læderet i øvrigt ziirlig udskaaret¹.

Ikke mindre Lighed med det ved Haraldskjær fundne Lig synes et i Mosegrund (*bog, small turbarry*, eller som den i Egnen benævntes *moss*) ved Foden af Bjerget Drumkeragh, Baroniet Kinalearty i Downshire i Irland paa Lord Moiras Gods i Aaret 1780 opdaget kvindeligt Lig at have². Det var af et meget lille Fruentimmer, og laae i en Dybde af 11 Fod under Jordens Overflade med Fødderne vendte mod Vest og Hovedet mod Öst, og var iført Klædningsstykker af en meget usædvanlig Art, tildeels vævede af Haar, og havde paa Hovedet indflettet i Haaret et Slags ualmindelig Prydelse. I øvrigt gives hverken Afbildninger af Klæderne eller bestemte Beskrivelser, men anmærkes alene at Grevinden af Moira førte dem tilligemed de flettede Haarløkker med sig til London, for at undersøges, at det yderste Stykke var et Slags Kappe, samt at Dragtens forskjellige Stoffer og udmærkede Vævning udviste at de maae have tilhørt en fornem Person. Ved samme Leilighed beskrives³ en anden mærkelig Samling af Oldsager, ligeledes fundne i en Törvemose (*turf bog or peat moss*) i Irland, i en Dybde af 15 Fod, bestaaende af en Kappe, flere hundrede Pileodde af Jern, nogle dreiede Bol-

1) See Afbildningen i Spangenberg's Neues vaterl. Archiv B. 2, S. 59. —

2) Archæologia T. VII p. 90-110. — 3) Archæologia T. VII p. 111-112.

ler af Bøge- og Elle-Træ, og adskillige andre Træredskaber tildeels kun halvt fuldendte, samt derved tre Sække fulde med Nødder. Man antog at dette Fund har tilhørt een af Oldtidens Dreiere. Kappen var vel af en grov Art, men dog var Vævningen saaledes at Landsbyværerne erklærede at de ikke forstode at forfærdige Tøier af denne Art og aldrig havde seet saadanne.

Vi have saaledes auført adskillige analoge Fund, der alle vidne om Ligs og Klædningsstykkers Bevaring fra umindelige Tider i Moser. Vi behöve ikke at anmærke, at hvor det bevarende Mosevand har indvirket, der ville nogle Aarhundreder mere eller mindre ingen synderlig Forandring bevirke med Hensyn til Conservationen. Sagerne komme i övrigt ikke uden Indvirkning af Mosevandet til os; alt antager en bruenlig Farve, og man kan kun ved at betragte dennes større eller mindre Mørkhed, spore om den oprindelige Farve har været mørkere eller lysere; at udfinde den enkelte bestemte Farve, vil sikkert være umueligt. Derimod bevarer Stoffet sig til Forundring for det blotte Öie uforanderligt; Uld, Haar, Skind o. s. v. ere i en saa vel bevaret Tilstand, at enhver Deel lettelig kan kjendes. Det er imidlertid en Selvfølge, at naar saadanne Sager findes nedsænkede i Mosedynd, optages de ikke uden at en stor Deel af dette følger med, saa at man först efterat de ved Udvaskning ere befriede fra Dyndet, faer et tydeligt Begreb om dem.

Beskrivelsernes Ufuldstændighed og tildeels Mangel paa troe Afbildninger tillader os ikke at fremsætte nogen, endog nok saa ubestemt, Gissning hverken om det ostfrieslandske eller de irlandske Funds Tidsalder, og det vil heller ikke være mueligt, end ikke paa Aarhundreder nøiagtig at bestemme, fra hvilken Old de to ved Odense og i det Slesvigske hidröre. At imidlertid begge disse tilhøre en meget ældre og raare Periode, end den hvortil vi troe med Grund at kunne henregne det ved Haraldskjær fundne Lig, derpaa indholde de ovenfor indførte Be-

skrivelser umiskjendelige Beviser. De kunne maaskee sættes mere end 1000 Aar længere tilbage i Tiden.

Det er en heldig Omstændighed at blandt de ved Haraldskjær fundne Sager, foruden Skindkaaben, ogsaa nogle Fragmenter af vævet Tøi ere bevarede; thi Betragtningen af disse vil sandsynligviis snarest kunne lede til at bestemme Tidsalderen, naar de nemlig sammenlignes med andre Tøier der ere fundne i Hedenolds Gravhöie og i Forbindelse med Sager af characteristisk Beskaffenhed. I en Gravhöi ved Bjolderup i Nærheden af Haderslev fandt man saaledes for en Deel Aar siden i en af en udhulet Egebul paa en meget raa Maade uden Anvendelse af Saug forfærdiget Kiste, i Forbindelse med en Paalstav og flere Broncesager¹ samt en Lok Menneskehaar, en Kappe forfærdiget af et Slags ganske eget Tøi, nemlig flere Lag af grovt Vadmel, som ved Syninger holdtes sammen. Udenpaa dette var ligeledes ved Syning fæstet en Art Filt, eller valket, ikke vævet, Tøi, i hvilket en Mængde korte, fine sorte Traade med Knuder paa Enderne vare indstukne. Vi have her under Fig. 6 ladet afbilde et Fragment af dette Tøi, og over samme en af Tøiet udtrukken Traad med Knuder paa Enderne. De forskjellige Lag give det næsten en Fingers Tykkelse; og hvor grovt det end er, vil det dog skjønnes at vidne om et høiere Culturtrin end det, hvorpaa disse nordiske Landes Beboere stode, den Gang de alene klædte sig i raae Dyrehuder; imidlertid maa den grove Vævning ligesaa fuldt som Broncesagerne, og i Særdeleshed at man ikke har brugt Saug til Kistens Forfærdigelse, overtøye os om, at dette Fund ingenlunde kan være fra nogen af Hedenskabets seneste Perioder, men sikkert maa tilhøre en meget tidligere Old.

Større Lighed og tildeels en næsten fuldkommen Overensstemmelse, saavel i Henseende til Stof som Vævningsmaade have derimod nogle Tøier, af hvilke vi have ladet

1) Dette mærkelige Fund findes beskrevet og sammenlignet med et lignende ved Gristhorpe i Yorkshire i N. T. f. O. 3 B. S. 279-286, jfr. Tab. I.

Fragmenter afbilde under Fig. 7, 8 og 9. De høre til tvende forskjellige Fund fra norske Gravhöie, Fig. 7 og 8 nemlig til det Veienske og Fig. 9 til det Sætrangske Fund paa Ringerige, der begge opbevares i Museet i Christiania, hvis Inspecteur Lector R. Keyser har overladt os til Sammenligning Prøver af Tøiet, og meddeelt den her foran indførte Beskrivelse over begge disse rige og af mangfoldige Gjenstande bestaaende Fund, som han formener efter temmelig sikre Kjendemerker at kunne henføre til Hedenskabets sidste Periode, altsaa omtrent til Dronning Gunnilds Tidsalder, en Tidsbestemmelse om hvis Rigtighed Betragtningen af Höienes Structur og de fundne Sager ikke lader nogen Tvivl, og som vi derfor ganske maae bifalde.

BESKRIVELSE OVER NOGLE MINDRE FUND AF MÆRKELIGE OLDSAGER; ved OLDSAG-COMMITTEEN.

A. OXEBEEN FORDUM BRUGTE TIL SKÖITER I HOLLAND OG I NORDEN.

DET er maaskee ikke nok bemærket, hvilken Overeensstemmelse der ofte finder Sted imellem forskjellige Landes Oldsager, og hvorledes opdagede Gjenstande, som man vanskelig kan forklare, undertiden fra andre Lande kunne oplyses. Vi ville her fremføre et Exempel, som viser at en fattet Formodning ad denne Vei kan vinde betydelig Bekræftelse, og Oplysningen endogsaa hentes fra et længere bortfjernet Land.

Paa en nylig foretagen Reise i Holland blev Selskabets Medlem Generalkrigscommissair C. T. Falbe opmærksom paa en Tegning i det Leydenske Museums Archiv, forestillende Oxebeen, som opbevares i Antiquitets-Cabinetet i Middell-

burg, og vare fundne i en Gravhøi i Provindsen Zeeland; de have en Længde af en dansk Fod, ere flade og glatte paa

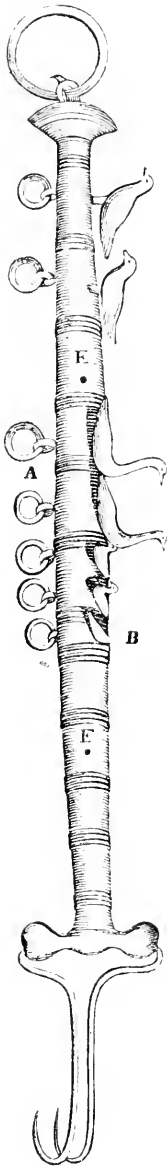
Undersiden, og gennem-
borede i begge Ender, saa-
ledes som den her vedföiede

Afbildning udviser. Man har i Holland formodet, at man i Oldtiden har betjent sig af dem saaledes som nu til Dags af Sköiter eller rettere Sköitejern med en paaheftet Træplade foroven; og maa man ved denne Gising om deres Brug mærke sig det hollandske Ordsprog, hvormed Folk afvise deres Börn, naar disse begjere at löbe paa Sköiter: „Jo! jeg skal give dig Oxebenen, saa kan du sköite oppe paa Loftet.” Hertil föier den ene af Committeens Medlemmer Finn Magnusen fölgende Oplysninger, der ville befindes paa det fuldstændigste at bevise ovenmeldte Gisinges Rigtighed: „Jeg har i min Opvæxt og end senere seet dette Slags Sköitelöben som almindelig brugt, især af de Fatigere blandt Almenen, i mit Födeland Island, og uden Tvivl bruges den der endnu paa samme Maade; baade Ox- og Hestebeen pleie at anvendes til dette Brug. Jeg har allerede bemærket dette i mit paa Latin skrevne Lexicon over den nordiske Mythologie S. 493, og deraf sögt at forklare Saxos Sagu om Oller, der foer over Havet (nemlig den tilfrosne Sö) paa et ved paamaalede eller indskaarne Tryllesange forhexet Been, *osse quod diris carminibus obsignavisset*, med samme Hurtighed som om han dertil havde brugt et Fartöi (i aabent Vand), hvorfor jeg har henviist til Eddaernes Beretninger om Uller, der af de gamle Nordboer ansaaes for Vinterens, Suceus, Isens, Ski- og Sköite-Fartens Guddom. Jævnför herom P. E. Müllers Critisk Undersögelse af Danmarks og Norges Sagu-historie S. 39, hvor nysanföerte Forklaring billiges. Man sammenholde endvidere i Björn Haldorsons islandske Lexicon Ordet *ÍSLEGGIN, solea ossæ*, som paa Dansk udlægges ved et Slags Sköiter af Hestebeen, hvilket dog snarere burde hedde af Ox- eller Hestebeen. Disse simple

Sköiter kaldes ellers som oftest blot **LEGGIR.**” Metallets Kostbarhed i Oldtiden har sikkert været Hovedaarsagen til at man til denne Brug har anvendt Been, som vare lette at overkomme.

B. ET BRÖNCE-INSTRUMENT, FUNDET PAA IRLAND.

I en Mose i Nærheden af Ballymoney i Grevskaftet Antrim paa Irland fandtes for nogle Aar siden et Bronce-Instrument, hvilket Biskoppen af Down i Marts Maaned 1829 forelagde de Kongl. Irlandske Videnskabers Academie som et særdeles mærkeligt Stykke, hvis Bestemmelse ingen endnu har kunnet udfinde. Da vi heller ikke kunne fremvise noget, som kan tjene til dets Oplysning, og ikke ere i Stand til at forklare det, troe vi at burde henvende flere Antiquarers Opmærksomhed derpaa og tilføie en Afbildning for at tydeliggjøre Beskrivelsen, i den Forventning at der mueligen eet eller andet Sted skulde findes noget, der kunde lede paa Spor. Instrumentet er forfærdiget af Bronce af samme Composition som de fleste paa Irland fundne Bronce-Sager, hvilken temmelig nøie stemmer med den, hvoraf de her i Norden fundne ere, og som foran i dette Bind (S. 104-108) er beskrevet, efter en foretagen chemisk Undersøgelse, af Selskabets Medlem Professor Baron J. Berzelius. Hovedstykket er en Cylinder af 18 Tommers Længde, altsaa 4 Gauge Størrelsen af den her forestillede, bestaaende af tre Afdelinger, bestemte til at skydes ind i hinanden, som, naar dette er skeet, faae Udseende af et eneste sammenhængende Stykke. Ved A og B ere Sammenföiningerne, og Hullerne E og F, som ere af $\frac{1}{8}$ Tommes Diameter, antages for bestemte til derigjennem at anbringe Nagler, som skulde holde Instrumentet sammen, naar dets enkelte Stykker vare skudte i hinanden. Tværs igjennem ere tykke Metaltraade anbragte, paa hvis ene Ende en Metal-fugl er fæstet, den anden derimod er omböiet, og deri

hænger en Ring. Da nogle af disse Metaltraade ere længere end fornødent, kunne de paa dem siddende Fugle skydes lidt op og ned. Som noget besynderligt maa det anmærkes, at da man tog de enkelte Stykker af Cylinderen fra hverandre, fandt man at de indeholdt Fletninger af fine Bronce- traade i en Zigzag-Form, der oprindel- lig synes at have været elastiske, men ved Opgravningen nu vare i en meget angreben Tilstand og forvitrede; disse maae have havt stor Lighed med flere af Guld og Sölv, som ere fundne i nor- diske Gravhöie. Fugle synes at have været en yndet Forestilling, og det be- mærkes at man ofte finder saadanne paa irlandske Bispestave, der antages at være endogsaa fra det 7de Aarhun- drede. Lignende Fugle ere indvævede i Klædningsstykker, som fandtes i den i Aaret 688 afdøde engelske Biskop Cuthberths Grav. I Instrumentets ene Ende er en Ring anbragt til at ophænge det i; gjennem den anden, der er ud- videt, gaaer en Metaltraad, som er om- böiet dobbelt med to Hager, og synes indrettet til at hænge noget i. Den blotte Anskuelse kunde lede til at an- tage at man her har et musikalsk In- strument, men saavel Indretningen i det Hele, som de inden i værende flettede Metaltraade, maa gjöre det klart, at det ikke kan have havt denne Bestemmelse.

DE DANSKES TOGE TIL VENDEN. EN HISTORISK
FREMSTILLING af N. M. PETERSEN, Registrator i
Geheime-Archivet.

FÖRSTE AFSNIT.

DE VENDISKE FOLK.

ALLEREDE i flere Aarhundreder havde nordiske Vikingesnækker hjemstøgt Östersöens, Nordsöens og Atlanterhavets Kyster. Det danske Navn gjenlød fra Liffy til Ifa; det var blevet en Skrak for Beboerne af Seines og Loires Brædder. Plyndring og Mord fulgte det; talrige Krigsfanger maatte betale den umættelige Begjerlighed svære Lösepenge, og Templerne for hvide Krist gik op i Luer. Men ved Kristendommens Indførelse i Norden vaktet Fromheden, og Vikingefærden ophørte. Fredens Kunster begyndte at trives; Skoven sank for Öxen; Sværdet omhyttedes med Ploven, og Stæder begyndte at fremblomstre. Da kom Gjengjældelsens strænge Ret. Hvad Ædelt der opfostredes i Fredens og Mildhedens Skjød, hvad der helligedes ved from Tro og varme Bønner, ved kristelig Kjærlighed imellem Mand og Kvinde, imellem Forældre og Börn, imellem Herskeren og hans Undergivne, der hyldede ham som den, Gud havde udkaaret til Magtens Haandthæver, det truedes nu med Undergang af vilde Hedninger, der i Had og Grumhed ikke stode tilbage for Nordboen, den Gang ogsaa han rasede som Bersærk og bar Had som en Hedning. Alle Danmarks Öer og Kyster vare udsatte for Plyndringer; de fredelige Indvaanere förtes bort som Fanger, deres Boliger sank i Aske, deres Dötre bortförtes til Skjændsel. Dog var ogsaa dette et Middel til at vække Folkets Kraft. Paa alle Landets betydeligste Punkter hævede sig Forskansninger og Kasteller, der snart bleve til ligesaa mange Stæder, igjennem alle Sunde gyngede Baade; fra de fjerneste Provinser iler man ombord, for at gjenne, bekjæmpe og fordrive Fjenden, eller for at opsøge

ham i sit eget Land, for at sløjfe hans Værker og omstyrte hans Afguder. Kongerne selv gaae i Spidsen for Hæren, Biskopperne kaste Bispestaven og gribe til Sværdet, begge Dele føre de med Ære, Landets ædlestes Mænd stride i de Simples Rækker. Trange Sunde maa gjennemfares, sumpige Moradser gjennemvades, store Skove gjennemvandles, kun for at naae Fjenden; at naae ham er nok, da er han næsten slagen. Men han forsvinder her og kommer hisset frem; han er falsk, som Landet han beboer. Tapperhed og List, Mod og Udholdenhed, Uforsagthed og from Tillid, alt er nödvendigt for at svække og kue den ikke nær saa tapre, som grumme, mere trolose, end listige, ikke begejstrede, men fanatiske Fjende. Mange Forsög gjøres, og mislykkes, og gjøres atter; thi just dette er Kjendetegnet paa den kristne Helt, at mislykkede Forsög ikke afskrække ham, fordi han veed hvorfor han fægter, og at han frejdig og tillidsfuld paa ny bekjæmper den paa ny frembrydende Fjende, der endelig maa bukke under, fordi han bærer Spiren til sin Undergang i sig selv.

Man maatte forundre sig, hvis Danmark, der havde bestaaet saa mangen Kamp, ikke ogsaa skulde gjennemkjæmpe denne. Dets Beliggenhed, som havde befordret dets Vikingers fri Fart over alle Nordens Have, til alle nordlige Landes Kyster, maatte ogsaa udsætte det for lignende Anfald af andre. Hvor Kraften var lige, hvor Hedning stred mod Hedning eller Kristen mod Kristen, der havde Danmark sejret; ingen kunde rose sig af at have vundet en Fodsbred Land indenfor dets naturlige Grændser; tværtimod udstrakte det sit Herredömmes over alle nærliggende, endog fjerne Kyster. Til Lauds strakte det sig saa langt ned, som Havet, dets naturlige Værn, omgiver det paa begge Sider; paa hin Side Havet adlöd England og tildeels Norge det samt de sydlige Strækninger af nuværende Sverrig, eller de nærmeste Lande, som Havet beskyllede mod Vest og Öst. Men paa hin Side

Havet trodsedes det endnu af et hedensk Folkeslag, til Lands nær ved dets Grændser og over Süen ikke fjernere, end at faa Dage kunde bringe dets Snækker til de danske Kyster.

Det er de Danskes Krige med dette Folk og sammes Undertvingelse, hvoraf vi forsøge at meddele en historisk Fremstilling; men for at gjøre denne baade klar, levende og grundig, maae vi først meddele nogle Betragtninger over selve Folket og Landet.

2. Ved Venden, som vi nu sædvanlig kalde det, eller Angelsaxernes *Veonodland*, Islændernes *Vindland*, forstaaer man den hele Kyststrækning ved Östersöeu fra Danmarks Grændser ved Slien indtil Weichselfloden. Folket, som beboede den, inddeeltet i Öst-Vender og Vest-Vender (hos Islænderne *Austr-Vindr* og *Vestr-Vindr*); deres Lande kaldtes ogsaa Venden (i indskrænket Forstand) eller det vendiske Rige, og Pommern; hint mod Vesten, dette mod Östen; Grændsen imellem begge var Oderfloden. Vi komme her især til at betragte den hele Strækning fra Oder til Sli, og de nærmest liggende Egne östen for Oderen.

Gaae vi tilbage til de ældste Efterretninger om disse Landstrækninger, saa finde vi dem beboede af gothiske Folkeslag. Vore Forfædres Fædre eller deres nære Slægtninge have rimeligviis en Gang boet i disse Egne eller i det mindste gennemvandret en Deel af dem, förend de kom til Norden. Efter Indvandringen til Norden, hvis Tidspunkt det næppe er muligt med nogenlunde Sikkerhed at bestemme, men som Historieskriverne efter rimelig Gisning sætte enten ved eller noget efter Kristi Födsel, deelte de tilbageblevne gothiske Folk sig i smaae Stammer, der efterhaanden tabte sig saa meget, at Geograferne i andet Aarhundrede efter Kristus kun kjende et Par saadanne smaae gothiske Folkestammer, Guthinerne i nuværende Böhmen og Gudderne i nuværende Preussen. Paa een Gang bliver derimod det gothiske Navn til et af Historicus berömteste. Efter hvad man i Almindelighed antager vau-

drede Gother fra Norden over Havet, forenede sig med sine Slægtninge, stiftede i Fællesskab med dem og andre Slægtninge store Riger ved det sorte Hav, hvorfra de, nu sammensmæltede til een uhyre Kolos, styrtede hen over det rommerske Rige, greb det i sine meer end hundrede Arme, og rystede det, saa det faldt i mangfoldige Stykker, der først efter lang Tid atter samlede sig i mindre Stater; mindre end hint, men kun smaae i Forhold til det Uhyre, af hvis Lævninger de bleve til.

De Landstrækninger ved Östersöen, som saaledes ved Gothernes Udvandringer blottedes for Indbyggere, bleve efterhaanden besatte af et östligere Folk, hvis Grundstamme uden Tvivl ogsaa her havde sit oprindelige Hjem, hvilket dog taber sig i Gldtidens Mörke. Allerede 500 Aar før Kristi Födsel finder man et saadant betydeligt Folkeslag omtalt som boende i Sarmatien, imellem Æstier paa den ene Side og Gother paa den anden; de handlede med Bernsteen, udbredte sig fra Weichselen af indtil Ösel, og den Deel af Östersöen, ved hvilken de boede, kaldtes det vendiske Hav, de selv Veneder (Ουενεδου). Dette Folk, hvis Slægtskab med den store slaviske Folkestamme er afgjort, henhörte hverken til samme Grundstamme, som Gother og Germaner paa den ene Side, eller til samme, som Finner paa den anden; men enten maa man antage, at en saare tidlig og gjennemgribende Blanding havde fundet Sted imellem dem og Germanerne, fra hvilke de dog i Sæder og Skikke vare meget forskjellige, eller ogsaa begge maae være oprundne fra en fælles Grundstamme, den kaukasiske. Ligheden i Sprogenes første Ord og Sproglære beviser det. Begge Sprog söge deres Grund i Asien; de slaviske Sprog have mest Lighed med Armenierues, de germaniske med Persernes; dog følger deraf næppe mere, end at begge have haft eet fælles Stamfolk. Af deres ældste östlige Naboer, Finnerne, kaldtes de *Vena*, Finnerne kalde endnu Russerne *Venäleine* og Rusland *Venahenmaa* eller Vendernes Land. Denne Benæv-

nelse træffe vi atter hos vore egne nordiske Forfattere, som omtale Folket *Vanir* og deres Land *Vanaland*, hvilket grændsede til Asernes, og igjennem hvilket disse droge paa deres Vej til Norden. Herved bliver det os ogsaa paa een Gang forklarligt, hvorfra den Lighed imellem begge Folks Gudelære, saa megen Forskjellighed uagtet, kan være opstaaet, og hvorledes en vedvarende Blanding af begge Folkestammer kunde vedligeholde sig i Aarhundreders Løb.

Paa alle Sider omgivne af gothiske Folk, begyndte en stor Deel af Venderne allerede at udvandre i det første Aarhundrede efter Kristus; flere nordtyske Folk trængte da ind i deres Land, og fortsatte derpaa, ligesom de, Vandringen imod Syd. Andre fredelige Stammer, dels af deres Naboer, Finnerne, dels af selve Vender, bleve tilbage, og dannede ligesom Smaakantoner; ogsaa disse blandede sig efterhaanden ind i den almindelige Folkvandring, der var disse Aarhundreders bestandige Særkjende, og af Blandingen opstod nye Folkeslag. Et Exempel derpaa er Vidioarierne (Vidiverjerne) eller Vitlænderne i Vestpreussen, en Blanding af Vender og Gother.

I nogen Tid staae Venderne i Skygge, da Historien har fæstet sin Opmærksomhed paa langt mægtigere Riger: Til det store gothiske Rige under Ermanarich (*Jörmunrekr*) † 375 hørte ogsaa Folkene ved Östersöen: Vender, Æstier, Fenner eller Tschuder. Ogsaa Attilas store hunniske Rige udstrakte sig til Östersöen, og rimeligviis have da ogsaa Venderne været skatskyldige dertil. For os Nordboer maa dette være saa meget sandsynligere, som vore ældgamle Sagn have opfattet Folkenavnet Huner, og anvendt dette paa de vendiske Folk langsmed Östersöen, og vide at fortælle mangehaande Tildragelser, som forefaldt imellem Konger af *Reiðgotaland*, det sydlige Jylland, og *Hünaland*, Venden. De nysnævnte gothiske og hunniske Riger sank imidlertid med deres Stiftere, og hvad der endnu kunde være en Hindring for Vendernes

friere Udbredelse, det store Vandalske Rige, der havde dannet sig af gothiske Folk, hvoriblandt Rugier ved Peene og paa Rügen, det drager sig ogsaa i Begyndelsen af edt femte Aarhundrede imod Syden. Da begynde ogsaa Venderne at udbrede sig sydpaa, og træde nu snart frem i anseelige Riger i Böhmen, Slesien, Kroatien, Mähren. To Hovedstammer blive da efterhaanden mere kjendelige: Slaviner og Anter, og kun nogle Smaastammer ved Weichselen bevare endnu Navnet Vender.

Imidlertid rykkede en anden slavisk Stamme, Ljæcher eller Lecher, fra Ungarn imod Norden, og satte sig fast i Polen og Pommern. Denne deelte sig atter i mange mindre Stammer, som fik Navne efter deres Boliger: Poljæner eller Poler paa Sletten (*pole*), Lutitier i Sumpegne (*lusice*), Pomeraner ved Havet (*po more*) o. s. v. Pomeranerne vandrede ind i Gothernes, Burgundernes, Vandalernes og Rugiernes forrige Land, og blandede sig rimeligviis med Lævninger af Varnerne ved Floden Warnow og af Rugier paa Öen Rügen; de antog i det mindste deres Navne: Varner og Rugier. Lutitierne indtog ikke blot Lausitz, som endnu bærer deres Navn, men ogsaa Forpommern og en Deel af Meklenborg og de brandenborgske Mark'er. Den Deel af Lutitierne, som boede i Lausitz, kom under Sorbernes Herredömmе, en anden mægtig slavisk Stamme imod Syden; de nordligere Lutitier derimod bevarede deres Uafhængighed under Navnet Welataber eller Wilzer. Mange nyere Smaastammer udviklede sig, deels som Kolonister fra de forrige, deels maaskee af tidligere vendiske Stammer, og under Navnene Obotriter, Wagrier, o. m. fl. nærmede de vendiske Folk sig stedse mere Danmarks Grændse. Efterat Slaverne saaledes vare trængte frem til Östersöen og Slien, udgjorde de en overordentlig stor Stamme, hvis Top udbredte sine Grene mod Öst og Vest ved Östersöen, og hvis Rüdder tabte sig paa den ene Side ved det sorte Hav, paa den anden ved den venetianske (venediske, vendiske) Bugt.

3. At skildre et Folk er i Grunden at skildre en Person. Hver Folkestamme har sit Særkjende, ligesom hver Familie, og hvert Folkeslag fremtræder atter som en enkelt Person i Forhold til Stammen. At opfatte det særegne ved saadanne, især i Oldtiden, er vanskeligt, fordi noget almindeligt er tilfælles for alle. Hedningen er sig selv liig overalt, og dog kan man ikke nægte, at hver hedensk Nation har et særegt Præg. Venden har derfor i Almindelighed Karakter tilfælles med hele den slaviske Stamme, men denne Almindelighed maa atter have antaget noget særegent ved Folkets Afsondring fra det Hele.

Efter meget tidlige Efterretninger skildres Slaverne som Folk med stærkthyggede Lemmer, lysebrune Haar og brunlig Ausigtsfarve. De ligne, hedder det, den vilde Indianer i en overordentlig Haardförhed og Smidighed; de rulle sig sammen i en Krog, hvor man næppe skulde troe et menneskeligt Legeme kunde rummes, og kunne blive liggende saaledes i flere Timer, ventende paa det guustige Öjeblik til at overliste deres Fjende. Förat undgaae sine Forfölgere kunne de tilbringe hele Dage under Vandet, i det de ligge ubevægelige paa Ryggen og drage Aande igjennem Rör, der ere stukne i hinanden og rage op over Vandets Overflade.

Haardförhed, Legemssmidighed og Udholdenhed ere almindelige Egenskaber hos Vilde. Dem ligne Slaverne ogsaa i et andet Hovedtræk: en höj Grad af Letsindighed og Ligegyldighed for den fölgende Tid. Nydelsen af det nærværende Öjeblik er for saadanne Folk Livets Maal; Grublen over det tilkommende ligger udenfor deres Tankegangs Sphære. Heraf fölger Uvirksomhed, naar ingen Nöd driver til Arbejde; og denne skal hos Venderne have gaaet saa vidt, at de ofte efter deres Undertvingelse foretrak at forblive i Trællestaden, for ikke at have Bekymring for en Huusholdnings Sysler. Nydelsens Gjenstande ere de förste og naturligste: Vellefnet i Spise og Drikke tilfredsstiller Legemets Fordringer; munter Omgang. Sang

og Musik Sjælens; Dandsen forener begge. Heraf udvikler sig en i det hele godmodig Karakter, der er tilfreds med Nydelsen, og kun ophidses, naar denne mangler, som gjerne meddeler, naar den selv har nok, og skjønner paa det Gode, som meddeles af andre. Denne Godmodighed findes hos alle slaviske Folk; den ytrer sig i Hengivenhed til Munterhed, i Folkesange, i sjelden Gjæstfrihed, i Taknemmelighed mod Forældre, og lignende Karaktertræk.

Allerede i det sjette Aarhundrede fortælles om de nordlige Vender, at de altid havde Liren i Haanden. Dette Instrument havde tre Streng, var størré end en Fiolin og rimeligviis en Slags Harpe; i det mindste er det uden Tvivl dette Instrument der menes, naar Nordboerne i den bekjendte Fortælling om Aslaug berette, at hendes Fosterfader Heimer skjulte hende i en Harpe (*harpa*). Foruden dette Instrument, Russernes *Husli*, Serviernes *Gosle*, kjendte Venderne ogsaa Hornet og Sækkepipen (*Kosslo*). Et meget højeligt Sprog lettede Sangen, og Folkesange opstode tidlig.

Af Mangel paa Kundskab om de egentlige Venders Folkesange berøre vi blot Serviernes; det karakteristiske i disse Sange er uden Tvivl ogsaa det samme hos alle slaviske Folk. Servierne have Sange om en Helt Marko, der kan sammenlignes med Grækernes Herkules, og endnu mere med vor Stærkodder; han er den første af Helte, besidder en uendelig Styrke, hans Villie er ubetinget, og han frembringer hvad han vil. Han rider en Hest i halvandet hundrede Aar, og han bliver selv, ligesom vor Stærkodder, tre hundrede Aar gammel. I andre Sange skildres Stæder, der befæstes ved Menneskeoffer, ligesom i vore Sagn, og Fugle bruges som Budskab, ligesom i gamle Sagn hos os. Men især ville vi bemærke Serviernes Militza, da Sangen om hende, den bly Mö, som Elskeren forgjæves søger at bringe til at skue i Vejret, aander en elskværdig Simpelhed og Rø, og har megen Lighed

med vort bekjendte Sagn om Ottar og Sigrid, der ikke kastede sit Öje paa den Elskede, förend Lyset, med hvilket hun lyste ham til Brudelejet, brændte ned paa hendes Fingre. Den serviske Sang lyder efter Bowring¹ omtrent saa:

Lange Bryn hos min Militza skygge
 over hendes milde Rosenkinder,
 Rosenkinder, og det hulde Aasyn.
 Trende Aar har jeg betragtet Möen,
 men jeg kunde ej de hulde Öjne
 faae at see og ikke Lilje-Panden.
 Til vor Landsby-Dands jeg förte Möen,
 hen til Dandsen förte jeg Militza,
 haabed da at see de hulde Öjne.

Möerne paa Grönsværfladen dandsed,
 pludselig blev Solens Skin fordunklet,
 ud af Skyerne foer stærke Lyugümt.
 Alle Pigerne saae op til Himlen,
 alle Pigerne — men ej Militza.
 Stille hun paa Græsset saae, og skjælved
 ej, som Pigerne, det skjaly, og hvisked:

„O Militza, du vor Legesöster!
 Er du fjantet eller overviis?
 siden du paa Græsset seer isteden
 for at see paa Himlen over os,
 og paa Skyerne, som staae i Flamme.”
 Men Militza svarede dem rolig:
 „Hverken overviis, ej heller fjantet
 er jeg, ikke Vila. Skyers Samler;
 jeg er kun en Mö, og skuer for mig.”

Vendernes Dands bestod, som Slavernes i Almindelighed, i overordentlig heftige Legemsbevægelser, i krigersk

1) Servian popular poetry, translated by Bowring.

Gang, stærke Gestikulationer, Fordrejelser af Legemet og Løften og Svingen af Dandserinderne.

Alle Skribenter ere enige i at tillægge dem en overordentlig Gjæstfrihed; efter Biskop Ottos Vidnesbyrd forsikres endog, at Manden, naar han gik ud, ikke lukkede sit Huus, men lod Spiser sætte paa Bordet, og tildækkede dem, forat de kunde være gode, hvis der kom Gjæster medens han var ude. Denne Gjæstfrihed befordrede Handel og fredelige Kunster, og den gjensidige Meddelelse og Velgjörenhed hindrede Betleri og Tyveri; Betlere og Tyve, forsikres der, fandtes ikke iblandt dem. Den gjensidige Tiltro fordrede ingen edelig Bekræftelse; at sværge og at sværge falsk ansaae de for lige syndigt.

I Afholdenhed og Kyskhed lignede de Nordboen; Flerkoneriet var almindeligt, men Ægteskabsbrud straffedes med Döden. Konen kjøbtes eller rövedes, som hos Nordboen; men hun betragtedes i langt højere Grad, end hos ham, som Gøds. Hun behandledes som Trælkvinde, og maatte som saadan forrette det sværeste Arbejde; havde Manden en Seng, saa maatte Konen ligge udenfor denne paa Gulvet. Ligesom Mand og Fader hos Morlakkerne ikke tale om Kone og Datter uden med Tillægget: med Forlov at sige (*da prostitute, moia xena*, med Forlov at sige, min Kone), saaledes berettes det selvsamme om de gamle Vender. Som andet Gøds maatte Konen følge sin Mand i den anden Verden; ved Mandens Död overlod man hende derfor Valget, enten hun vilde aflive sig selv ved hans Begravelse, eller lade sig dræbe paa Baalet¹. Döde hun ej med Manden, da var hun til Skjændsel hele sit følgende Liv. Denne grusomme Skik, som vidner om Vendernes asiatiske Oprindelse, ophörte i Polen först i det tiende, i Rusland först i det ellefte Aarhundrede.

1) *Insuper et Finedi, quod est fidelissimum genus hominum, hunc habet morem, ut mulier, viro mortuo, se in rogo cremati pariter arsura præcipitet.* Epist. Bonifacii Archiepisc. Maguntini ad Ethelbaldum regem Merciorum (Bibl. max. Patrum, T. 13, S. 76).

Mandens Liv havde Værd i sig selv, Kvindens intet; det er derfor troligt, at Moderen ikke tog i Betænkning at dræbe sine Døtre strax ved Fødselen, naar de bleve for mange, medens Sønnerne derimod sædvanlig bleve skaanede. Men utrolige ere de enkelte Fortællinger, som haves om, at Börnene dræbte deres gamle Forældre, naar de ikke længer kunde arbejde; Krantz siger endog, at de begrove dem levende; dette Træk maa enten henføres til den allerældste Tid, eller og en saadan Handling, som den Krantz anfører som forefalden i Aaret 1310, maa have været frembragt af den højeste Nød.

Som Krigeré gave de ældste Vender ringe Beviser paa Tapperhed, ja man vil endog have fundet hele Folkeslag iblandt dem, som afskyede Krig. Naar Krigerskhed udviklede sig hos dem, saa skete det af Nødvendighed. Den bestod derfor ikke, som hos Nordboerne i Almindelighed, i Tapperhed, udsprungen af Æresfølelse, men Hensigten var kun Selvforsvar eller Lyst til Bytte, og de sædvanlige Vaaben vare Bagheld og hemmeligt Overfald om Natten. Herved bleve Vendernes Krige, som de overalt skildres os, til Röverkrige. Da Venderne ved Östersöen havde lært Söfarten af Normannerne, som besøgte deres Kyster, bleve de til de umætteligste Korsarer; de tilsidesatte Agerdyrkning og levede af Byttet, som gjordes paa Havet. Disse Rövertoge fordærvede deres Karakter; de bleve mistroiske, rovsyge, hævnjerrige, mordlystne. I denne Henseende lignede de de nordiske egentlige Vikinger, som ikke ejede andet, end deres Skibe, og hvad de med dem og Vaabenmagt kunde erhverve, men som den ædelbaarne Nordbo derfor ansaae det for en Ære og Fortjeneste at bekjæmpe og ödelægge. Hos Venderne blev ogsaa, som hos Nordboerne, Byttet nedgravet; ja Rovsygen var saa stor, at selv Visheden om at de ej kunde beholde Byttet, ikke afholdt dem fra at bemægtige sig det; Saxe fortæller et Exempel herpaa: ved Roskilde trak Venderne midt paa Flugten Skindet af de rövede Faar; de kunde dog i det

mindste besidde det saa længe indtil Fjenden naaede dem og fratog dem det. Overvundne fandt de sig i den skrækkeligste Undertrykkelse, og lode de grusomste Pinsler med Standhaftighed, som den vilde Indianer; som Sejerherrer behandlede de de Værgeløse med det frygteligste Raseri. De skalperede de faldne Fjender; de bandt Fangerne til en Pæl, trak dem Indvoldene ud af Livet, og snoede dem om denne. Først naar Mordlysten havde sat sig, vendte den oprindelige Godmodighed tilbage, og de da overblevne Fjender bleve behandlede med Mildhed.

Disse Træk udviklede sig hos Folket, de vare dem ikke naturlige. Oprindelig vare de godgjørende, gjæstfri, ydmyge og lydige, Fjender af Plyndring; de elskede Agerdyrkning og Kvægavl, dreve Handel ved Søen og Bjergværkerne i Bjergegnene, bearbejdede Metallerne, vævede Lærred, bryggede Mjöd, plantede Frugttræer, og sang. Hine Træk vilde derfor næppe have udviklet sig, naar de havde faaet Lov til at leve og nyde Livet i Fred. Men fra Karl den Store af indtil deres Undertvingelse hjemsögtes de af uforsonlige Fjender, Franker og Sakser, som faldt ind i deres Lænde, rövede deres Rigdomme, gjorde dem selv til Trælle, eller udryddede dem ganske i hele Landskaber, og paatvang dem en fremmed Religion. Deres Kamp blev saaledes til en Kamp for Arne, Liv og Guder; Hævnen og Listen vaagnede; jo svagere de vare, desto grusommere maatte de blive; jo mere de elskede et roligt Liv, desto mere maatte de geraade i Raseri, naar det forstyrredes, og havde de först engang faaet Smag paa kosteligt Bytte, saa var der ingen Grændse mere for Gjerigheden¹.

4. Vendernes Gudelære bestaaer, saavidt man kjender den, kun i Brudstykker. Folket har ikke efterladt nogen

1) Allgemeine Welthistorie, 51 Th. S. 221 fgg. Anton Erste Linien eines Versuches über der alten Slaven Ursprung etc. 1 Th. S. 30 fgg. jf. 2 Th. S. 48 fgg. Schreiter Beiträge zur Gesch. der alten Wenden. Dobrowsky Slavia. Suhn om Slavernes Herkomst og ældste Sæde i hans Saml. Skr. 10de D. s. fl.

sammenhængende Fremstilling eller noget profeterende Digt som Nordboernes *Völuspá*, hvoraf man kunde uddrage deres Forestillinger om Verdens Skabelse og Undergang og om det Guddommeliges Forhold til det Menneskelige. Det hvorpaa vi kunne grunde nogle Slutninger, er kun sautidige Historieskriveres Beretninger og enkelte hist og her fundne Gudebilleder; men nogen klar Sammenhæng imellem deres Gudebilleder, samt de ved dem udtrykte Ideer og andre Folks har endnu ingen fremstillet; Stoffet dertil synes ogsaa næsten ganske at mangle. Naar vi da vove at meddele nogle Bemærkninger om Vendernes Gudelære i Almindelighed og dens Forhold til Nordboernes, saa maa vi især for de sidste bede om Overbærenhed, da de staae næsten ene og afsondrede, og kunne ikke stötte sig paa nogen højere Autoritet, end den Sandsynlighed, af hvilken de selv monne bære Præg.

Man vil i Almindelighed om Vendernes Gudelære kunne bemærke, at den bærer samme raa Præg, som alle gamle Folks, hos hvilke Kunsterne enten ikke ere til eller i det mindste ikke have naaet en saadan Højde, at de og Gudelæren gjensidigen kunne tjene til at forhøje hinanden. Nogen Lighed med Nordboernes vil man ogsaa gjenkjende, hvilken kan forklares enten af en tidlig Blauding af begge Folk, eller deraf at begges Gudelære har haft en fælles Kilde; men i det Hele taget bærer Vendernes Religion et endnu mere saudseligt Præg, end Nordboernes, hvilket ogsaa ligefrem følger af Folkets Karakter.

Venderne antog, ligesom alle Hedninger, ogsaa Nordboerne, eet højeste Væsen, den Uuævelige. Ideen ligger for dybt i Menneskets Sjæl til at den nogensteds ganske kunde udslettes; men den fremtræder mere eller mindre klar. Hvor mange forskellige Skikkelser de end giver deres Guder, siger Helmold¹, og hvormeget de end tilægge dem Marker og Skove, Glæder og Sorger, saa nægte de ikke dermed een Gud i Himlen, som hersker over de

1) Lib. 1, cap. 83.

andre, og som uindskrænket bestyrer de himmelske Ting. Men de andre Guder, som drage Omsorg for de forskjellige verdslige Ting, ere oprundne fra ham, og enhver af dem ansees for saa meget ypperligere, som han kommer nærmere til hiin Gudernes Gud. Dette højeste Væsen har vel ingensinde været synlig fremstillet, ligesom vi hos Nordboen heller ikke en Gang finder det navngivet, uden forsaavidt Odin ogsaa benævnes Alfader. Det er dette Væsen, som hos saa mange Folk fremtræder som den dunkle Skjæbne, der svæver over alt, ophöjet over alle Forandringer, og styrende dem alle; hos andre derimod, som den Almægtige, der overlever Guder og Verden og dömmet alt¹. Besynderligt maa det vel synes, at Mythologerne söge denne Unævneliges Billede blandt de bekjendte vendiske Gudebilleder, og ansee ham forestillet ved Triglaw eller Trigla (den med tre Hoveder), thi under denne synlige Form, der rimeligviis svarer til Hinduernes Trimurti, indtræder allerede Personificationen af de tre guddommelige Virksomheder, der som Form ogsaa gaae over i Forstandens eller det Begribeliges Gebeet, medens derimod den Unævnelige (han, som man ej tör nævne²) intet andet udtrykker end hvad vi kalde den Ubegribelige.

Gaae vi fra denne over alle Naturens Omskiftelser Ophöjede over til de menneskelige Forestillinger om det Guddommelige, forsaavidt det aabenbarer sig i Naturen (Mennesket selv indbefattet i denne), saa fremtræder her det Onde og det Gode, det Fortærende og det Oplivende, det Fordærvelige og det Velgjørende. Begge disse Principer vise sig ogsaa tydelig i Vendernes Gudelære, endskjönt det vel er overdrevent, med ganske skarpe Grændser at skjelne imellem Vendernes onde og gode Gu-

1) Þá kemr hinn ríki
at regin-dómi
öflugr ofan,
sá er öllu ráðr.

Völuspá, Str. 65.

2) Þá kemr annarr
enn mátkari,
þó þori ek eigi
þann at nefna.

Hyndluljóð, Str. 41.

der (Helmold¹ modsætter ogsaa egentlig kun den gode og den onde Gud) mere end imellem Nordboernes. Det Gode og Onde er forenet i Naturen og i Mennesket, derfor ogsaa i Menneskets Forestillinger, men snart er det ene, snart det andet mere fremtrædende. Ilden er baade velgjørende og ødelæggende; den brænder, som en stille Lue paa den fredelige Arne, Haandværker og Kunster spire ved dens milde Varme, og Stæder fremblomstre, men den er ogsaa et vildt fortærende Dyr, en rivende Fenrisulv, der aabner sit umættelige Gab og sluger i eet Öieblik Aarhundreders Frenbringelser. Den blide, oplivende Morgensol aabner Menneskets Öje til Klarhed og Henrykkelse, men den brændende Middagssol slapper hans Kræfter, og kaster ham i Armene paa den dösiges Slummer; det er den samme Sol, Vaarsolen, der lader spire, Sommersolen, der lader gjære, Höstsolen, der lader modne, den samme, som bruner Axet og svier det af. Naar Mennesket opfattede disse eller lignende Aarsager med deres Virkninger, og forbandt dem i et Billede med sine Attributter, saa ligger i disse ofte en Doppelthed, som i selve de Ting, hvis blotte Symboler de ere.

Helmold siger, at Venderne dyrkede den onde Gud under Navnet *Zcerneboch*, d. e. den sorte Gud; at Helmold ogsaa tillægger ham Navnet Diabol, Djævel, maa uden Tvivl tilskrives kristelige Forestillinger². Han kaldes ogsaa *Czart*, og dyrkedes med blodige Ofre blandt andre Steder i Rhetra. Hans Billede skal have været efter nogle en Mand med Haanden fuld af Ild, efter andre en Löve (Ulv?). Tillægsordet *czarny* er det samme som gl. t. *swarz*; *bog* betyder Gud³. Aabenbar er altsaa Navnet Czernybog det samme som Nordboernes *Surtr* (Svartr, den sorte), der ligeledes for dem var den højeste fjendtlige Gud, eller den fortærende himmelske Ild. Dette

1) Lib. 1 cap. 52. — 2) Helmold, lib. 1 cap. 52. — 3) Anton, 1 Th. S. 40. 2 Th. S. 51. Kayssarows slawische Mythologie. Ingemanns Grundtræk til en nordslavisk Gudelære.

forklarer maaskee mere end alt andet, hvad Vændernes Czernebog oprindelig har været.

Som Modsætning af forrige ansees *Belbog* eller *Bjelbog*, den lyse eller hvide Gud, af *bily*, *bjaly*, hvid. Han dyrkedes i den ældste Tid hverken ved Billede, Tempel eller Offer¹. Denne Guddom svarer, synes mig, ligesaa tydelig til Nordboernes *Baldr*, den lyse eller hvide, d. e. det rene, velsignende Himmellys, den lyse Dag om man vil, der strider med Mørket (Hödr) og overvindes af dette, men födes paa ny². Den hvide Urt, Baldersbraa, der var helliget denne Gud, viser ikke blot Guddommens, men selve Navnets Betydning.

Bjelbog menes at have været den samme, som *Svantervit* eller *Zvantevith*, der dyrkedes af hele den slaviske Stamme, men især af Rügenere, og holdtes for den överste og bedste af alle de skabte Guder. At han skulde være den kristne Helgen Sanctus Vitus, og skyldte denne sit Navn og sin Dyrkelse, som Helmold og Saxe anföre, er aabenbar en Misforstaaelse³. Navnet forklares: det hellige Lys, den hellige Förer, den hellige Hævner⁴ efter den forskjellige Betydning man tillægger Ordet *vit*; men man er enig i, at Navnets Begyndelse kommer af *swety*, *swaty*, *swanta*, hellig. Saxe⁵ beskriver hans Tempel og Billedstötte i Byen Arkona paa Rügen. Midt i Byen stod hans Tempel af Træ, omgivet af to Indhegninger. Billedet havde fire Halse og ligesaa mange Hoveder, som vendte til fire Sider (udtryktes maaskee derved Solen, som skuer overalt?). I den höjre Haand havde det et Horn, som Præsten paa et af Aarets Hovedfester fyldte med Viin, for

1) Nysanfärte Skrifter. At han senere fremstilledes med et blodigt Ansigt, som var bedækket med Fluor, betvivles vel med Rette. Dobrowsky Slavin, S. 403-404. — 2) De vendske Guddomme maatte af Aserne betragtes som fjendtlige: Surtr var Asernes Fjende. Jeg nævner derfor i Forbigaaende den ellers dunkle og ubekjendte Belh, som Frey strider med og overvinder (Völuspá, Str. 54. Snorra-Edda, S. 41), da det mulig kan oplyses, at denne Belh er den samme som Bjelbog opfattet under en fjendtlig Form. — 3) Helmold, lib. I. cap. 52. 6. Saxe, lib. 14. S. 321 — 4) Antou, I Th. S. 44. Dobrowsky, S. 414. Ingemann, S. 8. — 5) Saxe, lib. 14, S. 319.

deraf at forudsige det tilkommende Aars Frugtbarhed. Billedet var omgjordet med et Sværd. Ved Höstfesten gik Præsten Dagen för den egentlige Festdag ind i Templet, hvor ingen anden maatte komme, för at feje og rensé alt; endog Præsten torde ikke drage sin Aande i Templet selv, men maatte hver Gang dette var nödvendigt begive sig til Dören. Paa Festdagen samledes Folket udenfor Templet; Præsten betragtede Vinen i Hornet, og naar han ikke fandt den formindsket, bebudede han et frugtbart Aar. Derpaa hældte han Vinen ud som Offer för Guden, og fyldte Hornet paa ny; drak det ud under Bönner om Sejer og Velsignelse, og fyldte det atter og satte det i Haanden paa Billedet. Ligeledes ofredes en Homningkage, saa stor og bred, som et Menneskes Höjde; Præsten stillede den imellem sig og Folket, og spurgte om de kunde see den? Svarede de Ja, saa önskede han, at de ikke maatte see den om et Aar; dermed önskede han hverken sin eller Folkets Död, men en tilkommende rig Höst. Resten af Dagen tilbragdes med Gjästebud. Til Templet betaltes en Kopskat (eller Næseskat, lig den Odin indförte i Upsal), samt tredie Delen af det Bytte, der erhvævedes ved at paakalde Guden. Desuden holdtes trehundrede Ryttere til Gudens Tjeneste. Hans egen hvide hellige Hest maatte kun Præsten före eller ride; at Guden selv red den, troede man, da Præsten ofte fremviste den om Morgenen fuld af Skum, som om den havde löbet en lang Vej. Naar et Krigstog skulde foretages til Lands eller Vands, opstilledes udenfor Templet sex Spyd, to og to sammen, hvert Par stillet overkors med Jernet i Jorden; den fuldt opsadde Hest förtes derpaa frem af Præsten, som ledte den hen til Spydene og lod den springe over dem; löftede Hesten den höjre Fod först, da var det et godt Varsel för Krigens Udfald; men satte den kun en eneste Gang den venstre först over, da blev der intet af Toget.

Ordet *wit*, som man har forklaret saa forskjellig, anseer Dobrowsky¹ for Stamordet til *witez*, Sejerherre; det er da beslægtet med *woda*, Anfører; og man har vel ikke uden Grund sammenlignet det med Saxernes *Wodan* og Nordboernes *Óðinn*. At det har haft en saadan almindelig Betydning synes ligefrem at følge af Gudenavnene *Rugiævith* og *Porevith* hos Saxe², som dyrkedes i Byen Carenz paa Rügen. Den førstes Billede var af Egetræ, saa højt, at Biskop Absalon, om han end stod paa Tærne, næppe med sin Haandöxe kunde naae til dets Hage; det havde syv Ansigter, som alle samledes i een Isse; ligesaa mange Sværd, hvert i sin Skede, ved Siden, det ottende draget i den højre Haand. Porevits Billede havde fem Ansigter og var ubevæbnet. Som forskjellig fra disse nævner Saxe dernæst ogsaa *Porenut*³, som forestilledes med fire Ansigter, og et femte paa Brystet; paa Panden af det sidste lagde han sin højre og paa Hagen sin venstre Haand.

Paa en lignende Maade maa vel Navnet *Radegast* eller *R. degast* forklares, hvilket man ellers har anseet for uforklarligt. Adam fra Bremen har allerede angivet det: *Idolum Redigast*, siger han, *forte nomen habet a metropoli Rethra, quasi spiritus Rethrorum* (af *gost*, Aand). Men da er Navnet, som man seer, saxisk og senere, og Guden maa have haft et ældre vendisk Navn, hvilket man ogsaa angiver, nemlig *Roswodiz*, men forklarer paa forskjellig Maade⁴. Han afbildedes med en Fugl paa Hovedet og en Hellebard i Haanden; og var, mener man, Styrkens og Ærens Gud. Han dyrkedes, efter Helmold⁵, hos Obotriterne, og havde et Hovedtempel i Rhetra, med et Billede af Guld.

1) S. 412. — 2) Lib. 14, S. 327. — 3) Der altsaa, som Dobrowsky mener, ikke kan ansees for en Læsefejl for Porevit. Derimod fortjener det en nøjere Undersøgelse, om Navnet Porenut, som det nu skrives hos Saxe, kan være Russers, Preussers og Letters Tordengud Percunust eller Perun. — 4) Ingermann, S. 11-12. — 5) Lib. I, cap. 52. 2.

Siva nævner Helmold¹ som Polabernes Gudinde; hun dyrkedes imidlertid af alle Vender og af flere slaviske Folk; det er Polakkernes *Zywie*, der udtales som *Sive*. Et Hovedtempel skal hun have haft i Ratzeborg. Hun var Livets (Frugtbarhedens, Kjærlighedens) Gudinde, og afbildedes som en *Mö*, der ikke havde anden Bedækning, end sit lange Haar, der naaede hende til Knæerne; i den højre Haand havde hun et Æble, i den venstre en *Viindrue*. Kan der vel da være Tvivl om, at det er af denne Gudinde Nordboerne have dannet deels deres *Sif* med det skjønne Haar, deels deres *Idun* med de foryngende Æbler. Ingemann har gjort samme Bemærkning. Hun er en Forening af Styrke og Ungdom; Nordboerne afsondrede disse Forestillinger, og gav gamle Thor Styrken, men alle de øvrige Guder den evige Ungdom.

Retfærdighedens Gud *Prove* dyrkedes i Oldenburg i Wagrien i en Lund, og havde, efter Helmold, intet Billede. Han fortæller, hvorledes han selv tilligemed Biskop Gerold kom til en Lund² af hellige Ege, hvor *Prove* blev dyrket; den var omgivet med et Hegn, hvorpaa der vare to Porte. Her plejede Folket med Præsten (*Mike*) og Kongen at samle sig forat holde Ting; men kun Præsten, eller de, som vilde ofre, maatte betræde Lunden, samt de, som vare i Dödsfare, hvilke her fandt et Fristed³. Andre anføre forskjellige Billeder med forskjellige Attributter, blandt hvilke det mest karakteristiske er *Prövejernet* (det gloende Plovjern, vomer *ignitus*). Navnet er efter nogle beslægtet med vort *Pröve*, efter andre derimod med polsk *prawa*, Ret, beslægtet med vort *brav*⁴. Man tvivler om, om denne Guddom virkelig er af slavisk Oprindelse.

1) Lib. 1, cap. 52. — 2) Man troer, at denne Lund har ligget ved Havet bag Landsbyen Putlofs paa et Sted, som nu kaldes Wienbergen. See i Dankwerths Landesbeschr. Schl. u. Holst. Kortet over Wagrien. — 3) Helmold, lib. 1, c. 52. 69, 83. — 4) Navnet *Prono* derimod er efter al Sandsynlighed en Læsefejl; Landsbyen Prowenaw i Wagrien, hvor Gudens Billede stod, angiver bestemt nok den rette Form af Ordet.

Endelig nævner Helmold *Podaga* som en Guddom, der dyrkedes i Plön; hos andre vendiske Stammer kaldtes han ogsaa Pogwist. Han menes at have raadet for Vejrlig og frugtbart Aar. Efter Dobrowsky er Pochwist Guden for slet, og Pogoda for godt Vejrlig.

Den forhennævnte *Triglaw* forestilledes som en Kvinde med tre Hoveder (af *tri*, tre, og *glawa*, Hoved), med en Halvmaane i Haanden. Hun dyrkedes i Stettin og i Julin i Pommern. En sort Hest var helliget hende, og brugtes, ligesom Svantevits, til Orakel. Dobrowsky anser det imidlertid for vist, at Triglaw har været Epitheton for en trehovedet mandlig Gud. Dersom Attributtet sigter til Maanens Forandringer, saa har Guddommen ogsaa rimeligviis været mandlig.

Disse ere de vigtigste vendiske Guddomme, som man finder anførte hos de ældre Forfattere. Hele den vendiske Gudelære er endnu saa lidet behandlet med Kritik, at vi her, hvor vi blot ønske at meddele det vigtigste og paa-lideligste, maae forbigaae de övrige. Adskillige Gudenavne ere sikkert ogsaa antagne for saadanne uden at være det; Swetibor f. Ex., som man forklarer ved den hellige Skov, kan dog ikke, som Dobrowsky rigtig bemærker, være Navnet paa Guden selv, der dyrkedes i Skoven. Andre Guddomme, som man har antaget for vendiske, tilhøre ikke dette Folk; Crodo f. Ex. var saxisk. Flere Ligheder med de nordiske Guder, end de her antydede, have rimeligviis fundet Sted; *Zir* f. Ex. eller *Zirnitra* er maaskee Nordboernes *Tjyr*, og Drömmeguden *Marowit* synes aabenbar at være Nordboernes *Mara* (Spögelset Maren). Det fejler vel heller næppe, at det slaviske Navn paa Gud, *bog*, i nogle Dialekter, som Böhmsk, *bu*, og som i de ældste Tider synes især at have betegnet Solen eller Maanen¹, er det samme Ord, som Saxer *Bous* (Bo)², som Odin avlede med Rind, og som hævnede Balders Död.

1) Arndt über die Verwandtschaft der europ. Spr. S. 310. 2) Saxo, lib. 3, S. 46.

5. Vendernes ældste hellige Steder bestode, som næsten alle gamle Folks, i hellige Træer, Lunde og Kilder. De omgaves med en Indhegning, og Stedet kaldtes *chram* (hvilket dog nogle holde for et nyere Ord); det udtrykker det samme, som Nordboernes *ve*. En af de første Gjenstande for Dyrkelse var det enkelte Træ, en hellig Eg, eller Symbolet for samme, en oprejst Træstamme. Det var Billedet paa Naturens skabende Kraft, og derefter paa den hele Verdens Organisme. Dette maa man i det mindste formode var Betydningen af de enkelte Træer, som man finder dyrkede af Venderne. I Stettin var det en stor lövrig Eg, under hvilken der var en yndig Kilde; Almuen troede den besjælet af en mægtig Guddom, og ærede den höjt¹. I Oldenburg vare de hellige Ege omgivne af Templet². I Julin var det en Træstamme³. Föjer man hertil, at man i Stettin udforskede Skjæbnen ved at bringe sit Offer til et gammelt Nüddetræ og en Kilde udenfor Byen, hvor en under Træet boende Vogter modtog og gjengjældte det med Orakelsprog⁴, og at man hos Esterne finder en lignende Dyrkelse af en stor (vel deels formedelst Offerblodet, deels formedelst Offerilden) bestandig grøn Eg, hvis Stamme nedentil dannede tre Hovedrödder, og oventil udbredte sig i tætte Grene, samt at der ved Foden af dette Træ underholdtes af Præsten en Snog eller Slange, saa kan man vel ikke tvivle paa, at man her gjenfinder Saxernes *Irmensul*, Nordboernes *Yggdrasill* og de sidstes Mimer og Urdes Kilde, samt Slangen Nidhug og flere lignende Attributter.

Hos Venderne, som hos flere Folk ved Östersöen, vare uden Tvivl Gudebilleder eller lignende Symboler op-hængte eller paa anden Maade anbragte i det hellige Træ. Snart forvandlede dog ogsaa Gudernes Boliger til sær-egne Templer eller Kirker; et saadant kaldtes *kostel*. De vare, som vi allerede have seet, af Træ; Lævninger af

1) Vita S. Ottonis, anført i Allgem. Welthist. 51 Th. S. 248. — 2) Hel-möld, lib. 1, cap. 83. — 3) Allgem. Welthist. 52 Th. S. 46. — 4) Est. S. 52.

dem gives derfor ikke mere. Naar Byen, hvor Templet anlagdes, hvilket oftest var Tilfældet, laa ved Vand, saa omgaves Templet af dette, og kun en eneste Træbro førte dertil; denne maatte kun de, der vilde ofre eller hente Orakelsvar, betræde¹. Tænker man sig indenfor denne Bro Samlingen af Gudebilleder, og Guden ved Broen, som bevogtede Overgangen, saa har man en tydelig Forestilling om hvad Nordboerne mene med deres Heimdal, Bevogter af den hellige Bro, der førte fra Jorden (Midgaard) til Himlen (Asgaard). Indretningen af saadanne Gudeholiger paa Jorden, foranlediget ved naturlige Omstændigheder, overførtes, som ellers, tillige paa de himmelske Boliger, og Synet af Regnbuen i Skyen førte ligesaa naturlig til Forestillingen om en lignende Forbindelse imellem Himmel og Jord.

Ofrene til Guderne bestode i Oxer eller Faar; Præsten erholdt det bedste deraf; Resten fortæredes i fælles Gjæstebud af Folket. Der omtales ogsaa Menneskeofre af Kristne, hvis Blod Venderne troede var en Gammen for deres Guder²; i Meklenborg dræbtes en kristen Biskop, og hans Hoved blev ofret til Radegast³. Med Ofringen forbandtes Orakelsvar; hvorledes disse gaves ved Gudens hellige Hest, er allerede anført. En anden Maade at erfare Gudernes Villie var Lodkastning: hertil betjente man sig af to Stykker Træ, som paa den ene Side var farvet hvidt, paa den anden sort; de kastedes i Skjødets; den hvide Side gav Lykke, den sorte Ulykke⁴. Hertil svarer Nordboernes Skik at kaste Tærning eller Kviste i Skjød.

To eller tre Hovedfester omtales: Ditmar af Merseburg nævner festum Julcum eller Julefesten, som Obotriten og flere Folk höjtideligholdt i Februar; andre omtale en Foraarsfest, der holdtes ved Aarets Begyndelse i Marts, til Erindring om de Afdøde, af hvilken Fest der

1) Helmold, lib. 1, cap. 2. — 2) Sst. lib. 1, cap. 52. — 3) Sst. cap. 23. — 4) Saxo, lib. 11, S. 321.

endnu findes mange Lævninger hos de slaviske Folk¹. Hvorledes Høstfesten, efter Saxe, helligholdtes i Arkona, er forhen anført.

Da Krigen ogsaa betragtedes som en hellig Gjerning, saa havde Folket et til Guderne viet Banner. Saxe fortæller, at Rugierne ærede deres Stanitia, der udmærkede sig ved sin Størrelse og Farve, næsten ligesaa højt, som Guderne selv². Ordet er det slaviske *staniz* eller *stanice*, Hærfane eller Hærtegn³. Endnu mærkeligere for os Danske er den vendiske Zirnitra, et Metalbillede forestillende en Drage med Kvindehoveder og bevæbnede Menneskearme, hvilket sattes paa Fanestangen; dette Billede staaer nemlig endnu som den vendiske Lindorm i det danske Vaaben⁴.

Men ikke blot krigersk Færd, ogsaa Livets helligste Forbindelser vare religiøse. Ikke blot Forbindelsen imellem Mand og Kvinde maatte helliges ved Gudernes Velsignelse, ogsaa Venskabet imellem Mand og Mand, imellem Kvinde og Kvinde. En Lævning deraf finder man endnu hos Morlakkerne, som have en egen religiøs Velsignelsesformel før Venskab; de saaledes i Liv og Død Forbundne kaldes Probatini, Medbrødre⁵. Nordboernes Fostbroderlag, ligeledes indviet ved en højtidelig Ceremoni, hvorved de Forbundnes Blod forenedes i den fælles Moderjord, er en lignende Skik, som viser, hvorledes det religiøse Element udbredte sig igjennem alle Livets Grene, og gav dem alle Friskhed og Varme.

6. Ogsaa den politiske Forfatning udviklede sig af den religiøse. Præst, Dommer og Regent vare fra allerførst af forenede i een Person; da Dommer og Regent bleve en særegen Person, vedblev han ikke desmindre at være afhængig af hiin; det første Kongevalg bestemtes hos Røgerne af Overpræsten. Præsten talede med Guden, og

1) Anton, 1 Th. S. 69-78, 2 Th. S. 65-68. 116. — 2) Saxo, lib. 14, S. 322. — 3) Anton, 1 Th. S. 88-89. — 4) Allgem. Welthist. 51 Th. S. 265. Inge-
mann, S. 27-28. — 5) Dobrowsky Slavin, S. 108.

forkyndte hans Villie; Krig og Fred afgang af Guden, derfor ogsaa af hans Organ; kun Udförelsen var Kongens. I Templet var ogsaa det offentlige Skatkammer, hvis Indkomster ikke blot ydedes af Landets egne Börn; fremmede Kjöhmand ofrede en Deel af deres Varer dertil, for at faae Tilladelse til at handle; fremmede, kristne Fyrster sendte det Gaver. Ikke blot af Præsten, ogsaa af Folkets Ældste indskrænkedes Kongen; kun efter Overlæg med dem, kun efter deres fleerstemmige Kjendelse kunde han afsige Retsdomme. Kongens Stilling var overhovedet farlig; Folket gav ham Magten, Folket kunde ogsaa beröve ham Livet; Uaar, Ulykke tilskreves hans Vanskjæbne, og Gudernes Mishag maatte hæves ved hans Död, Lignende finde vi i Norden; de Svenske ofrede Domalde, og bestænkede Gudernes Altere med hans Blod, for at afværge den herskende Hungersnöd. Ved sit Valg modtog Kongen Hyldingen staaende paa en Steen, ligesom i Norden; han maatte fremtræde i ringe Dragt, og i en Bondes Haand aflægge Löftet om at ville beskytte Fædrenes Tro, Enkerne og de Faderløse, og at haandthæve Lov og Ret; hvø tænker ikke ogsaa herved paa den nordiske Skik, i Følge hvilken een af de mest anseete Bönder gav Kongen Kongenavn, en Ceremoni, som omtales ved næsten ethvert Kongevalg i Norge. Konger omtales saavel hos Rügen, som Wagrier og flere vendiske Folk, men ikke den hans Værdighed tillagte Tittel. Blandt de mange slaviske Benævnelser paa denne mærke vi kun Ordet Woiwoda (af *boj*, Krig), Anförelsen i Krigen, deels fordi denne Tittel forekommer temmelig ofte, deels fordi man i Slutningen deraf har meent at gjenfinde Odins Navn.

Nöden tvang til at vælge en Hersker, en Forsvarer i Krig; den nödte ogsaa til at anlægge Byer, der först og egentlig kun vare Fæstninger. Byerne bestode, som vi siden ved enkelte Stæder ville see, ikke af stærktbefolkede Pladser, men af en Samling af Træhuse, omgivne med en Jordvold; Templet med den mægtige Gud, som laa inden-

for denne, beskyttedes af den, men gav tillige efter Folkets Tro hele Pladsen sit vigtigste Værn. I Fredstider stode saadanne Fæstninger aabne, vare vel endog næsten ubeboede; i Krigstider spærredes Indgangen, og Gudens Bolig blev et almindeligt Tillflugtsted især for Krigerne, der saae Fjenden hærge Landet rundt om, men fra de sikre Mure ventede paa et gunstigt Öjeblik til Overfald og Hævn. For Værgelöse, for Kvinder og Börn anlagdes Tillflugtsteder i Skovene og i Sumpene, som næsten ikke vare til at opdage af den med Landet ubekjendte Fjende.

Enkelte Stæder hævdede sig imidlertid ved udbredt Handel til anseelige Byer. Vendernes Handel var vel, som ethvert mindre driftigt Folks, passiv, men deres Lands Beliggenhed langsmed Östersöen frembragde ikke desmindre en levende Vareomsætning. Det er især i denne Henseende at Togene til Venden og Erobringerne sammesteds maatte have en varig Indflydelse paa Norden; ved Venden dannedes Forbindelsen imellem Norden og Syd-europa. Tidlig droge Nordboerne for Sildefangstens Skyld over til Vindlands Kyster; de Varer, som de havde af-tvunget Havet saa godt som ligefor dets nærmeste Besid-deres Öjne, bragde de derpaa til Torvs i disses Kjöb-stæder; eller de rövede som Vikinger den ene Dag de Varer, som de den anden Dag solgte til Landsmænd af dem, fra hvem de vare tagne; for begge Slags tilbyttede de sig andre Kostbarheder, næsten hidtil ubekjendte, fra det fjerne Syden. Herved aabnedes efterhaanden en be-standig Førsel fra Thronhjem af til Slesvig, og derfra til Julin, Wolgast og flere vendiske Stæder. Fra Julin især handledes igjen paa Garderige, og Nordboerne fandt saaledes Vejen langsmed de vendiske Kyster hertil, og traadte derved i middelbar Forbindelse med Grækenland og Orienten. Venderne yndede Vellevenet og Pynt; de virksomme Franker imod Vesten benyttede deres Passivi-tet, hentede deres Varer, og bragte dem andre fra Syden. Derved traadte Nordboen fra en anden Side i Forbindelse

med Landene ved Donau, med Venedig, Konstantinopel og Alexandrien. Julin blev Middelpunktet for hele Handelen, og ansees for den daværende største Handelstad i det nordlige Europa; den beboedes af Vender, Saxer og Græker; paa dens Torve samledes de sjeldneste Varer fra Vesten og Østen¹, hvilket næsten alt blev et Bytte for Nordboen, der stormede og nedrev dens Mure, plyndrede dens Skatte, og førte dens Borgere med sig i Trældom.

Saavel Folkets Karakter, som Landets Beskaffenhed og den Maade, paa hvilken Stater her opstode, före os endnu til den Bemærkning, at Venderne, skjönt de havde Religion og Sæder tilfælles, ikke udgjorde noget stort anseeligt Rige, som kunde være i Stand til at gjøre en angribende Fjende nogen anseelig Modstand paa deres egne Kyster, eller til at fuldende nogen betydelig Erobring udenfor deres eget Land. Deres Historie danner derfor heller ikke noget sammenhængende Heelt. De bestode af enkelte Stammer, hver med sin Hövdingslægt, uden fælles Interesse, som uden fælles Maal. Efter disse almindelige Bemærkninger om Folket, hvilke man tildeels kan læse udførligere hos andre Forfattere, og ved hvis Opfatning vi især havde Vendernes Forhold til Nordboerne for Öje, maae vi derfor endnu, for at kunne give en klar Fremstilling af Togene til Venden, betragte de forskjellige Stammer og de enkelte Steder, som disse Toge fornemmelig berørte. Ogsaa ved denne Betragtning vil Hensigten især gaae ud paa at oplyse dem, som omtales i de nordiske Kilder.

ANDET AFSNIT.

VENDISKE STEDER.

VENDERNES Land (*Vindland*) indbefatter i den mest udstrakte Betydning den hele Landstrækning fra Holsten (*Holtsetaland* og *Saxland*) indtil Kurland og Garderige; d. e. den östlige Deel af nuværende Holsten, Meklen-

1) Adam. Brem. lib. 2, cap. 12-13.

borg, Pommern og det egentlige Preussen; i mere indskrænket Betydning derimod kun de Meklenborg-Pommer-ske Lande, hvorfra dog Venderne ogsaa udbredte sig imod Nord, saa at Grændsen omtrent bliver paa den ene Side Eideren, paa den anden Weichselen¹. Grændsen mod Syden var til forskjellige Tider forskjellig, eftersom Saxerne trængte frem i Vendernes Besiddelser. Disses Land havde nemlig en dobbelt Kamp at udholde; mod Vesten og Syden trængte de tilgrændsende Folk stedse dybere ind i Landet, og frareve Venderne den ene Stad efter den anden; mod Norden skyllede Havet over Kysterne, satte dem under Vand, gjorde dem i lang Tid ufrugtbare, og opslugte endelig af og til hele Strækninger. Som Grændser mod Saxerne angives imidlertid Svale, der kommer fra Egnen af Bornhöved, løber til Neumünster og falder i Stör, og derefter Elben². Den hele af Vender beboede Landstrækning kaldes af Saxe, som af flere Skribenter fra omtrent samme Tid, *Slavia*; dog nævner han ogsaa³ særskilt *Pomerania*, der havde sin egen Hertug.

Folket Vender (*Vindr*) indeeltes i Vester-Vender (*Vestrvindr*) og Östervender (*Austrvindr*)⁴, hvilke sidste ogsaa nævnes af Snorre, der fortæller, at Harald Haardraade blev sat til Landværnsmand imod Östervender og Læser⁵. Det af Folkenavnet dannede Tillægsord vendisk hedder paa

1) Schwarz Geogr. Norddeutschl. S. 15-16. *Omnis Slavorum regio, incipiens ab Egdora, qui est limes regni Danorum, extenditur inter mare Balticum et Albiam per longissimos tractus usque ad Zuerin.* Helmold, lib. 2, cap. 14. — 2) *Rivulus Suale, qui disterninat Saxones a Slavis.* Helmold, lib. 1, cap. 25. *Albia in occasum ruens primo impetu Boemos alluit cum Sorabis, medio cursu Slavos dirimit a Saxonibus.* Helmold, lib. 1. cap. 4. — 3) Lib. 14, S. 300. — 4) Knytl. Kap. 123. 128. — 5) Hkr. 3 D. S. 55. De her af Snorre nævnte Læser maae efter Sammenhængen være et Folk i Nærheden af Östervenderne. Man antager dem for at være de Lazii, Lecchi, Lezchi, Lesgi, der holdes for at være Stamfolket til Polakkerne, og engang boede ved det sorte Hav; det er ikke usandsynligt, at de have trukket sig højere op mod Östersöen, hvor man finder Provinzen Lissan ved Peenefloden i Fyrstendømmet Wolgast, og Provinzen Lösit (Loitz) i Forpommern, begge med ældgamle Stæder af samme Navn. (See Hkr. anf. St. Schlözers Nord. Gesch. S. 515. Schwarz Geogr. Norddeutschl, S. 255 fgg. 241 fgg.)

Oldnordisk *vindverskr.* Hos Saxe forekommer den samme Inddeling i *Sclavi orientales* og *Sclavi occidentales*¹. Grænsen imellem dem dannede Oderfloden, hvoraf Udtrykket *Slavia citra et ultra Odoram*².

2. Ved Betragtningen af de vigtigste Landstrækninger i Vendernes, især de vestliges Lande, som dem de Danskes Toge fornemmelig vedkomme, begynde vi fra Danmarks Grændser, og rykke efterhaanden frem fra Vesten mod Østen.

Strax naar vi gaae over Eideren, komme vi da ind i WAGRIEN eller Wagrernes Land. Her udbredte Venderne sig dels paa Fastlandet, dels paa Öen Femern, i det seneste paa den Tid, da Saxernes nægtige Rige svækkedes ved Frankernes Anfald under Karl den Store. Den naturlige Beliggenhed maatte foraarsage idelige Krige imellem begge Folk, og Saxernes Overgang til Kristendommen endnu mere forøge Hadet. I sin störste Udstrækning omfattede Wagrien den hele Strækning imellem Östersöen paa den ene Side, og Floderne Trave, Svale og Schwentin paa den anden, med Stæderne Lybek, Segeberg, Oldesloh, Plön, Lytkenborg og Oldenburg. En stor Deel af Landet var under deres Herredömmie enten begroet med Skov eller laa öde; ældre Stæder, Kasteller, Möller og andre Anlæg, som vidnede om, at Landet forhen havde været dyrket og stærkt befolket, ödelagdes efterhaanden af de indtrængende, hærgende Vender³.

Saa vel Lytkenborg (*Lutlinburg*, hos Saxe⁴ *Liutcha*) som Plön (*Plunum*) anföres af Helmold⁵; saa og Alberg (*mons Alberg*)⁶, senere bekjendt under Navnet Segeberg; men Vagrernes ældste og vigtigste Stad var Oldenburg. Som den yderste By mod Nord tjente den til Værn saavel mod Danske, som Saxer, og var Kongernes Sæde.

1) Saxo, lib. 14, S. 308. lib. 15, S. 377. — 2) Helmold, lib. 1, cap. 15. — 3) Helmold, lib. 1, cap. 12. *Zventina, limes Saxonæ*. Adam. Brem. lib. 2, cap. 9. — 4) Saxo, lib. 13, S. 231. — 5) Lib. 1, cap. 12 og cap. 25. — 6) Lib. 1, cap. 49.

Saxe¹ kalder denne By *urbs antiqua*, hvilket er en ligefrem Oversættelse af det vendiske Navn *Stargard*, og af samme Betydning, som det saxiske *Aldinburg*² eller *Oldenburg*, den gamle Borg. Den kaldes, siger Helmold³, af de Danske (*danice*) *Brandehuse*, hvilket da maa være det samme, som med nogen Forandring anföres af danske Forfattere; hos Saxe⁴ hedde nemlig Indbyggerne *Brammesii*; og i Knytlinga⁵ kaldes Stedet *Bramnes* eller *Brünes*. Forskjellen imellem disse Navne viser, at nogle maae være urigtig læste⁶. Enten maa man antage, at der istedenfor de nordiske Navne *Brammes*, *Bramnes* maa læses, efter Helmold, *Brandhús*, saa at Betydningen bliver *Brandenburg*, den store Stad eller Fæstning; eller ogsaa der i Navnet *Brünes* ligger Hentydning til et fremstaaende Næs, der bar samme Navn, som findes i Forstaden ved Kiel, *Brunswyk* (*Braunschweig*). Afgjörelsen heraf maa overlades til dem, som besidde en mere speciel Kundskab om denne Egn. Om Beliggenheden af Byen selv er der imidlertid ingen Tvivl; det er nuværende Oldenburg i Wagrien.

Ogsaa Öen Femern blev efterhaanden besat af Vender. Dens Navn er af slavisk Oprindelse; man udleder det nemlig af slavisk *ve*, i, og *morje*, Hav; det betyder da Landet i Havet, ligesom Pommern (af *po* og *morje*) Landet ved Havet⁷; ligeledes ere mange andre Stedsnavne paa denne Ö vendiske⁸. Et Forbjerg her omtales ogsaa af islandske Skribenter: Der fortælles nemlig, at Erik Jarl sejlede fra Gulland (*Gotland*) sönderpaa til Venden (*Vindland*), hvor han laa *fyrir Staurinum* eller, som det hedder i det til Bekræftelse anförte Vers, *at Stauri*, og derfra sejlede han atter til Danmark⁹. Der

1) Saxo, lib. 14, S. 342. — 2) *Wagri, eorum civitas Aldinburg maritima*. Adam. Brem. lib. 2, cap. 10. — 3) Helmold, lib. 2, cap. 13. — 4) Saxo, anf. St. — 5) Knytlinga, Kap. 124. — 6) Jf. Danckwerths Landesbeschr. v. Slesw. u. Holst. S. 211. — 7) Strodtmann Probe einer etymol. hist. Untersuchung über die Bedeutung der Ortsnamen im Herz. Schlesw. Flensburg 1833. S. 30, Anm. — 8) F. Ex. *villæ Sclavorum* i Kong Valdemars Jordebog (Langeb. Script. VII. S. 542.) — 9) Olafss. Tryggvas. i Fornmannas. II. Kap. 243.

kan ved dette Sted kun menes tvende Forbjerg i Vindland: enten det nordostlige Forbjerg paa Rügen, die Stubben-Cammer (eller Stubber-Cammin), i hvilket Navn Ordet Stubber af Nordboerne let kunde gjøres til Staur; eller ogsaa, og dette er vel formedelst Nærheden af Danmark det rimeligste, den sydtlige Spidse af Femern, der endnu hedder Staver, og lige nordenfor sig har et Stobernthorp, der har sit Navn af Forbjerget; i Kong Valdemars Jordebog¹ kaldes denne Landsby *Stobærthorp* eller *Stubperthorp*.

3. Gaae vi fra Wagrien over Trave, saa komme vi ind i OBOTRITERNES Land. Folket omtales allerede i Kong Alfreds Oversættelse af Orosius, kaldes der *Apdrede*, og sættes nordenfor Oldsaxerne. Det udgjorde en anseelig Stamme, der tidlig blev bekjendt ved sine Krige med Karl den Store, og tillige beherskede Vagrier og endnu andre mindre Stammer. De egentlige Obotritter boede fra Mundingen af Trave langsmed Grændserne af det Lauenborgske til Steckenitz's Indløb i Elben; mod Östen strakte de sig til Floden Warnow. Deres Hovedstad hed *Mikilenburg*, nuværende Landsby *Mechlenburg*, söndenfor Vismar, og efter dens gamle Navn Rereg kaldtes de ogsaa *Reregi*².

Mod Sydvest boede i det nuværende Lauenborgske indtil Floden Bille POLABERNE (po Laba, ved Elben). Deres Hovedstad var *Racisburg*³, Ratzeborg. Længer mod Sydost boede Smeldinger.

Foruden disse Steder ere endnu fölgende Byer og Fæstninger mærkelige i Obotriternes Land:

*Illoga. Ilone, Ilow*⁴ (eller, som man mener, ogsaa kaldet Ilinburg), nu et adeligt Gods ikke langt fra Nienburg i Amtet Bukow.

1) S. 541. 542. — 2) *Obotriti, qui altero nomine Reregi vocantur, et civitas eorum Magnopolis*. Adam. Brem. lib. 2, cap. 10. — 3) *Polabingi, quorum civitas Racisburg*. Adam. Brem. l. c. — 4) Helmold, lib. 1, cap. 57. Saxo, lib. 14. S. 317.

Zuerin, *Sverinum*¹, nuvær. Schwerin i Schweriner-Süen.

Nordenfor samme *Wissemer*, hos Islænderne *Vizmarhöfn*², nuv. Wismar. Herved kan tillige bemærkes *Provincia Pola*³, hvis Navn endnu er tilbage i Öen og Amtet Poel.

Rostock, hos Islænderne *Rauðstokk*⁴, nuv. Rostock, og rimeligviis dens Altstadt.

Beliggenheden af disse Steder leder igjen til at bestemme det mere uvisse *Dobin*. Det nævnes tilligemed Howe, Mikilenburg og *Zuerin*⁵, og kaldes hos Islænderne *Dubin* eller *Dubbin*⁶. For at komme hertil landede de Danske ved Vizmarhöfn; det er da rimeligt at söge det i Nærheden af denne Egn. Det maa fremdeles have ligget i Nærheden af en Ö Lips, thi i Kejser Otto den Fjerdes *Confirmatio privilegii dati ab Henrico duce Saxonie episcopatu Sverinensi* anföres: *prope Zwerin duas villas Rampe et Lizchowe, quæ alta villa dicitur, insulam Zwerin adjacentem usque ad rivulum et aliam insulam prope Dobin, quæ Lipiz dicitur*⁷. Her nævnes Dobin som et bekjendt Sted, for at bestemme Beliggenheden af Öen Lipiz; men da vi kjende denne, kunne vi omvendt benytte Öen til at bestemme Byen. Der findes en Ö Lieps nordvest for Vismar; man kunde altsaa söge Dobin et Steds imellem denne By og Schwerin, men da Navnet ikke her gjenfindes, saa maa man formode, at der ved Öen Lipiz sigtes til Byen Lübz eller Lübitz, og at Dobinum er den norden derfor liggende Landsby Dubin, ikke langt fra Klosteret Dobbartin i Amtet Goldberg; Suhm har ogsaa gjættet paa et andet, endnu sydligere Sted af samme Navn, nemlig Dobin ved Krakower-Süen, men at dette kan være det Sted, som de danske Toge gjældte, benægter Rudloff, som det synes med Grund, aldeles⁸.

1) Anf. Steder. — 2) Knytl. Kap. 108. — 3) Saxo, lib. 14, S. 292. —

4) Knytl. Kap. 108. — 5) Helmold, lib. 1, cap. 87. Saxo, lib. 14, S. 254. —

6) Knytl. Kap. 108. — 7) Westphalen Monum. T. 4, S. 899. — 8) Suhms Danm. Hist. 7 D. S. 62. 6 D. S. 18. Rudloffs Mechlénb. Gesch. 1 Th. S. 110. 152.

Sündenfor Rostock, imellem Bützow og Schwan, i Nærheden af Landsbyen Wick, der hvor Floden Nebel falder i Warnow, laa den vendiske Fyrste Niklots Borg *Werle* eller *Wurle* (*Urle*)¹. Det er historisk bekjendt, at Niklot faldt, da han gjorde et Udfald fra denne sin Borg imod de Danske, og Sammenhængen af den historiske Fortælling derom viser, at denne Borg maa være det i Knytlinga omtalte *Urk*², hvilket Navn da maa være fremkommet ved en Læsefejl istedenfor *Urle*. Om Stedsnavnene i Knytlinga kan overhovedet bemærkes, at deres rette Form ofte kun ved Gisning kan udfindes; man har ikke ved Udgaven kunnet benytte nogen Pergaments-Codex, og Afskriverfejl kunde saaledes let indsnige sig især i Navne paa Steder, som Afskriveren ikke kjendte til³. Paa nogle Steder har dette, som det følgende ydermere vil oplyse, aabenbar været Tilfældet. Efter Helmold faldt Niklot, da han drog ud fra Wurle, og han fortæller Omstændigheder om hans afhuggede Hoved, der bragtes til Lejren, lig det Knytlinga fortæller som forefaldet ved Mjyklats Borg Urk. Man kan næppe betragte disse Steder nogenlunde i deres Sammenhæng, uden at overtyses om, at ligesom Knytlingas Mjúklátr maa læses Njúklátr og da er det samme som Nyklot, saaledes er ogsaa den i Knytlinga nævnte Borg Urk det samme, som denne Nyklots Borg Urle; intet er heller simplere, end at *le* kunde læses som *k* i et gammelt Haandskrift af en, der ikke vidste hvad der skulde staae. Langebek⁴ har gjættet paa, at Knytlingas Urk maaskee er Byen og Provinsen Uera, Uckermark i Pommern, men efter den historiske Sammenhæng kan dette ikke være Tilfældet.

4. Vi ere maaskee ved Anförelsen af nogle af de foregaaende Steder kommet ind i endnu en vendisk Stammes Gebcet, thi östenfor Obotriterne træffe vi omkring

1) *Wurle, situm juxta flumen Warnou prope terram Kicine*. Helmold, lib. 1, cap. 87. — 2) Knytl. Kap. 119. — 3) See ogsaa Fortalen til Dana-sögur, S. 8 fgg. — 4) Scriptor. rer. Dan. T. 4. S. 218. Aum. a.

ved Floden Warnow de efter den kaldte WARNER, hos Helmold *Varnavi*, eller Variner, Heruler, Werler.

Floden Warnow hedder hos de nordiske Skribenter *Gudacra amnis* eller *Guðakrsá*¹; det er Flodens vendiske Navn. Schwarz mener, den kaldtes saa efter en Afgud Goderack, saa at det egentlige Navn skulde være Goderackaa²; Afguden lade vi staae ved sit Værd, men at det sidstanföerte Navn er det rette, viser den nysanföerte Schwe-rinske Dotation, hvor der blandt flere *villas in Ylowe* nævnes en ved Navn *Goderac*, som rimeligviis kan have givet Floden Navn. Nordboerne gjorde dette Navn til *Guðakr* (Gudager); et Sted i Norge hedder iblandt andre saaledes, og det hele Navn fik derved for dem Betydning. Saxe beskriver denne Flods Indløb som saa dyndfuldt (*vadosus aditus*), at kun eet Skib kunde sejle ind ad Gangen; han omtaler ogsaa en *Sö* (*lacus*), som efter Sammenhængen er der Breitling ved Warnemünde.

5. Östenfor Varnerne komme vi til den store vendiske Stamme, som er bekjendt under Navnet WILZER eller LUTITIER, LEUTICIER³; de kaldte sig selv WELAT-ABER, og deeldes atter i fire mindre Stammer, nemlig TOLLENSER, RHEDARIER, KISSINER og CIRCIPANER. Alle disse Stammer boede imellem Floden Warnow eller Godackrsaa, som vi nys have betragtet, og Oderen, som vi snart skulle betragte.

Förend vi gaee over til de enkelte Stammer og Ste-der, maae vi kaste et Blik paa det almindelige Folkenavn. Vilzerne ere de *Vylte*, som Alfred omtaler i sin Over-sættelse af Orosius, og rimeligviis findes Navnet ogsaa i den Kæmpe *Vasce*, som Teutonerne kalde *Wilze*, hvilken Saxe lader sin Stärkodder overvinde⁴. Ogsaa dette Folks

1) Saxo, lib. 14, S. 295. Knytl. Kap. 119. — 2) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 52. — 3) *Leuticii, qui alio nomine Wilzi dicuntur*. Adam. Brem. lib. 2, cap. 12. *Welatabi, qui et Wilzi dicuntur*. Id. de situ Daniæ. 4) Saxo, lib. 6, S. 105.

andet Navn *Lentitii* forekommer hos Saxe, kun at der hos ham ved en Læsefejl staaer *Lentitii*. Kranz har samme Fejl. I Schousböls danske Oversættelse af Saxe er dette Folkenavn endog blevet til Stedsnavnet Lenzen, som ligger langt borte ved Elben. Der fandtes intet slavisk Folk med Navnet *Lentitii* i Pommern, og at det Folk, Saxe mente, maa søges her, viser hans Sammenstilling af *Rugiana littora ac Lentitii anfractus*¹. Schwarz har ogsaa allerede bemærket, at den rette Læsemaade er *Leutitii*, og mener, at derved nærmest maa forstaaes den Stamme, som boede omkring ved nuværende Loitz (Lö-sitz) ved Peenefloden, og at Udtrykket *anfractus* passende kunde anvendes paa Egnen omkring Ryckfloden, Wyckerbødden og Cisefloden².

Der findes nemlig flere større og mindre Floder i dette Land, af hvilke vi, til Oplysning af det Følgende, maae bemærke:

Floden PEENE, hos Saxe *Penus fluvius*³. Den udspringer inde i det Mecklenborgske, bøjer sig derpaa mod Norden, og tager sin Retning mod Östen forbi Demmin, Loitz, Anklam, og falder ud i en bred Ström, Peene Strom, som drejer sig mod Nord og sætter das kleine Haff i Forbindelse med Östersöen; omtrent ved Wolgast fører den Navnet Peenemünde.

Fra Syden kommer Bifloden TOLLENSÉ, som falder i Peene noget söndenfor Demmin. Fra Norden kommer Bifloden TREBEL, som mod Vesten löber paa Grændsen af Pommern, og forbinder sig med Peene noget nordenfor Tollense.

Fra Trebel gaaer atter mod Östen DER RÜCKFLUSS eller DER RYCKGRABEN, som löber forbi Greifswalde. Alle nordiske Beretninger om de Danskes Toge til denne Egn forudsætte, at disse Vande for den Tids Skibe maae

1) Saxo, lib. 14, S. 329. — 2) Schwarz Diplom. Gesch. S. 679-680. Anm. jf. Suhms Daam. Hist. 3 D. S. 85. Anm. — 3) Saxo, lib. 14, S. 308.

have været sejlbare, og dette bekræftes af fremmede Kilder; Ryckfloden ved Greifswalde var nemlig den Gang bredere, end nu, og man vidste ikke nogen Forskjel paa der Ryckflufs og der Ryckgraben, men begge udgjorde kun een Flod; ligeledes er det et almindeligt Sagn, at man fra denne Flod kunde sejle ind i Floden Trebel¹. Det ældste Navn paa denne Ryckflufs var *Hilda* eller *Ilda*, der ogsaa findes i Abbediet Eldenow, under hvilket Landsbyen Wieck hørte; maaskee menes der da ved Nordboernes *Svöldrä* denne Flod, som da fortsatte sit Løb forbi Öen *Svöldr*, som vi længer hen skulle omtale.

Mod Norden var Egnen omkring nuværende Stralsund bedækket med store Skove og aldeles ubeboelig. Herfra kom *DIE BARTHE* eller *BARTHEKE*, som havde sit Udløb mod Nord. Mod Vesten dannes Grændsen af *DIE REKE NITZ*, som løber ud ved Dammgarten. Men i denne med store Skove og Moradser opfyldte Egn omtales i ældre Tider endnu mange andre Smaafloder og Vande, f. Ex. rivulus Trebine; flumen Plawenitze og rivulus Rosenforth, der begge faldt i Barthe; palus Stoyde; rivulus Alkun o. fl. Paa Zingst gik en Arm af Havet, kaldet *aqua Kraminke*, midt igjennem Öen, og forbandt *das Binnengewasser* med Östersöen².

6. Förend vi betragte de egentlige Lutiters Provinser, maae vi endnu indskyde en kort Beskrivelse over Öen RÜGEN, som udgjorde een af de vigtigste Gjenstande for de Danskes Toge.

Denne Ö kaldes i de islandske Skrifter *Ræng* eller *Ræing* eller *Re*³, hvorved dog nærmest forstaaes det

1) Schwarz Diplom. Gesch. S. 216 fgg. o. fl. St. — 2) F. Oom Das alte Barth, i Balthische Studien, I H. S. 176. — 3) Knytl. Kap. 120. 123. Hkr. Hákonars. Há. Kap. 293. Om Magnus den Gode fortælles, at han gjorde et Tog til Landskabet Jóm, og kom paa Tilbagevejen til Danmark *fyrir Re á Vestlandi*, hvilket i Verset hedder *á Re fyrir víðu Findlandi* (Magnúsar góða S. Kap. 28), d. e. Rügen. Det er klart, at det er samme Sted, hvor det bekjendte Slag holdtes imellem Magnus den Gode og Svend Ulf-

egentlige Fastland af Öen, som Saxe¹ kalder *continens*, forskjelligt fra den nordlige Deel, hvorpaa Byen Arkona laa. Rügewit synes saaledes ogsaa, efter Schwarz², at betegne Afguden paa det egentlige Rügen eller det større Fastland. Hos Saxe kaldes Öen i Almindelighed *Rugia*; i Diplomer hedder den *Ruya*. Indbyggerne kaldes af Islænderne *Rængar* eller *Rængjar*³, Helmolds *Rugiani* eller *Rani*. Navnet Ræng udstraktes ogsaa til hele det senere saakaldte rügiske Rige, som ikke blot omfattede denne Ö, men ogsaa en stor Deel af det pommerske Fastland; dette er f. Ex. Tilfældet, naar Knytlinga⁴ beretter, at der paa Kong Valdemars Tid byggedes elleve Kirker paa Ræng, og at Bispedömmet der var i den Stad, som hedder Usna (Usedom, hvor det første pommerske Bispedömmе blev anlagt), samt at Bispedömmet havde 130 Kirker.

Provinser og Steder paa Rügen vare:

Saxe nævner *Insula Arconensis, quæ Withora*⁵ *dicitur*, hvilken ved et lille Sund (*fretun*), næppe saa stort som en Flod, var adskilt fra *Rugia*⁶: han kalder den ogsaa *Provincia Arcun*, og modsætter denne Ö (*insula*) det faste Land (*continens*)⁷: imidlertid var dette Landskab ikke egentlig nogen Ö, men en Halvö; der var nemlig en Landstrimmel (*tractus*), som forbandt dette Arkonensernes Land (*Archonensium fines*) med Fastlandet eller den övrige Deel af Rügen⁸. Efter denne Beskrivelse er det altsaa nuværende Provins WITROW, den nordligste Deel af Rügen, i Diplomer kaldet *Wythuy*, *Wytowy*; adskilt

sen, men som i Sagaerne er blevet saa forvansket, da der snart læses *fyrir Vestlandi á Re*, snart *fyrir vestan Arcn* eller *á Re fyrir víðu Vestlandi* (Hkr. T. 3. S. 36. Magnúsar gúða S. Kap. 37), og som alle Fortolkere, Torfæns, Suhm og Udgiverne af Hkr., have søgt ved Sylt eller Föhr paa den vestlige Side af Sønderjylland!

1) Saxo, lib. 14, S. 248. — 2) Diplom. Gesch. S. 599. — 3) Knytl. Kap. 120. — 4) Sst. Kap. 123. — 5) *Withora* i Stephanii Udgave er en Læsefejl. — 6) Saxo, lib. 11, S. 322. — 7) Saxo, lib. 14, S. 289. — 8) Saxo, lib. 14. S. 248.

fra den sydlige Deel af Rügen ved das Binnenwasser, som gaaer ind fra die wittowsche Fähr. og ved en smal Landstrimmel forbunden med Halvöen Jasmund. Efter Saxes Beskrivelse har das Binnenwasser da ikke været nær saa stort, som det nu er¹.

Her laa imod Nordost paa den höje Kridtklint Byen *Arkona*, *Archona* paa *Rugia*², *Arkún i Vindlandi*³. Den laa, efter Saxes Beskrivelse, paa Toppen af en höj Klint, der paa den östlige, sydlige og nordre Side var befæstet ikke ved Kunst, men af Naturen; denne Befæstning saae nd, som stejle Volde, der vare saa höje, at man ikke kunde naae derop med en Piil, udkastet ved Blider. Paa de tre Sider gik Havet rundt omkring den, men imod Vesten var den omgivet af en Vold af halvtred-sindstve Alens Höjde, hvis nederste Deel bestod af Jord, men oventil var den bygget dels af Tømmer, dels af Jord. Paa den nordre Side var en Brönd, til hvilken der førte en forskandset og befæstet Vej. Midt i Byen var en vid og aaben Plads, paa hvilken Trætemplet stod med Svantevits Billede⁴. Dette giver en betydelig Oplysning om Beskaffenheden af de vendiske Stæder; Arkona udgjorde ikke en stor anseelig By, som heller ikke paa det Sted, hvor den laa, kunde rummes, men en Fæstning med Tæmplet og Tempelskatten, og i det höjeste en der-ved liggende Flække; dette bekræfter ogsaa Saxe paa et andet Sted, hvor han omtaler den som en Fæstning, til hvilken Indbyggerne i Krigens Tid toge deres Tillugt, hvis Porte vare lukkede, men hvis Volde ikke vare besatte med Vagt, da man ansaae den mægtige Guds Nær-værelse for Beskyttelse nok⁵. Senere beskrives Stedet, hvor Arkona laae, som en Landspids af Figur som en afstumpet Kegel, og saa höj og stejl opstigende, at man

1) Schwarz Geogr. Norderteuschl. S. 90-94. Dipl. Gesch. S. 656-657. —
 2) Saxo, lib. 14, S. 248. — 3) Knytt. Kap. 101. — 4) Saxo, lib. 14, S. 319. —
 5) Sæt. S. 284.

fra Stranden af ikke kan naae den med et Pileskud. Mod Landsiden gaaer en overordentlig høj Vold, paa hvis Top man seer en Række af Høje, som ligne Gravhøje. Der hvor denne Vold mod Norden stöder til Stranden findes endnu en Højde, kaldet Jaromars Borg, som er næsten ubestigelig fra selve Volden af. Indgangen til Fæstningen gaaer over nysanföerte Vold, og Vejen, som förer op i en skraa Højde, er endnu kjendelig. Hele Indbegrebet af Fæstningsværkerne udgjör kun et Par Morgen Land, som dyrkes af Beboerne af den nærmest liggende Landsby Putgarten. Navnet Arkona udleder man af Arek eller Erck, en Bjergtop¹. Højden af Forbjerget Arkona angives til 173 Rhinlandske Fod².

Paa Wittow ligger en anseelig Landsby Wyek eller Wieck³. Steder med dette almindelige Navn findes der vel adskillige af paa det pommerske Fastland, men i Beliggenhed stemmer dette bedst med det i Knytlinga nævnte *Vik*, da de Danske droge fra Stræla til Valúng, derpaa til Vik, og derfra til Hèðinsey⁴; jf. de övrige her nævnte Steder i det Fölgende.

Ved en Landstrimmel forbindes Wittow med Halvöen JASMOND, der ved en lignende Landstrimmel forbindes med det egentlige Rügen, men forresten er omgivet med Vand. Denne Provins nævnes först hos Saxe, der kalder den *Provincia Jasmonda*⁵. I Knytlinga derimod forekommer dette Navn ikke; men der nævnes i denne Saga to Gange et *Asund*⁶, som igjen ikke findes hos Saxe. Man maatte derved let falde paa, at disse Navne ere eet og det samme, at Afskriveren af Knytlinga ikke har lagt Mærke til Stregen over *u*, som skulde udtrykke *m*, eller at denne har været utydelig, og at han da har afskrevet *Asund* for *Asmund*. Dette bliver næsten til Vished, naar

1) Schwarz Diplom. Gesch. S. 618 fgg. — 2) F. v. Hagenows Special-Charte der Insel Rugen. — 3) Schwarz Diplom. Gesch. S. 694. — 4) Knytl. Kap. 121. — 5) Saxo. lib. 11, S. 312. — 6) Knytl. Kap. 121. 122.

man i Knytlinga og Saxe betragter Sammenhængen af de Toge, ved hvilke disse Navne forekomme, thi vel afvige Beretningerne, men de stöde dog sammen deri, at der holdtes en Samling ved Stræla, da Toget forefaldt til Jasmonda og Asund. Tilstrækkelig Oplysning herom vil dog først erholdes, naar man i andre Kilder kan paavise deels den Hövding Dalemar, der efter Knytlinga herskede i Asund, deels den Afgud Pizamar, der dyrkedes samme-steds. Efter Suhm¹ skulde der ved Asund forstaaes den Strækning af Rügen imellem Stræla og Hiddensee, langsmed Streelersund, eller ogsaa den ved Sundet liggende Olde Vehr (die alte Fähre); da Angivelsen i de historiske Beretninger er saa ubestemt, saa kan det sidste Sted især komme i Betragtning, men Navnet gjenfindes da ikke mere.

I Provinsen Jasmond nævner Saxe ogsaa *Gor promontorium*. Navnet (*gor, gora, göra*) betyder et Bjerg i Almindelighed, og flere Steder paa Rügen, blandt andre den senere saakaldte By Bergen, bare dette Navn. Suhm² antog Saxes Gor for at være det östlige Næs paa Mönkgut, kaldet Pert, ved hvilket Landsbyen Gören ligger; man maa da antage, at Absalons Tog, som skete fra Arkona af, gik heelt ned til Mönkgut, der ikke hörte til Provinsen Jasmond. Schwarz³ antager Saxes Gor for at være selve det bekjendte nordostlige Forbjerg paa Jasmond, die Stubbenammer.

Skjönt det ligger udenfor vort nærværende Æmne, vil det dog for danske Læsere være interessant at mindes om, at det er i denne Provins, lige vestenfor die Stubbenammer, man endnu viser Lævningerne af Herthaburg, nordenfor en Sö kaldet Hertha See; begge staae i Forbindelse med hinanden, da Volden, som endnu er til, böjer sig i en Bue, hvis Ender gaae ned til Söen, til hvilken

1) Danmarks Hist. 7 D. S. 203. 297. — 2) Danm. Hist. 7 D. S. 205. jf. Estrups Absalon, S. 63. — 3) Geogr. Nordcr-Teutschl. S. 162.

en Sti fører ned fra Voldens Midte, hvor man mener, at det af Tacitus omtalte Herthas Tempel har staaet¹.

Fra begge Halvøerne gaae vi over til det egentlige Rügen, og komme da paa den vestlige Side til Provinsen **WOLUNG**. Schwarz kalder Provinsen Schaprode, og mener, at Landsbyen Schaprodes Navn udstraktes til den hele Provins, men tilføjer dog, at Diplomer vise, at den hele Egu saavel som Landsbyen forud hed Wolung. Det Diplom fra Aar 1193, i hvilket de først omtales, og paa hvilket han beraaber sig, er Stiftelsesbrevet for Nonneklosteret i Bergen; heri forekommer: „*mansio in Wollungh, quæ dicitur Szabroda cum duabus quercinis silvis, agris, pratis et colonis.*”² Det er aabenbart, at *quæ* her ikke gaaer paa *Wollungh*, men paa *mansio*, saa at Wolung er Provinsens Navn og Szabrode den omtalte *mansio*. Dette stemmer da aldeles med de nordiske Kilder, i Følge hvilke Schabrode ikke er en Provins, men en Havn. Provinsen kaldes nemlig i Knytlinga³ *Valung* eller *Falong*, og siges at være et Landskab eller Herred (*hèrað*), til hvilket man kom over fra det Fylke, som ligger ovenfor Stræla; hos Saxe⁴ *Valungia*. Knytlinga nævner tillige, men kun paa et eneste Sted⁵, *Analöng*, medens derimod Falong eller Valung forekomme oftere; dette Analöng, som fra Knytlinga er gaet over til de geografiske Kompender som et særegt Landskab paa Rügen, er, som Suhm allerede har bemærket⁶, det samme som Valung; Læsefejlen er let at forklare; der har i Haandskriftet staaet *aualong*, hvilket kunde læses enten som *á Valong* eller *Analong*.

Knytlinga fortæller, at de Danske hærgede paa Valung, og vilde derpaa vende hjem, men da kom om Nat-

1) Schwarz, *anf. St.* S. 98-131. og v. Hagenows Kort. — 2) Schwarz *Geogr. Norder-Teutschl.* S. 140-141. Diplomet i Sammes *Diplom. Gesch.* S. 530, hvor det ovenfor anførte Sted findes S. 532. — 3) Knytl. Kap. 120. — 4) *Lib.* 14, S. 295. — 5) I Slutningen af Kap. 120. — 6) *Dann. Hist.* 7 D. S. 200-201.

ten Rügenerne fra Riget Re under deres Anfører Domabur efter dem ved *Masnes*. Begge Partier underhandlede med hinanden; Domabur vendte hjem, og Kong Valdemar lagde med sin Flaade til den Havn paa Re, som hedder *Skaparödd*. Re er da det egentlige Rügen, og Skaparödd nysanföerte By Schabrode, om hvilken det ogsaa hedder i et Diplom af Witzlaf den fjerde: *castrum et terra Scap-
rode dicta in terra nostra Ruya sita*¹. Masnes maa have ligget paa Vestsiden af Rügen, og sydligere, end Schabrode, altsaa netop paa det Strög, hvor nuværende Ö Umanz ligger; men et Sted af dette Navn findes ikke. Rimeligviis er da ogsaa Knytlingas *masnes* en Læsefejl, hvad enten nu deri stikker selve Öen *umanz* eller det paa den liggende Waase eller Vokenitz eller et lignende Navn.

Paa det egentlige Rügen nævnes fremdeles: Provin-
sen og Byen CHARENZ, nu Garz, i Knytlinga *Karennz*,
hos Saxe *Karentin (Karentia?)*². Byen bestod, lige-
som forhen er bemærket om Arkona, af en Borg og en
derved liggende Flække, som i Fredstid, efter Saxes Be-
skrivelse, var næsten öde (*locus pacis tempore desertus*),
men i Krig tjente som et Tillugssted for Hæren. Den
blev saaledes en Gang ved et af de Danskes Anfald op-
fyldt med en Besætning af 6000 Mand, som toge Plads i
de vel tildeels i en Hast opförte Hytter, der havde tre
Stokværk, og stode saa tæt paa hinanden, at naar Byen
var bleven anfalden med Krigsmaskiner, vilde ingen Steen
være falden til Jorden. Byen var omgivet med Moradser,
igjennem hvilke der förte kun een besværlig Vej; enhver,
som betraadte denne, stod, naar han veg for meget til
Siden, Fare for at synke i dybe Moser; var man kom-
men over denne Vej, saa förte en smal Fodsti imellem

1) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 143. Anm. — 2) Knyttl. Kap. 123.
Saxo, lib. 14, S. 326.

Volden og Moserne til Borgens Port¹. Denne Beskrivelse, saavel som hiin ovenanførte over Arkona, giver en temmelig tydelig Forestilling om Vendernes Stæder og den Maade, hvorpaa man, ved at anlægge dem paa høje Bjerge eller imellem dybe Moser, søgte at gjøre dem utilgjængelige for Fjenden.

Knytlinga fortæller, at de Danske sejlede til Hèðinsey (Hiddensee), og bleve der et Par Nætter. Derpaa bad Kongen Absalon at drage forud, men han selv og Jyderne lagde til ved Stræla (ved Stralsund); da det begyndte at mørkne, roede Biskoppen med sine Folk frem forbi Kongen til *Parez*, og red op til Byen Gards, men der kom Venderne imod ham, og der holdtes et Slag ved en *Sö (vatn)*; Absalon sejrede, red ud til sine Skibe, Kongen kom til ham, og de vendte tilbage til Stræla². Hos Saxe finder man derimod, at Kongen gjorde et Tog til Arkona, sejlede derpaa til en Havn (*portus*), som Indvaanerne kaldte *Por*, og for ikke at stride med alle Røger paa een Gang, lod han Absalon om Natten sejle til *Zindra* (eller *Ziudra*), som Absalon ødelagde tilligemed Egnen deromkring; to af hans Ryttere forfulgte Fjenderne, som toge Flugten over en *Sö (stagnum)*³. Ligesom det er uvist, om begge disse Beretninger gjælde et og samme Sted, saa maa det ogsaa blive tvivlsomt, om *Parez* og *Por* er det samme. De maae imidlertid have ligget enten ved Stralsund eller paa den sydlige Side af Rügen. Et *Poretz* (*Preetz*) nævnes i *Advocatia Sundis*⁴; flere Steder paa Rügen have, efter Schwarz⁵, ført Navnet *Por*, hvilket han slutter af Gudenavnene *Porenutz* og *Porevitz*. Efter Suhm⁶ er *Por* maaskee den store Proner-Vig imellem Rügen og Pommern, og *Parez* nuvæ. *Poseritz*, der dog ligger noget oppe i Landet paa Rügen. Læser man for

1) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 130 og Sammes Diplom. Gesch. S. 572 fgg. — 2) Kuytl. Kap. 121. — 3) Saxo, lib. 14, S. 310. — 4) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 225, 226. — 5) Sammes Diplom. Gesch. S. 600. — 6) Danm. Hist. 7 D. S. 201, jf. S. 292.

Zindra Ziudra¹, saa er dette Sted Zudar i det sydlige Rügen, og Gardz det samme som Karenz: samt den omtalte Sö den sönden derfor liggende Garzer See. Og det vilde da stemme med Milzahns Mening, at der ved Por forstodes die Glewitzer Fähr, hvor Overfarten var fra Karenz til Pommern².

Gaae vi herfra igjen mod Vesten, saa finde vi endnu paa Rügens sydlige Side Saxes *littus Dreccense*³; det er Kysten af en Halvö, paa hvilken ligger endnu Byen *Drigge* og det saakaldte Drigger Ort⁴. Godset Drigge, hvoraf Stedet har Navn, forekommer i en gammel Fortegnelse over Godserne i Provinsen Altenfähr⁵.

Endelig fortæller Knytlinga, at de Danske laae ved Stræla, sejlede Morgenen efter til *Tikarey* (*Trikarey*), og vilde hæрге Voztrosa⁶. Navnet Tikarey er, endog hvad Læsemaaden angaaer, aldeles uvist, men da Voztrosa er en Landstrækning lige overfor Mönkgut eller den sydøstlige Deel af Rügen, saa kommer det der sydligst liggende Grofs og Klein *Zicker* med Bugten Zicker See det nærmest i Navn og Beliggenhed.

Blandt de ved Rügen liggende mindre Öer mærkes:

Strax vestenfor Rügen ligger Öen *Hiddensee*. Schwarz er noget vaklende i sin Mening, om der ved Saxes *Hithim insulam* menes denne Ö; thi paa et Sted siger han, at Saxes *Hithim* er nuværende *Hiddensee*, paa et andet, at den ældste Efterretning, man har om Öen Zingst (*Cynxt*), findes hos Saxe, der altid kalder den *Hythim*, som man ellers skulde troe var *Hiddensee*, naar ikke Omstændighederne hos Saxe vare derimod⁷. Ved at betragte Beretningerne om de flere Toge, ved hvilke Saxes *Hithini insula* (thi *Hithim* er kun en Læsefejl for *Hithini*) og Knytlingas *H. ðinsey* nævnes, vil man dog let overtjede

1) Andre læse *Zuindra*, og antage med Krantz (*Dania*, lib. 6, cap. 22) at det laa ved Zvina, Svinemunde (*Gram in Meursium*, lib. 5, S. 312.)

— 2) Estrups Absalon, S. 60. — 3) Saxo, lib. 16, S. 377. — 4) v. Hagenows Kort. — 5) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 152. — 6) Koytl. Kap. 129. — 7) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 135 og 214.

sig om, at derved ikke kan menes andet end nuværende Ö Hiddensee. Den var i Almindelighed det Sted, hvor den danske Flaade først søgte hen, hvor den havde et Slags Tilflugts- og Spejdersted i Sundet imellem Öen og det egentlige Rügen, hvilket ganske stemmer med denne Ös Beliggenhed og den paa sammes östlige Side værende Havn.

Byen Stralsund hed fordm Strelssund, og kaldtes saa efter Öen STRELA eller, som Knytlunga kalder den, *Stræla*. Der holdtes ogsaa *apud Strelam* en Sammenkomst imellem Kong Niels og Slavernes Hertug Vratislav¹. Denne Ö nævnes desuden ofte i de vendiske Toge, og er nuværende Ö Dänholm².

Paa Stræla siger Knytlunga var en „*blótlundr er heitir Böku (Beku)*“³. Navnet kan svare enten til die Beke eller til Bukkow. Et Sted af sidste Navn ligger ved Stralsund, og forekommer i et Diplom fra 1304, der nævner „*campus dictus Buccowe situs prope civitatem Stralessund*“. Kan man derimod antage, at Meningen af Knytlungas sjelden nøjagtige Efterretninger er, at Stedet ikke laa paa Strela selv, men at de Danske lagde til her, og derpaa drog til hin Offerlund, saa menes der uden Tvivl et andet mærkeligt Sted, omtrent tre Mil fra Stralsund, som Schwarz beskriver saaledes: Imellem Landsbyen Gristow og Fiskerlejet Kalckwitz, nærved das Binnenwasser, der nu sædvanlig kaldes die Beke, ligger et Sted, kaldet Buccow; det er en ophöjet, oventil ganske flad Plads, som har det omtalte Binnenwasser mod Östen og Syden, men er for Resten omgivet med lave Grunde, der ved Flod staae under Vand, og da forvandles Höjden selv til en Ö; nu findes der kun Lævning af en Hünegrav, men der synes forhen at have ligget en Borg til at forsvare Indløbet imellem denne Höjde og den et Kanonskud der-

1) Saxo, lib. 13, S. 235. — 2) Schwarz Diplom. Gesch. S. 1. 5. — 3) Knytl. Kap. 121.

fra liggende Ö Rims eller Rymitz¹. Besynderligt er det derimod, at Suhm² antager Böke eller Beke for nuvær. Bunge (Bug), en smal Landstrimmel, som hænger sammen med Wittow, da denne ligger paa den nordligste Deel af Öen Rügen, og Böke maa have ligget paa den sydlige Side i Nærheden af Strela.

Med de Öer, som have ligget ved den sydostlige Side af Rügen, imellem denne Ö og Fastlandet, ere foregaaede store Naturomvæltninger. Man har Efterretninger om en stor Oversvømmelse i Aaret 1309 (eller 1304), hvorved det saakaldte Neue Tief er blevet dannet. Redeswitz, Lancke og flere Steder paa det højere liggende Mönkgut paa Rügen nævnes som de endnu ligge i Diplomer for denne Tid; men Öen Ruden skal derimod have ligget Rügen saa nær, at der var kun som en lille Bæk imellem dem; paa Öen Ruden nævnes Aar 1264 to Landsbyer, Ruden og Carwen; den saakaldte Greifwaldische Oie blev 1191 skjænket til Greifswalde under Navnet Swant-Wusterhusen (eller Wasser-Wustrose), uden Tvivl i Modsætning til det faste Land Wostrose, som ligger derved; der kan da heller ikke være nogen Tvivl om, at nuværende Oie da var langt større end nu, det vilde ellers have været en højst ubetydelig Gave; man formoder endog, at den har strakt sig heelt hen til Öen Ruden. I Nærheden af Ruden og Oie nævnes endnu en Ö Svetza, en adelig Families Ejendom, som skrev sig derefter; denne Ö er heller ikke mere til; der nævnes en Flod Damne, som omgav en Ö, hvilken man heller ikke finder mere. Endelig strakte Öen Use-dom sig forhen i det mindste en halv Miil højere op mod Nord end nu³. Naar man betragter disse Efterretninger og denne Egns nuværende Udseende paa et større Kort med alle dens Grunde, saa vil man finde det sandsynligt,

1) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 237. — 2) Daum. Hist. 7 D. S. 200. — 3) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 119-123, og Diplom. Gesch. S. 252.

at der imellem Rügen og det lige overfor liggende Fastland ved Wusterhausen har forhen ligget een større og vel flere mindre Öer, kun ved smalle Vande adskilte fra hverandre, og dette vil da betydelig bidrage til at oplyse de nordiske Efterretninger.

I disse omtales nemlig *austr fyrir Vindland* en Ö *Svöldr*, en Flod *Svöldr-á*, eller efter en Variant et *Svanland* eller *Svaulland*, som denne Flod var ved, samt en *portus Svaldensis* eller *Valdensis*¹. Denne Ö Svöldr kan da næppe være andet, end nysanførte Ö Svant-Wusterhausen eller en anden undergaaet større Ö henimod Greifswalde til; Floden maa have været et nu til et Dyb forvandlet Udløb ved denne Ö; og portus Svaldensis eller Valdensis en Havn ved Wyker-Bodden, rimeligviis dat olde Deep, som det kaldes i Diplomer, ved Landsbyen Wyk, som blev anlagt af de Danske og i Diplomer forekommer under Navnet *Vicus Danicus*².

7. Fra Rügen vende vi atter tilbage til det faste Land eller Lutitiernes fire Hovedstammer, som allerede ere nævnte; de adskilles ved Peenefloden, saaledes at Kissiner og Circipaner boede paa denne Side Peene, Tollenser og Rhedarier paa hin Side³.

KISSINERNES Navn gjenfindes enten i Slottet Kussin (der hvor siden Neukloster anlagdes) eller i Byen Kissin, hos Helmold *Cuscin*⁴, ved Warnow.

CIRCIPANERNE boede, som Navnet viser, omkring ved Peene (*circa Panim*); de strakte sig omtrent fra Floden Rekenitz mod Vesten til Peenefloden imod Östen; men udbredte sig ogsaa over Floden Trebel ind imellem Kissiner og Tollenser, samt over Udspringet af Floden Peene hen til Floden Nebel⁵. Det er den nordlige Deel

1) Olafss. Tryggvas. Kap. 245-248. Hkr. T. 1. S. 331 fgg. Knytl. Kap. 5. 120. 122. Saxo, lib. 14, S. 340. — 2) Schwarz Diplom. Gesch. S. 146-147. — 3) *Chizini et Circipani, quos a Tholasantibus et Rethariis fluvius Panis separat.* Adam. Brem. lib. 2, cap. 10. cf. lib. 3, cap. 24. — 4) Helmold, lib. 2, cap. 3. — 5) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 33. 53. 55.

af deres Landstrækning, der strakte sig langsmed det Rügiske Sund, som Saxe mener med *Circipenensis provincia* og *Circipenensium palus*¹.

TOLLENSERNE boede i Uckermark og Stargard indtil Kilderne af Tollense, efter hvilken de føre Navn. RHE-TERERNE eller Rhedarierne, som udgjorde den nægtigste Stamme, boede fra Peene indtil Oder, ogsaa i Uckermark, og i det mindste i en Deel af Mittelmark, saa at Grændsen imod Vesten gik over die Priegnitz indtil Lenzen ved Elben. Hovedstaden, som har givet Folket Navn, hed Rhetra. Den er ikke mere til, men man antager, at den har ligget ved den sydlige Ende af Tollensersöen, hvor nu Landsbyen Prillwitz ligger, deels fordi der ere fundne vigtige vendiske Oldsager med Navnet Rhetra, deels fordi der sammesteds endnu findes en Høj, kaldet Rhetraberg. Den beskrives af Helmold og Adam fra Bremen² som en By med ni Porte, paa alle Sider omgivet af en dyb Sü, over hvilken der førte en Træbro; i de nordiske Kilder nævnes den ikke, da den meget tidlig blev ödelagt. Imod Syden ved Havelfloden, efter hvilken en anden Stamme Hefelderne fik Navn, og imod Östen paa den anden Side af Oder stode Rhedarierne igjen i Forbindelse med endnu flere slaviske Folk igjennem Polen, Rusland og Ungarn, hvorved tillige Vendernes udbredte Handel lader sig forklare.

8. I Circipanernes Land omtales i de nordiske Kilder følgende Landskaber:

I det saakaldte Rügiske Circipanien eller Fyrstendømmet Rügen paa denne Side Vandet laa Provinsen BARTH med en Borg ved Udlöbet af Floden Barthe; Provinsen havde mod Östen Land kabet Pütne (Stralsund og dets Omegn), mod Syden Grimmen, mod Vesten Floden Rekenitz³. Det er denne Provins Saxe kalder *Barta*

1) Saxo, lib. 14, S. 343. lib. 16, S. 382. — 2) Helmold, lib. 1, cap. 2. Adam. Brem. lib. 2, cap. 11. — 3) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 200-203.

(*Barca* er en Læsefej) og om hvilken han siger, at den ved et smalt Sund er skilt fra Rügen (*Barca a Rugia brevi freto discreta*); men nærmest sigter han kun til den Landstrækning, som omgav Byen Barth eller *castrum Barth*; den Flod, han omtaler, er Barthe eller Bartheke¹.

Fremdeles Proviinsen TRIBUSEES; ligeledes en Borg eller *castrum* med tilhørende Landstrækning ved Floden Trebel. Men herfra udstrakte Proviinsens Navn sig langt videre, saa at det omfattede den største Deel af Fyrstendømmet Rügen paa denne Side Vandet; i samme nævnes i en Bulle af 1140 kun de tre Hovedborge Triboses, Gützkow og Wolgast, som altsaa hver maa have haft et anseeligt Distrikt; man seer ligeledes af Diplomer, at Landskabet Tribusees strakte sig heelt hen imod Stralsund (*terra Tribusees prout protenditur in Stralsund*); hos Saxe tages det tydelig i denne videre Udstrækning. Det er altsaa det hele Landskab söndenfor Barth imellem Floderne Rekenitz, Trebel, Rükck og Sundet ved Rügen². Denne Provins kaldes i Knytlunga *Tribusiz* og hos Saxe *Tribusana provincia*³.

I Forbindelse med nysanföerte forekommer endnu en anden Landstrækning med en By: I Knytlunga fortælles nemlig, at Kong Valdemar drog til Stræla, og red op der til *Tribuzis ok Atripiden*, hærgede Landet rundt om, indtog Borgen, og drog derefter hjem. Paa det tilsvarende Sted hos Saxe fortælles, at Kongen overfaldt *Circipenensis provincia*; man kom igjennem et stort Uföre, et Morads med Bække og Gröfter (*vasta et cænulenta palus*), derpaa igjennem en meget stor Skov; derpaa saae de Byen (*vicus*), som var omgiven med et saa stort Vand (*palus*), at man kunde sejle deri med Skibe. Byen var mere befæstet af Naturen ved det Vand, som omgav den,

1) Saxo, lib. 14, S. 286-287. — 2) Schwarz Geogr. Norder-Teutsch. S. 170-173. 180. — 3) Kuytl. Kap. 122. 123. 129. Saxo, lib. 14, S. 313. lib. 16. S. 382.

end ved Kunst; den havde kun en Vold paa een Side med en Bro; Hövdingen sammesteds Otmar lod Broen af bryde, men Kongen indtog desuagtet Byen¹. Ved at sammenligne begge Beretninger skjønnes, at det *Atripiden*, som Knytlinga nævner, var det Sted, hvor Borgen (eller Saxes *vicus*) laa. Ved et af Kong Knuds Toge fortælles fremdeles: efter Knytlinga, at Kongen fik Hjælp af Rügjerne, og drog med dem til *Tribuðiz* (*Tribuziz*), og saa *upp á Tribipen* (*Tripipen*, *Bipen*), og hærgede der; han red til deres Kjöbsted (*kaupstaðr*), og brændte den; efter Saxe endnu omstændeligere, at Kong Knud samlede en Hær af 2000 Rügjer, og marserede igjennem *Tribusana provincia*, som laa under hans Herredømme; derpaa gik han igjennem Circipenensernes Morads (*Circipenensium palus*), som hans Fader för (paa nysomtalte Tog) var dragen igjennem, og kom til Byen (*urbs*) *Lubeckinka*. Da han var dragen forbi denne, og vilde til *Diminum*, traf han paa en By (*vicus*), hvor Barbarerne drak uden at tænke paa nogen Fjende (Knytlingas nysanföerte *kaupstaðr*). De Danske vendte tilbage, og Hæren adspredte sig for at hærge og brænde, da Kongen nu, for den lange Vejs Skyld, havde forandret sit Forsæt at drage til Dimin. Kongen selv marserede med 30 Mand, da han fik at vide, at der var en Gaard (*villa*) forsynet med Korn, men forsvaret af en stor Sværm af Fjender; han sendte derfor Absalon hen at hjælpe de andre. Absalon bemægtigede sig Gaarden med dens Forraad, og vendte tilbage til Kongen. Da denne havde overnattet i Nærheden af Lubyna (*propter Lubynam*), og ödelagt de overblevne Landsbyer, befalede han Rügjerne at slaae Bro over det Dyb (*lacuna*), som han för havde haft Vanskelighed med at passere, gik over, besteg Skibene, og kom til den ved Peenefloden nærmeste Havn². Ved at betragte disse Beretninger med nogen Opmærksomhed vil man finde, at Nav-

1) Knytl. Kap. 124. Saxo, lib. 14, S. 342-344. — 2) Knytl. Kap. 129. Saxo, S. 382.

net *Atripiden* i Knyttlinga er læst urigtig for *á Tripiden*; det sees tydelig ved Sammenligning af Kap. 124 og 129; paa første Sted har der staaet: *reið þar upp til triþúiz ok a tripiden* (hvilket Afskriveren i sin Ukyndighed har læst i eet Ord), ligesom paa sidste: *fór þaðan til triþúiz ok sva upp a tripiden*, paa hvilket Sted det foran gaaende *upp* har hindret Afskriveren fra at læse fejl. Til de Varianter, som findes i Slutningen af Navnet, maa Grunden have været, at det har været skrevet med *þ*: *Tripipen*, hvilket da er blevet læst som *p*: *Tripipen*, istedenfor *ð*: *Tripiden*. Dette Navn er det i Diplomer oftere forekommende *Tribedne* eller *Tribeden*; man finder nemlig nævnt *castrum Barth cum terra attinenti, videlicet Tribedne vocata*; saa og *a Butesowe* (Bützow i det Mecklenborgske) *in utraque parte aquæ, quæ Nebula* (Nebelfloden) *dicitur, usque ad terram, quæ Tribedne* (i Langebeks Afskrift *Tribeden*) *vocatur*. Dette Tribeden kan have ligget paa to Steder, enten nordenfor Tribusees henimod Barth til, efter förstanförte Diplom, eller söndenfor Tribusees imellem dette og Demmin. Schwarz antager, at der menes ikke Tribusees paa denne Side Trebel indenfor Peene og Rekenitz, men Landstrækningen hin Side Trebel henimod Güstrow og Nebel, eller vel endog den Provins, som ellers kaldes Wasitha (nuv. Wastow ved Nehringen), hvor der endnu er Spor af en gammel Borg¹. Denne Egn eller Egnen strax östenfor Tribusees, hvor der ogsaa i et Diplom fra 1285 omtales et *castrum antiquum*, der ligesom Tribusees selv var omgivet af Floden Trebel og dens Moradser eller Söer², er uden Tvivl den rette. Thi ved at betragte det anförte Tog seer man, at de Danske gik ud fra Stralsund, hvor Flaaden som sædvanlig laa ved Strela; de trængte tværs ind igjennem Landet, og kom til en Borg, som ikke nævnes, og hvis Beliggenhed derfor heller ikke bestemt kan angives, men

1) Schwarz Geogr. S. 174-179, jf. S. 190. og Diplom. Gesch. S. 352. —

2) Sammes Diplom. Gesch. S. 340-341.

elter Togets Retning maa det have været nuværende Rich-
tenberg eller Frauzburg, der ligge ved Süer, eller vel
endog Tribusees selv; Kongen drog nu videre frem, og
agtede sig til Demmin; han kom da, som Saxe siger, til
Lubeckinka, der ikke kan være andet, end nuværende
Lübbin strax indenfor den Mechlenborgske Grændse.
Kongen opgav imidlertid Forsættet, at drage mod Dem-
min, hvortil der endnu var en lang Vej, vendte tilbage
over Lubyna, og kom endelig til den Havn, som er nær-
mest Peene. Denne Havn er sandsynligviis det förom-
talte Wyk ved Greifswalde¹. Det er da ogsaa indlysende,
at Tribeden vel laa længer inde end Tribusees, hvilket
ogsaa vel passer med Knytlingas Udtryk: til Tribuzis ok
svá upp á Tripiðen; men det kan ikke, som Kombst
antager², være nuværende Treptow ved Tollense, thi hele
Toget skete nordenfor Peene; den danske Konge kom
ikke engang ned til Denmin, langt mindre til Treptow,
der ligger endnu langt sydligere: Hvad Lubyna er, lader
sig vanskelig bestemme; det kan hverken være ved Stral-
sund, som Schwarz mener³; heller ikke Liebenau (Lub-
benow) noget nordenfor nedre Peene⁴; derimod ligger
Landsbyen Leuenhagen, der ogsaa nævnes tidlig, lige i
Togets Retning.

9. I Pommersk Circipanien eller Fyrstendömmet Wol-
gast laa

Kastellaniet og Provinsen WOLGAST. Den hele Pro-
vins kan ikke have været stor, om man end antager de
to mindre Provinser Westrosn og Lassar for at have
været Dele deraf; den vilde da strække sig fra Cises Ud-
löb i Wyker-Bodden (Angel-Beke), langsmed Grændserne
af Provinsen Gützkow indtil Peene ved dens Udløb forbi
Wolgast⁵. De nordiske Kilder nævne kun Byen *Vala-*

1) Schwarz Diplom. Gesch. S. 354. — 2) Baltische Studien I H. S. 72.
Ann. 77. — 3) Schwarz Diplom. Gesch. S. 11-12. — 4) Suhms Danm. Hist.
8 D. S. 66. — 5) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 252.

gust eller *castellum Vologastum*¹, nuværende Wolgast; samt Öen *Kuaviz* eller *Kvauz*, der næppe kan være andet end nuværende Ö *Koos* ved Mundingen af Peene².

Provinsen WESTROSN kaldes 1170 terra Westrose; det er Landstrækningen vestenfor Peenes Udløb; Navnet findes endnu, som man mener, i Landsbyen Wusterhausen³. Det er denne Landstrækning, som i nordiske Kilder kaldes *Wostrosa*⁴.

Provinsen GÜTZKOW med en By af samme Navn hørte indtil Aar 1100 til Rügernes Land; den strakte sig fra Peene til Ryck. I Diplomer hedder den *Gotzhowe*, *Chotzekowe*⁵; og heraf gjorde de nordiske Kilder *Kot-skógr* (hvorved Ordet fik Udseende som om det var sammensat af *kot*, en Hytte, og *skógr*, en Skov) eller *Kot-skógaborg*; hos Saxe *urbs Goscova*, *Cozcoa*⁶.

10. Paa hin Side Peene laa i Tollensernes Land

Kastellaniet DEMMIN med Borgen Demmin ved Peenefloden. Det udgjorde en anseelig Landstrækning, nemlig hele For-Circipanien og Tollensernes Land indtil Grændsen af Grofswin omtrent i Egnen af Stolp ved Peenefloden⁷. De nordiske Kilder nævne *Dimin* eller *Demina urbs*⁸.

I Rhedariernes Land laa

Kastellaniet og Provinsen GROSSWIN med en By af samme Navn. Provinsen har Navn af Borgen, og denne (Grote-Swine) igjen af Oderens Udløb Swine. Provinsens Navn Grozwin eller Groswin forekommer allerede 946. Byen selv er ikke mere til, men den laa i Nærheden af Anclam imellem denne og Stolp, hvor Navnet endnu findes i en Vold ved Anclam og i en Vej over Markerne sammesteds, som hedder den Grofswinske Vej⁹. *Stolp*

1) Knytt. Kap. 120. Saxo. lib. 14, S. 300. — 2) Suhm (Daum. Hist. 7 D. S. 110) læser *Kuariz*, og mener det er nuværende Kulitz (Kubitz ved Kubitzer Bodden) paa Vestsiden af Rügen, söndenfor Öen Umanz. — 3) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 253. — 4) Knytt. Kap. 129. — 5) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 262-266. — 6) Knytt. Kap. 125. Saxo, lib. 14, S. 309. 359. — 7) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 275-279. — 8) Knytt. Kap. 120. Saxo, lib. 14, S. 309. — 9) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 290 fgg.

eller Ztulp (ecclesia Ztulpensis) forekommer ligeledes i Diplomer og er nuværende Stolp eller Kloster-Stolp ved Peene¹. I de nordiske Kilder hedde disse Stæder *Grosvin*, *Grotzwina*, samt *Stólþ*, *Stolpa*². Naar der i Knytlinga nævnes *frá Grozum* (*Gásum*), saa er dette en Læsefejl for *Grosuin* (*Grozvin*), hvilket sees af Sammenhængen ved Sammenligning af sammes Kap. 120 med Kap. 125. Naar derfor Suhm bemærker³, at Grozum venteligen er nuværende Grantezow, saa maa dette bortfalde som en tom Gisning; bemærker man, at Grozum maatte være Dativ, og have i Nominativ Grozar eller noget lignende, saa skjønnes ogsaa let, at der imellem Navnene Grozar og Grantezow kun er liden Lighed.

Förend vi gaee videre, maac vi her oplyse et Sted, som nævnes ved de Danskes femte Tog til Venden⁴: Saxerne kom ved dette fra den ene Side, de Danske fra den anden; Hertug Henrik drog nemlig fra Demmin over Gützkow, Kong Valdemar derimod fra Wolgast; de mødtes i Stolp. Saxe, der her som ellers i Almindelighed er nøjagtigst, nævner en *flumen* og en *amnis*; *flumen* er Peene, hvis Navn Saxe ogsaa udtrykkelig anfører; *amnis* er Ribenitz eller den lille Flod, som fra Nord af falder i Peene; over denne *amnis* var der en Bro, som Valdemar maatte afbryde for at komme frem; Knytlinga nævner Broen, den siger nemlig, at Kong Valdemar efter at have indtaget Valagust drog ud til en *á* og til den Bro over denne *á*, som hedder *Dunzarbrú* (at man har været uvis om Læsningen af Navnet, viser Varianten *Dimarbrú*). Dette vil kunne oplyses af følgende: Man finder i et Diplom fra 1194: *Super Ribenitz villam et molendinum, terram etiam eidem rivo contiguam a veteri scilicet ponte usque ad transitum Dansne*; i et andet fra 1216: *terra eidem rivo (Ribenitz) contigua a veteri scilicet*

1) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 295. — 2) Knytl. Kap. 120. 125. Saxo, lib. 14, S. 309. lib. 16, S. 382. — 3) Danm. Hist. 7 D. S. 162. — 4) Knytl. Kap. 120, jf. Saxo lib. 14, S. 308 fgg.

ponte usque ad transitum Dansu; i andre Diplomer kaldes samme Overfartssted *antiquus tractus*¹. Schwarz bemærker, at der nu ikke mere gives noget Sted, som hedder Dansue, men rimeligviis var det et Færgested over Flo'en Peene, der hvor Bækken Ribenitz falder i den, saa Ribenitz her gjorde Grændsen imellem Provinserne Groszwin og Ziten. Der kan vist ikke efter hele Fortællingens Sammenhæng være nogen Tvivl om, at dette Dansu er Knyttlingas *Dunzarbrú* (der altsaa maatte læses *Danzarbrú*). Kong Valdemar sejlede nemlig fra Wolgast op ad Peene (da man næppe kan antage, at han fulgte Ribenitz), afbrød Broen ved Ribenitz, og mødte derpaa Hertug Henrik i Stolp; eller efter Knyttlinga kom Hertug Henrik til Groszwin (Grozum), gik strax ombord hos Kongen; og de fulgtes nu ad til Stolp. Beliggenheden af Groszwin, saaledes som den her foran er angivet, er ogsaa heraf tydelig. Kombst² antager ogsaa *Dunzarbrú* for at ligge ved Peene, men han afsætter den nordenför Wolgast over det brede Udløb af Peene; havde den ligget der, maatte den vel længe för været afbrudt, da den hindrede den der hyppige Sejlads; efter hvad vi have seet, kom ogsaa Kong Valdemar til Broen ikke i det han sejlede ud af Peene, men i det han sejlede opad fra Wolgast, og da först efter at han var kommen til en anden Aa.

II. Fremdeles maa vi, förend vi forlade denne Egn, oplyse det Sted, hvor det berönte Slag holdtes imellem Biskop Absalon og Hertug Bugislaw. Bugislaw samlede efter Kejsereus Opmuntring en anseelig Magt paa 500 Skibe; Jarmer paa Rügen sendte Bud til Absalon og bad om Undsætning. Dagen för Pintsedag sejlede Absalon til Hiddensee (*ad insulam Hithini*), og fik her Bud fra Rügen, at man ikke vidste, paa hvilken Kant Bugislaw vilde anfælde, thi han var kommen til Öen *Cozta* (*ad insulam Coztam Rugia praventam, ut hostilia jam pene*

1) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 261-262. — 2) Baltische Studien, I II. S. 53. Anm. 48.

ruru pulsaret). Næste Dag fik Absalon at vide, at Bugislaw vilde gjøre Landgang lige overfor Öen Strela (*ex adverso Strelæ insulæ copias expositurum*), og lod sig om Aftenen, skjönt det allerede mørkede, sætte over til Landet (*littus*), samlede Hövdingerne, og opmuntrede Folkene, men biede derpaa til Dagingen, da Sundet (*fretum*) ikke overalt var lige dybt; hans Anker blev her hængende, saa de andre sejlede forud; men han roede saa hurtig efter, at han naaede de forreste Skibe. Da kom der et Skib fra Rügen, som bad de Danske om at sejle langsommere, da Bugislaw endnu laa ved Öen Cozta, og man vidste ikke hvor han vilde anfalde. Absalon standsede da sin Fart, og drejede over til Kysten af Dregge (*divertitur ad littus Dieccense*). Der fik han Bud, at Fjenderne søgte hjem, men det var en falsk Efterretning, da der var en stærk Taage, som hindrede dem fra at see den fjendtlige Flaade. Samme Bud bad de Danske, at søge hen til *portus Darsinus*, hvor Jarmer skulde komme til dem med Rügen. De Danske sejlede derhen, men fandt hverken Jarmer eller nogen af hans. Absalon gik i Land, for at holde Gudstjeneste, da han fik Bud, at den pommerske Flaade nærmede sig. Bugislaw troede kun at have med Rügernes Flaade at gjøre; han befalede derfor 150 Smaaskibe at omringe den, og lagde den øvrige Deel af sin Flaade for Anker ligesom i Slagorden, men Førselskibene lod han lægge sig imellem den og det faste Land, for at det skulde lade, som om hans Flaade var end større. Taagen faldt; Absalon saae Smaaskibene gaae sig forbi, og anfaldt derpaa den fjendtlige Flaade, der nu var indsluttet paa et Sted, hvor den hverken kunde stride med Sikkerhed eller frelse sig med Flugt. Nu holdtes Slaget. Venderne flygtede til de naaede Floden Peene, hvorhen de forfulgtes af de Danske¹.

Altsaa sejlede de Danske fra Hiddensee til Strela og langs ind igjennem Sundet imellem Rügen og det faste

1) Saxo, lib. 16, S. 376-378.

Land. Rügenerne, der skulde forbinde sig med dem, vare de fra det egentlige Rügen eller denne Ös sydlige og sydøstlige Deel. Bugislaw kom östenfra fra Pommern, og laa ved Cozta, for at vente paa Lejlighed til at anfalde denne Deel af Rügen. *Cozta* er da, som andre allerede have bemærket, nuværende Ö Koos, hvis gamle Navn var *Cost*¹. Absalon sejlede videre fra littus Dreccense, hvis Beliggenhed vi allerede kjende, hen til *portus Darsinus*, hvor Rügenerne skulde forene sig med ham, og begge derpaa möde Fjenden. Denne portus Darsinus kan da ikke være, som Kombst gjætter paa, „der Ausflufs des Binnensees zwischen Zingst und Dars“², thi da maatte man antage, at Absalon sejlede ikke blot helt tilbage den samme Vej han allerede var kommen, men endog endnu længer mod Vesten, og som den usleste Hövding overlod hele Havet til Fjendens Raadighed, og gav hele Rügen, som han var kommen for at undsætte, aldeles til Priis; heller ikke kunde Bugislaw siges paa dette Sted at være indsluttet, da han havde hele Östersöen for sig, og kunde vende sig til hvilken Kant af Rügen han vilde. Saxes portus Darsinus kan da ikke være andet, end det i Diplomer forekommende *Darsim* eller Darsinhovet ved nuværende Ludwigsburg, om hvilket Sted iblandt andet berettes, at Hertug Wratislaw den tredie 1264 i sin sidste Sygdom begav sig derhen til et Lyst- eller Jagtslot, hvorfra han kunde betragte Sejladsen til og fra Greifswalde³. Her var Absalon gaaet i Land, da Pommeranernes Flaade kom; her saae han en Deel af den sejle forbi sig. Paa dette Sted holdtes Slaget; Absalon laa ved Darsim, Bugislaw med sin Hovedflaade ligefor henimod Greifswalde; mod Norden var Rügen og den store Ö Svolder; man seer da, at Bugislaw var saaledes indsluttet, at kunde han ikke ödelægge Fjenden, saa kunde han ikke uden største

1) Schwarz Diplom. Gesch. S. 4. Kombst i Baltische Studien, 1 H. S. 50 Anm. 41. — 2) Kombst, anf. St. S. 82. Anm. 91. — 3) Schwarz Diplom. Gesch. S. 253. 256.

Tab undkomme; hans Flaade flygtede igjennem Sundet imellem Svolder og Fastlandet, og forfulgtes af de Danske til Peene¹.

12. Til Rhedariernes Land h rte endnu

Kastellaniet og Provinsen Uznam eller nuværende USEDOM, med Byen *Uznam*; eller, som det ogsaa ofte paa de mest forvirrede Maader skrives, *Osna*, *Uznoim*, *Huzon*, *Huznoim*, *Noirnia*. Det bestod af tre Dele: *Ostrozna* eller *Oster-Ozne* (modsat *Vestr-Osna*, som vi allerede kjende paa den anden Side af Peene) den nordvestlige Deel; *Wanzlow* den sydlige Deel, hvori Byen *Uznam* laa; og *Woetze* (*Wostze*) den nordostlige Deel². I de nordiske Kilder nævnes Provinsen *Ostrozna* og Byen *Osna*, *Usna*, *Osnum oppidum*, samt Indbyggerne *Ornenses* (*Orna* og *Ornenses*, som forekomme nogle Steder, ere  tter L sefej])³. Desuden nævner *Knytlinga*⁴ *Fuznon* med tre Borge *Fuznon*, *Vinborg* (*Vindborg*) og *Fuir*, uden Tvivl fordrejede Navne. *Fuznon* skulde man troe, og det have ogsaa alle antaget, var det samme som *Usna* (*Huznom*); *Vinborg* kunde være det problematiske *Vineta*, som man mener skal have ligget nordligst paa den nu undergaaede Deel af  en *Usedom*; *Fuir* veed ingen hvad er. Det er Skade, at *Saxe* ikke har nogen tilsvarende Navne; paa *Knytlingas* kan man intet bygge. Med lidt Forandring kan dog Navnene paa de tre Provinser paa *Usedom* ligge i de tre anf rte: *Uznam* er da *Fuznon*, *Wanzlow* *Vindborg*, *Woetze* *Fuir* (*Varianten* har *Fuiz*).

13. Endelig komme vi til det sidste af de vendiske Lande, vi her have at betragte, det gamle *Pommern*, d. e. Landstrækningen imellem *Oder* og *Weichsel*. Mod Syden gik Grænsen af *Pommern* i det mindste ned til *Schlesien*; ogsaa strakte det sig langt ind i det senere *Polen*, men Grændserne mod dette lade sig, formedelst de

1) See ogsaa *Suhm*, 8 D. S. 54-56 — 2) *Schwarz Geogr. Norder-Teutschl.* S. 314-322. — 3) *Knytl. Kap.* 126. *Saxo*, lib. 13, S. 235. lib. 14, S. 309. 314. 317. lib. 15, S. 362. lib. 16, S. 381. — 4) *Knytl. Kap.* 125.

bestandige Krige og derved fremkomne Forandringer, ikke med Bestemthed angive for den Tid vi her betragte¹. Pommern deles, som bekjendt, i For- og Bagpommern; det er egentlig kun de forpommerske Lande, som vi have at betragte.

Først komme vi da til to Proviuser og Stæder, som ofte nævnes samlede, og som vi derfor ville betragte under eet tilligemed Floden ved hvilken de ligge: Kastellaniet og Provinsen JULIN eller WOLIN, med en By af samme Navn; Kastellaniet CAMIN ligeledes med en Borg af samme Navn; og Oderflodens Udløb.

Saxe nævner saavel *Julinensis provincia* som *Caminensium provincia*, samt Byerne *Julinum* og *Caminum*, hvortil i Knytlinga og andre islandske Sagaer altid svare Navnene *Jómsborg* og *Steinborg*; og de beskrives at ligge begge ved samme Flod, nemlig ved det Udløb af Oderen, som gaaer forbi Camin, saaledes at *Julinum* eller *Jómsborg* laa paa den ene Side af dette Udløb, og *Caminum* eller *Steinborg* paa den anden. Beretningerne ere saa tydelige og saa vel overensstemmende med hinanden, at det virkelig er besynderligt, at man har kunnet skrive saa meget frem og tilbage om denne Materie, at det gjerne kunde udgjøre et eget lille Bibliothek. At gennemgaae eller endog blot at kjende alle disse Meninger, foretage vi os ikke; det maa være nok at betragte Kilderne selv og de vigtigste senere Formodninger.

Man finder da, at der paa Harald Blaatands Tid i et Landskab (Fylke) i Venden, som kaldes *at Jóni*, blev anlagt en Borg eller stærk Söfæstning; denne Borg kaldes af Islænderne *Jómsborg*, af Svend Aagesen *Hjynisburg* (aaenbar urigtig læst for *Hjumsborg*) og af Saxe *Julinum*². Ordet *Jóm* er rimeligviis det samme som *mösog*, *hiuhma*, *hinma*, Hunkj. *jumjo*, d. e. $\pi\lambda\eta\theta\omicron\varsigma$, $\omicron\chi\lambda\omicron\varsigma$,

1) Schwarz Geogr. Norder-Deutschl. S. 48-51. — 2) Knytl. Kap. I. *Jómsvikingas*. Kap. 23. Hkr. T. 2, S. 383; T. 3, S. 30 o. s. v. *Svenonis Agg.* Hist. Dan. hos Langebek, S. 51. Saxo, lib. 10. S. 182.

af samme Betydning, som müsog. *þiuda*, isl. *þjóð*¹; alt-saa ligesom dette en meget gammel Landsbenævnelſe, da det betyder Landet i og for sig; det er isl. *heimr*, eng. *home*. Hos andre Skribenter udenfor Norden hedder dette nordiske Navn Jóm snart Jumin (ad Juminem), snart Jumne, snart Julin, der let skjønnes at være selvsamme Ord; og i Diplomer hedder det endelig Wolin (nu Wollin), der ikke er større Afvigelse fra det gamle, end at *j* er ombyttet med *v*². Med Navnet ere vi saaledes paa det Rene, at nemlig Jómsborg og Julinum er et og samme Sted.

Vi ville nu, for at bestemme Beliggenheden, betragte Saxes Fortælling derom: Den danske Konge, fortæller han, forenede sin Flaade med Rügernes, og sejlede ind i *Pomerania* igjennem *ostia annis Zwinæ*, plyndrede derpaa Egnen omkring Julinum (i Knytlinga Jómsborg), men angreb ikke Byen selv; derpaa gik han med sin Flaade til den Flod, som Julin og Camin ligge ved (*ad fluvium Julino Caminoque junctum*), som først er een, men siden deler sig i to Mundinger (*ostia*). Sejladsen paa denne Flod var vanskelig formedelst de af Fiskerne anbragte Indretninger; der gik desuden en lang Bro (*pons*) fra Julins Mure (*Julini moenibus contiguus*) midt over den, saa han maatte blive om Natten paa denne Side af den (*citra*). Om Morgenen gik han paa Land (*continentem aggressus*), og lod Broen paa den sydlige Side af Byen afbryde, imedens Sjællænderne reve Fiskegjærderne op; Julinerne søgte imidlertid ad en hemmelig Vej paa deres Baade ned til Broen, men Absalon bemægtigede sig nogle Fartøjer, og kom Kongen til Hjælp; Venderne bleve forjagede, og en stor Deel af Broen afbrudt, saa den øvrige Deel af Flaaden kunde komme igjennem. Ved Forbisejlingen kom det til Fægtning med Julinerne, som maatte vige, og lade de Danske passere. Derfra kom disse til

1) Grimms D. Gramm. 3 Th. S. 472. — 2) Det er selvsamme Forandring, som i Julii castrum, nu Wolgast (Baltische Studien, 1 H. S. 331).

insula Crisztoa, som Kongen forbød dem at sætte Ild paa, da de behövede det Forraad der var til Foder for Hestene. Derimod satte de over Aaen (eller den ene Flodarm) til Camin (*proxime ad urbem Caminum permeato amne proceditur*), i Knytlinga Steinborg, hærgede Landet nordenfor dette Sted (*septentrionalis ejus provincia*), holdt en Fægtning med Borgerne paa Broen sammesteds, men forlode derpaa atter denne By og vendte tilbage til Crisztoa. Nu opstod der megen Tvivlraadighed om, hvorledes de skulde slippe vel fra dette Tog, og komme tilbage til Havet (*pontus*, Östersöen). Thi da Pomeranernes Sö (*Pomeranorum lacus*) har tre Mundinger (*ostia*), saa syntes det for langt at gaae om igjennem de to, nemlig *exitus Penensis* og *Swinensis*, og man vilde derfor gaae den korteste Vej igjennem *Caminensis exitus*. Absalon blev sendt hen for at undersøge denne, men Havet styrtede ind der med en rivende Fart. Der hvor denne Flod (*fluvius*) löber ud af Söen (*lacus*), er den nemlig smal og flyder ganske stille; derpaa udvider den sig, og bliver større, end en Flod (*ammis*), og danner eller gaaer igjennem en Sö (*paludem*), men hvor den löber ud i Havet bliver den igjen snæver. Skjönt de nu skulde have oppebiet Absalons Tilbagekomst, vare de dog saa utaalmodige, at de skyndte sig til en Vig der (*idem amnis diverticulum*), men kom paa lave Grunde. De bleve anfaldne af Venderne; Kongen hærgede paa ny provincia Julinensis og anfaldt selve Julinum, hvorved han istandsatte Broen sammesteds, og förte sine Ryttere over paa den sydlige Bræd (*in australem ripam*); endelig förte Absalon Flaaden lykkelig ud, hvorved to vendiske Skibe bleve erobrede af de Danske ved Criztoa¹.

Den af Saxe her omtalte Flod med tre Udløb er da tydelig nok Oderen (*Oddora flumen*²). Den danner först *Pomeranorum lacus*, d. e. das Grofse und Kleine Haaf, som Saxe ogsaa kalder blot *lacus*. Derpaa löber den ud

1) Saxo, lib. 11, S. 333. — 2) Saxo, S. 337.

igjennem tre Mundinger: *exitus Penensis*, Peenemünde, *exitus Zwinensis*, Swinemünde, og *exitus Caminensis*, Udløbet fra Camminer-Bodden. Ved Toget kom de Danske ind af Swine, sejlede derpaa søndenom Julin, og opad en Flod (*fluvius*), d. e. Diwenow Strom; den er først smal og een, men udvider sig derpaa i to Dele, hvor *Cristoa*, d. e. Öen Gristow, ligger; danner derpaa en *Sö (palus)*, d. e. Camminer-Bodden, og bliver endelig atter snæver ved Udløbet i Östersöen. Paa den ene Side laa, som endnu, Caminum, paa den anden Julinum; dette laa sydlig, men dog ved Diwenow Strom, da der over samme gik en Bro, som de Danske maatte tildeels bryde af for at komme igjennem; det laa altsaa just paa samme Sted, hvor endnu Wollin ligger. Det er ogsaa her Julinum lægges af andre Skribenter, som Adam fra Bremen, Andreas fra Bamberg, o. fl.¹ Herom ere vel ogsaa alle nyere Forskere enige; og det vilde da være unyttigt, at opholde sig ved at gjeudrive, at Jom eller Julin laa ved Landsbyen Jamen i Bagpommern, eller ved Lebbin paa den anden Side af Öen Wollin, eller paa den nordlige Spidse af Öen Usedom, eller hvor det ellers har behaget de Lærde at henlægge dette Sted².

Med Saxes Beskrivelse over Julins Beliggenhed kan ogsaa sammenlignes det Udtryk, som forekommer i Magnúsar góða S. (Kap. 28), hvor i det sammesteds anførte

1) *Oddora vergens in Boream per medios Vinulorum transit populos, donec perveniat ad Juminem, ubi Pomeranos dividit a Wilzis. — Nobilissima civitas in ostio Oddoræ, qua Scythicas alluit paludes.* (Adam. Brem. lib. 2, cap. 12. 66.); eller tydeligere: *ubi Odera fluvius præterfluens lacum vastæ magnitudinis et latitudinis (das Große Haaf) facit illicque mare influit.* (Vita Ottonis, lib. 2, cap. 7, anført af Schwarz i Geogr. Norder-Teutschl. S. 340). — 2) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 340-349. 378-379. Allgem. Weltbist. 52 Th. S. 46-48. Torfæi Trifol. histor. S. 58-66. Stephanius in Sax. S. 197-198. Sulms Danm. Hist. 1 D. S. 498-500. Vedel-Simonsens Nationalhist. 2 D. 1 H. S. 60-69. P. E. Müllers Sagabibl. S. 66-72. Kombst i Baltische Studien, 1 H. S. 62-68. 380-387. „Jóm, ditto quæ est circa urbem et arcem Julinam in Finlandiæ insula ejusdem nominis. Jónsborg, hod. Wollin, lat. Julinum, urbs quondam clarissima in insula Föllina.“ Geograf. Haandskrift.

Vers Læsemaaden *of ám at Jóni*, paa Jom ved Floderne, rimeligviis er at foretrække. Men mærkelig er især Beskrivelsen over Söborgen (*sæborg*), der siden fik Navn af Jónsborg, i Jomsvikingsaga, hvoraf man seer, at der ved Borgen var en saa rummelig Havn, at der kunde ligge 300 Langskibe, og at der kunde lukkes for samme, samt Fortællingen om Vagn Aagesens Fægtning med Sigvalde sammesteds¹; thi man vil heraf see, at Jomsborg eller Julin laa ved nuværende Wollin, men er ikke, hvilket da ogsaa følger af sig selv, da Borgen forlængst er ödelagt, selve Byen Wollin; den bestod, som Jomsvikingsaga viser, af en Borg med en stor Havn, og et derved liggende Kastel til ydermere at forsvare Havnen; derimod ikke, som nogle have antaget, af tre Borge, i det de have gjort Junne eller Jomsborg til een, Hynnisburg til en anden og Sæborg til en tredie, da disse dog aabenbar kun ere tre Navne paa een og samme Ting. At bestemme, paa hvilket Sted ved Wollin denne Borg eller By, samt Kastel og Havn have ligget, kunne vi naturligviis ikke, da dertil forudsættes en personlig Beskuelse af Lokalteterne; vi henvise derfor Læseren til Kumbsts udförlige Beskrivelser over disse; der lader sig deraf saa meget tilsyne, at det gamle Julin har strakt sig langt videre, end nu, imod Ost-Nord-Ost, at der ved der Silberberg og Mühlenberg henimod Byen findes store Engstrækninger, som forhen, og tildeels endnu i Mands Minde, kunde og have været besejlede, at man altsaa her ved Diwenow Strom finder Steder, der efterhaanden ere optyldte, men som for saa mange Aarhundreder siden meget rimelig have kunnet afgive en god og rummelig Havn for den Tids ikke dybtgaaende Skibe.

Saxe nævner ogsaa andre Steder *Scina* og *ostia Zvi-nensia*², som i Knytlinga kaldes *Plazmyuni* eller *Flatzmyuni*³, der ikke er andet end en Oversættelse af Swinemünde. Begge disse Kilder omtale ogsaa to af Venderne

1) Jónsvikingsa. Kap. 23. 32. — 2) Saxo, lib. 14, S. 347. 359. — 3) Knytl. Kap. 125.

ved Swinemünde anlagte Kasteller; de troede sig nemlig uovervindelige, naar Peenemünde var forsvaret af Wolgast og Swine ved disse tvende Kasteller¹. Der har imidlertid været og findes tildeels endnu Spor til flere saadanne; og det er en ret artig Bemærkning, som Kombst² har gjort om den fuldstændige Forsvarslinie, som løb rundt om begge Öerne Usedom og Wollin, i det der ved Peenemünde fandtes to Kasteller, længere oppe paa vestre Side af Floden laa Wolgast, længer sydpaa paa Öen Usedom Usna; atter mod Östen paa samme Ö Gardist, ved Swinemünde to Kasteller, paa Sydsiden af Öen Wollin Lebbin, ved nuværende Wollin Julin eller Jomsborg; mod Nord og Öst derfor Kastellerne ved Daunenbergh, ved Camminer-Bodden Cammin selv, og endelig ved Mundingen af Fritzower See eller Udlöbet fra Camminer-Bodden Ost- og West-Diwenow.

Östenfor Diwenow laa Landskabet CAMMIN eller Saxæ *Caminensium provincia*; det strakte sig mod Östen til Rega, som gjorde Grændsen imellem det og Kastellaniet Colberg, og stödde mod Syden til Provinserne Stetin og Stargard³. Islændernes *Steinborg* er ligefrem en Oversættelse af Camin, der betyder en Klippe eller Steen.

Söndenfor das Grofse Haaf komme vi til Kastellaniet STETIN med Byen og Borgen Stetin. En Deel af denne Provins laa paa den vestlige Side af Oderen, men henhörte dog til Pommern, ikke til Lutifiernes Land; paa denne Side af Oder grændsede Kastellaniet Stetin mod Syden og Vesten til Provinserne Prenzlau og Uera, paa hün Side af Oder derimod nordpaa ved Ihna til Cammin, östpaa til Stargard og sydpaa til Pyritz⁴. Byen Stetin omtales af flere Skribenter som den ældste og mächtigste af de pommerske Stæder; Saxe kalder den ogsaa *veterrimum Pomeraniæ oppidum*⁵. Hos denne Skribent hedder den

1) Knytl. anf. St. og Saxo, S. 371. — 2) Baltische Studien, I II. S. 387. — 3) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 351. — 4) Sst S. 328-337. — 5) Saxo, lib. 14, S. 337.

ligefrem *Stetinum*, hos Islænderne derimod *Burstaborg* eller *Bustaborg*¹; dette Navn (af isl. *burst*, *bust*, σ : *pinna*, *fastigium domus*) er en Oversættelse af Stetin, ligesom Steinborg af Cammin; og saavel heraf, som af den Sammenhæng, hvori dette Bustaborg overalt nævnes, er det tydelig, at det hverken kan være Boitzenborg eller noget andet Sted, som man har gjættet paa, eller er fordrejet, som Kombst gjætter, for Burislafsborg, men betyder ene og alene Stetin. Dette passer ogsaa meget vel med den Beskrivelse, som gives i *Vita Ottonis episc. Bamb.*², hvor det hedder: *Stetinensium civitas, quæ a radicibus montis in altum porrecta, trifariam divisis munitionibus, natura et arte firmatis, totius provinciæ metropolis habebatur*; eller med andre Ord, den var med tredobbelte Volde bygget opad paa Klippen, og havde derved Udseende som et spidsttilgaaende Tag.

Efter at Kong Valdemar havde indtaget Stetin, vendte han, efter Saxes Fortælling, tilbage, indtog paa Tilbagevejen *Lyubinum*, og sejlede saa til Rügen³. Denne By kan søges paa to Steder, begge paa Kong Valdemars Vej, enten nuv. Lübzín, forhen *Lubinum*, *Lubbezin* ved den nordlige Ende af der Dammsche See noget nordenfor Stetin; eller nuv. Lebbín paa Öen Wollin. Det første foretrækker Schwarz, som tillige anfører af en ældre Skribent „*castella Gardis (Gardis) et Lubinum ad pagum Stetinensem pertinebant*”, som Beviis, at Lubinum var dette Steds ældre Navn; Gardis er det sündenfor Stetin liggende Garz⁴. Imidlertid omfatter Saxes Ord en saa lang Vej, nemlig lige til Rügen, at Meningen vel kan være, at Kongen indtog Lebbín paa Wollin, naar han nemlig derpaa, som sædvanlig, sejlede ud af Swinemünde; og denne Mening foretrækker Kombst, da Kantzow (1, 194) ved Valdemars Hjemtog omtaler, at Kongen indtog Lebyn og

1) Knytl. Kap. 125. Olafss. Tryggvas. Kap. 269. — 2) Anført af Kombst i *Baltische Studien*, 1 H. S. 73 Anm. 79. — 3) Saxo, lib. 14, S. 338. — 4) Schwarz *Geogr. Norder-Deutschl.* S. 336-337.

Gardist og drog til Usedom; dette Gardist (*antiquum castellum Gardist*) kan nemlig, skjøndt Navnet er det samme, ikke være det söndenfor Stetin liggende Gartz, men nuværende Gartz paa Öen Usedom, og Lyubinium maa da være det nærmest liggende Lebbin paa Öen Wolin¹. Dette forekommer mig meget rimeligt; og da derhos Knyttlinga lader Kong Valdemar ved et andet Tog drage ind ad Plazmyuni til *Gorgasiam*, og derfra igjen til Birstaborg (Stetin)², saa skulde jeg næsten troe, at dette aabenbar fordrejede Gorgasia var nysnævnte Gardist eller Garz; thi det maa, som Kombst bemærker, have ligget her omkring ved das Grofse Haaf, men der findes intet lignende Navn; paa den af ham anförte Landsby Gorgast dybt inde i Landet Sternberg er naturligtviis ikke at tænke³.

Endelig beretter Saxe, at Wartislaw havde bygget et Kloster paa sit Gods, hvortil der hentedes Mönke fra Danmark⁴; dette er Klosteret Colbatz, hvorefter endnu Amtet Colbatz har Navn, sydost for Stetin⁵.

15. Gaer man fra Cammin mod Östen, saa kommer man over Kastellaniet Colberg til Provinsen Belgard, der til forskjellige Tider snart hörte til Forpommern, snart til Bagpommern; og endelig i Bagpommern over Kastellanierne Dirlow og Stolp til Dantzic, hvor vi ende vor Betragtning. Byen *Dantzic* bör nemlig endnu bemærkes, da denne blev anlagt af den danske Konge Valdemar den förste Aar 1164. Oprindelsen fra de Danske udtrykkes ogsaa, ligesom i den forhen anförte *vicus danicus* og flere lignende, i Navnet, der betyder de Danskes Vig; i Diplomer kaldes den *Gedanfz*, *Danzik*, *Dansk*, ligesom i gamle danske Breve sædvanlig *Dansken*⁶.

1) Kombst i *Baltische Studien*, I H. S. 76. Anm. 83. Samt 5 Jahresbericht sst. S. 320. — 2) Knyttl. Kap. 125. — 3) Kombst anf. St. S. 73 Anm. 78. — 4) *Monachalis vitæ viris e Dania adscitis in latifundio suo cellam exstruxit*. Saxo, lib. 14, S. 338. — 5) Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 337. Bemerkungen über Wartislaw den Zweiten, i *Baltische Studien* II. S. 120. 6) See iövrigt Schwarz Geogr. Norder-Teutschl. S. 393-394. Suhms Daam. Hist. 7 D. S. 168-169.

16. Anmærkning. Ved de historiske Beretninger om de Danskes Tøge til Venden forekomme endnu adskillige Steder, som ligge i Danmark. Skjönt disse ikke vedkomme nærværende geografiske Afsnit, men maae forudsættes som bekendte for Danske, vil det dog ikke være upassende at anmærke nogle deraf, som deels ere mindre bekendte. deels ogsaa af andre Forfattere ere henførte til de vendiske Lande.

Den af Saxe (lib. 14, S. 280) nævnte *Ö Masneta*, hvor den danske Flaade samlede, er den i Valdemar den andens Jordebog (Langeb. Script. T. 7. S. 527) omtalte Masnæth. d. e. nuværende *Ö Mosned* imellem Sjælland og Falster, under Vordingborg Søgn. Det er besynderligt, at Gram (Note in Meursium, lib. 5, S. 324.) har kunnet antage denne *Ö* for det samme, som det i Knytlinga forekommende „promontorium Masnes“.

Insula Cozta nævnes to Gange hos Saxe (lib. 14, S. 340. lib. 16, S. 376). Paa sidste Sted er det *Öen Koos* ved Kysten af Vestrosn, som vi allerede have seet; men paa første Sted, hvor det nævnes med Falster og Bogö (*Boka*, Saxo, S. 341), kan det efter hele Sammenhængen ikke være andet end nuværende *Koster* ved *Möen*¹.

Knytlingas *Grænasund*, hvor den danske Flaade ofte samlede, hos Saxe *viridis portus* (Knytl. Kap. 126. 127. Saxo, lib. 14, S. 371) er *Grönsund* ved Falster. Saxe kalder ogsaa dette Sund *sinus viridis* (Saxo. lib. 9, S. 174; lib. 14, S. 340).

Havnen *Járnloka* (Jerulukke) nævnes i Knytlinga (Kap. 123). En Variant tilføjer: *fyrir innan við Möen*, hvilken Læsemaade er optaget i Folioudgaven. Paa samme Tid forekommer hos Saxe (lib. 14, S. 284) *portus Möensium*, hvilket i det mindste viser, at der paa Valdemar den førstes Tid paa *Möen* var en bekendt Havn; jf. *castrum de Möen* i Petri Olai Ann. hos Langebek, S. 185 ved Aar 1252, rimeligviis den forhenværende *Kjøbstad*

1) See ogsaa Sulms Danm. Hist. 7 D. S. 406-408.

Borre, hvortil der var Sejlads; nu er Havet der tilstoppet, men man har i Mosen ved Borre fundet Egepæle med Jerringe, o. lign., som vidner om den forhenværende Havn.

Paa Möen laa ogsaa *sinus Kialbyensis* (Saxo, lib. 14, S. 340) ved nuværende Kjellbymagle.

Geitsey, hvor de Danske efter Toget til Brattes traf Kong Valdemar (Knytl. Kap. 124) er ved nuværende Geddesby og Gedserodde paa den sydlige Side af Falster, hvor der var en *curia domini regis* eller *arx regia* (Valdemars Jordebog hos Langebek, S. 525. 540. Eskilds Foundation for Nestved Kloster fra Aar 1135 i Thorkelins Diplom. 1 D.)

Hyljamyuni, hvor Absalon holdt et Slag med Venderne, da han drog hjem fra Vindland og sejlede nordpaa til Öresund (Knytl. Kap. 124) er enten nuværende Hölewik ved Skanör i Skaane (Langeb. Script. T. 1, S. 60); Stedet, som Vigen laa ved, kaldes ogsaa Hol, forhen *Hólar* eller *Hálshólar* (Hkr. T. 2, S. 281); eller det er Bugten ved Öen Hyllen paa den sydlige Side af Laaland (Estrups Absalon. S. 67).

OM OBELISKEN I RUTHWELL OG OM DE ANGEL-SAXISKE RUNER; af FIVN MAGNUSEN.

SAA meget og saa længe man end i vort Norden har gransket over det Skriftslags, som gaar op til den hedenske Tid, og som overhoved kaldes RUNER, har dog den mærkværdige og ældgamle Art af dem, som kaldes de ANGELSAXISKE, hidindtil her kun været lidet kjendt. Af vore ældre Lærde var, saavidt vi vide, Hans Gram, som overhoved meget ydede den angelsaxiske Literatur og klart indsaae dens høie Værd for Skandinaverne,

vel næsten den eneste som alvorlig beskjeftigede sig med dem, men lidet eller intet haves dog paa Tryk, eller overhoved i nogen udførlig Sammenhæng, af hans hertil hørende Undersøgelser. Var end Gram overbevist om de angelsaxiske Runers høie Ælde, var den yngre Suhm det dog ikke, thi han skrev saaledes om dem 1773: „Spørgsmaal om noget af Ruenerne” (i Stor-Britannien) „er ældre end fra det 9de og følgende seculis, og da kunne de gjerne være førte ind ved de Danske. . . . Jeg holder det for et historisk Problema, saa længe som ei andre Beviser opdages end dem man hidindtil haver”¹.

Af denne, her i Norden næsten almindelig antagne, ringe Mening om de angelsaxiske Runers Ælde og Selvstændighed maatte det følge, at man ikke henvendte nogen synderlig Opmærksomhed paa de med dem betegnede særskilte Mindesmærker. Af disse er DEN RUTHWELLSKE OBELISK uden Tvivl eet af de mærkeligste; dog indskrænker alt det vi hidindtil have læst derom, af hvad der her i Norden er udgivet, sig til følgende lidet lovende Noticer: a) af Sjöborg: „Ved et ställe som Hickes kaller Ruthwel eller Revel i Skotland finnes en otydlig Runsten med några inhuggna bibliske Historier”; paa et andet Sted udgiver samme Forfatter det for et Gravminde². b) Liljegren (hvis store Fortjenester af den nordiske Runelære vi ellers villig erkjende) anfører blandt Runemonumenterne, hvorpaa Korset forekommer i Tegning paa Stene, et saadant i Ruthwell „med ovaliga runor, samt latinsk inskrift med munkstil”³. Dette Monument, hvorom man af disse Beskrivelser kun kan fatte ringe og utydelige Begreber, men som ogsaa först for kort siden (1832) er blevet vedbørlig undersøgt, afbildet og omhandlet efter det skotske antiqvariske Selskabs Foranstaltning, er det ældste med Runeskrift, som hidindtil beviislig har kunnet henføres til et nogen-

1) Om de fra Norden udvandrede Folk II, 47; jfr. Hist. af Danmark I. 477. — 2) Samlingar för Nordens Fornälskara 1, 34. — 3) Runurkunder, Stockholm 1833. S. 186, Nr. 1623.

lunde bestemt Tidsrum, hvilket vi ved en lang og nøjsommelig Granskning troe at have udfundet, og ved denne Afhandling ville søge at bevise. Kun maae vi beklage at mange forskjellige Forretninger og literære Arbejder, tilligemed andre Forhold have betaget os Leilighed til at anvende derpaa den vedholdende og uafbrudte Flid og Tid, som slige Undersøgelser egentlig kræve, naar alt skal fremstilles med den fornødne Klarhed og Sammenhæng af et saa vanskeligt Æmne, der maatte føre os til de mest indviklede palæographiske Undersøgelser, som have givet meget uventede, og, som vi haabe, for Storbritanniens ældste nationale Historie ikke uvigtige Resultater. Disses Udvikling og Fremstilling nødes vi dog, ved bydende Omstændigheder, til at slutte, og lade dem, i den ufuldkomne Tilstand hvori vi endnu maae erkjende dem for at være, fremtræde for Dagens Lys. For en Drøftning, som gjelder det engelsk-skotske Folks ældste Skriftart, Sprogart og historiske Mindesmærker, foretaget af Udlændinge af samme Herkomst, som leve fjernt fra Storbritannien og dets rige Lærdomsskatte, men dog ikke kunne modstaae Lysten til at bidrage, om mueligt, til nogen Oplysning i det Mørke, hvori den store nordisk-britiske Folkestammes fælles Oldtid er indhyllet, vove vi at haabe Landsmænds og Stamforvantes velvillige og overbærende Modtagelse, paa Grund af den gamle Sætning: in magnis voluisse sat est.

Markedsflekken RUTHWELL, som fører Titel af et Baronie (Barony), ligger i Skotland i Nærheden af Floden og Kjøbstedet Annan, ikke langt fra Englands Grændse, skraas over for Carlisle, lige for Enden af den gamle Pietiske Muur, i Dumfries Shire, Stewartiet (engang fordum Jarlsdømmet) Annandale, som i sin Tid var Kong Robert Bruces, Stuarternes Stamfaders, Hjemsted og Fædreneav. I sildigere Tider have Familierne Murray og Mansfield været Ruthwells Sogns største Godsbesiddere og Grundeiere. Det ligger paa Solwayfjordens nordlige

Kyst, 6 engelske Mile i Længde og høist 3 i Bredden. I Ruthwell Præstegaards Have har den nærværende Sognepræst, Dr. Theol. Henry Duncan, ladet gjenreise en sidst paa Kirkegaarden liggende sønderbrudt Obelisk. i Formen lignende de ægyptiske, eet af Storbritanniens ældste nu bekjendte Mindesmærker blandt dem som ere betegnede med Runeskrift. Stötten er af rødlig, tillige noget graalig Sandsteen, i to Blokke af forskjellig Art, hvilke dog begge synes at være tagne fra Steenbrud i Omegnens Fjeldbakker. Dens Høide, i det Hele, er 17 Fod 6 Tommer. (Pennant antog den i sin Tid for at være 20 Fod. foruden Capital og Fodstykke.) En Tradition, optegnet af Stedets Sognepræst Hr. Craigh¹, heretter, at denne Stötte i en længst forsvunden Tid er bleven opreist ved Strandbredden, paa et Sted kaldet Priestwoodside, nu Priests side, for at bibringe Almuen, ved sandselige Forestillinger, nogle Begreber om den kristelige Religion, men at det blev trukket derfra med et Forspand af Stude, tilhørende en Enke, til Ruthwells Kirkegaard. Hr. Craighs Efterfølger i Embedet, Dr. Duncan, beretter Folkesagnet udførligere, saaledes som det endnu fortælles. Stötten skal være kommen til Kysten med et Skib, fra et langt bortliggende Land, som strandede der, men idet denne blev ført derfra paa den beskrevne Maade, op i Landet, gik Kjöretøiet i Stykker, og man ansaae det for Himlens Villie, at den ikke skulde føres længere bort, hvorfor Ruthwells Sognekirke opførtes over Stötten, som saaledes kom til at staae inde i den². Vi kunne ikke antage denne Efterretning for meget sandsynligere end et Almuesagn, som anføres af Pennant, at Obelirken var bleven ført til Stedet af Engle (ligesom den hellige Hytte i Loretto) længe förend Kirken blev opbygget over den. Overhoved vide vi intet sikkert om Monumentets Skjæbne, lige til

1) I Sir John Sinclairs Statistical Account of Scotland (1791) X, 227. —

2) Kirken skal virkelig være meget gammel, samt usædvanlig lang og smal. (Craigh, l. c. X, 220).

Reformationen. da en almindelig Forfølgelse udbrød i Skotland over alle Catholicismens billedlige Minder: derfra frelstes det dog, formodentlig ved Indflydelse af de mægtige Murrayer af Cockpool, Forfædre til Greverne af Mansfield. Henved et Aarhundrede derefter, 1642, vakte Mindesmærket alligevel de fanatiske Presbyterianeres Opmærksomhed, og den skotske Kirkes almindelige Forsamling befalede da, den 27de Juli, at det skulde ødelægges som afgudisk (*idolatrøus*). Støtten, som da skal have staaet inde i Kirken, blev kastet omkring og sønderbrudt i forskjellige Stykker, af Stedets Övrighed, dog, som det synes, ikke uden hemmelig Tilböielighed til at skaane den, for saa vidt det lod sig gjøre. Ellers lod man de fleste og største af Stykkerne blive liggende i Kirken, paa det Sted hvor Støtten faldt, og sandsynligviis have de, i mere end et Aarhundrede, tjent til Bænke for Menigheden ved Gudstjenesten i Kirken. De Billeder og Indskrifter, især de af Runer, som saaes derpaa, tiltrak sig dog forskjellige Oldgranskeres Opmærksomhed. Biskop Gibson ommeldte det i sine Tillæg til Cambdens Britannia i hans ældre Udgave af Værket 1695 (pag. 928) som *a pillar, curiously engraven with some inscription upon it*, hvilke sidste Udtryk han saaledes forandrede i den anden Udgave: *with a Danish inscription upon it*. Heraf maa det følge, at Gibson har anseet Mindesmærkets Runer for ægte danske eller skandinaviske, hvilket og de fleste britiske Oldgranskere efter ham have antaget¹. Hickeys meddelte 1702, i sin Thesaurus (Part III, Tab. IV) en kobberstukken Afbildning af Runeskriften paa Hovedstøttens överste Deel, og ligeledes Gordon, 1722, i hans

1) F. Ex. Chalmers 1807 (i hans Caledonia I, 466-67), som mener, at Obelisken muelig kunde være reist af den danske Halfdan, som bærgede og indtog Bernicien 875 og 876, samt foretog Streiftøge til Pieternes Land og Strathelyde. Efter de Ulsterske Annaler faldt Halfdan i det sidstnævnte Aar, og da han var en Hedning, kan man paa ingen Maade tillægge ham Ruthwells-Monumentet med dets kristelige Indskrift. Af en lignende Mening er og Dr. Duncan i hans herefter paaberaabte Afhandling.

Itinerarium septentrionale, Tab. LVII. Derimod gave de ingen Afbildninger af Stöttens tvende bredere Kanter, hvorpaa man, blandt andet, seer forskjellige Scener af den bibelske Historie, med latinske Overskrifter af den tidligere Middelalders Capital-Bogstaver. Disse tvende Kanter menes ellers at være af nyere Arbeide end de smalle, meget bedre udførte, hvorpaa Runeindskrifterne findes. — Pennant saae Stötten 1772 (uden at aftegne den)¹ liggende i Kirken, men bemærker, at Fodstykket til Monumentet da var nedgravet i Kirkens Gulv, hvorimod han havde fundet Brudstykker af Capitålet eller Topstykket med Bogstaver, som lignede de andre (*with letters, similar to the others*) samt en Örn indhugget, *en relief*, paa hver Side. Der fandtes og et andet Stykke med et nærmere beskrevet Meuneskebilled med saxiske Bogstaver omkring det eller til Siderne². Kort derefter bleve de Stykker af Stötten, som da vare over Jorden, flyttede ud af Kirken, og henslængte paa Kirkegaarden, der dog dengang næsten var uden Indhegning; der vare de udsatte for hurtig og fuldstændig Ödelæggelse, som dog lykkeligviis forebyggedes derved, at den ovennævnte Dr. Duncan erholdt Kaldet, og besluttede da strax, saavidt mueligt, at redde og conservere det ældgamle Mindesmærkes Levninger. Han udførte denne Beslutning 1802 ved at samle alle de sönderlemmede og adspredte Stykker deraf, som kunde findes, og hvoraf eet, hvilket Pennant ikke havde seet, da nylig var blevet opgravet af Kirkegaarden. Disse samtlige Stykker lod han derefter sammenföie og restaurerede dem til en Obelisk. Dog meente han, at Stötten

1) Hos Sinclair, i *Statist. Account of Scotland* X, 227 og i *Gazetteer of Scotland* (1808) hedder det vel, at Pennant har, i hans *Tour*, meddeelt en Aftegning (*draught*) af Obelirken, men i de Udgaver af Værket, som vi have seet, have vi ikke kunnet finde den. — 2) Pennant *Tour in Scotland* 1772, 2den Udg. 96-98 Forfatteren ytrer den samme Mening som Gordon (l. c. S. 161) at de saxiske (d. e. latinsk-gothiske) Indskrifter vare de ældste, men at de Danske sildigere havde tilföiet Runerne. Tvende af Ruthwells lærdeste Præster, som saa ofte havde Leilighed til at betragte Monumentet, Craigh (1794) og Duncan (1834), hyldede den modsatte Mening.

forhen havde överst havt en Korsform, til hvilken han troede at de to Arme manglede. Han lod derfor en Muurmester forfærdige saadanne nye Arme i den Smag som Obeliskens Spidse viser, hvortil nu Oldgranskeren, ved at bese Monumentet eller dets nyeste Afbildning, vel maa lægge Mærke. Dr. Duncan, som saa herlig har frelst og bevaret Mindesmærket, besörgede og, efter Begjering af E. W. A. Drummond Hay, nu brittisk Consul i Marocco, en nöiagtig Aftegning af det hele Monument, for at Indskriften kunde undersøges af Thorleif Gudmundson Repp, Underbibliothekar ved Advocaternes Bibliothek i Edinburg, en indfödt Islænder, udmærket ved mangesidige Kundskaber, ogsaa om de nordiske Oldsager, — som dog ikke, formedelst Embedsforretninger, kunde indfinde sig paa Stedet. Alligevel blev han den förste, som forsögte denne höist mærkelige Runeindskrifts Dechiffriering, og fandt, efter vor Mening, meget rigtig, at den var affattet i et Sprog, der indeholdt baade angelsaxiske og oldnordiske Ord. Forhen havde W. C. Grimm (maaskee först af alle i noget trykt Skrift) bemærket (1821), at Indskriften bestod af angelsaxiske Runer; dog kjendte han da vort *Monumentum Ruthwellense* kun af Hickeys ufuldstændige Aftegning. Om Indskriftens Indhold eller Mening fremsatte han derimod ingen Gisning eller Forklaring. Repp sögte at læse og udvikle den, efter at have prøvet og sammenlignet mange Runealphabeter, især efter det saakaldte *Alphabetum Exoniense*, udtaget ved Hickeys af en gammel Membran, forvaret i Domkirkens Bibliothek i Exeter. Repp beskrev sin Undersögelse og dens Resultater i en paa Latin affattet Skrivelse til the Hon. Mountstewart Elphinstone, indrykket i de skotske Antiquarers Selskabs Forhandlinger¹, ligesom og Monumentets nöiagtige Beskrivelse og bekjendte Historie ere blevne meddeelte sammesteds af Dr. Duncan². Begge Afhandlinger ledsages af:

1) *Archæologia Scotica*, or *Transactions of the Society of Antiquaries of Scotland* (1832) IV, 327 & sq. — 2) *Sammesteds* IV, 313 & sq.

a) en smuk Afbildning af Monumentet, betragtet fra alle fire Kanter (Pl. XIII); b) tydelige Tegninger af Runeskriften, forsaavidt den nu kan sees eller læses, i dens fire Afdelinger, med de skjønne Arabesker af Viinranker, Dyr og Fugle, som omgive dens Linier (paa 2 Sider af Obelisken, Pl. XIV); c) Fremstilling af: α) *Alphabetum Exoniense* efter Hickes (l. c. Part. III. Tab. II: jfr. Grimm Über teutsche Runen, Tab. I); β) de almindelige nordiske Runer efter forskjellige Inddelingsmaader; γ) Gordons Tegning af den Ruthwellske Indskrift, og δ) en Deel af en gammel Döbefont, som forhen har været i Ruthwells Kirke, hvilken Repp antager at ommeldes i Indskriften under Benævnelsen *Cristpason*, hvorpaa en stor Deel af hans Ordforklarings Hovedindhold beroer, da han mener, at den ommeldes som givet et Kloster i Tharfuse (af ubekjendt Beliggenhed) til Erstatning for et der begaaet Ran, m. m. — Lykkeligviis ere vi i Besiddelse af et Hoveddocument i denne Sag, som ikke kjendtes af Repp, eller, saavidt vi vide, nogen nulevende Oldgransker. Dr. Duncan beretter, at Topstykket af Obelisken, som i de af ham meddelte Afbildninger ikke fremviser nogen Characterer eller Spor til saadanne, för har været forsynet med Indskrifter, som nu ere fuldkommen ulæselige; den største Deel af disse sees derimod at være afcopieret paa en Aftegning af dette samme Topstykkets begge Bredsider, som findes tilligemed en Afbildning af hele Stöttens tvende Runesider (altsaa mere end hos Hickes og Gordon), paa et Aftryk af en Kobberplade i stor Folio-Format, som nu tilhörer mig. Det blev skjenket mig, for nogle Aar siden (omtrent 1828) af min uforglemmelige Velynder, afgangne Conferentsraad og Geheimearchivarius Thorkelin, men han kunde da, i sin höie Alder, kun erindre, at Kobberet forestillede en Stötte i Skotland, og at han havde faaet det under sit Ophold i Storbritannien, men erindrede ikke hvor, eller af hvem; ogsaa bemærkede han blot, at Indskriftens Runer vare angelsaxiske, uden dog at yttre

nogen Mening om dens Indhold. Dengang undersøgte jeg ikke Sagen videre, men da jeg læste de ovenmeldte nye og lærerige Afhandlinger om Ruthwells-Monumentet, kom jeg i Tanke om, at hint sjeldne Kobber maatte forestille det, og blev snart, ved Sammenligning, fuldkommen overbevist derom. Saavidt mig er bekjendt, indeholdes eller nævnes dette Kobber ikke i noget trykt Skrift. Det synes at være henved 150 Aar gammelt, og er maaskee endnu ældre. Som ovenantyd det giver det den vigtigste Oplysning, af alle bekjendte Afbildninger, om Monumentets Hovedtendents, ved Opbevaring og Fremstilling af selve Indskriftens Begyndelse, paa det ene Topstykke, omkring Billedet af den paa en Green siddende Örn, i det man deraf seer, at en *Ofa* eller *Offa*, nedstammende fra *Voda* (*Vodan*, eller *Voden*), har ladet Indskriften affatte o. s. v. Dette erfares ogsaa nærmere af dens eget følgende Indhold, efter de af os antagne Læsemaader. Vi have ladet begge Topstykkets Sider afbilde efter Kobberet, især saavidt Omskriften angaaer, i Metal, og disse Afbildninger danne Begyndelsen af Runeskriften paa begge Obeliskens Hovedkanter eller Skriftens tvende dobbelte Afdelinger. Saaledes fremstiller hele Indskriften sig nu for os i et ganske andet Lys, end den kunde vise sig for Repp. eller nogen os bekjendt tidligere Gransker, som har skrevet noget derom. Ved Begyndelsen var saaledes en Hovedpunkt funden, hvorfra man kunde gaae ud, efter at have erfaret, at Indskriften skulde tjene som et Slags offentligt Actstykke, og, efter hvad det Følgende viser, især som en Art af Skjøde eller Overdragelse af den Eiendom, paa hvis Grund Stötten oprindelig var opreist. Begyndelsesnavnene (*Ofa* eller *Offa*, *Vodo*) paa Topstykkets Forsides første Kant fremvise bekjendte nordisk-ängelsaxiske Runer; Ordet paa den anden Kant er derimod blandet med en sjelden Character og med romerske Capitalbogstaver, af hvilke sidste ogsaa Omskriften paa Topstykkets Bagside bestaaer. Derimod er den hele övrige her omhandlede

Indskrift affattet i angelsaxiske Runecharacterer. Vi ere enige med Repp deri, at en stor Deel af dem stemmer overeens med det af ham paaberaabte *Alphabetum Exoniense*; derimod finde vi, at de have en endnu større Overeensstemmelse med forskjellige andre angelsaxiske Runebogstavrakker i visse ældgamle Membran-Codices, forvarede i Fastlandets Bibliotheker, og publicerede af den ypperlige tydske Runegransker W. C. Grimm. Den vigtigste deraf findes i hans Skrift: *Zur Literatur der Runen*, Wien 1828. 8. Den er vel først opdaget og aftegnet af Pertz, men Grimm har udgivet den, saaledes som den er afcopieret af v. Bartsch i det keiserlige Bibliothek i Wien, af en Pergamentsbog fra Slutningen af det 9de eller Begyndelsen af det 10de Aarhundrede (Membr. Salisb. Nr. 140 olim Salisb. LXXXI), som indeholder, blandt andet „*Alcuini Orthographia*”, hvorpaa, uden Tvivl som Skriftets oprindelige Afdelinger eller Bilage, forskjellige Alphabeter og Bogstavtabeller følge, blandt hvilke det her omhandlede angelsaxiske, med Runebogstavernes i samme Sprog tilföiede Benævnelser, især er mærkværdigt. Det findes stukket i Kobber l. c. pag. 1-2. Da den ommeldte Codex nedstammer fra Salzburg, hvor Alcuins Broder, Arno (eller Arne), var Erkebiskop, saa er det, efter Grimms Bemærkning, höist sandsynligt, at den Sidstnævnte har medbragt, eller senere faaet, vor Membrans Original fra England, ligesom den og kunde være bleven ham sendt af Forfatteren, og dette maatte da være skeet i den sildigere Hælfte af det 8de Aarhundrede. For os er det især mærkeligt, at Alcuin og hans Broder vare födte og opdragne i det gamle Northumberland (i eller nær ved York), inden hvis Grændser vor Indskrift endnu læses, hvorfor og dens Elementer naturligviis snarest maa söges i et derfra Landet nedstammende Alphabet, hvilket dette Alcuinske saaledes viser sig at være. En lignende Overeensstemmelse med vort Monument have end andre ældgamle Optegnelser af angelsaxiske Runer. To af dem

ere opdagede af Mone, i en Membran i St. Gallens Bibliothek, fra det 10de Aarhundrede (Nr. 270 i 4to) og bekendtgjorte af W. C. Grimm (Über die teutschen Runen, 1821, S. 106, 138, Tab. II). Her findes Bogstaverne deels med og deels uden Benævnelser eller Sammenligning med andre Alphabeter. Den største Samling af dem indeholdes i det sammesteds afbildede i Middelalderen saakaldte *Alphabetum Anguliscum* (Anglernes eller de Engelskes Bogstavække) som vel er usædvanlig fuldstændigt, men fattes al Angivelse af Characterernes Værd eller Betydning. Det er taget af en Pergamentscodex fra det 9de Aarhundrede, i samme Bibliothek (Nr. 878), indeholdende Isidors grammaticalske Tractat „de accentibus, de posituris, de literis”, efter hvilken de nordiske Runer strax følge, i deres rette Orden og med deres Benævnelser, under Navn af *Abececlarium uord*. Endelig har Grimm publiceret tvende angelsaxiske Runealphabeter, det ene i en Codex fra Tegernsee, nu i München, skreven omtrent 850, meddeelt af Docen, det andet opdaget af Kopp, i Paris, i en ældgammel Membran, som var bleven bragt did fra Antwerpen, hvortil den nu maaskee er bleven tilbagesendt; deri var Runeraden tilføiet Isidors ovennævnte Tractat. Disse vitterlig ældgamle Runerækker, tildeels 200 til 300 Aar ældre end Exeterbogen¹, have vi især benyttet ved den ruthwellske Indskrifts Forklaring, hvorhos vi dog have taget vedbørligt Hensyn til de forskjellige hertil hørende, som forlængst ere udgivne af Hickes o. fl., hvilke vi ansee det for uforuødent her at opregne. Endelig have vi sammenlignet hermed forskjellige mindre angelsaxiske Ind-

1) Denne berømte Codex Exoniensis blev givet til Domkirken i Exeter af Biskop Leofric, henimod den Tid, da Normannerne erobrede England; om dens Alder siger J. J. Conybeare: „*The handwriting of the MS. appears but little, if at all, anterior to the age of Leofric.*” Illustrations of Anglo-Saxon poetry p. 10. Biskop Leofric døde 1073, og gav sine Bøger, formodentlig ved Testament, „*in utilitatem successorum suorum*” efter Bøgenes Paategninger, som anføres af Wanley i Catalogus libr. Septentr. &c. p. 81, 83. —

skrifter. saavel paa brittiske Runestene¹, som paa det beröimte tönderske Guldhorn (hvilken vi bestemt maa henføre hertil), samt paa ældgamle Bracteater og Mynter². Resultatet af alle disse Undersøgelser bliver det: at vi, angaaende Værdien af Fleerheden af de Characterer, som forekomme i den Ruthwellske Indskrift, stemme overeens med Repp, hvorimod vi afvige fra ham i vor Mening angaaende disse følgende:

Ʒ og P ansee vi ikke for det latinske P, men for den angelsaxiske Rune hvorved V eller W almindeligst udtrykkes. At Bogstavet P ikke findes i denne Indskrift, er aldeles ikke forunderligt. Det forekommer ei heller i noget gammelt nordisk Runecalphabet, da Ʒ, Ʊ (F) eller Ɔ (som V) i Indskriften træde i dets Sted.

I hele den ældre Edda begynde ikke flere end 3 Ord med Bogstavet P og de ere alle beviislig af fremmed Oprindelse. Om det ældste Angelsaxiske kan maaskee den samme Bemærkning gjælde. I hele Cædmon f. Ex. forekomme kun to slige Ord. Det kan saaledes vel være, at man först sildigere, end det Ruthwellske Alphabet ret var i Brug (omtrent Aar 650), har opfundet Runen Ɔ for at udtrykke det latinske P, hvis Udtale de angelsaxiske Geistlige, længe Folkets eneste Literatorer, nödvendigviis maatte lære; i Kymrisk forekommer det desuden meget hyppig, derfra kunde det gaae over til de brittiske Belger, Friser, Saxer o. fl. — Overhoved nærmer den haardeste

1) Til gamle Mindestene, beteguede med angelsaxiske Runer, fundne i Norge, Sverrig og Danmark, have vi ikke taget noget Hensyn i denne Undersøgelse. — 2) Foruden de af ældre Værker bekjendte angelsaxiske Mynter have vi især benyttet John Adamsons lærerige Beskrivelse og Afbildninger af den store Sauling af northumberlandske Mynter, som blev fundet ved Hexham forhen Høagustald) 1833, udgivet i de londoniske Oldgranskeres Archæologia (1834) XXV, 279-310 Tab. XXXV-LVII. Af Fundet reddedes 6000 Mynter (men 3000 menes bortkomne), af heved 300 forskjellige Præg. De ere omtrent fra Aaret 794 til 848 eller 854, og maa, efter den lærde Forfatters Undersøgelser, være nedgravede 867, da Ragnar Lodbrøks Sønner, som Anførere for en dansk Hær, hærgede Northumberland. Vi formode, at denne Skat har tilhørt Høagustalds ældgamle Bispesæde.

Udtale af B. i det Islandske, sig meget til den blødeste af P.

‡ ansee vi for et sædvanligt †, men ikke for K eller Q.

Hverken J eller X antage vi her for romerske Taltegn, men I derimod for det sædvanlige Bogstav og X (hvilket Repp ogsaa selv tildeels har antaget) for G.

Ligesom Repp har gjort, tilføie vi her den hele Række af Runecharacterer, som findes i Ruthwells-Indskriften i vor sædvanlige alphabetiske Orden, med Bemærkninger over den Værd eller Betydning, som hver især af dem, efter vor Mening, her bør tillægges. De samme Bogstaver faae deri, som det nu synes, forskjellige, skjönt oftest fordmærkelige Betydninger, hvilket vistnok maa forekomme dem sælsomt, der ikke ere vant til at læse Runeindskrifter; men vi have noksom erfareet, at det selv samme er meget hyppig Tilfældet i danske, svenske, norske og islandske Runeskrifter. Herom kunne vi i Almindelighed henvise til de af Worm og Hickeys forfattede Tabeller over mangetydige Runer (*Runæ πολυσημοι*), samt Göransson's Baulil, Liljegrens Runer og o. fl. Dertil har det oldnordiske Sprogs dialectiske Forskjel i de forskjellige Lande og Provinser vistnok bidraget meget, og vi ere, uagtet de mange Skrifter Tiden har levnet os i det oldnordiske (ligesaavel som i det angelsaxiske og oldtydske) Bogsprog, som kunne siges at vrimle af næsten utallige orthographiske Afvigelser, tit i Uvished om dets rigtigste Udtale¹. Den ruthwellske Indskrifts Alder.

1) Vi henvise herom til Liljegrens Runlära (Stockhohn, 1832, 8) S. 76 o. f. Der anføres f. Ex. af svenske Runeskrifter, ikke mindre end 26 forskjellige Skrivemaader for Ordet *efter*, som begynde med Bogstaverne *a* (*ai*), *e*, *i* (*hi*), *o*, *u*, *y*; — lignende Uligheder paavises der og ved samme Ord i Membraner fra 1300 og 1400tallet, hvorpaa 17 forskjellige Exempler anføres (som begynde med *a*, *e*, *æ*, eller *ö*). Endvidere bemærkes, at Navnet England forekommer i følgende Variationer: i *gen.* *Englants*, *Anklans*, *Eglans*, *Iklans*, *Iglats*, *Ikla's* og i *dat.* eller *ablat.* *Aklati* (*Anglanti*), *Eglati*, *Egloti*, *Englanti*, *Ilati* (*Inglanti*) o. s. v. Med Hensyn til de mangfoldige orthographiske Afvigelser, som findes i angelsaxiske Haand-

hvilken vi troe at burde henføre til Midten af det 7de Aarhundrede, gjør det saaledes vel begribeligt, at vi nu neppe kunne komme til sikre Slutninger om den da brugelige Udtale af de i den forekommende Ord, blandt Northumberlands Indvaanere, paa de Gisninger nær, som den selv, sammenlignet med Nordboers, Frisers, Oldsaxers og flere Germaners ældste Skrifter, foranlediger os til at gjøre.

Vi forudskikke ellers den almindelige, hertil hørende Bemærkning, at det er især Vocalerne (hvis Ubestemthed og tildeels næsten fuldkomne Mangel eller Udeladelse man ellers kjender i visse orientalske Sprog) som forvexles mangefoldig i de ældste Membraner. f. Ex. *a* og *o*, *o* og *u*; for *e* og *i* findes endog kun et Bogstav i den sædvanlige nordiske Runerække. Diphthongerne *æ* og *ö* udelades og ganske i den, eller sammensmelttes med andre Vocaler, ligesom dette og tit skeer i Pergamentsbøgerne.

RUTHWELL-INDSKRIFTENS ALPHABET.

A. **Á**: **ƒ**, **Ƒ**, **ƣ**; jfr. **O**. **Ó**. Som nysanfört er Forvexlingen mellem disse Vocaler ogsaa meget hyppig i de scandinaviske Runeskrifter, hvorpaa næsten utallige Exempler kunde anføres. **A** forekommer i andre angelsaxiske Runeskrifter som **ƒ**, **Ƒ** og **ƣ**; Forskjellen fra de to første Former bestaaer kun deri, at den nederste skraatløbende Streg er forlænget nedad paa de to sidste. **ƒ** forekommer og i alphabetiske Optegnelser for **Æ**. Det sees udtrykkelig som **A** eller **E** paa een af de allerældste Mynter med en heel Runeindskrift, *Rud-ding Annals*, Pl. I. samt IX, 2 (fra Östangeln). Paa andre angelsaxiske Mynter betegner det undertiden **E**, f. Ex. paa northumberlandske hos Adamson (*Arch.* 1834, XLIV, 72, 73, 74). **⚊** og **⚋** bruges ofte for **E**

skrifter, saaledes at de selvsamme Ord skrives paa mange forskjellige Maader, behöve vi kun at henvise til vore herefter følgende philologiske Anmærkninger, f. Ex. 1, 6, 8, 19, 31, 32, 37, 38, 45 (a), 50.

i nordiske Runeskrifter. I Beweaster-Indskriften sees **F** formodentlig som **O** eller **E**. **F** forekommer og som **A** paa en ældgammel Sceatta (eller Skatpenning) hos Rudding l. c. Pl. II, 14, og paa andre, som **F**, f. Ex. II, 9, 13, 14, 16, 17. Denne angelsaxiske Rune har tit den samme Betydning (af *a* eller *o*) i skandinaviske Indskrifter; den sees og paa det sønderjydske Guldhorn, samt paa Guldbracteater med angelsaxiske Runer. **F** betyder upaatvivlelig **O** (i Navnet Botred) paa en af Serenius publiceret Mynt af Kong Offa af Mercia, hvor Reversens Legende kun bestaaer af angelsaxiske Runer.

B: **B**, som ellers i nordiske Runer overhoved.

C eller **K**: **h**; angelsaxisk og vel tildeels tysk; i Alcuins northumberlandske Runealphabet **k**, (saa at den øverst afrundede og derefter lige nedgaaende Streg er forandret til en lige og skraat løbende); den sees og saaledes i Beweaster-Indskriften; vort **h** findes virkelig som **C** eller **K** i enkelte nordiske Runealphabeter, som **C** eller **H** paa nogle northumberlandske Mynter, f. Ex. l. c. LH, 9, 11, 12, og paa andre af de ældste angelsaxiske, som de fra Kent hos Rudding Pl. I (af Ecgbert 1, 2, 3, o. fl.). Det sees og paa de gamle Guldbracteater. Endelig er Characteren **h** gaet over som *h* i angelsaxisk, samt overhoved gotbisk-germanisk Munkeskrift, og tilsidst i almindelig latinsk Tryk.

D, **D** eller **Ð**: **Ð**, angelsaxisk og tysk; **Ð** udtrykkes dog her ogsaa ved de to Bogstaver **Ð** (DH). I Alphabetum Exoniense forvexles **Ð** urigtig med **Þ**. Characteren er vel egentligst et sammensat eller dobbelt **þ** (hvoraf den forreste Hælvte er et retvendt **þ**, men den bagerste omvendt **þ**). Jfr. **Þ**. **Ð** forekommer udtrykkelig som **D** eller **Ð** (i Beweaster-Indskriften, paa en af Serenius publiceret angelsaxisk Runemynt af den berømte Offa; paa northumberl. Mynter, som XLI.

217, 218 (paa 217 er Myntmesterens hele Navn skrevet med angelsaxiske Runer); det saaes og paa det sönderjydske Guldhorn, samt paa en Steen fra Hartlepool som \mathfrak{M} .

\mathfrak{P} , $\mathfrak{þ}$ (et Bogstav, som endnu, i sin Figur og Udtale, er almindeligt i det Islandske, men kun, ved Udtalen af *th* i det Engelske). Det var og tilfælles for de angelsaxiske og nordiske Runer, i hvilke sidste det tit har den ovenstaaende Form. Som $\mathfrak{þ}$ forekommer Bogstavet meget tit paa Mynter. f. Ex. North. XXXV, 24, XXXVI, 52, 53, XLII, 16 og m. fl.; som $\mathfrak{þ}$ XXXV, 7, XXXVIII, 117, LVI. 513 (blandt lutter angelsaxiske Runer) o. fl., samt paa 2 af de ved Hartlepool fundne Runestene¹. Som bekjendt forekommer $\mathfrak{þ}$ tit i scandinaviske Runer for D eller \mathfrak{D} (ogsaa paa angelsaxiske Mynter som \mathfrak{D} eller \mathfrak{D}). Et steds synes dette sidste, eller $\mathfrak{þ}$, i et Ords Begyndelse at udtrykkes ved \mathfrak{M} .

E: \mathfrak{M} , ligesom i de tyske Runer; undertiden sættes dog denne Character for I, samt omvendt, ligesom disse Vocaler tit forvexles i de oldnordiske Skrifter. Som E sees \mathfrak{M} paa adskillige northumberl. Mynter, f. Ex. XXXV, 7, XLI, 217 (jfr. 218), LVI, 13, samt paa adskillige (formodentlig ældre) saakaldte Sceattas (eller Skatpenge) hos Rudding l. c. I, 9, II, 10, 12, 13, 15, 16. Det forekommer ogsaa paa Guldhornet og Guldracteaterne.

F: \mathfrak{Y} , som ellers i nordiske og tyske Runer; det sees paa northumberl. Mynter, f. Ex. XLVII, 206, samt paa Guldracteaterne. I Exeterbogen forekommer det og som \mathfrak{Y} , saa at den ene opad skraatløbende Streg er

1) De høre og til det gamle Northumberlands Runemonumenter. Hartlepool kaldtes fordum Hereten; Hilda, af northumbriisk Kongeslæggt, var det fordum derværende Nonneklosters Abbedisse omtrent 650. (Beda Hist. eccl. IV, 23.)

udslettet, hvorved det forvandles til den oldnordiske Rune for **K**.

- G:** **X**, (kaldes i Angelsaxisk *gefu*, *gyfu*, *gero*, *geafu* o. s. v. a: Gave). Bogstavet tilhører og de tyske Runer, under forskjellige lignende Benævnelser, som *gebu*, *gibu* m. m. Denne selvsamme Character findes og i nordiske Runeskrifter som **G** eller **H**. — Etsteds skal **G** vel udtrykkes her ved **h** (ligesom ved **Y** for **Y** i de punkterede nordiske Runer). — Enkelte Gange sættes her **℥** eller **℥** (**H**) for **X**, ligesom **H** let sættes for **G** i gammel nordisk eller tysk Skrift. **h** (ellers *c* eller *k*) bruges her en enkelt Gang for **G**, og ligeledes en anden Gang det dertil svarende nordiske **Y**, som ofte betyder **G**. **X** forekommer som **G** paa adskillige northl. Mynter, som XXXVI, 44, 53, XLVIII, 209, 210, LVI, 17. Det sees og saaledes paa en ældgammel *Seatta* hos Rudding, II, 8, samt paa en *Steenskrift* fra Hartlepool. Characteren sees og paa *Guldhornet* og paa *Guldbracteaterne*. I *Exeterbogen* skrives **G** som **H** i de scandinaviske Runer: **✱**, **✱**¹.
- H:** **℥**, angelsaxisk; **℥**, **✱** (eller **✱**, maaskee for *hj*), ligeledes. De forvexles ellers med **C**, **K** og **G**, ligesom i gammel nordisk og tysk Skrift. **℥** sees paa northl. Mynter, som LVII, 24 (sammenföiet med **℥**)², samt andre angelsaxiske, f. Ex. Rudding IV, 19 (fra *Mercia*) og XIV, 1, (*Vigmund*). En lignende Character (med enkelt skraa Tverstreg) findes paa *Guldhornene* og *Guldbracteaterne*. I *Exeterbogen* **℥**, **✱**.
- I:** **I**. Jfr. **E** (**M**), hvormed det tit forvexles; findes ellers

1) Paa celtiberiske (celtisk-spanske) Mynter forekommer **✱** som **H**, og **✱** som **K**. De fleste af Nordens simple Runer seer man ellers i det fjerne Asien, som paa Sibiriens og Arabiens Klipper, Palmyras Ruiner, gamle persiske Mynter, indiske Monumenter o. s. v. Om disse Characterers reite Betydning ere vi dog endnu i fuldkommen Uvished, og derfor anføres de ikke her. — 2) Nemlig som **℥**; aldeles den samme Character sees paa en *Stridshammer* af Flintesteen (af dem, som findes i hedenske *Gravhöie*), tilhørende Universitetet i Upsala.

saavel i angelsaxiske som nordiske Runer, paa Guldhornet, Guldbracteaterne o. s. v.

K eller **C**: **h** (angelsaxisk; see **C**); undertiden som **℥**, **⌘**; jfr. **H**. **K** forekommer ellers omvendt paa Topstykket i samme Betydning som det retvendte. I Cod. Exon. **Ψ**. **℥**.

L: **ℒ**, angelsaxisk og nordisk; ligesom ogsaa celtiberisk, oldgræsk og phrygisk. Det sees paa mange northumberlandske Mynter, f. Ex. XLII, 16, samt vistnok 44 andre af forskjellige Præg, ligesom og paa adskillige andre af de ældste angelsaxiske Mynter, som (hos Rudding) paa en Sceatta II, 8. o. fl., f. Ex. I, Ecgbert 1, 2, 4, 6, 8, 9, Mercia IV, 1, o. s. v. Det sees ligeledes paa 2 Stene fra Hartlepool og i Guldhornets Indskrift, samt paa Guldbracteaterne.

M: **Ɑ**, angelsaxisk, især efter Alcuins Orthographia, Alphabetum Anguliscum, samt det fra Tegernsee, Isidorus Parisiensis o. fl. Det er ogsaa tydsk. I Exeterbogen og flere slige nyere angelsaxiske Runealphabeter forvexles **Ɑ** med **Ɱ** eller **D**. Paa Mynterne have vi ikke fundet denne Character, men vel en saadan: **Ɑ**, f. Ex. i Rudding Annals, Append. XXVI, I (af Edelvard). Derimod sees den tydelig paa nogle Guldbracteater, og paa een af dem, som synes at være een af de yngste, den ommeldte Bogstavfigur, som og sees at være brugt i Ruthwell-Obeliskens latinske Indskrifter.

N: **Ɱ**, **Ɐ**, som ellers i angelsaxiske og nordiske Runer. Den synes endvidere efter **D** at forekomme som **Ɱ**, **Ɐ**; denne sidste Figur sees paa Topstykkets Forside med en tillöiet, fra Tverstregen nedad gaaende Linie, aldeles som et bagvendt **h** for **N** i visse scandinaviske samt vendiske Runeskrifter; i Johannis Olavii Grunnavicensis Runologia (som ikke er udgivet i Trykken) forekommer virkelig en saadan Character, som her sees, **h** for **N**, efter hvad han har fundet i nordiske Runer.

I Tydsk undertiden som † . † sees paa en Sceatta hos Rudding II. 31, og, for N. paa en northumberlandsk Mynt, XL. 217; som † forekommer det to Gange paa en anden fra Ostangeln (Rudding IX, 2) og i Indskriften fra Beweaster. Paa Guldhornet synes det at forekomme som † , samt ligeledes (bagvendt, som de fleste Bogstaver) paa Guldbracteaterne.

NG: X ellers anført i angelsaxiske og tydske Runealphabeter (som det Aleuinske o. fl.), hvor Characteren kaldes *ing* (Eng) og forklares ved *ug*. Den mangler i den Exeterske Codex.

O, Ó. α) F , F , F , ligesom i nordiske og tydske Rumer, ogsaa i Aleuins angelsaxiske m. fl. samt paa northumberlandske og andre Mynter (f. Ex. LVI, 13); see ovenfor A (som baade i Oldnordisk og Angelsaxisk meget hyppig forvexles med O). Paa mange angelsaxiske Mynter nærmer den sig mere til de oldnordiske Rumer ved Characteren f (f , O), som dog mest i Angelsaxisk synes at betegne Œ (Ö) eller E. f. Ex. north. XXXVI, 41, XLIV, 71, 72, 73, XLVI, 126, 132, 139, 147, 148, XLVII, 170, 177, XLVIII, 199, LI, 213. Paa andre faaer den næsten Form af F. Characteren sees, som ovenmeldt, paa Guldhornet og Guldbracteaterne. Exeterbogen har den som F ; overhoved ere dens Characterer saa forkunstlede, at man vel kan see at de tilhøre meget nyere Skriftarter end vor ruthwellske. β) X , ligesom undertiden i andre angelsaxiske (f. Ex. i St. Gallen) samt i nordiske, dog vel mest halvfremmede Runeskrifter, hvori det vel og forekommer som Ö , Œ (hvilket Bogstav de oldnordiske Membraner tit sammenblande med *o*, *e* og *au*). Det sees i Guldhornets Indskrift, og ligeledes paa Guldbracteaterne. samt paa et ældgammelt Vægtflod. Det er ellers Mæsogothernes O. γ) En enkelt Gang D , som meget ofte i de nordiske.

- R:** **Ꝛ**, almindeligt i angelsaxiske, tyske og nordiske Runer (ogsaa paa Guldhornet samt paa Guldracteaterne).
- S:** **ʒ**, ligeledes; (ogsaa celtiberisk i samme Betydning). Efter Rudding sees det paa en Sceatta, Append. XXVI, 6, samt paa Indskrifterne fra Bewcaster og Dover, og paa Guldracteaterne.
- T:** **⚏**, **⚏**, ligeledes (ogsaa tillige celtiberisk); det forekommer saaledes paa northumberl. Mynter, som XLI, 217, og paa Indskriften fra Bewcaster, samt Guldhornet og Guldracteaterne.
- U:** **ŋ**, ligeledes. En enkelt Gang forvexles det med **ƿ**, ligesom *u* og *v* kunne fremstilles ved den samme Rune i det Oldnordiske. Jfr. **O**. **ŋ** forekommer paa ældgamle Sceattas, som hos Rudding II, 8, 9, 10, og andre angelsaxiske Mynter, som Kent 1, 2, og Mercia 26; saaledes sees det og paa Guldracteaterne, samt endvidere i Figuren **ŋ**. Som **Λ** forekommer det paa Bewcaster-Indskriften og northl. Mynter, f. Ex. L, 290, samt paa en Steenskrift fra Hartlepool.
- V:** **ƿ**, **P**; en almindelig angelsaxisk og tildeels tillige tysk Rune, f. Ex. i Alcuins northumberlandske Alphabet (og flere ovenfor ommeldte) kaldet *uuen*, *Haab*, *ryn*, *Viin*, eller *uung*, ung. Begge de her af os anførte Characterer udtrykke **V** (**W**, **UU**) i Grimms almindelige angelsaxiske Bogstavække. Deels som **ƿ**, deels som **P**, sees dette Bogstav istedenfor **V** paa Mynter af Kong Edelvard af Westsex og af Kong Beornulf af Mercia, i latinske Omskrifter (Rudding *Annals* Pl. III, 1, 2, 5, Append. XXVII). Endvidere forekommer det paa en ældgammel Sceatta II, 8 og paa northumberl. Mynter, som XLI, 214, 217, 218, XLVI, 141, LI, 312, 313: som **ƿ** paa en Mynt fra Östangeln (Rudding III, Edmund 9); saaledes forekom det og paa Guldhornet, men sees, i begge ovenstaaende Former, paa Guldracteaterne. Brugen af det vedvarede, paa

Mynter, i de angelsaxiske Monarkers Tid, lige til Edvard Confessor, og engelske Myntmestere, ansatte i danske og norske Kongers Tjeneste, have tit anbragt det paa disses Mynter. Herfra nedstammer og den sildigere for dette samme Bogstav brugte Character ρ i Angelsaxernes Skrifter.

Y: \mathfrak{H} , kaldet *yr* i de nordiske Runer, ogsaa *yr* i enkelte angelsaxiske Alphabeter, f. Ex. i en vatikansk Codex og i den münchenske Membran fra Tegernsee, skreven omtrent 846. Andre have givet det forskjellige afvigende Former, f. Ex. \mathfrak{A} , som forekommer saaledes paa en Steenskrift fra Hartlepool. \mathfrak{H} sees hverken paa Guldhornet eller Guldracteaterne, men derimod paa enkelte ældgamle, uden Tvivl mest britiske Ringe, forsynede med Runcindskrifter. Exeterbogen vender dette Bogstav saaledes om: Ψ , i hvilken Skikkelse det og findes blandt tyske Runer. Ogsaa paa northumberl. Mynter sees det som Υ XXXV, 20, 21, 22, 25, 28, 29, 30; \mathfrak{V} , 27, 31, 34, 37; \mathfrak{V} , 26, 33, 35; Υ , LVI, 14. Alcuin lader derimod Ψ betegne det latinske X; som bekjendt gjælder Figuren Ψ Bogstavet M i de oldnordiske Runer. Blandt de kunstigere Former for Y hos Angelsaxerne kan man bemærke disse: \mathfrak{H} , \mathfrak{H} , \mathfrak{H} .

\mathfrak{D} , \mathfrak{D} , see D, D.

\mathfrak{O} , see O, E.

$\mathfrak{Æ}$, see E.

I det Ruthwellske Alphabet mangle ganske P, Q, X, Z. — Jevnför ovenför S. 254-255.

Vi vende os saaledes til Udviklingen af de Ord, som vort Mindesmærke fremviser. De ovenmeldte af de Skotske Antiquarers Selskab udgivne Kobbere (Tab. XIII og XIV) maae især her være vore Originaler, tilligemed det gamle sjældne Folio-Kobber, som vi ville kalde det Thor-

kelinske (da dets egentlige Oprindelse er os ubekjendt), efter hvilket vi, som ovenmeldt, meddele vore Læsere Indskriftens to Hovedafdelingers Begyndelse paa Støttens bredere Side. Desværre kunne vi nu ikke see, i hvilken Forbindelse Forsidens Topstykkets Omskrift har staaet til Begyndelsen af Runeskriften til Læserens Venstre, da dens første Linier synes at være udslettede, men den har muelig indeholdt de selvsamme Ord i rigtige Runer, som vi nu læse i blandet Skrift, da Runernes første nu læselige Ord, efter Bogstavrimets og den her forekommende gamle saxisk-nordiske Versarts Regler vel passe dertil. Dog har da den Offa, som her har nævnt sig, i al Fald villet lade de Læsere, der kun betragtede Forsidens Skrift og Billeder, vide, at han selv var Mindesmærkets første Ophavsmand. I det Følgende ville vi søge at vise og udvikle de Stykker af Støttens Indskrifter, der ere os levnede i det gamle nordiske Sprog eller Mundart, hvilken de indeholde, ved at opløse den paa de Maader, som forekomme os at være muelige, nemlig:

a) Ved at afskrive Ordene, saaledes som vi læse dem paa det af de Skotske Oldgrandskeres Selskab udgivne Kobber (Tab. XIV), som det (saavidt nu muligt) rigtigste, dog jevnført med og tildeels suppleret af Hickers's, Gordons og det Thorkelinske Kobbers Afskrifter efter den for-dum meer læselige, eller mindre forslidte, Original, efter-lignede ved nye bevægelige angelsaxiske Runetyper (her, saavidt vi vide, første Gang anvendte).

b) Ved at udtrykke Bogstavernes Værd med sædvanlig latinsk Stil.

c) Ved at paavise de orthographiske eller grammatisk Egenskaber, som den har tilfælles med nordiske Runeskrifter.

d) Ved at anføre selve Ordene, efter vor Udtydning (hvilken vi iøvrigt hverken ville eller kunne paatvinge nogen) i Angelsaxisk, samt Oldnordisk eller nu saakaldet Islandsk, som de nærmest beslægtede bekjendte Sprog-

arter, efter den i gode ældre og nyere Haandskrifter brugte Retskrivningsmaade, og endelig:

e) Ved tilføiede Anmærkninger at anføre alle de Paralleler til Ordene, som ere os bekjendte i de nordiske og brittiske samt enkelte Nabofolks ældre og nyere Sprog og Dialecter, som saaledes betegnes af os:

OS. Old-Saxisk eller det gamle Neder-Saxiske, mest saaledes som Ordene forekomme i den berømte versificerede, efter Cottoniansk-Münchenske Codices af Schmeller 1830 i 4to udgivne Harmonia evangelica (ellers kaldet Heliand), som antages at være forfattet i det 9de Aarhundrede.

AS. Angelsaxisk.

E. Almindeligt Engelsk.

NE. Nord-Engelsk (i Northumberland o. s. v.)

Se. Skotsk i Lavlandene.

MG. Mæsogothisk.

Fris. Frisisk.

NFr. Nord-Frisisk.¹

Al. Oldtydsk, især af den saakaldte Alemanniske eller gamle høitydske Dialect.

T. Nyere Tydsk.

NT. Nedertydsk, eller den nyere nedersaxiske Dialect, i Holsteen o. s. v.

H. Hollandsk.

ON. Oldnordisk el. (I.) Islandsk.

Fæ. Færöisk.

D. Dansk.

Sv. Svensk.

W. Vælsk eller Kymrisk.

Ms. Manks eller Mansk.

G. Gælisk eller Høiskotsk.

Ee. Erse eller Irsk.

Fr. Fransk.

Sp. Spansk.

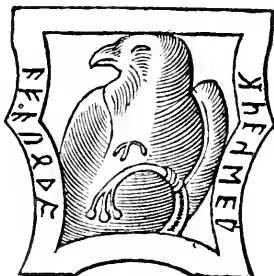
I Noterne betegnes endvidere de forskjellige kobberstukne Aftegninger og Indskrifter saaledes: **D.**, **Dr.** Duncans, **Th.**, den Thorkelinske, **G.**, Gordons, og **H.**, Hickeys. De smaa latinske Bogstaver, der ere anbragte ved Ruenskriften, henviser til de under Texten satte kritiske Noter; Tallene i den 4de Rubrik angaae derimod de efter Indskriften følgende philologiske Anmærkninger.

1) Naar man antager med Michelsen (i hans Nord-Friesland im Mittelalter, Schleswig 1828, 8, S. 29 o. f.) at Nordfriesland har hørt til Friserens ældste Bopæle, maa man og indrømme, at Friserne, bosatte paa Sønderjyllands vestlige Kyster, allerede i det 5te eller i det mindste i det 6te Aarhundrede have været Anglernes Naboer, eller endog tildeels smeltet sammen med dem, og, især i det fremmede England, baaret deres Navn; jf. Werlauff og Outzen Prisskrifter om det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvig, 1819. Det frisiske Sprogs Lighed med det angelsaxiske er bekjendt, hvorefter dog mere i det Følgende, og dets forholdsmæssig store Andeel i den Ruthwellske Indskrift vil bedst indlyse af den følgende Ordforklaring.

INDSKRIFTENS ORD

EFTER DENS FORSKJELLIGE AFDELINGER,

I. FORSIDENS LÖSE TOPSTYKKES OMSKRIFT.

Omskrivning.	Nordiske Runers Skrivemaade.	Nyere oldnordisk eller islandsk Skrivemaade.
Ofa Vódo (a) (o) (b)	Ofa Voþo	Ofía Vóðo
khonmed ^{a)} (u)	khonmeþ	konmaðr

II. ANDEN HOVEDAFDELING

(paa Smalsiden, til Venstre.)

A. Paa langs, hvortil Begyndelsen er udslettet.

Text.	Omskrivning.	Nordiske Runers Skrivemaade.	Nyere oldnordisk eller islandsk Skrivemaade.
b) ÞFXIHX .	c) mag isga (o) (e) (a)	mag iska (a) (e) (o)	mag (mavg) ¹ Eska ² (mög) (o, u)

B. Paa tværs, midt over.

d) XMRM	gere	gere (k)	gere ³ (i)
------------------	------	-------------	--------------------------

C. Paa tværs, til Venstre.

e) IHR	ier	ikr	ykk ^r (udtalt ikkr) ⁴
-----------------	-----	-----	---

a) Denne hele Afdeling haves kun i det Thorkelinske Kobber. — b) Her begynder Dr. Duncans Aftegning. — c) Th. har herefter et enkelt F (F). — d) Her begynde baade Hickers's og Gordons Afskrifter. — e) Her har Th., som synlige Levninger af en ellers udslettet Tverlinie,

Text.	Omskrivning.	Nordiske Runers Skrivemaade.	Nyere oldnordisk eller islandsk Skrivemaade.
llh† ^{f)}	iien	ikn (iikn) (eg) (eig) (ik)	ign (<i>end nyere eig</i>) ⁵
ƿǿr	akr	akr	akr ⁶
llǿ ^{g)}	iing	iing (ing, eng)	ing, <i>nyere eing, eng</i> ⁷
h.ʒ h ^{h)}	khi (ghi)-	khi (khi, ghi)-	gje (gè)-
ƿn†	fun	fun (fum)	fum ⁸
ƿhʒ	ash-	as (ash)-	Ás- (Áss-)
llƿi)	lof	lof	lof (löf) ⁹
†rǿ	ord	orþ	orð (ord) ¹⁰
hʒ†	hol-	hol-	hol (höll)-
ƿf h	da ic	da ic (ik)	da ¹¹ ek (jek, jeg) ¹²
†hʒk)	nida-	niþa-	niða (neða)-
rʒ†† ^{l)}	rsta	rst(a)	rst(a) ¹³
ƿ hʒ ^{m)}	bism	bisn(a)	bísnua ¹⁴
ƿr ..	Or (ör) ..	Or (ör) ..	Or .. (Öir, Eir ..)
M ⁿ⁾ nʒ ^{o)}	e ung	e ung	e ¹⁵ ung ¹⁶

l: M. H. har kun XII, men G. utydelige Spor til 3 eller 4 Bogstaver. Linien er udslettet hos D.

f) Th., H. og G. have et tydeligt †; D. har Characteren halvudslettet som †. — g) Af Th., D. og G. at slutte kunde den det første Bogstav tilføiede Prik eller Streg være en naturlig Sprække eller Ridse i Stenen. Hos H. seer den ud som et tydeligt †. Jfr. Anm. 7. — h) Den over h tilføiede Prik sees hos Th., men ikke hos H. eller G. — i) † saaes ikke heelt af D., men sees aldeles tydelig hos Th. H. og G. — k) Det første † saaes ei fuldkomment af D. og antydes tildeels ved Prikker; hos H. sees det som et aldeles tydeligt †. — l) det sidste ƿ saaes ei fuldkomment af D., men kun som †; hos Th., H. og G. staaer det som et aldeles tydeligt ƿ. — m) Af dette Ord kunde D. slet ikke see de to første Bogstaver; h har han kunnet skimte, men seet det sidste Bogstav klart. Hos Th., H. og G. er hele Ordet fuldkommen tydeligt. — n) Her finde vi Spor af et

Text.	Omskrivning.	Nordiske Runers Skrivemaade.	Nyere oldnordisk eller islandsk Skrivemaade.
✱M↑ ^{p)}	het	het (hiet)	hèt (<i>udtalt</i> hjét) ¹⁷
𐌺M𐌺 ^{q)}	men	men	men ¹⁸
𐌪FF↑ ^{r)}	bool (baol, hoal) bol (baol)	bol (baol)	ból ¹⁹
𐌶FF𐌺 ^{s)}	god	goþ	góð, (góð) ²⁰

mandligt Egennavn, som desværre forlængst er blevet ukæseligt. Efter *Or* (*Ör* eller *Ar*) fandt D. utydelige Spor til 2 Bogstaver. Th. og G. have i een Linie *FRFII* (*Oroiï*, *Öroiï* eller *Araiï*) uden Tvivl som utydeligt; Hickes ligeledes i een Linie *FRF𐌺*. Vi antage, at Navnet ender her, og at D. saaledes har læst rigtig, ved først i denne Linie at sætte et M; G. har og en lignende Character, som Tegneren eller snarere Kobberstikkeren ikke vel har kunnet læse. Hos H. mangler dette Bogstav ganske tilligemed den hele Linie, som begynder dermed. Th. har her en Character, som mest ligner N. Jfr. Var. o og Anm. 15. — o) Efter Th. maatte denne hele Linie læses *uung*, som giver den samme Mening; Ordet og Linien mangler hos H., men G. læste dem vel ligesom D. Jfr. Anm. n.

p) Det første Bogstav skrives hos Th., H. og G. som *𐌺*. Denne Character betegner maaskee her *hj*, da *hèt* egentligst burde skrives *hjet* og er meget forskjelligt i Udtalen fra *het*. — q) Hos D. synes Tvarstregen over det sidste Bogstav at være lige, eller antydes som halv udslettet eller utydelig ved en Beskadigelse af Stenen; hos Th., H. og G. sees der et tydeligt *𐌺*. Jfr. r. — r) D. har læst Ordet saaledes fuldkommen tydeligt; hos H. ligner det sidste Bogstav noget et fortrukket *↑*. Vi følge derimod D.'s Læsning og antage Ordet for *baol*, *bool*, eller som det nu skrives i Islandsk, *ból*. See de philologiske Noter. Hos Th. og G. er kun *𐌪* tydeligt; paa det følge kun tre Streger eller Stave, som antyde, at Aftegneren ikke har kunnet skjelne eller læse ligesaa mange Bogstaver. — s) Det første Bogstav sees heelt og tydeligt hos Th., samt næsten heelt hos G.; hos D. sees det Stykke af

Text.	Omskrivning.	Nordiske Runers Skrivemaade.	Nyere oldnordisk eller islandsk Skrivemaade.
. ih ^{t)}	ie	ie (ik)	ek (eg. <i>udtalt</i> jeg) ²¹
Ń þ ^{u)} B	(v)if b	viþ b	við (vid) ²² b-
Fǫl	odi	oþi	odi (hodi) ²³
B ht	hist	hist	bíst (hýst) ²⁴
ǫl	imi	imi	ími-
. ǫ ^{x)}	(l)li	li	lli ²⁵

D. Paa tvers, til Höire.

ǫf ^{y)}	þa	þa	þá (ðá) ²⁶
ǫl	hi	hi	hi(n) ²⁷

Stötten, hvorpaa det har staaet, nu at være afbrukket. Dette Skaar har, allerede i Gordons Tid, strakt sig op til den nederste Ende af Bogstavet, men gaaer nu høiere op. H. har her en urigtig anbragt Lacune, svarende til to Liniers Rum, men har ikke kunnet see eller læse det første Bogstav af Ordet.

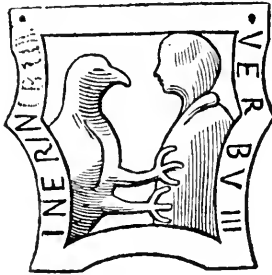
t) Eet eller to Bogstaver synes efter D. at være afbrækkede i Kanten; Th. antyder dem som udslettede ved en Forvittring eller anden overfladisk Beskadigelse af Stenen eller Stötten. Hos Th. og G. sees, foran |h, utydelige Levninger af et Bogstav som ligner M, og hos H. har det virkelig sin fuldstændige Form. Jfr. 22. Efter denne Linie sees Stötten, paa alle Afbildninger, at være brækket tvers over, hos D. dog som atter sammensat; Stöttens afbrudte nederste Deel sees hverken hos H. eller G. (jfr. *aa.*) — u) Eet eller to Bogstaver ere, efter D., halvt afbrækkede i Kanten, utydelige hos Th. Et Ń synes halvt at mangle, og saaledes læse vi Ordet Ń|þ (*viþ*, *við*), see 22. — x) Saaledes læses dette tydelig hos Th. Det manglende Bogstav er vel ǫ. D., som ender her med en utydelig Character, antyder et Brud i Kanten. — y) Her antage vi at ǫ bör læses som þ eller ð, der tit forvexles i Angelsaxisk.

Text.	Omskrivning.	Nordiske Runers Skrivemaade.	Nyere olduordisk eller islandsk Skrivemaade.
†F	no	no (nu)	nú ²⁸
×F	ho-	ho-	ho (hö)-
⚡F	ld a(o)-	ld a(o)-	ld ²⁹ a-
†F	l m	l m-	l ³⁰ m
MF	el-	el-	el (æl)
††I	tti	ti (tti)	ti (tti) ³¹
X . P ^m)	g(e)v	g(e)v	g(ö)v (gjöf) ³²
FH	oh	oh (ok)	ok (oc, og) ³³
MP ^ö)	e v-	e v-	e (æ) ³⁴ v-
F†	al (ol)	al (ol)	al (ol)
MM	de	de	de(i) ³⁵
F†	on	on	on ³⁶
×F	ha(o)	ha(o)-	ha(o, au, ö)-
†F	lh	lh	lh (ll)
NX	u g-	u g-	u ³⁷ g-
I†	ist	ist	est (iest) ³⁸
I×F	ih (ig) a	ih (ig) a (o)	eg (ieg) ³⁹ á ⁴⁰
MFH	mod	moþ	mod (móð) ⁴¹
IXF	ig f-	ig f-	eg (ieg) ⁴² f-
MRM ^{aa})	o(ö)re	o(e)re	fö(æ)re(ri) ⁴³
MF† ^{bb})	men	men	men ^{44a} . . .
MI ^{cc})	mei	mei	mei ^{44b}
. NX ^{dd})	. ug ^{44c}

ce)M En for os ulæselig Character eller Binderune. ff)

z) Denne sammensatte Rune (†F) sees ogsaa tydelig hos Th. og G. — æ) Th. har en større Figur, næsten lignende et O, mellem Bogstaverne; hos G. sees den og som en liden Cirkel. Jfr. 32. See Anm. 3. — ö) Det sidste Bogstav har hos H. Formen P. — aa) Saaledes tydeligt hos Th. Her følger Brudet; jfr. t. — bb) Dette Ord er ganske utydeligt og som mestendels udsløttet hos Th. Herefter sees intet læseligt Ord hos D., i denne Afdeling. — cc) forekommer blot hos Th. (jfr. bb.) — dd) Liniens Begyndelseshogstav synes at være udsløttet i Th., som

III. DAGSIDENS TOPSTYKKES INDSKRIFT.

in Erin(cred) ver bv iii
(Jævnför de hertil hörende Anmärkninger.)

IV. FJERDE HOVEDAFDELING

(paa Smalsiden, til Höire.)

A. I Midten.

† h R I h ↑ gg) ⁴⁵ p f h ⁴⁶ f f ⁴⁷.

B. Til Venstre.

Text.	Omskrivning.	Nordiske Runers Skrivemaade.	Nyere oldnordisk eller islandsk Skrivemaade.
MI	mi-	mi-	mi-
þh	þs	þs	þs (ðs, ds) ⁴⁸
IRM	ir e-	ir e-	er ⁴⁹ e(ö, av, a)-
hh)	lu-	lu-	l(l)u-

allene har disse to Bogstaver, med mindre det skulde være af dem, at ulæselige Levninger sees hos D. Tvende Linier synes at have paafulgt, men Tegnerne have ikke kunnet fremstille noget synligt af dem. — ee) Her synes Pladsen at staae aaben hos Th. for to Linier. — ff) Den findes kun hos Th.; læst bagfra, vilde den vel betyde EO.

gg) Afdelingen begynder med et Kors hos Th., H. og G. Det første Bogstav sees som h (maaskee da et dobbelt h for Ch. eller græsk X) hos Th. og G., samt hos H. nederst med skarpe Hjørner. — hh) Disse to Bogstaver, næsten halvt udslettede hos D., sees fuldstændige i alle de øvrige Kobber.

Text.	Omskrivning.	Nordiske Runers Skrivemaade.	Nyere oldnordisk eller islandsk Skrivemaade.
ǷX	m g-	m g-	m ⁵⁰ g-
Ƿ	iv-	iv-	iv (i. gēf)-
Ƿ	uu	un	uu (m) ⁵¹
ǷǷ ii)	dad	þaþ	það, ðað (það) ⁵²
ǷǷ	a(o)l e-	a(o)l e-	al ⁵³ e-
XǷ	gdu	gþu-	gþu (gðu, gðu)
Ƿ ^{kk} Ƿ	n hio	(n) hio (hiu)	(n) ⁵⁴ hiu (hiú. hióu, hjóu) ⁵⁵
ǷǷ ^{ll}	hina	hina	hina (hiña, hiúna) ⁵⁶
ǷǷ	a(ö)imv-	a(e)imv-	a(e)imv-
ǷǷ	o(ö) rig-	o rig-	o (ö, e) ⁵⁷ rig (ríg, rýg)
ǷX	ia gi-	ia gi-	ia (ja) ⁵⁸ gi-
Ƿ	sto-	sto-	sto (u)-
ǷǷ	d du	þ du	d(ð) ⁵⁹ dú-
ǷǷ ^{mm}	nhim	nhim	nhí(ci)m ⁶⁰
... Ƿ ⁿⁿ	... h		
h ^{oo} Ƿ	kas.		
Ƿ ^{pp}	lf.		
... Ƿ	... m		
... Ƿ	... it		

ii) I alle de övrige sees det mellemste Bogstav ganske som Ƿ. — kk) Foruden D. have alle her et Ƿ som første Bogstav, hvilket det ogsaa her antydes at være. — ll) Ƿ findes og, paa samme Maade, fuldstændigt hos Th., H. og G.; hos D. sees det at være beskadiget i Kanten; her er ogsaa Stötten brækket tversover. (jfr. aa og t.) — mm) I D. ere de tre første Bogstaver utydelige. — nn) Efter Th.; hos D. sees og et Stykke her at være brækket af Stöttens Kant; foran Bogstavet staae her to Streger paa langs. — oo) Hos D. er dette Bogstav afbrækket i Kanten. Muelig hör her læses *kas*; jfr. pp. — pp) I Brudet mangler maaskee *t*, saa at Ordet har været *kastal* (see oo) *Kastel*. ON. I. *kastali*, E. *castle*, af det latinske *castellum*, *castrum*.

Text.	Omskrivning.	Nordiske Runers Skrivemaade.	Nyere oldnordisk eller islandsk Skrivemaade.
.. Pqq)	iv-		
.. rr)	...		
.. P ^{ss)} M ^{t)}	.. ve	ve	ve ⁶¹
... ^{uu)}	... l	... l	... l

ℓ. Til Höire.

R̄R̄	ra(o)-	ra(o)-	ra(á)-
R̄I	di	þi	d(ð, þ) ⁶²
R̄P	hv-	hv-	hv-
M̄P̄	eþ	e(a)þ	aþ(ð, d) ⁶³
R̄F	ra-	ra-	rá-
ÞM̄	þ e-	þ e-	þ(ð, d) ⁶⁴ e-
R̄F	r f-	r f-	r ⁶⁵ f-
R̄H̄F̄	usa	usa	úsa ⁶⁶
F̄ȲR̄	atr	atr	atr ⁶⁷
R̄F̄Ȳ	ran	ran	rán ⁶⁸
ΛP̄F̄	yv a	y(i)v a	y(i)v(f) ⁶⁹ á ⁷⁰
R̄N̄N̄	mul-	mu(o)l-	mu(o)l-
ÞP̄Ī	þ vil	þ vil	þ(d) ⁷¹ vi(e, a)l ⁷²
F̄T̄Ī	atíl	atíl	at(þ, ð, d)il(l, i) ⁷³
F̄ȲN̄	a nu	a nu	a(á) ⁷⁴ nu(ú) ⁷⁵
R̄Ih	mik	mik	mik(e, g) ⁷⁶
ÞF̄T̄F̄	þö(e, a) ta-	þo(ö, i, a, e) t-	þet(t)a-
↑ ^{vv)} Þ ^{xx)}	t bii(bu?)	t bi(bu)	t ⁷⁷ bí(bý, bú) ⁷⁸

qq) Eller ʃP; Th. har her R̄N̄. — rr) Utydeligt; Th. har R̄I. — ss) Efter Th.; hos D. sees og Spor deraf. — tt) Th. har her R̄. — uu) Efter Th.; mangler hos D. — vv) Det andet Bogstav er l hos Th. (*þitat*) men F hos H. og G. (*patat*, *þotat*, rimeligviis for *þötat*, det samme som *þettat*). — xx) I oldnordiske Runer maa undertiden (f. Ex. paa Runamo) ii læses som y, altsaa *bii* som *by* (*bý*); muelig bör dette Ord dog her snarest læses *bu* (*bú*); jfr. 78. Her nedenfor er Stötten sönderbrudt, see mm, aa og t.

Text.	Omskrivning.	Nordiske Runers Skrivemaade.	Nyere oldnordisk eller islandsk Skrivemaade.
𐌹𐌺	sa	sa	sa (sá) ⁷⁹
𐌺𐌸	ik u-	ik u-	ik(iek, ek, eg) ⁸⁰ u(o)-
𐌺𐌿	s mi	s mi	s ⁸¹ mi(ū) ⁸²
𐌺𐌺	son	son	son ⁸³
𐌺𐌺	hva	hva(r)	hva(r) ⁸⁴
𐌺𐌺	gin	gin	gin (gien, gèn) ⁸⁵
𐌺	ro(a)-	ra-	rá
𐌺	dh-	dh-	dh (ð, d, þ)-
𐌺	a	a	a ⁸⁶

yy) Hos Th. staaer dette Ord tæt ved Brudet. —
æa) Efter D. er et Stykke her brækket af Støttens
Kant, saa at † vel kan have staaet der for. jfr. 82. —
öö) *n* er halvt efter D., men sees tydelig hos Th. —
aaa) Hos Th. læses tydelig 𐌺𐌺 (huv, hov); jfr. 84. —
bbb) Det sidste Bogstav er utydeligt efter D., men sees
klart hos Th.

FORSÖG TIL EN FORKLARING OVER INDSKRIFTENS SAMTLIGE ORD, OPLYSTE VED PARALELLER AF DE GOTHISK-GERMANISKE OG BRITTIKE SPROG.

I. TOPSTYKKETS FORSIDE.

a. *Ofa*, afmindeligst *Offa*, som det og maaskee skal
udtales, ved det efter 𐌺 (eller F) fölgende Punkt eller
Kredstegn, er et ældgammelt Mandsnavn, mest forekommende
i angelsaxiske Kongeslægter. I gamle nordiske Runeskrifter
fordobles Consonanterne ikke, men i ældgamle Membraner
fordobles de tit ved et hosföiet Punkt. See ellers om
dette Navn de fölgende historiske Oplysninger.

b. *Vodo* er genit. sing. af Egennavnet *Voda* eller i
angelsaxiske Skrifter almindeligst *Voden*, *Vuoden*, i Tydsk-
land *Vodan*, *Vuodan*, *Voda*, ogsaa *Wodan*, *Wuotan*, *Guo-
dan*, *Godan*; see ellers herefter i Indskriftens historiske
Forklaring.

c. *Khounned* eller *Kuonned*, svarer til det ON. og I. *kunnaðr* (*konnaðr*), *kynnaðr*, Slægtning (i Fleertal obsolet *kunneðr*), endnu i E. *kinsman* (Fleertallet *kinsmen*). Det er sammensat af følgende Primitiver: α. *khon* eller *kuon*, som svarer til det Fris. *konne*, *kinne*, *kyn*, OS. *cunne*, *kuune*, AS. *cyu*, *cyun*, *cyune*, E. *kin*, MG. *kuni*, Al. *chunni*, ON. *kun*, *kyu*, I. *kyn*, Middelalderens Dansk: *kun*, *kon*, *kyn*, *kynnæ*, ny D. *kön*, *kjön*, Sv. *kön*, Kymrisk (W.) *cenedd*, Gael. *cinneach*¹. Af samme Oprindelse er *Angelcynn*, Anglernes Slægt eller Folket i Angeln, først indkaldt fra Sønder-Jylland af Britterne; *Iutnacynn*, de med dem til England ankomne Jyder og deres Afkom. β. *med* (*með*) er her det Skand. og I. *maðr*, Mand, Menneske (obsolet i Fleertallet *meðr*), AS. *me*, *man*, *mon*, E. *man* (Fleertal *men*), Sv. *man* (*män*), D. *Mand* (*Mænd*), Fris. *ma*, *man*, *mon*, NF. *men*².

II. RUNESKRIFTENS ÖVRIGE ORD PÅ STÖTTENS FORRESTE SMALSIDE.

1. *Mag* eller *Mog* er det bekjendte OS., Fris., AS. og Al. *mag* (som i disse Sprog og forekommer i flere Former, som AS. *mæg*, *magu*, Fris. *mach*, NFr. *mag*, *meg* o. s. v.), MG. *magus*, W. *macwy*, *mab*, Cornw. *mach*, G. E. Ms. *mac*, ON. *maogr*, *mögr*, som alt har betydet Søn. Afkom, Frænde, Slægtning. Ogsaa nordiske Familier i Skotland og paa Örkenøerne optog den celtiske Form

1) Fra dette Ord nedstamme forskjellige andre, som Scand. *konr*, Søn, Slægtning, ogsaa ægtebaaren, ædelbaaren, ædel, svarende til det AS. *cyne*, ædel, kongelig; *konr* betyder endvidere Fyrste, Herre, ligesom det angelsaxiske *cyn*, Konge, Herre, W. *cun* (jvf. det aldbrittiske Kongenavn *Cunobelinus*); heraf endelig det skand. *konungr*, Konge, Konning, OS. *kuning*, AS. *cyning*, *cyn*, E. *king*, Sv. *konung*, H. *konig*, *conink*, T. *könig*, Fris. *kyning*, *kinig*, W. *cunjad*. — 2) Det kan og tænkes, at disse Indskriftens Ord skulle læses i denne Sammenhæng med det Følgende: *Offa fodo khon med Magisgo gere*; *khon* eller *kuon* (*kon*, *cun*) vilde da betyde Slægtning, Afkom, men *med* det ældre og nyere nordiske Ord af samme Lyd og Skrivemaade (AS. *mid*, Fris. *mith*, T. *mit*, E. *with*, o. s. v.). Meningen vilde da være: (Jeg) Offa, Vodas Afkom, afhandler (transigo) med Isgas (Oiscas eller Fescs) Efterkommer o. s. v.

til deres Herkomsts Betegnelse, f. Ex. *Mac-Svein* (Sveins eller Svends Søn eller Afkom); *Mac-Leod* (Leots eller Ljóts Søn) o. s. v., jfr. 2. Et andet scand. og endnu isl. Ord er beslægtet hermed, neml. *mágr*, Svoger, besvogret, Svigersøn, hvoraf det ældre D. *maag* (udt. *mog*), *magh*, *maw*, Engelsk-Skotsk *mach*, *maich*, i Yorkshire *meaugh*, endnu H. *määg*, forhen i Sv. *mager*, nu *måg*. Heraf det angelsaxiske *mægð*, Stamme, Folk, Slægt, det ON. og Isl. *mægð*, Slægtskab, Svogerskab, beslægtet Stamme, m. m. Repp læser Stavelsen paa samme Maade; see 2.

2. *Isga* eller *Isgo* antage vi for gen. sing. af en Mands Egennavn *Isga*, eller (naar *i* læses for *e* efter de scandinaviske Runers Maade) *Ësga*, *Ëska*. Et lignende Tilnavn (*Oiscing*, *Ëscing*, *Æscing*) tillægges de nordiske Stamfædre for Kongerne af Kent (hvorom mere i vore historiske Bemærkninger). I nyere Dansk forekommer Navnet *Ëske*, forhen skrevet *Æsk*, *Ësk* (f. Ex. en Jarl i Jylland, hvem Suhm ansætter til Aaret 510), i Oldtiden *Askr* (*Ask*), som er saa gammelt, at Eddaerne tillægge det den første Mand i Verden, alle Menneskenes Stamfader. Lye beretter og, at Angelsaxerne have kaldt den første Mand *Æsc* og Gud deraf *Æscitir*. *Mag-Isgo* eller *Mag-Ësca* mene vi betyder her det samme som *Ëscing*, en Mand af *Ëseas* Slægt: een af Pieternes gamle Konger hed *Ëssey* eller *Ëssy*. Repp har ogsaa læst *Isga* (see I.) samt synes at have antaget *Magisga* for et Egennavn.

3. *gere* (ligesom Repp ogsaa har læst Ordet) er her i pers. sing. ind. præs. af det ON. og I. verbum: (ee) *gere*, *geri*, *göri*, jeg gjør, handler, bereder, bestemmer, overdrager m. m., i Infinit. *gera*, *göra*; svarende til det OS. *garen*, *gerwian*, AS. *geran*, *giarwian*, gammel E. *gere*, *gar* (endnu brugeligt i de nordlige Provindser), Sc. *ger*, *gar*, NFr. *gäre*, *gere*, *geren*. Heraf og det nyere Ø. *gjöre*, Sv. *gera*, *göra*. Her betyder Ordet at bestemme, overdrage eller samtykke (*agere*, *gerere*, *transigere*,

committere), i hvilken Betydning det viser sig at være beslægtet med det E. *gree*¹, Fr. *greer* (*agree*). Jfr. det Sk. *ger*, *gere*, *gear* (overdragne?) Eiendele, Besiddelse, Gods.

4. *ikr*, *icr*. ON. og I. *ikkr*, *ykk* (dat. dual.) eder to (Ægtefolk) svarer til det OS. og AS. *inc*, W. *ichwi*, *inch*, MG. *iggwis*, *igwis*; jfr. nyere T. *ench*, NS. *jik*, *juk*. Repp har læst Ordet paa samme Maade, men ikke adskilt det fra de Følgende.

5. *iien* (*iku* eller *eien*), svarende til det ON. Isl. *eign* (som fordem kunde skrives *iku*, *icu*, *igu*) Eiendom; svarer til det Fæ. *aigjin*, Al. *eign*, *eivan* (*eihan*, *ihau*, *ican*), Fris. *ein*, *ain*, *ayn*, AS. *ægn*, *agen*, Se. *aighius*, *ain*, *arîn*, E. *own*, MG. *aihu*, *aighin*, nyere T. *eigen*, ældre D. *eghu*, *egn*, *ægn*, *æign*, Sv. *egu*, H. *eyghen*, o. s. v. I de nordiske Sprog bruges Ordet mest om fast Eiendom, især Jordegods. jfr. 54, 55. Repp har læst Ordet ligesom vi, men uden Adskillelse fra det foregaaende eller efterfølgende Ord.

6. *akr* (*acr*), Ager, er det ON. I. *akr* (*acr*), svarende til det OS. og Frank. *akkar*, *accar*, *akar*, Fris. *accer*, AS. *acer*, *aker*, *acyr*, *æcer*, E. *aker*, *acre*, gammel D. *akar*, Sv. *åker*, D. *Ager*, H. *akker*, nyere T. *acker*. Repp omskriver vel Ordet saaledes *a(vi)r*, men har dog, efter vor Mening, rigtig gjættet, at den mellemste Character kunde være *k*, og da stemmer her vor Forklaring fuldkommen overeens.

7. *ing* er det AS., Fris., ON. samt endnu i det nordlige England *ing*, Eng; ellers Skand. og I. *eing*, *eng*; gammel D. *æng*, nyere D. *eng*, Sv. *äng*, T. *anger*. Heraf har man villet udlede Navnene for Landene *Engeru*, *Angeln*, *England* (pratorum regio). Ihre har og fundet (vi vide ikke hvor). at *ing* i Kymrisk skulde betyde en Slette (planities). Dersom det første Bogstav virkelig er et

1) I Betydningen svarer det i Nord-America brugelige engelske Gjerningsord (*to*)*deed* til hint ældgamle *gere*.

† (u), havde vi her et obsolet nordisk Accusativ *akrn* (*akurn*) af Ordet *akr*, aldeles analog med det endnu i Island almindelig brugelige *nokkurn* (*nokkrn*) af *nokkr*; begge Ordene eller Linierne skulde da læses *akrn ing*, og vilde alligevel give den selvsamme Mening. *Ing* forekommer hyppig, rimeligviis i samme Betydning som her, i tyske Stedsnavne; Repp har först læst *ni*, men bagefter rigtigere *ing* efter det af Hiekes begjendtgjorte Runealfabet i en cottoniansk Codex.

8. *khifun* (eller *ghifun*) er her det OS. *givun* (jfr. AS. *gifun*), vi give (ON. og I. *gefum*, *gjesum*) af AS. *gifan*, *givan*, *gyfan*, *geran*, OS. *givan* (*giuan*) *geban*, ON. og I. *gefa*, Fæ. *gjeva*, E. og D. *give*, Sv. *gifva*, Sc. *gif*, *giff*, *gyff*, MG. *giban*, Al. *khiban*, *kheban*, *keban*, nyere T. *geben*, NS. og H. *geven*, *geeren*, Fris. *jewa*, NFr. *jere*, *jive* o. s. v. jfr. 51. Repp har læst *c hifun*, som, rigtig forenet, er det samme som vort *khifun*.

9. *Ashlaf* (eller *Ashlof*, *Oshlof*), her formodentlig et kvindeligt Egennavn, svarende til det ON. *Ásleif* eller *Ásteif*, *Ásteyf*, *Áslöf*, *Áslof* og det AS. *Oslaf*, *Oslaf* eller *Oslave*. See ellers de følgende historiske Oplysninger. Repp har, ligesom vi, læst *Ashlaf*, men forener Navnet med de næstfølgende Stavelser.

10. *orð*. ON. I. D. Sv. *orð*, *ord*, OS. og Fris. *uword*, AS. *orð*, *worð*, E. og NF. *ord*, *word*, MG. *vaurd*, Al. *uort*, H. *Woord*. Repp har læst *ard* i den Forudsætning, at denne Stavelse var den mellemste af et Steds Egennavn.

11. *holda*, *halda*, er det ON. *hölda* (ogsaa skrevet *holda*, *haulda*) gen. plur. af *höldr*, *holdr*, *havldr*, en fornem Joregodsseier eller Grundbesidder. Vasal, svarende til det gamle engelske, mest i Northumberland og Ostangeln forekommende, *hold* af den samme Betydning; jfr. det AS. *hald*, *hold* (ditio. jurisdiction). Sc. *hald*, *hauld*. Bopæl. Lehn, Forpagtning (det samme Ord som det ON. *hald*) af *haldan*, *healdan*, holde; ON. *halda*. Ordet

svarer ellers til det E. *holder* (*frecholder, copyholder*), som med Tiden har faaet en noget lavere Betydning. Om de ON. og brittiske Holder ville vi meddele noget mere i en saerskilt Bemærkning. Med Wiarda troe vi, at det T. og AS. *hæleð, heled, held* (D. *Helt*, Sv. *Hjälte*) har den samme Oprindelse, forsaavidt det först betegnede en ædel, formuende eller fornem Kriger. Jfr. endvidere det OS. og AS. *hold, huld, tro*, AS. *holdscipe*, Troskab (fidelity). Repp har ogsaa her læst *halda*, men i en anden Forbindelse.

12. *ik, ic* er det selvsamme Ord som det OS. AS. Fris. Al. H. Sc. og MG. *ic, ik*, E. T. og i det vestlige England *ich*, ON. *ec, ek*, I. *eg, jeg*, D. *jeg* (i Jylland *a, æ*), Sv. *jag* (blandt Dalekarlene *ig*). Repp har læst Stavelsen paa samme Maade.

13. *niðarsta*, aldeles det ON. Fris. og Al. *nidarsta*, I. *neðarsta*¹, nederst (her vel egentlig nedenfor α : paa Columnen), Fæ. *niarst*, OS. og AS. *niderst*, NS. *nedderst*, gammel D. *nethærst*, Ny D. og H. *nederst*, ogsaa AS. *nithemost*, hvoraf E. *nethermost*, Sc. *nedmist*. Muelig hör man her læse *niðarst á* (*neðarst á*) med det lille tilføiede Ord *á* (paa) α : paa Stötten eller nedenfor i Indskriften, hvilket dog ikke i Hovedsagen vilde forandre Meningen. Repp har, ligesom vi, læst Ordet *nidarst*, og deri rigtig gjenkjendt det ON. og endnu brugelige I. Ord. Det sidste *a* er nu blevet utydeligt.

14. *bism* er formodentlig I pers. ind. sing. af et obsolet Verbum, der hörer til det AS. *bisnian*, give Exempel, anordne, paaminde, tilkjendegive, af samme Oprindelse som det ON. og I. *bisna, býsna*, varsle, advare o. s. v.; af AS. *bysn, bisen, bisn*, Exempel, Tilkjendegivelse, Paaminde, Befaling; jfr. ON. I. *bisn, býsn*, Forvarsel, Advarsel, en forunderlig, stor eller gruelig Ting eller Begivenhed m. m.; beslegtet med det OS. og As. *bism, bismar*,

1) Ordet burde virkelig paa Islandsk hedde *niðarst(a)*, i-tedenfor *neðarst(a)*, da det egentlig er Superlativet af *niðri*.

af lignende Betydning. Ordet er endnu til i det Skotske i mangfoldige Afændringer og de forskjellige gamle Former, som *bism*, *bysu*, *bisue*. Dette Ord er nu ukæseligt, og derfor ikke saaledes skrevet af Repp.

15. Et halvudslettet mæddligt Egennavn, som oplyses nærmere ved Udviklingen af Indskriftens historiske Indhold.

16. *ung*, ON. I. *úng*, D. og Sv. (i fœm. gen.) *ung*, Fris. H. *jong*, AS. *iung*, *geong*, E. *young*, W. *ieuunge*, MG. *jugg* (*jung*).

17. *het* (ON. og I. *hèt*) 3 pers. sing. imperf. af ON. I. *heita*, love, trolove (*promittere*, *rovere*, *despoudere*), OS. *hetan*, AS. *hætan*, *hatan* (*gehætan*, *behatan*), gammel E. *hette*, Sc. *hight*, *hyght* (*heite*), MG. *haita*, Al. *haizen*, T. *heissen* (*verheissen*), gammel D. *jætte* (forjætte). Her ere vi kun uenige med Repp om Ordets første Bogstav.

18. *mèn* er det ON. *men*, en Ring, glimrende eller kostbart Smykke (især af Guld); det bruges og undertiden for Penge, med Hensyn til Oldtidens Skikke; her er Ordet enten accus. sing., og kan da maaskee betyde Forlovelses- eller Bryllupsringen, eller og accus. plur., da det vel snarere her sigter til Möens eller Brudens Smykke, Penge eller bevægelige Eiendomme overhovedet; jfr. 19. Ordet svarer ellers fuldkommen til AS. og Al. *men*, *meue*, *menne*, jfr. E. *mouey*, hvilket nogle dog udlede af *moneta*. Repps Læsning stemmer her overeens med vor.

19. *bool* (eller *baol*) ogsaa i gammel D. og Sv. samt endnu i Norge *bol*, *bool*, Grund, Gaard, Bolig, Opholdssted, Fæ. *beul*, *boil*, OS. *bodl*, AS. *bol*, *bold*, *bodl*, *botl*, W. *bala*, Gæl. *baile*. Repp læser *boat* (eller *boot*, *bót*), men det sidste Bogstav er et fuldkommen tydeligt Þ (L).

20. *god* (saaledes udtrykkelig skrevet paa det gamle Kobber) er det ON. I. *góð*, D. Sv. Fris. og AS. *god*, *goð*, OS. *god*, *gnod*, E. og NS. *good*, MG. *gods*, *godu*, Al. *guder*, T. *gut*, H. *goed*. Repp læser *ad* (eller *od*), men det første Bogstav er nu borte.

21. *ik* (ic o. s. v.) jeg. Saaledes har Repp og læst, see ovenfor 12. De to forreste Bogstaver ere afbrækkede; i de øvrige Aftegninger sees tydelig Levninger af et M; gjætte vi at *ŷ* har staaet først, udkommer Ordet *fe*, i ON. I. *Fæ*, Kvæg, Eiendele (*pecu, pecunia, opes*), AS. *fea, feo*, Al. *fihu*, MG. *faihu*, E. *fee* m. m. Jfr Gloss. Eddæ ant. II. 618.

22. (jfr. u.) *viþ*, er det ON. I. *viþ*, *við*, D. *ved*, Sv. *vid*, *wid*, OS. *uuid* (wid, vid), AS. *við* (bi), Fris. Gammel D. og E. *with* (jfr. E. *by*), OS. NS. NFr. og MG. *bi*, T. *bei*, i det nordlige England *wud*. Om det nu læselige *iþ* er Repp enig med os.

23. *bodi*, dat. sing. af det ON. I. *bod*, *boð*. α) Bud, Budskab. β) Indbydelse. γ) Gjestebud, Bryllupsgilde (hvilket her vel er Meningen). Ordet svarer ellers til det Fris. OS. og AS. *bod*, *boð*, Sc. *bod*, *bode*, E. *bout*, W. *bodd*, Sv. *bod*, *båd*, *bud* o. s. v. Repp læser *badi*, som maatte betyde et Bad, da dette Slags *a* og *o* i den hele Indskrift neppe kunne skjælnes fra hinanden.

24. *bist*, I pers. sing. præs. pass. (*bist*, *býst*) af det ON. I. verbum *búa*, endnu i Norge *bua*, berede, lave til, være beredt paa, AS. *buan*, Al. *buan*, *puan*, NS. *buwan*, D. Sv. *boe*, *bo*, NF. *boje*. jfr. 78. Repp har den selvsamme Læsemaade.

25. Efter det gamle Kobber *imil(l)i*; dette vilde ganske være det ON. I. *imilli* (nyere I. *imilli-tið*), D. *mellem* (*imellem*, her egentlig *imidlertid*), Sv. *mellam*, *imellan*, *imellantid*. *Ímilli* kan og betyde med, tillige-med (Brudeparret). Om det nu læselige af Ordet er Repp enig med os.

26. *ða* (*þá*), see y; ogsaa *þág*, er imperf. af Ordet *þiggja*, modtage. AS. *þicgan* (*ðiggan*, imperf. *þ:gg*). Repp læser og Ordet som førstmeldt (*do*).

27. *hi* er det NFr. gamle Fris. *hi*, han, OS. AS. NS. og E. *he*, H. *hy*, her svarende til det ON. I. *hinn*

(*hin*), D. og Sv. *hin* o. s. v. Repp har antaget de selv-samme Bogstaver.

28. *no* (eller *nu*), da *o* og *u* saa tit forvexles i Runeskrift, nu, OS. AS. NS. Fris. Al. MG. ON. I. og Sv. *nu*, E. *now*, T. *nun*, jfr. 75. Repp har læst *na*.

29. *hold* (ON. *höldr*), nom. sing., see her foran 11. Repp har læst *kod*, og ikke bemærket den her forekom-mende Binderune.

30. *al* (eller *ol*) er her enten α) for det ON. I. *alt* (af *allr*), eller og β) *al* i sammensatte Ord forbundet med det paafølgende *meltti*; i begge Tilfælde svarer Ordet til det OS. AS. og Fris. *al*, *ol*, MG. T. E. *all*, W. *oll*, ON. I. D. og Sv. (i sammensatte Ord) *al*. jfr. 50, 53. Repp læser Stavelsen paa samme Maade.

31. *meltti*, svarer til det ON. I. *melti*, *mælti* (i gamle Membraner undertiden *meltti*), 3 pers. sing. impf. ind. v. *mæla*, sige, tale, AS. *mælan*, *mældan*, *meldian*, *mæðlan*, *methlian*, OS. *mahljan*, MG. *mathlian*, i Nord-England *mell*, Sc. *mel*, T. H. *melden*, D. *mæle*, *melde*. Repp har den samme Læsning, men knytter det følgende Bogstav hertil.

32. *g(e)v* eller *g(u)v*, Gave (hvilken det første Bogstavs Benævnelse udtrykker). ON. I. *gjöf*, *göf*, *göv*, *gov*, *gáfa*, Fæ. *gaava*, AS. *gev*, *geaf*, *geof*, *gif*, *gifu*, *gyfu*, *gibu*, *gebu*, NS. *gev*, *gere*, *gaav*, *gave*, OS. *geba*, Fris. *jev*, *jef*, *jewa*, *jewe*, MG. *gibu*, E. H. Sv. *gift*, Sc. *gaif*, E. H. D. *gave*, ældre Sv. *göf*, Sv. *gif*, *gáfva*, T. *gabe*. Efter den Skrivemaade, som Angelsaxerne undertiden brugte, kunde blot det første Bogstav betegne det Ord, som antydes ved dets Benævnelse. Derimod har Runemesteren efter *g* antydet et udeladt Bogstav (en Vocal) ved en lille Cirkel (et latinsk *o*?) eller villet lade den betyde et For-doblingstegn for det følgende Bogstav paa den Maade, at det forreste P skulde læses som N .

33. *oh* (*oc*, *ok*, *og*) er det ON. I. *oc*, *ok*, *og*, NF. *ek*, Sv. *och*, D. *og*, Fris. OS. AS. W. *ac*, AS. *oc*, *eac*,

Al. *io*, *ioh* (*ioc*), NS. *ook*, jfr. T. *auch*, E. *eke*. Repp læser *ah*, som dog vel vilde give den samme Mening, dersom han ikke inddeelte Ordene eller Perioderne anderledes.

34. *e* (*æ*) svarer til det ON. I. *æ* (*e*), stedse, bestandig, ældre D. *æ*, *e*, AS. *a*, *aa*, *æfre*, NF. *ae*, E. *ay*, *erer*, Se. *e*, *ae*, MG. *aiv*. Repp kuytter Bogstavet (m. fl.) til det følgende Ord.

35. *Valde* er det ON. I. *valde*, *valdi*, 3 pers. conj. (her optat.) v. *valda*, volde, raade for, beherske, Fæ. *valda*, Fris. *walda*, OS. *unaldan*, AS. MG. *valdan*, Al. *uualtan*, T. *walten*, E. *wield*, ældre D. *waldæ*, Sv. *vålla*. Repp læser Ordet ligesom vi, paa det nær, at han sætter *p* for *v*, jfr. 34. Fra dette Ord erholdt de gamle Angelsaxers *Bretvalda* sin høie og berømte Titel.

36. *on* er det AS. Fris. og E. *on*, svarende til det ON. *of*, *om*, (siden I. *um*), D. og Sv. *om*, Sv. *å*, jfr. H. *aan*, T. *an*; jfr. 47. Repp læser *an*, som vilde give den samme Mening.

37. *halhu*, for det ON. I. *hallu*, *havllu*, *höll*, af nom. sing. *hall*, *havll*, *höll*, dog her nærmest det AS. *halh* eller *alh*, *ealh*, *heal*, *heall*, *hall*, E. H. Sv. *hall*, T. Fr. *halle*, MG. *alh*, *alhs*, D. *hal*, *hall*. Repp læser *kalku*.

38. *Gist*, svarer til det ON. I. *gest* (*gjest*) acc. sing. af *gestr*, Gjæst, Fæ. *giestur*, OS. og AS. *gest*, *gæst*, *gist*, *gyst*, E. *guest*, W. *gwestur*, *gwestai*, MG. *gasts*, T. H. *gast*, Sv. *gäst*, jfr. nedenf. 59. Ordet læser Repp paa den selvsamme Maade.

39. *ik* (*ie*, *ik*), see ovenf. 21, 11. Repp læser her *ik*.

40. *a* (ogsaa antaget af Repp) svarer til det I. (*ek*) *á*. jeg eier: i Infinitiv *eiga*, *ega*, OS. *egan*, AS. *agan*, *ægan*, MG. *aigan*; jfr. E. *ow* (*own*), i Nord-E. *ain*, D. *eg*, Sv. *ega*.

41. *mod*, svarer til acc. sing. af ON. I. *móðr*, Mod. Sindsstyrke, Ædelmod. samt ellers de OS. AS. Fris. D. og Sv. *mod*, NS. E. *wood*, H. *moed* (*ge-moed*). MG.

mods, Al. *moat*, T. *muth* (*gemuth*), W. *meddwl*. Repp læser *mad*.

42. *ig* (eller *ih*, *ik* o. s. v.) jeg; see ellers ovenfor 39. 21. 11. Repp læser paa samme Maade.

43. *fore* (eller *före*) er det ON. I. *före*, *fore*, jeg förer, bringer, giver (nu almindeligst skrevet *fåve*, *fåvi*), infin. *föra*, Fæ. og Sv. *föra*, D. *före*, Fris. *fera*, *feren*, OS. *forien* (*foren*), AS. *feran* (*ferian*), Sc. *fure*, T. *führen*, H. *voeren* (*fören*).

44 a. *men* (ligeledes læst af Repp), her acc. plur. af ON. I. *men* (*monile*), Ring, Smykke (især af Guld), i Fleertallet ogsaa Penge; see ovenf. 18.

44 b. Dette Ord *mei* (Mö) tillægges af Th. (jfr. bb. cc.) uden Sammenhæng.

44 c. Da Liniciens første Bogstav er borte, kunne vi ikke gjøre os noget Begreb om disses Betydning.

III. TOPSTYKKETS BAGSIDE.

α. *in*, de, disse, hine, nom. plur. neutr. af ON. I. *inn* (*in*, *it*, ogsaa *hinn*, *hin*), den, denne, hiin, AS. *hit*, *heo*, E. *its*, *you*, MG. *iains* (*inn*, *imma*), T. *jener* (*jene*), D. Sv. *hin*, H. *gîns*, jfr. OS. *ina* m. fl.

β. *Erin*(*cred*), foran Ör...k (see Noten), Egenavn for den nye Eier af Godset, gift med *Aslof* eller *Oslafe*, Olfas Datter. See herom den følgende historiske Deel af Afhandlingen.

γ. *ver*, værger, forsvarer, ON. I. *ver*, 3 pers. sing. præs. ind. v. *verja*, Fris. *vera*, AS. *verian*, *vergan*, gammel E. *wer*, *ware*, *ward*, Al. *uuerian*, T. *wehren*, NS. *weren*, H. *weeren*, MG. *warian*, *wardian*, Sv. *värja*.

δ. *bu*, Gaarde, Gods, Godser, nom. plur. af ON. I. *bú*, OS. AS. *bu*, see nedenfor 78.

ε. *u*; det er uvist om her menes Tallet 3 (for Godser, Gaarde) eller om disse Træk ere Levninger af et ellers udslettet Ord.

IV. BAGSIDENS RUNEINDSKRIFT.

A. I Midten.

45. *Krist*, Christus. ON. I. *Kristr* (acc. *Krist*), OS. AS. o. s. v. *Krist*, *Crist*, Fris. NS. *Kirst*. Dette Ord har Repp læst paa samme Maade.

46. *vas*, var, er det ON. I. *vas* (nu i Isl. D. og Sv. skrevet *var*), svarende til OS. *uvas* (*was*), AS. *væs*, E. *was* af ON. *vesa* (nyere I. *vera*), Al. Fris. OS. AS. *uuesan*, *wesan*, *vesan*, MG. *visan*, D. *vare*, Sv. *vära* (E. *be*). jfr. 49. Repp læser *pas*.

47. *on*, i, see ovenfor 36. Repp har det samme, i Forbindelse med 45 og 46.

B. Til Vænstre.

48. *mīps* eller *mids*, svarer til det ON. I. *mīþ*, *mid* (gen. sing. *mids*, ellers *midja*, *mitti*), OS. og AS. *mid*, *midd*, E. Sc. *mid*, *mids*, *middle*, *midst*, Fris. og NS. *midde*, *middel*, MG. *midums*, *midja*, T. *mitte*, H. *mid-denst*, D. *mitte*, Sv. *midt*, *midia*. Repp har fundet de selvsamme Bogstaver, men knytter *s* til det følgende Ord.

49. *ir*, svarer til det ON. I. *er* (ogsaa fordem *es*) i Betydning af *naar*; Ordet er ellers det Danske *er*, Sv. *är*, Fris. OS. AS. *is*, T. *ist*, o. s. v. I det NT. forekommer endnu denne samme *particula relativa exprimens* som i det I. og ON. jfr. 46, 65. Repp læser paa samme Maade, men midt i et Ord, jfr. 48, 50.

50. *elum* eller *ölum* for *ellum*, *öllum*, saaledes svarende til ON. I. *öllum*, *avllum* (omnibus), Fris. *ellum*, *elum*, OS. *ællun*, *alun*, *allun*, AS. *allum*, *eallum*, *ællum*, af nom. sing. ON. I. *allr*, OS. Fris. *æl*, *all*, *el*, *ela*, *ell*, *ael*, *ol*, MG. *all*, *als*, D. H. *al*, E. T. H. *all*, W. *ol*, *oll*, *ollo*. Repp læser *etum* i Forbindelse med 48 og 49; det andet Bogstav er nu noget slidt, men alle de øvrige Tegninger have her et tydeligt *†* ikke *†*.

51. *gīvun*, (vi) *give*, er det OS. *gīvun*, svarende til AS. *gīvon*, *gīfon*, E. *give*, ON. I. *giefum* (*gēfum*), see

ovenfor 8. Repp læser X| som Romertallet XI, men P (v) som et latinsk P.

52. *dad* (*það*, *það*) er det. ON. I. *það*, *þat*, *það*, *þad*, AS. *þat*, *þæt*, OS. MG. E. *that*, H. NS. *dat*, T. *das*, D. Sv. *det*. De to første Bogstaver læser Repp ligesom vi, men derimod det sidste *d* som et *m* (M), endskjønt det i alle Aftegninger er et fuldkommen tydeligt M.

53. *al*, alt; see ovenfor 30, 50. Bogstaverne ere hos Repp de samme.

54. *egdun*, eiede, synes at svare til et obsolet ON. *egdu* for det brugelige *áttu*, og til den nu anførte nydanske Form, saavel som og til Sv. *egdo*, AS. *ahte* (*agte*, *agde*) af præ. ind. *ah*, *ag*, Fris. *achte*, i Norge *avgte*, af ON. I. *ega*, *eiga*, endnu i Norge *eiga*, *æga*, *cie*, gammel D. *æghæ*, *egæ*, Fris. *aghen*, *agen*, AS. *ægan*, *agan*, MG. *aigan*, Sv. *ega*, E. *owe*, *own*, see ellers 74. Repp knytter M til det næstforegaaende Ord; X antager han for Romertallet X; om de tre sidste Bogstaver ere vi enige med ham.

55. *hio* (*hia* eller *hiu*); ON. og I. *hiu* (*hju*), Ægtefolk (Ægtepar). Familie, ogsaa *hión* (nu almindeligst i Island). AS. *hiora*, *hige*, *hive*, Al. *hiun*, *hien*, NF. *hión*, Familie, Sv. *hion*, Lem af en Familie. Repp læser *hia*.

56. *hina*, *hina* (*hines*). gen. plur. af *hin* (fœm. af *hinn*, neutr. *hit*). E. *yon*, MG. *iains*, T. *iener*, ON. I. *hinna*, Sv. *hina*. Om Læsningen stemme vi her ganske overeens med Repp.

57. *aimvo* eller *öimvö* for det ON. *heimve* (i nom. plur.), hvoraf det forreste *h* er elideret, ligesom lignende Ord i gamle Membraver. som *eimve*, sammensat af disse Etymer: α . *heimr* (*heima*), Hjem (i sammensatte Ord *heim*), Fæ. *haim*, som svarer til det Fris. OS. og AS. *hem*, *ham*, *hom*, Sc. *heim*, *haim*, *hame*, E. *home*, i de nordlige Provindser *haam*, *ham*, MG. *haim*, T. *heim*, og β . *ve* et belligt Tillflugtssted. det ved Huusfreden helligede Hjem. Huus eller By (i Almindelighed et Fristed,

asylum m. m.), svarende til det MG. *veiks*, OS. *uuih*, AS. *vic* (formodentlig og det Sc. *wyg*). Det hele Ord betyder saaledes et fast, trygt og fredhelligt Hjemsted. Repp læser *limpo*.

58. *rigia* er det ON. *rigia* (*riġja*, *rýġja*), gen. plur. af *rygr*, *rigr*, en rig Kvinde, især en som besidder betydelige Jordeiendomme, af adject. *rikr* (*rik*), OS. AS. Sv. *ric*, *rik*, E. *rich*, Sc. *ryk*, *ryke*, Holl. *ryk*, T. *reich*, Fr. *riche*, Sp. *ricco*, jfr. W. *rhi*, Fyrste. G. og Ee. *righ*, Repp læser Ordet paa samme Maade¹.

59. *gistod* (ON. *gistod*, *gistud*), 2 pers. plur. impf. v. *gista*, gjeste, være til Gjest, AS. *gystian*, gammel E. *gist*, *guest*, W. *gwesta*, Fæ. *gjista*, jfr. de nordlige Engkønderes *gisting*, *guestning* (ON. *gisting*), Gjestning. see ovenfor 38. Repp læser *gisted*.

60. *dunhim* er her vel det ON. I. *dínheim* (forhen skrevet *dunhim*), Dunets Hjemsted eller Bolig, det Huus, hvor bløde Senge og Hynder, udstoppede med Duun, haves i Overflod, eller et rigt, roligt og bekvemt Huus, som tilbyder en behagelig Hvile, af α . *dún*, D. *duun*, Sv. *dun*, NS. *dunen*, T. *daunen*, Fris. *dün*, *düne*, E. *down*, H. *dous*. Eet af de i en eddisk Sang forekommende Önsker om den danske Kong Frodes Velleynet er dette: *sofi hann á duni* (gid han maa sove paa Duun)! β . *heimr* (*himr*), see ovenfor 57. De af Ordet endnu tydelige Bogstaver læser Repp paa samme Mazde.

61. Det ON. *ve* betyder α . Helligdom, helligt Sted, β . Hjem, Huus o. s. v., see ovenfor 57.

C. Til Höire.

62. *ródi* eller *ráði*, 3 pers. sing. vel plur. præsen. conj. af det ON. I. *rada*, *ráða*, som har mange forskjellige Betydninger; her vel den, at foranstalte, anvende

1) Man kunde gjette, at Ruthwell med Hensyn til de her anførte Udtryk, oprindelig i Offas Tid, er (mulig som en ny Hovedgaard for flere forenede Godser) bleven kaldet *Rygve*, *Rigve* (eller *Rigive*) α : de rige Kvinders Hjem eller Helligdom, hvoraf da det nyere *Ryvel*.

(overdrage, give) i Forbindelse med det senere forekommende *atr*; af det ON. I. *rada*, *rǫða*, OS. *radan*, Al. *ræðan*, NS. *ræden*, Fris. *reda*, H. *raaden*, T. *rathen*, E. og Sc. *rede*, D. *raade*, Sv. *råda*, jfr. 64. Repp læser ogsaa *radi*, men knytter *h* hertil fra 'det næste Ord.

63. *hveþ* er det ON. I. *hvap*, *hvad*, *hvað*, *hvat*, *hvad*, Fris. *hwet*, OS. *huuat*, AS. *hwæt*, *hwat*, E. *what*, H. *wat*, MG. *hva*, *hvas*, T. *was*, see 62; for *v* læser Repp *p* (som *f*); de to sidste Bogstaver læser han rigtig, men i Forbindelse med næste Ord.

64. *rap*, ON. *rap*, *rǫð*, *rád*, Raad. Fæ. *raa*, OS. *rad*, AS. *rad*, *ræd*, Fris. *red*, gammel E. *rede*, NS. H. *raad*, *raat*, D. *rath*, Sv. *råd*. Om Bogstaverne ere vi enige med Repp. see 63; *þ* knytter han til det næste Ord.

65. *er*, *er*, ON. I. *er*, Sv. *är*; see ovenfor 49, 46. Herom gjelder samme Bemærkning.

66. *fusa* (for *hið físa*, *fust*) af ON. I. (masc.) *fuss*, *fús*, villig, beredvillig, endnu i Norge og paa Færøerne *fus*, AS. *fus*, Al. *funs*. Repp læser paa samme Maade. men af 64, 65 og 66 danner han *þerfusa*, og antager det for et Steds Egennavn.

67. *atr*, *atter*, *igjen*, *tilbage*, er det ON. I. *aftv*, *aptr*, *attr*, Fæ. *attr*, Middelalderens D. *attar*, *aftar*, nyt Sv. *äter*, OS. *ahter*, *aftar*, AS. *aft*, *æft*, gammel E. *eft*, MG. *aftra*; jfr. Sc. *atour*, *attour*, E. *after*. Repp antager det mellemste Bogstav for et *q* og læser saaledes *aqr* for *akr* (jfr. 6) i Forbindelse med næste Ord.

68. *ran* (her acc. sing.), ON. og I. *ran*, *rán*, AS. E. og D. *ran*, Sv. *rån*, Fris. *raf* o. s. v., jfr. NF. *rane*, overfalde med Vold. Om dette Ords Læsning og Forklaring (paa den ovennævnte Forbindelse nær) ere vi fuldkommen enige med Repp.

69. *yv* (*yf*, *if*, *iv*), ON. og I. *if*, *ef*, Fæ. *iv*, OS. og AS. *gyf*, *gif*, E. *if*, Fris. *jef* (*yef*), *if*, *ift*, Al. *ibus*, *ib*, *ob*, MG. *jabai*, *jau*, gammel D. *æf*. Repp fandt ikke *y* i *Alphabetum Exoniense*; *v* læser han som *p*.

70. *á*, paa (gammel Dausk *aa*), OS. *an*, AS. *a*, *an*, *ou*, E. *a*, *ou*, Kymr. *ar*, Sv. *á*. Repp læser *o*, som vel og vilde betyde det samme.

71. *mulf*, *mold*, Muld, Jord, ON. I., Fæ., Fris., AS., E. og Kymr. *mold*, *mould*, Al. *molda*, *molta*, MG. *mulda*, Sv. NS. og NF. *null*, Gael. *moltair*. Om Læsningen ere vi her enige med Repp.

72. *vil* (*vel*), ON. I. almindeligst, samt D. Sv. og AS. *vel*, OS. *uuil*, *uuel*, Al. *uuela*, H. *wel*, E. *well* (i NE. *weel*, *wil*). Heraf det ON. og AS. *vil* i sammensatte Ord. Repp læser her *þ* for *v*; om de følgende Bogstaver ere vi enige.

73. *Atil*, Ædling, Fyrste, Høvding. ON. I. *aðill*, *aðili*, endnu i Skotsk *atil*, *athil*, af Fris. *ethel*, ædel, OS. *edil*, AS. *æðel*, *eðel*, T. *edel*, Sv. *ädel*, af Stamordet ON. I., Al. og OS. *adal*, Eiendom, Egenskab, Natur, Oprindelse, Ypperlighed, deraf det T., D. og Sv. *Adel*, I. *aðall* m. m. Heraf ogsaa det bekjendte AS. *Æðeling*, *Eðeling* (D. *Aidling*, ON. I. *üðlingr*, *avðlingr*). en Benævnelse for Prindser, som netop især tillægges vor *Offa* og hans Brødre af *Chronicon Saxonicum*; en lignende Titel tillægges han her sin Svigersøn. Om Læsningen ere vi enige med Repp.

74. *a*, eier, 3 pers. sing. præ. ind. v. ON. I. *eiga*, *ega*; AS. *ah*, *ag*, Fris. *ach*, *ag*, *hach*, gammel D. *a*, *aa*, Skotsk *aig*, *aigh*, E. *ow*, *own*. See ellers 54, jfr. 5, 55. Om Læsningen ere vi enige med Repp.

75. *nu*, nu; see ovenfor 28. Enige om Læsningen.

76. *mik* (*nich*), *mig*, mig, ON. I. og MG. *mik*, T. *mich*, AS. *mek*, *meh* (*me*), NS. *mi*, *my*, E. Kymr. *me*, Sv. *mig* (acc. sing. af *ek*, *ik*, *ic* o. s. v.); see ovenfor 11, 21, 39. Enige om Læsningen.

76. *þatat* eller *þotat*, *þötat* (efter Th. *þitat*), dette, ON. I. *þetta*, *þettat*, *þettað*, ogsaa *þat*, OS. *that*, *thit*, Fris. *thit*, *thet*, AS. *þæt*, *þet*, *þat*, E. *that*, *this*, MG. *thatei*, Sv. *detta*, H. *dat*, *dit*, T. *dieses*, *das*, NS. *dat*. Repp læser ogsaa *þotat*.

77. *bii* eller *bu*, Bo. Bolig. Gods, Gaard. ON. I. *bú*, OS. og AS. *bu*, Al. *pu*, Sk. *boo* (*bu*), Sv. *bo*, NS. *buur*, T. *bau*. MG. *baua*; jfr. D. Sv. *by*. AS. *bii*, *bi*, *by*¹ m. m., samt ovenfor 24. Repp har kun anseet det første Bogstav for tydeligt.

79. *sa*, ON. I. *sa*, *sá*, I pers. sing. imperf. ind. v. (ek) *sè*, jeg seer (AS. ic *seó*, ge-*seó*), infin. *siá*, *seá*, Fris. *sia*, AS. *seon*, D., E. *see*, Sv. *se*, OS. *sehan*, T. *sehen*, H. *zien*, Gael. *seall*. Formen svarer her især til OS. og T. *sah*, Fris. *sach*, AS. *seah*, E. *saw*, D. *saa* o. s. v. Om Læsningen ere vi enige med Repp.

80. *ik* (*ic*, *ih*, *ich*, *ig*), see ovenfor 12, 21, 42. Enige om Læsningen.

81. *us* (*us*), *os*, ON. I. *oss* (*us*, *uss*), Fris., OS., AS., NS., E. *us*, T. *uns*, H. *ons*, Sv. *oss*. Repp har *p* for første Bogstav.

82. *mi*, min. ON. I. *minn* (*min*), D., Sv., OS., AS., NF. *min*, E. *my*, *mine*, H. *myu*, NS. *mien*, *mine*, MG. *meins*, Kymr. *meu*, *mau*. (Min kan ellers have staaet her för, men *n* være afbrækket: see *æw*). Enige med Repp om Læsningen.

83. *so* (*n*), *son*, Sön. ON. I. *son*, *sun*, Fris., Al., OS., AS. *sun*, *sunu*, MG. *sunus*, T. *sohn*, H. *soon*, E. Sv. *son*. Repp læser *sai*.

84. *hva*, (hvoraf muelig det sidste *r* er udslettet), er vel det ON. *hvar* (overeensstemmende med det AS. *hvar*, *hvare*, *hvær*), allevegne, overalt (i de Eierne tilkommende Besiddelser). D. *hvorsonhelst*, E. *every-where*. Muelig er Th.'s Læsemaade *✕n?* (*huv* eller *hov*) den rig-

1) I Domesdaybook forekommer *bi* meget hyppig i Yorkshire, som for-
 dum tilhørte Kongeriget Deira og var en Deel af Northumberland, i Navne
 for Byer eller store Gaarde, tildeels meget characteristiske for nordisk
 Oprindelse og Herkomst, f. E. *Danebi* (de Danskes By), *Normanebi* (de
 Norskes By), *Asmundebi*, *Chireebi* o. s. v. De tilhørte, tilligemed mange
 flere Byer, Godser eller Gaarde, Orm Gamalson, en Thane (eller Hold),
 uden Tvivl af nordisk Herkomst, gift med en northumbrisk Jarls Datter,
 i Edwards og Tostes Dage. Erobreren confiskerede alle disse Eiendomme,
 og skjenkede dem til een af sine Normanner.

tige; Ordet maatte da enten svare til det ON. *hof*, Tempel, en stor Bygning (hvoraf det tydsknordiske endnu brugelige *Hof*), samt det tydske *Hof* i ringere Betydning (en Gaard; jfr. T. *Hufe*), eller og, som *gur*, betegne Gave (d. e. det givne Gods, som tilhørte Slottet eller Herregaarden). Repp læser *kua*.

85. *gin* er det ON. *gèn* (*gjen*), nyere D. *gjen* (igjen), paa ny Sv. *gèn*, *igen*, E. *again*; jfr. T. *gegen* o. s. v. Repp læser (eller gjætter paa) Romertallet XIII.

86. *radha* for *rada*, raade, raade for, herske over, ligesom *radha* i gamle Haandskrifter undertiden skrives for det ON. I. *ráða*, *radhæ* for det D. *radæ*, Fæ. *rää* o. s. v. Repp læser *rodha*, som efter vor Mening vilde give den samme Betydning.

At Indskriften for det meste virkelig er affattet i en gammel saxisk-nordisk Versart, en Green af det saakaldte Fornyrðalag eller gamle Digtes Versemaal, især saaledes som det vi see i den oldsaxiske Harmonia evangelica, vil følgende sammenhængende Omskrivning af det Hele bedst vise:

ON. eller I.

Offa Vodo khon med	Offa, Vodens kyn, med ²
mag Isgo gere	mög (mavg) Eska gere:
ier iien	ikkr eign
akr iing (akrn ing)	akr, íng (eing, eng)
khifun Ashlof	gefum Áslöf (Ásslof).
ord holda ic niðarsta bism:	Orð hölda ek nedarst bísu(a)
Ör(ink)e ung	Öiriki úng
het men hool god ¹	hèt men, ból góð —
<hr/>	
(Jeg) Offa, Vodas Slægt	give vi Aslof!
(Slægtning)	
overdrager Eska's Efterkom-	Heltas (Holders) Ord herefter
mer!	jeg melder:
eder Eiendommen,	„Erink (Erik) ung (hun) loved
Ager, Eng,	Smykker, Hovedgaarde”

1) Her bør føe muligen tillægges; see Num. 21. — 2) Eller kynmaðr.

ON. eller I.

ic (v)il bodi
bist imili

ek við boði
býst í milli.

Þa hi no
hold ol meltti
gev ok e valde
on halhu gist
ih a moþ
ig före men

Þá hin nú,
höldr al- (alt) mælti
gjöf ok e (æ) valde
of hallu gest (gjest).
ek á móþ
ek före men.

In Erincr(ed)
ver bu III

In Eiríkr(áðr)
ver bú III (þrjú)

Krist vas on miþs
ir elum givun
ðad al egdun hio

Kristr vas of miþ
er öllum gefum (gjefum)
það al (alt) egðu (áttu) hjú
(hjó)

hina aimvö
rigja gistod
duuhim — —

hinna (h)eimve
rigja gistod
dúnhim (heim) — —

Jeg mig til (paa) (Bryllups-)
gildet
ímidlertid bereder (belaver).

Hine (disse) (trende) Gaarde
Erincred besidder (forsvarer).

„Nu hin modtog,”
det alt Godseieren sagde,
„Gaven, og for Gjester
i Hallen stedse raade!”
Jeg har Mod,
Jeg bringer Ringe.

Christ var (er) midt iblandt
de Ægtefolk som gave
alle alt hvad de eied¹,
I gjested hine
rige Kvinders Hjem,
duunrig Bolig — —

1) d. e. eiede med Ret; alt hvad dem tilkom (som Arv efter Forældre, Umyndiges Gods o. s. v.). Kan og oversættes: Christus var midt iblandt dem, som gave Ægtefolk alt hvad dem tilkom.

ON. eller I.

Radi hved

rad er fusa

atr rau

yv a mulþ

vil atil

a nu mic

þötat bii (hu)

sa ik us mi son

hva (huv) gin radha.

Ráði hvað

ráð er fúsa

atr (aptr) rán

if á mold.

Vel aðill

á nú mik

þettat bú;

sá ek oss, minn son.

hvar gèn ráða.

(hofi) (gjen)

Enhver give,

gjerne jeg det raader,

Ran tilbage,

mens paa Jord han lever.

Vel nu Ædlingen

eier mig

denne Bolig (By, Bo). —

Os jeg saae, min Søn!

igjen (paa ny) for alt (her)

raade¹.

Indskriften og de den tilføiede philologiske Anmærkninger vise, at den er affattet i et særegent Sprog, saa at vi nu neppe kjende dens Mage. Den synes at være sammensat af oldnordiske, oldsaxiske (samt senere nedersaxiske eller plattyske), angelsaxiske, frisiske, belgiske eller nederlandske Ord, samt saaledes at vidne om dens Affattelse blandt et Folk, som saa at sige var sammensanket af Mennesker fra de forskjellige Egne hvor hine Sprog taltes. Dog lade alle Ordene, med nogen dialectisk Forandring, sig især henføre til det oldnordiske eller gamle skandinaviske Sprog, fordm kaldet *dönsk títunga* (den danske Tunge), ogsaa *norræna* (Nordisk eller Norsk) og endelig Islandsk, i hvilket Sprog vi gjenfinde de fleste af Indskriftens Ord som endnu brugelige i et levende Tungemaal, naturligviis

1) Eller: a) for Slottet eller Templet; b) for Gaven, det skjenkede Gods. See Anm. 84.

med de Afvigelser, som Udtalen, Sprogbrugen og den, tildeels ved Runernes Afskaffelse, heelt omdannede Skrivemaades mangfoldige Forandringer, maae foraarsage. Derved er det og at bemærke: *a)* At Runeskriften i Almindelighed ikke rettede sig efter faste Retskrivningsregler, saa at endog, i en enkelt af de nordiske Indskrifter, det selvsamme Ord ofte findes skrevet paa forskjellige Maader. *b)* At den ældste islandske Orthographie har undergaaet mangfoldige Forandringer, ikke alene fra dens første Ophav, men endog fra Begyndelsen af det 13de Aarhundrede, indtil den Tid, da Pergamentets almindelige Brug ophørte, eller henved 1500. *c)* At baade Runerne og den ældste latinsk-islandske Skrift især yndede en hyppig Ombytning af forskellige Bogstaver, dog mest Vocaler, til Udtrykkelse af samme Lyd, hvorpaa Prøver allerede ovenfor ere anførte. Undersøge vi især de grammatikalske Regler, hvorefter nærværende Indskrift er affattet, saa nærme de sig ogsaa mest til det Oldnordiske, og dernæst, blandt de egentlig germaniske Sprogarter, til det Frisiske (som i visse Henseender kan siges at være Mellemledet mellem dem og de egentlige gothiske, i Sprogsystemernes vidtomslængede Kjæde), samt endelig til det Oldsaxiske og Angelsaxiske. Ved Indskriftens Analyse møde os nemlig følgende Kjendsgjæringer:

Hændelsesviis forekommer eet af de vigtigste Pronomina saaledes i disse forskellige Casus:

ic (*ik, ih, ig*), jeg

miik, mig

mi, min;

i Dualis: *ikr*, eder (nu bortfaldet i de nyere skandinaviske Sprog, men beholdt i det islandske);

i Pluralis: *us*, os;

Af andre: *hi* (*he*), han, hin: *in, hin*, hine, de; *dat* (fald), det; *patat*, dette; *hved*, hvad. De endnu i levende Sprog forekommende Former af disse og mange flere af Indskriftens Ord kunne ansees som tilstrækkelig bekjendte for

enhver, som har nogen Kundskab om de nordiske Sprog overhoved.

En mærkelig Afvigelse forekommer dog her fra det Oldnordiske og Islandske, i det Slutningsbogstavet *r* af *nominativus singularis* i visse Ord; her findes ganske udeladt, ligesom i de nyere nordiske, samt alle andre (saavel ældre som nyere) germanisk-gothiske Sprog, som: *hold* for oldnord. *holdr* (*höldr*, *havldr*); *Krist* for oldnord. *Kristr*. Denne oldnordiske Endelse (svarende til *us* i latinske, og i græske Ord) synes fordm — hvilket Rask vel først har bemærket — af gamle Vers at dømme, at have neppe kunnet mærkes i Udtalen, som dog nu i Islandsk er ganske forandret, og Consonanten forlænget ved en Vocal, og saaledes blevet til en Stavelse, der nu baade skrives og udtales som *ur*.

Ellers synes saadanne, som andre her forekommende Ords Declinationer, næsten ganske at have rettet sig efter den islandske Grammatik: af det anførte *hold* kommer saaledes *genit. plur. holda*. Om de øvrige Flexioner af Ordenes Casus saavel i Enkelttal som Fleertal (af alle *Kjön*) m. m. kunne vi henviser til den specielle Ordforklaring. Den selvsamme Overensstemmelse viser sig og, i de fleste Tilfælde, ved Gjerningsordenes Conjugationer; vi behøve kun at henviser til Udviklingen af Ordene: *gere*, *före*, — *meltti*, *bist*, *gistod*, *valdi*, *rapi*, *radha*. Det sidstnævnte, ogsaa oldnordiske, islandske, svenske og frisiske Infinitiv, er især mærkeligt. Derimod endes I *pers. plur. ind. præs.* m. fl. her i visse Gjerningsord paa *un* ligesom i Oldsaxisk, Frisisk og tildeels i Angelsaxisk, som *khifun* eller *givun*, *egdan*. I Oldnordisk er den samme Endelse bleven til *un* eller *om* (nu kun i det Islandske *un*), i Angelsaxisk ogsaa *on*, o. s. v. Det bekjendte nordiske Verbum *er* findes endvidere i Indskriften, tilligemed dets oldnordisk-angelsaxisk-engelske Imperfectum *vas* (nu i Islandsk og de nyere skandinaviske Sprog *var*). Vi tør ikke her opholde vore Læsere med videre Udvikling af

dette for Sproggranskeren interessante Æmne, som vist ogsaa vil bedre kunne oplyses af en Jacob Grimm med hans altomfattende Kundskab om den maugegrenede gothisk-germaniske Sprogstamme ¹.

Vi kunne ei heller her udvikle de historiske Grunde, som maa bevæge os til at fatte den Mening, at et saadant Sprog som det, hvoraf vi her have meddeelt den eneste os bekjendte Prøve, virkelig er blevet talt i det gamle Northumberland (nu Englands og Skotlands Grændseegne) midt i det 7de Aarhundrede. Vi tillade os i denne Henseende kun kortfattede Antydninger (især da vi tildeels kunne henvise herom til en ældre Afhandling om Picterne og deres Navns Oprindelse, trykt i det Skandinaviske Selskabs Skrifter for 1816, jevnført med en ældre, i dem ogsaa indrykket. Undersøgelse om nogle Steder i Ossians Digte). Et ulige bedre og udførligere Beviis for vort Oldsprogs ældgamle Brug i disse Egne haves nu i Dr. John Jamiesons (af een Forfatter hartad mageløse) store skotske Ordbog, jevnført med Robert Jamiesons ældre Udgave af skotske, samt hans egne Oversættelser af danske Kjempeviser, med de i disse Værker indeholdte historiske og philologiske Oplysninger, hvortil man og kan lægge forskjellige, i de nyere Tider udgivne Ordbøger over den nord-engelske Dialect ².

1) Vor Ven Raska meget for tidlige Død kunne vi ikke nøksom beklage. Hans Dom, angaaende Forholdet mellem Angelsaxisk og Frisisk, forekommer os at være særdeles mærkelig, ogsaa med Hensyn til vor (ham ubekjendte) Iudskrifts Tungemaal. „Skönt Frisiskan svarer regelrøstest til Angelsaksisk, er den dog bestemt forskjellig fra denne, og hetder stundum mere til de andre tyske, stundum endog til de nordiske Tungemål, og det såvel i Udtalen eller Ordenes oprindelige Former, som i Endelser og Ret-skrivning. Det samme er Tilfældet i Böjningen, og det er altså meget overdrevet og urigtigt, når Wiarda og andre angive den for næsten selvsamme Sprog som Angelsaksisk. Da imidlertid de nödvendigste og hyppigste Ord i Hovedsagen ere de samme i begge Sprog, såog Kjendeordets Anvendelse og Ordföjningen, så er det vel muligt at Friser og Angelsakser nogenledes kan have forstået hinanden; skönt man yderst sjelden finder et Ord, der i begge Sprog lyder aldeles lige, eller böjes aldeles ens.” (Frisisk Sproglære. Kbhavn 1825, 8, S. 22). — 2) Jfr. de to mærkelige Afhandlinger: Alexander Murray: Observations on the history and the language of the

Et Hovedspørgsmaal er det dog: Naar dette Sprog begyndte at tales i Storbritannien? Det kunne vi vel ingenlunde nøiagtig besvare, men vor Mening er, at det tildeels (især af Pieterne, eller overhoved et nordisk Folkeslag i Skotland og paa dets Öer) taltes længe förend Anglesaxerne indvandrede til England. Allerede Tacitus berettede om Caledonerne (siden bekendte under Navn af Pieter), at deres blonde eller rödagtige Haar og store eller före Lemmer viste eller bekræftede deres germaniske Oprindelse. Derved har han vel taget Hensyn til deres eget, eller overhoved et almindeligt Sagu om Caledonernes Nedstammelse fra Germanien, under hvilket Navn, som vi for vist vide, den samme Forfatter ellers indbefattede hele Skandinavien. Julius Cæsar antog vistnok den samme Inddeling af Lande og Folk, men han siger om Belgerne, at de nedstammede fra Germanerne, og bevidner tillige, at de sanne Belger i hans Tid havde bemægtiget sig en betydelig Deel af Englands östlige og sydlige Kyster, samt bosat sig der i talrige og mægtige Colonier, som dreve Agerdyrkning, Söfart og Handel, samt havde derfor en större Dannelselse end de övrige (og egentlige) Britter. Pieter og Saxer fulgte senere (men dog allerede tildeels længe för end Romerne forlode Öen) hine Belgers Exempel, og deres forenede Magt fordrev tilsidst de stolte Verdenherskere.

At indføre her de gamle brittiske Forfatteres Beretninger om Pieternes Indvandring fra vort Norden, samt en stor Forskjel mellem deres Sprog og Britanniens celtiske, maae vi ansee for overflödigt¹. I alt Fald er det

Pehts; og Dr. J. Jamieson; Remarks on Dr. Murray's Observations i Transactions of the Society of Antiquaries of Scotland: Vol. II P. I. 1818.

1) Vi nøies med at henwise herom til en af de äldste af dem, den ærværdige Bedas Beretning, som i hans Hist. eccl. Brit. Libr. I Cap. I antager og melder det almindelige Sagn, at Pieterne först vare udvandrede til Söes fra Seythien (i hans Sprog Norge og Sverrig, muelig og de danske Öer) til Irland, og senere derfra til Britanniens nordlige Egne. (Af Nennius kaldes Havet mellem Britannien og den jyske Halvö *Scythica val-lis*). Hine to Riger, eller i det mindste Sverrig alene, kaldtes og af Mid-

vist, at Angelsaxerne ved deres Indvandring i Storbritannien for en stor Deel (foruden de egentlige Saxer) bestode af Angler fra Sönder-Jylland¹ og Juter fra Nörre-Jylland. Dog kaldes begge disse Folk Germaner af Beda (*Hist. eccl. I. 15*), ligesaavel som Saxerne, i det han forsaavidt følger Tacitus's ovenmeldte ethnographiske Inddeling, hvilken han og anvender geographisk ved at opregne de Lande, som ligge Storbritannien nærmest, hvor han aldeles ikke nævner Danmark, men derimod Germanien. Dog er det uden Tvivl Danerne eller de Danske, som kaldes af ham paa et andet Sted (*Hist. eccl. V. 9*) *Danai*, og regnes ligesom Saxer, Angler og Fresoner (eller Friser) til Germaniens Folk.

Jyderne bemægtigede sig især Kent², og Hengest, deres Anförer, skal og ved sin Sön Öirik, Orrik eller Örik, egentlig Öirik, Eirik eller Erik, kaldet Esc, have under- tvunget Northumberland midt i det 5te Aarhundrede; men en ny nordisk Erobrerhær, som siges at have bestaaet af Angler, indtog Landet et Hundrede Aar derefter, og stiftede der först eet, og siden tvende Kongeriger (Bernicia og Deira). De have der allerede forefundet nordiske Indbyggere og Tungemaal, i det mindste melde vore Sagaer at de have især hersket i Northumberland fra umindelige

delalderens Forfattere *Scythia inferior*, hvilken Inddeling da selv de Nordiske fulgte. De oversatte og hiint græsk-romerske Navn ved *Sviþjóð*, men gave det en dobbelt Betydning, idet de kaldte de Gamles Scythien det större, men Sverrig det mindre. Sammesteds siges, at 5 Folkesprog (*gentium linguæ*) tales i Britannien: *Anglorum videlicet, Britonum, Scotorum, Pictorum et Latinorum*; (sit eget Modersmaal, det Angelsaxiske, sætter Beda her i Spidsen). Saaledes siger og den samme Forfatter (l. c. III. 6) om Kong Osvald, vor Offas ældre Broder: *Denique omnes nationes et provincias Britanniae, quæ in quatuor linguas, id est: Britonum, Pictorum, Scotorum et Anglorum divisæ sunt, in ditione accepit.*

1) Hele Sönder-Jylland kaldtes vel i sin Tid Angeln; Angelsaxen Ethelvard, som skrev omtrent Aar 980, siger at dets Hovedstad kaldtes Haithaby af de Danske, men Slesvie af Saxerne. — 2) *De Jutorum origine sunt Cantuarii* o. s. v. (Beda l. c. I, 15). Jyderne indtog ogsaa Öen Wight, samt en Deel af Vestsaxen, hvor de endog i Bedas Tid vedligeholdte deres gamle Folkenavn (*usque hodie Jutorum natio nominatur*). Hermed stemmer og Chron. Sax. med disse Ord: „*Af Jotum comon Cantvare end i ihtvare.*“

Tider. Det er saaledes aldeles ikke underligt, at vi, inden dets gamle Grændser, finde en nordisk Indskrift, som har været bestemt til at læses og forstaaes af de mere Dannede blandt Folket, som sat til Minde om en fyrstelig Formæling mellem Personer af Kents og Northumberlands Kongeslægter, og en med samme skeet Overdragelse af eet eller flere store Godser. At de deri nævnte Personer virkelig allerede forhen vare historiske, samt levede omtrent 650, skulle vi nu søge at oplyse.

Fire navngivne Personer forekomme i Indskriften. *Voda's* Slægtning eller Efterkommer *Offa* giver sin Datter *Aslof* eller *Oslof* (*Oslafe* eller *Oslava*) og hendes Forlovede eller Ægtemand *Ermen*... eller *Erincred* en Hovedgaard (eller flere). Ved at eftersøge og udfinde disse Personer, maa Indskriftens Alder bestemmes.

Voda er tydelig nok den samme berømte mythisk-historiske Person, som kaldtes *Vodan* eller *Vuodan* af de hedenske Oldsaxer, Svever, Vandaler og Longobarder, *Voden* eller *Vuoddan* af Angelsaxerne, *Odin* (*Óðinn*, *Vódinn*) af Nordboerne, *Veda* (eller *Vöda*, *Voda*) af Friserne, *Voda* af Venderne eller de hedenske Indbyggere af Meklenborg og Pommern (hvor han af Almuen, lige til vore Dage, har været kjendt under Navn af *Woda* eller *Wode*), *Vut* af Letter og Preusser o. s. v.¹. De hedenske Nordboer dyrkede en Gud af dette Navn som een af de høieste, og deres kongelige, samt flere fyrstelige eller fornemme Slægter foregave tillige at nedstamme fra en Konge og sit Folks Ypperstepræst, der har Gudens Navn, og sandsynligviis, efter indisk-mongoliske Begreber betrag-

1) Alt dette har jeg omstændeligere udviklet i *Lexicon mythol. veterum Borcalium* pag. 261-377. Det vises ogsaa der, hvorledes Odins eller Vodans Dyrkelse synes at staae i tydelig Forbindelse med visse asiatiske, samt muelig endog (efter Humboldts Bemærkning) amerikanske Religious-Systemer, hvoraf tydelige Spor endnu haves i den mellemste Ugedags Benævnelser: som Odinsdag endnu i Norden (og forhen i Tyskland), Wednesday i Storbritannien, Buddhas eller Bodas Dag i Indien; Votansdag var og fornu i Mexico, den midterste i den der brugelige Pentade eller 5 Dages Uge, svarende til den oldnordiske *Fimt*.

tedes, ved Incarnation paa Jorden, som hans Afkom eller Aabenbaring blandt Menneskene.

Fra denne Voden foregave saaledes hele det skandinaviske Nordens Fyrsteslægter at nedstamme, navnlig: 1. Sverrigs Konger ved Yngve, Freyr eller Yngve-Freyr. 2. De svenske Gother ved *Gote*, *Gavt*, *Gaut* (eller *Gautr*), vistnok den *Gapt*, som Jornandes nævner som Gothernes Stamfader, og een af Halvguderne, *Auses* eller *Aserne*, samt Angelsaxernes *Geata*, som kaldes Guds Søn af Nennius. 3. Danmarks Konger ved Skjold. 4. Norges Konger baade ved Yngvi-Freyr og Skjold. 5. Ladejarlerne, en norsk Fyrsteslægt, som i nogen Tid havde kongelig Magt over Riget, ved Seming. Nordens Oldsagn antog og, at Odin (forhen herskende over store Landstrækninger i Asien og ved det sorte Hav) havde gennemvandret og behersket Tydskland og Rusland, samt sat sine Sønner til Konger der, og var saaledes blevet de der regjerende Slægters Stamfader; de nævne af disse hans Sønner: 6. Sige eller Sigge, Stamfader for Frankernes, 7. Vegdeg for Östsaxernes (Oldsaxernes)¹, 8. Beldeg for Vestphalernes, og 9. Sigurlami (acc. Sigurlama; Sigur Lama?) for Russernes Kongeslægter. Det er bekjendt at Angelsaxernes (de forenede Anglers og Saxers) Fyrstestammer ogsaa foregave at nedstamme fra den samme Voda eller Voden; dette bevidnes allerede af Beda og den saxiske Krønike. Vi vide at Anglerne fordm (ligesom nu) boede i Sønder-Jylland, og udgjorde saaledes virkelig en Deel af de Danske. Derfor siger ogsaa Saxo at disse Folks Stamfædre, Dan og Angul, vare Brødre. Da vort Monument findes inden det gamle Northumberlands Grændser, maae vi først og fremmest undersøge, hvilke Fyrsteslægter, som udgave sig for at være af Vodas, Vodans eller Vodens Stamme, fordm have hersket derover.

1) I den yngre Eddas Fortælle udgives denne Vegdeg udtrykkelig for Stamfader til Heingest, den første angelsaxiske Hersker i Storbritannien.

Adskillige gamle brittiske Historieskrivere, blandt hvilke Nennius er den vigtigste, bevidne at *Hengests Søn Oric Æsc* (Esea eller Oise) har udbredt deres fælles Herredømme over Northumberland, og sat Hertuger derover, som regjerede under Kentisk Overherredømme hened eet Aarhundrede, indtil Ida ankom med sine Angler 547, og bemægtigede sig Landet, samt stiftede der et eget Dynastie 1. Hine Hertugers Navne ere opbevarede, formodentlig efter Traditionen, af Krönikeskrivere, men intet blandt dem ligner Obeliskens *Offa*, undtagen *Uppa* eller *Eoppa*, som siges at have været en Søn af Hors, Hengests Broder, og maatte saaledes antages at nedstamme fra Voden. Overhoved kan ingen af dem tænkes at have nogen Deel i vor Indskrift, da Christendommen ikke var antaget af nogen blandt dem, og kjendtes da neppe i hele Northumberland. Vi maae derfor tye til den dobbelte Fyrstelinie, som nedstammede fra Ida, der ligeledes antages at være af Vodens Stamme, i de to Kongeriger, hvori Riget deelttes efter hans Död, nemlig Bernicia og Deira. Her finde vi ingen Konge eller Prinds, som kunde tænkes at have ladet det Ruthwellske Mindesmærke reise, undtagen *Offa*, en Søn af Ædelfrid af Bernicia og hans Dronning Acha, födt Prindsesse af Deira.

Navnet *Offa* forekommer neppe saaledes skrevet i den angelsaxiske Historie för Aaret 600. För den Tid findes det dog formodentlig hyppig i mange andre Afændringer. Det forekommer paa gamle Mynter som *Upa* (mest grændsende til det skandinaviske *Ubbe*, *Ubba*, hos Saxo Grammaticus *Uffo*), *Eapa*, *Japa*, *Eopa*, *Eoppa*, *Epa*, *Apa*. I Krönikerne forekomme endvidere: *Upa*, *Uppa*, *Eobba*, *Eova*, *Eppa*, *Yffi*, *Iffa*, *Vybba*, *Uuffa* eller *Vuffa*, (*Uffa*) ogsaa som *Offa*, blandt de angelsaxiske Kongers udenlandske Forfædre 2.

1) See herom Lappeberg, Geschichte von England I. 120-121. Nogle kalde dem Konger, og forskjellige Lister over disse haves; af disse er den (l. c.) ommeldte af Nennius uden Tvivl den mærkværdigste. — 2) At en *Offa* var berömt blandt Angelsaxerne som Fastlands-Anglernes Konge i den

Efter 600 finde vi adskillige af Folkets egne Konger at høre dette Navn, som i Vestsaxen, Essex og Mercia. De komme ikke os ved i nærværende Undersøgelse. Den Offa, som vi her have med at gjøre, var, som sagt, en Prinds af Northumberland, født, efter al Sandsynlighed, først i det 7de Aarhundrede. At han meentes at nedstamme fra Voden baade paa Fædrene- og Mödrene-Side, sees af følgende dobbelte Stamtavle ¹

VODEN (*Vodan, Voda*).

<p>BELDEG (Bældæg), Öst- eller Oldsaxernes Konge efter den yngre Edda.</p> <p>BRAND (Brond).</p> <p>BEORN (Beornec, Beonoc).</p> <p>GETHBROND (Godbrand).</p> <p>VEBRAND (Vegbrand) Falk.</p> <p>INGEBRAND.</p> <p>ALOC (Alloc, Alusa).</p> <p>ANGENVIT (Angengeat).</p>	<p>VEGDEG (Vægdæg). Konge over Vestfalen efter den yngre Edda.</p> <p>SIGEAR, SIGEGAR (Sigar, Siggar).</p> <p>SVÆFDEG (Svipdag).</p> <p>SIGEGEAT.</p> <p>SIBALD (Seabald).</p> <p>SÆFUGL (Sigulf).</p> <p>SVAERTE (Sverting).</p> <p>SOEMIL.</p>
--	--

fjerne Old, see vi af den Reisendes Sang hos Conybearc S. 12, hvor han siges at have hersket paa samme Tid over Angeln eller Ongle, som *Vod* (*Wod*), *Voda* (*Woden*) regjerede over Thyriugerne, og at have stiftet et meget stort Rige, som ikke kunde undertvinges af de Danske o. s. v. Hertil hörer Saxos Saga um Uffo, efter hvad Suhm, Dahlmann, P. E. Müller og Lappenberg have oplyst. Navnet *Offa* eller *Uffe* forekommer i jydskc Diplomer (samt i latinske, udtrykt ved *Offa*, *Uffo*) fra det 11de Aarhundrede (Aarene 1355, 1374, 1375, 1377 o. fl.; det bruges endnu i Dansk under Formen *Offer*, og dette (paa Latin *Offerus*), forekommer allerede i Northumberland (708). Ogsaa som *Ove* ligesom og *Ovey* i England o. s. v. Navnet XNI (*Ovi*) forekommer (i angelsaxiske Runer) paa et ældgammelt Lød til en Skaalvægt, fundet dybt i Jorden paa Ahlheden i Jylland. See Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I, 405.

1) Mest efter Suhms Tabeller til den kritiske Historie af Danmark. Kbhvn. 1779 fol. Tab. LXX-LXXVI, sammensatte efter Beda's chronicon Saxonium, Simcon Dunelmensis, Wilhelmus Malmesburiensis, Henr. Huntingdon, Aluredus Beverlaccensis, Florentius Vigornensis, Nennius, Otterbournæ o. fl. Jfr. Lappenberg I. c. Tab. F, G.

INGVI.

VÆSTERFALCNA.

EDELBRIT (Edelbyrht).

VITGISL (Vitrgisl).

OESA (Esa).

USCFREA (Vusefrea).

EOPPA (Eobba).

YFFE (Ifa).

IDA, Konge af Bernicien
fra 547.ÆLLA (Ella), Konge af
Deira † 588.

EDELRIC † 592

EDELFRID † 617 ————— ACHA

 OFFA.

Denne Offas Fader, Edelfrid, synes at have arvet ikke alene sin Faders, men ogsaa hans tvende Brødres Andeel af Bernicien. Vist er det, at han efter sin Svigerfader Ællas Død ogsaa blev Konge af Deira, og saaledes tillige hele Northumberlands Hersker. Dog var Herredømmet over Deira kun usurperet, og hans Svoger, den spæde Edvin, dette Riges rette Arving. Som Flygtning beskyttedes denne Prinds først af Britterne i Cumberland og flere, men uheldig, og maatte flygte til Redvald, Konge af Öst-Angeln, som for Edvins Skyld indlod sig i en Krig med Edelfrid. Denne mægtige Fyrste, som var blevet berömt ved store Seirvindinger over Pieter, Skotter og Britter, tabte i Slaget ved Floden Idla (eller Idel) Aar 617 baade Liv og Rige. Edelfrids efterladte 7 Sønner — som nævnes af den saxiske Krönike og flere gamle Forfattere, nemlig Eanfrid, Oswald, Osviu, Oslac, Osvudu, Oslaf og Ofia ¹, som alle kaldes Edelinger (eller Ædlinger) ², — flygtede til Skotland, hvor de bleve vel modtagne af Pieternes eller Skotternes Konge, der behandlede dem som sine egne Sønner og lod dem oplære i den christelige Religion. De skotske Historieskrivere fortælle, at denne Konge hed Eochoid Buidhe,

1) I denne Orden nævnes de i Saxe-Kröniken; jfr. Tillægget til Nennius og Florentius Vigornensis. Hos den Sidstnævnte er Ofia den 6te, hos Boethius og Fordun den 5te i Tallet. — 2) *Eadvine Ælling... feng to rice end adrefde ut þa Æþelingas, Æþelfrides sunu*; cfr. Sax. chron. ad an. 617

og oversatte hans Fornavn paa Latin ved Eugenius. Edvin benyttede sig af den vundne Seier og indtog hele Northumberland. Derefter föiede Lykken ham længe, saa at han endog siges at have undertvunget hele Britannien (England, og især dets angelsaxiske Riger) med Undtagelse af Kent, men han formeelede sig ogsaa med en Datter af dette Riges Konge Æthelbyrht (eller Edelbert) den 1ste, som hos Beda har de 2 Navne: Tatae og Æthelbyrh (Edelborg) ¹. Edvin steg til en Bretvaldas (oldnord. Bretvalds d. e. Britteherskers eller Overkonges) Værdighed, og antog selv 627 Christendommen, men denne udbredtes aldeles ikke blandt hans Undersaatter i Northumberland. Endelig vendte hans Lykke sig: en oprörsk Vasal, Penda af Mercia, angreb Edvin i Forening med Britterne af Nord-Wales, og gjorde Ende paa hans Liv og Rige 633. Bernicia tilfaldt da den af Edvin fældede Edelfrids Arvinger, af hvilke Eanfred, som den ældste, besteg Thronen. Skotske Historieskrivere berette: at Donevald, Eochoids Sön og Efterfølger, hjalp Eanfrid til at foretage dette Tog til Northumberland, men at denne lod sine Brödre blive tilbage i Skotland ². Kongeriget Deira blev derimod overdraget til Osrik, Edvins nærmeste i Landet tilstædeværende Slægtning, som havde modtaget Daaben, men gik dog da igjen over til Hedendommen. Eanfrid havde, som ovenmeldt, antaget Christendommen blandt Skotter eller Pieter; men da han kom til Regjeringen, faldt han ligeledes strax fra den, og blev en meget ivrig Hedning; hans Brödre bleve derimod standhaftige i Troen, og synes ikke da at have vendt tilbage til Fædrelandet. Eanfrids og Osriks Regjering varede kun meget kort, da de begge bleve overvundne og dræbte af den vælske Ceadwalla 634. Da samlede Osvald, Edelfrids (formodentlig anden) Sön (födt 604), en lille Hær, for at

1) Lappenberg bemærker (l. c. I, 146), at disse og flere angelsaxiske Navne forekomme endnu i Jylland og paa Öen Fehmern. Adalborg og Adalbjörg ere og hertilsvarende islandske Navne; Dadi (eller Dade) hörer blandt dem til de mandlige, og Dada kunde være en kvindelig Afandring deraf. — 2) *Fratribus in Scotia relictis*. Boethii Hist. Scot. L. IX.

gjenvinde sit Fædrenerige. I Slaget ved Hevenfeld seirede han under Korsets Tegn, forhen ukjendt af Berniciens Indbyggere. Ceadwalla faldt, og Osvald blev strax erkjendt som retmæssig Konge over hele Northumberland, thi ogsaa til Deira kunde han, ved sin Mödrene-Herkomst, siges at være arvberettiget. Vi kunne aldeles ikke have nogen Tvivl derom, at hans christne Brødre (skjündt de ikke nævnes udtrykkelig ved denne Leilighed) have kraftig hjulpet ham i Striden, og ere blevne værdig belønnede af ham med Forlehninger i det erobrede Rige. Osvald var den förste som indförte Christdommen blandt det halve Northumberlands, eller Kongeriget Bernicias Indbyggere; selv maatte han ved den offentlige Gudstjeneste og Underviisning være Tolk for de skotske Præster og Troesforkyndere, og det er sandsynligt, at hans Brødre have, blandt deres Underhavende, fulgt dette hans skjønne Exempel. Osvald föiedes saaledes af Lykken, at han snart steg til en Bretvaldas Værdighed; han udstrakte sit Herredømme ikke alene over Folk af angelsaxisk Herkomst, men ogsaa over Britter (Kymrer eller Vælske), Pictier og Skotter. Døgnöd han ikke længe sit store og velfortjente Held. Penda paaförte ham Krig og slog ham ihjel ved Maserfield d. 5 Aug. 642. Ikke desmindre blev Eanfrids og Osvalds Broder Osveo (eller Osviu)¹ strax derefter Konge over Bernicien, og tillige Angelsaxernes Bretvalda; först nogle Aar derefter bemægtigede han sig en Deel af Deira, efter at have anstiftet den der herskende Osvins Mord. Osvius lange Regjering udmærkede sig ved mange vigtige Begivenheder, især den store Seier over den hedenske Penda 655, og mange betydelige Erhvervelser af nye Besiddelser. I nogen Tid beherskede Osviu Mercien og flere dertil grændsende Lande. Varigere var hans Herredømme over nogle, af ham selv, og vel forhen af Edelfrid, Edvin eller Osvald, fra Pictierne erhvervede Provindser², og det er i een

1) Dette Navn er uden Tvivl det Oldnordiske Osnü, Osviv, (*Osvivre, Osvifr* o. s. v.). — 2) At disse Erobringer have været betydelige sees af

af disse at vi endnu have Ruthwellsmonumentet, først, efter al Sandsynlighed, opreist i hans Regjeringstid, ligesom vi allerede have antaget, at den Offa, som nævnes først i dets Indskrift. var hine Kongers Broder. Vi mene endvidere at denne Prinds Offa vel har besiddet det eller de Godser, hvorom Indskriften melder, som Eiendom, men at han dog har staaet under Kongen af Northumberlands, som Landsherres, Overberredömmе, skjönt det vel er mueligt, at disse, og maaskee flere tilgrændsende Besiddelser have udgjort et lille Fyrstendömmе, Grevskab eller Friherredömmе, hvorom hin Tids höist ufuldstændige Historie intet melder¹. Som bekjendt, understöttede slige Vasaller Lehnsherren i Krigstider med deres Underhavende, som Krigsfolk. Saaledes anförte allerede Theodbald, Broder til Kong Ædelfrið af Northumberland, Offas Fader, en Afdeling af Hæren i Slaget mod Skotterne ved Dæg-sastan 604, og omkom med alle sine Folk. Et slikt Statholderskab har Offa da ogsaa erholdt.

Af Rune-Indskriften maae vi slutte os dertil, at vor Offa, da Obelisken reistes, var gift, og havde en voxen Datter. Hans Ungdomsdage vare saaledes svundne, men hans Alder kunne vi ikke med nogen Sikkerhed udfinde af Historien. Det er kun sandsynligt, at han var noget yngre end hans Broder Osviu (födt 612), da denne besteg Thronen paa en Tid da Offa levede, og intet findes antegnet angaaende nogen Strid om Thronfølgen mellem disse Brödre. Vi maae saaledes formode, at Offa (hvis han ikke var Osvius Tvillingbroder) er födt omtrent 613, og var saaledes 20 Aar gammel, da hans ældste Broder

fölgende Steder i Bedas Hist. eccl.: *Osviu . . . Pictorum quoque atque Scottorum gentes, quæ septentrionales Britannia fines tenent, maxima ex parte perdomuit ac tributarias fecit* (II. 5; — *Osviu . . . gentem Pictorum maxima ex parte regno Anglorum subiecit* III. 6). Jfr. IV. 3 hvor Vilfrid kaldes: *episcopus Nordanhymbrorum et Pictorum, quousque rex Osviu imperium protendere poterat.*

1) Meget nærmere til vore Dage (i det 9de og 10de Aarhundrede) gaves der adskillige Fyrster med Kongenavn i forskjellige Egne af det Northumberlandske Kongerige, om hvilke vi nu dog for Resten intet vide.

Osvald (født 604) kom til Regjeringen over hele Northumberland 633. Da strax have Osvalds Brødre faaet betydelige Forlehninger, og Offa har vel da eller i det følgende Aar giftet sig; hans Hustrues Navn vide vi ikke. Deres Datter Aslof eller Oslave er vel født 634 eller 635, og var saaledes 15 eller 16 Aar gammel i Aaret 650, da vi antage at hun ægtede den Prinds, som ommeldes i Indskriften. Da havde Offas Broder Osviu, som blev Konge 642, allerede regjeret i 8 Aar; ved sin Thronbestigelse har han formodentlig allerede förstørret sine Brøders Forlehninger, og maaskee endnu mere i den følgende Tid. Offa saae sig saaledes i Stand til at overdrage til sin Svigersøn, ved hans Bryllup med Oslafe, og som hendes Medgift, den Gaard og Gods, hvor Støtten var opreist, sandsynligviis nu kaldet Ruthwell. Hvo denne Svigersøn har været, komme vi nu til at undersøge.

Aslofs eller Oslafa's Brudgom betegnes i Indskriften paa tvende Maader, først nemlig som *mag-isca*, *mog-isgo* eller *eska*, hvilket vi fortolke ved *Mag-Oisc*, eller *Mac-Esca* — Isga's (Isca's¹), Oisc's eller Esca's Søn, altsaa det samme som en Oiscing eller Escing. Dette Navn var, efter Beda, et Tilnavn for Oeric (Örik eller Erik), Hengests Søn², som tilligemed ham blev indkaldt af Vortigern til Britannien. I *Chronicon Saxonicum* (til 455) kaldes han kun *Æsc* eller *Esk*, og dette Navn eller Tilnavn skrives ellers af forskjellige sildigere Forfattere fra Middelalderen *Æsca*, *Esca*, *Eisc* o. s. v. og er vedblevet at bruges i Danmark til de sildigste Tider (see ellers herom de philologiske Noter II. 1, 2). Mærkeligt bliver det allerede her for os, hvad Nennius beretter (Cap. 47-48). at Esc erobrede Britanniens nordlige Provindser, og blev

1) Jacob Grimm antager, at en Isco (Isc eller Isca) har været een af Germanernes Stamsfaders Manns (eller Mannus's) Sønner og at Isceverne (eller Istevonerne) ere opkaldte efter ham; ogsaa mener han, at Isc, Ask og Oisc (Æsc, Eisc) ere de selvsamme Navne. *Deutsche Mythologie* (1835) S. 207. — 2) Oeric, *cognomento Oisc, a quo reges Cantuariorum solent Oiscingas cognominari, cujus pater Hengest* o. s. v. (Hist. eccl. II. 5).

Regent eller Medregent derover, ligesom og andre melde, at Northumberland siden, i et Aarhundrede, havde Underkonger eller Hertuger, som stode under Kents Herredømme lige til Idas og hans Anglers Erobring 547. Heraf kan man maaskee udlede Kents og Northumberlands Fyrstehuses hyppige Formælinger efter den Tid, og maa tillige lægge Mærke dertil, at Kents oprindelige Beboere vare Nörre-Jyder (Joter) og Northumberlands Sünder-Jyder (Angler), fölgelig oprundne af den samme danske Hovedstamme.

Det andet og egentlige Navn, som Indskriften giver denne Escing eller Prinds af Kent, forekommer vel paa to Steder, men desværre halvt udslettet, saa at kun nogle Bogstaver sees deraf tilbage. Disse ere: *a*) i Runeskriften **FR..M** (*Or..e* eller *Ör..e*, *Er..e*), da to eller flere Bogstaver derimellem ere mestendeels udslettede, og *b*) i latinske Uncialbogstaver paa det ene Topstykke: **ERINCR(ed)**¹. Ved at söge om en samtidig Prinds af Kents Kongehus af et lignende Navn, finde vi een, som har et lignende, og efter andre sammenlignede Skrivemaader det samme Navn, og som siges at have været gift med en Oslafa eller Oslava, det selvsamme Navn som Ashlof eller Oshlof. Vi nære saaledes ingen Tvivl derom, at denne Mand er den kentiske Prinds, hvis Herkomst og Historie vi nu, forsaavidt den er os bekjendt, komme til at oplyse²,

1) Det maa bemærkes herved, at dette Navns 5te Bogstav (c) findes fuldt saa tydeligt paa det Thorkelinske Kobber, som her ovenfor, S. 271 i den mindre, derefter tegnede Figur. — 2) I det hedenske Norden var det aldeles ikke usædvanligt, endog i Islands historiske Tid, ved Christendommens Indførelse, at de samme Personer (ligesom vor Ermenreds Søster og Datter) havde to eller flere Navne; de, som för havde været Hedninger, men gik over til Christendommen, fik da ofte et nyt Navn, men bleve vexelviis nævnte med begge, hvorpaa vi kunde anföre Exempler. Dette var maaskee Tilfældet med denne Sön af Hedningen Eadbald, at han nemlig baade er bleven kaldet Eormen-red eller Ermen-red og Oriik, Örik, Erinc eller Erincred, maaskee til Erindring om Familiens Stamfader Oric, Orric, Oiric, Oeric, Eric. Dette Navn var i den tidligste Middelalder almindeligt blandt de gotthiske Folk ikke alene i Norden, men og udenfor det, f. Ex. i pictiske og spanske Kongerækker. Vi troe at have fundet Spor til at mange

Edelbert, Konge af Kent, antog allerede Christendommen i Aaret 597. Han døde 616, og efterlod Riget til sin Søn Eadbald (ogsaa kaldet Aedbald, Audabald, Adalvald, Æthelbald o. s. v.), som ikke havde villet lade sig döbe, men var da en saa ivrig Hedning, at han, strax efter sin Faders Död, giftede sig med hans Enke (maaskee hans forhenværende Medhustru). Omtrent et Aar derefter (617) blev han dog, ved et af en Missionair opdigtet Mirakel¹, omvendt til Christendommen, og tillige bevæget til at forskyde sin Dronning eller Frille, men skal ellers have været gift med Emma, en frankisk Prindsesse².

af de ældste angelsaxiske Navne ere sammensatte af to forskjellige, saaledes at et Egennavn er knyttet til et Tilnavn, som ofte forkynder fyrstelig Herkomst eller Magt; saaledes troe vi f. Ex. at *red* er det ældste Nordiske *rádr* (jfr. de philologiske Noter), men *vald*, *bald* det Oldnordiske *valdr*, som begge betyde eller antyde en Hersker; Mandsnavnet Valdi bruges endnu i Island. Ermen-red eller Erine-red vilde da omtrent betegne det samme som Prinds Ermin eller Erine. Ermen er vel det samme som det Germaniske Armin, siden Irmin, Ermen o. s. v., og saaledes bliver det særdeles mærkeligt for os, at J. Grimm (i Afhandlingen om Irmenstrasse und Imensäule, Wien 1815, især S. 39-41, samt hans Deutsche Mythologie 1835, pag. 208-211, 216) beviser, at Navnene Irmin, Irming, Erming (i England), Ermen, Euring, Iring, Irinch, Eiring, Eirik, Erich, Erik (eller Erine) ere det samme, eller tit saaledes sammensmeltede. Det selvsamme udvikles og af von der Hagen i Afhandlingen Irmin (Bresl. 1817. S. 21-38). Det bemærkes og der, at Eckhardt allerede havde antaget Navnene Irmin eller Ermen (Eormen o. s. v.) for det samme som Erich o. s. v. i hans Skrift: de usu et præstantia studii etymologici, Cap. 4 og paa flere Steder. Saaledes indsee vi at Ermenred og Erinered endog kan antages for det selvsamme Navn. Ellers omgjorde de brittiske Krønikeskrivere det da i Norden brugte Erik, Öirik til Ork, Hiring, Eohric og paa flere fra det oprindelige nordiske Navn meget afvigende Maader.

1) Dette troe vi at kunne sige med Hensyn til Bedas egen Beretning: at Erkebiskop Laurentius viste Kong Eadbald paa sin Krop Sporene af de Slag, hvilke Apostelen Petrus om Natten (for Kongens Skyld) havde tilføiet ham (*resecto vestimento, quantis esset laceratus verberibus ostendit*). Ingram paastaaer dog i Ann. til Chron. saxonicum p. 31, at Krønikeus normanniske Interpolatorer have forvansket Bedas Fortælling, ved at forvandle et Syn eller en Drøm til en virkelig Begivenhed. Kong Eadbald selv siger, at han og selv er bleven omvendt af Laurentios ved saadanne Tegu (*signis et plagis in se ipso pro me passis ac ostensis*) i et Diplom af Aaret 618 (ved Smiths Beda pag. 694); men dettes Ægthed forekommer os noget mistænkelig. — 2) Naar denne Formæling skete, vides ikke; mulig har Eadbalds christne Fader friet for ham til hende, og huu senere i nogen Tid været

Han døde den 20de Januar 640. Da havde han to Sønner i Live; den ældre af dem hed (efter den saxiske Krønike) Ermenred (ellers ogsaa kaldet Ermred, Eormred, Eormenred), men den yngre Erconbert (ogsaa kaldet Earconberht, Erconbyrht, Ercombert, Arcoubriht etc.). Den sidst-meldte efterfulgte ham dog i Regjeringen. Hvorfor den ældre Søn blev udelukket fra Thronen, sees af en Beretning om hans tvende Sønner, forfattet, eller maaskee rettere, afskrevet, af Simeon Dunchmensis¹. Der siges det nemlig, at den yngre Søn fik Kongedømmet efter Faderens Bestemmelse, og det arvedes ved dennes Død, som indtraf den 14de Juli 664, af hans Søn Ecgbert. Det var en almindelig Skik i hine raae Tider, som det stedse har været i Österlandene, at saaspart en ved Födselen retmæssig Arving til et Rige paa een eller anden Maade blev udelukket fra Thronfølgen, han da enten blev fordrevet af Landet, sat i Fængsel eller Kloster, eller endog skilt ved Syn eller Liv. I det her omhandlede Tilfælde er det at formode, at Ermenreds Fader har ladet ham drage ud af Landet, og forsynet ham med Midler til at søge anstændigt Udkomme i et andet Rige. Vi kunne og slutte dette af vor Forfatters Ord, ved hvilke han antyder at Ermenred, som var berövet sin Herskerret, maatte omtumles paa Livets ustadige eller let omskiftelige Bane².

Simeon beretter endvidere, at Eormenred var gift med en meget retskaffen Kone (hvilken han dog ikke nævner), samt at de havde to Sønner sammen, nemlig Ethelbert og Ethelred (hvis korte Levnet han egentlig vilde beskrive).

bleven forskudt af hendes Mand, indtil han blev omvendt til Christendommen. Edelbert selv havde, medens han var Hedning, ægtet en christen Prindsesse af det samme Kongehuus.

1) I *Gesta regum Angliæ* etc., trykt i *Historiæ Anglicanæ scriptores antiqui*. Lond. 1652. Fol. Col. 55 et seqv. — 2) *De quo (Eadbaldo) procreantur binii reguli, Eormenredus et Erconbyrhtus, quorum junior imperialis principatum regni, patre disponente, suscepit. Post autem Erconbyrhti discessum filius ipsius, nomine Ecgbyrhtus, illud potenter gubernavit. Eormenredus vero major, absque imperii dominio in hujus caducalis vitæ permansit volubili stadio.* Sim. Duu. l. c.

Da begge Forældrene døde, efter at Ecghert havde tiltraadt Regjeringen over Kent, sendtes eller antvordedes (*sunt traditi*) de nysnævnte unge Drengene til deres Fætter Kong Ecghert, for at de hos ham kunde opdrages paa den Maade, som sömmede sig for deres Stand. Ecghert var en god og christelig tænkende Mand; men en ond Hofbetjent, som hed Thunnor, forestillede ham idelig, at hine Börn kunde med Tiden blive farlige for ham og hans Arvinger, ved at gjøre deres egen Arveret til Riget gjeldende; hvorfor han gav Kongen det Raad, at han enten skulde sende dem langt bort til et fremmed Land, eller og tillade at Thunnor maatte skille dem ved Livet¹. Efter Simeons Beretning gav Kongen ikke sit Samtykke til dette Forslag, dog lader det til at han har overdraget Opsynet over dem til Thunnor. Denne myrdede Drengene virkelig, men han maatte dog kort efter aabenbare det for Kongen, som ikke synes at have straffet ham derfor. Dette giver da nogen Mistanke derom, at Florentius af Worcester har Ret, i det han siger, at Mordet blev udført efter Kongens Befaling.

Vor Ermenreds (Ermenreds eller Erinereds) Hustru og övrige Börn nævnes af Florentius Wigornensis i hans Slægtregister over Kongerne af Kent. Först hedder det deri, at Underkongen eller Prindsen (*regulus*) Ermenred var en Sön af Kong Æthelbald af Kent og hans Dronning Emma en Datter af Frankernes Konge. Ermenred blev gift med Oslafa eller Oslava, som kaldes hans Dronning (*regina*²);

1) Endau i det 13de Aarhundrede gav en norsk Hofmand, Hilde, i et meget lignende Tilfælde sin Herre, Jarlen Hakon Galin, der ansaae sig for Norges Regent og Arving, og som opdrog den retmæssige Thronarving Hakon Hakonson (da 7 Aar gammel) ved sit Hof, det Raad: „At sende Drengen bort til et fremmed Rige, hvor han ingen Venner havde, da han vist enten vilde blive lemlæstet eller kastet i Fængsel”. Saaledes sagde Hilde at man pleiede at bære sig ad i andre Lande. Jarlen adlöd ikke hans Raad, naagtet det neppe var hans Hensigt, at Prindsen skulde blive hans Eftermand. Beretningen herom er skreven af en med Begivenheden samtidig Sagaskriver. *Hkr.* V. 14, 15. *Fornm.-S.* (1835) IX, 244-45. — 2) Dette meldes udtrykkelig i gamle engelske Skrifter, baade affattede i det angelsaxiske og i det latinske Sprog, f. Ex. et angelsaxisk Fragment om brittiske Helgenes

de havde sammen 4 Døttre, nemlig Ermenberg, gift med Merevald, Konge af Vest-Angeln, Ermenburg, Ædeldritha (Edelpryd) og Ermengitha, samt 2 Sønner, de ovennævnte Martyrer Æthelred og Æthelbert. Det angelsaxiske Kvinde-navn Oslave (vistnok svarende til det temmelig almindelige Mandsnavn Oslaf, oldnord.: Ásleif, Ásleifr) erindre vi ikke ellers at have seet hos nogen gammel Skribent. Vist er det dog, at det svarer til det oldnordiske Kvindenavn Aslöf, Aslof eller Asleif, og at det i vor Indskrift forekommer søm Ashlof eller Oshlof¹. Navnet Asleif forekommer som brugt af hedenske Kvinder i Norge, Island og paa Örkenøerne. Efter den berømte Flatøebog (*Codex Flateyensis*) er det og blevet opbevaret i Navnet for en Havn paa Örkenøerne eller Hebriderne: *Ásleifarvík* d. e. Asleifes (Aslofs eller Oslaves) Vig. Undertiden har man opkaldt Kvinder efter Mænd (og *vice versa*) med blot Forandring af de ved Navnene brugelige Kjønsendelser. Saaledes bliver det ikke urimeligt, at vor Offa har (i Mangel af en Søn) kaldt sin Datter Ashlof eller Oslof til Erindring om sin egen Broder Oslaf².

Gravsteder, indrykket af Hicckes i hans *Dissertatio epistolaris de antiquæ literaturæ septentrionalis utilitate*. Lond. 1703. Fol. p. 115: „*Of Oslafæ Eormenredes even*“ (hvor hun kaldes Eormenreds Dronning); og i disse latinske: *Florentii Vigorniensis chronica ex chronicis*. Lond. 1592. 4. p. 567, samt *Goscelini vita S. Huereburgæ*, i *Bollandi Acta sanctorum*. Antv. 1642. Fol. pro *Februario* T. 3 p. 384. Der kaldes hun *Oslava, inclyta Eormredi conjux*. Jfr. samme store Værk pro *Januario* T. 2 p. 276.

1) Netop i slige Navne forvexles A og O meget hyppig i skandinaviske Runeskrifter; Asmundr skreves undertiden Osmundr; Asa, Osa; Asulf Osulf; Askel, Oskil; Asbiörn, Osiörn o. s. v. De hyppige Forvexlinger af de samme Bogstaver i det angelsaxiske, baade i Navne og Ord, ere almindelig bekjendte, som *Angle* og *Ongle*, *vang* og *vong* o. s. v. Jfr. Indskriftens Alphabet ovenfor under A og O. Saaledes skrives og paa northumberlandske Mynter det samme Navn snart *Anlaf*, snart *Onlaf*; selv i nordiske Runeskrifter udtrykkes undertiden *Á* ved *Ao*, som *Aosa* for *Ása* (Liljegren 1097). — 2) I alle lignende Navne sees det oldnordiske *Ás* at være i Angelsaxisk forvandlet til *Æs* eller *Os*, nyere Dansk til *Es*, ligesom i Gothisk og Tydsk til *Ans*. *Áss*, *Ás* betydede i det gamle Norden Gud, Halvgud (ligesom *Ans* blandt Gotherne efter Jorname). Mandsnavnet *Ásleifr* og kvindenavnet *Ásleif* (*Áslöf*), *Áslof*, *Áluf*, *Oluf* betyde oprindelig Gud (eller Guderne) kjær, af Adjectivet *leifr* (*leif*), kjær, tydsk *lieb*; neder-

Om Offa maae vi, allerede af ovenanførte Grunde, antage, at han virkelig har været et Slags Underkonge (regulus) for hans Brødre, Kongerne Oswald og Osviu af Northumberland, samt tillige een af deres Hærs Høvdinger eller Hovedanførere i deres Feider med Picterne, og er af disse bleven betragtet som een af Saxernes Konger. Alt dette bekræftes fuldkommen af den Ulsterske Krønike, som af og til ved Aarene fra 633 til 670 omtaler en Offa, Saxernes Konge eller Prinds, saaledes nemlig: 638, *Ofa balis*, Saxernes „Konges, Krig“; hvad Tilnavnet *bali* skal betyde, indsee vi ikke; muelig er det feilskrevet for *fili*. „641, Offas Strid med Saxerne“. „649, Offas Krig ved (med) Pante (*per Pante*)“ ere meget dunkle Udtryk; rimeligiis sigtes her til de northumberlandske Angelsaxers Krig mod Penda af Mercien. „655, Kong Pantes Strid, hvori den saxiske Offa blev Seierherre“. „670 døde Offa, den saxiske Kong Edilbriths Søn“¹. Vi mene at det heraf bliver klart, at Picterne i deres Krige med Northumberlands Overkonger, Oswald og Osviu, have mest havt at gjøre med deres Broder Offa, som begges Vasal, Hærfører, og Underkonge over de fra Picterne i deres og Edvins Tid erobrede Lande. De have da betragtet vor Offa som Saxernes Konge og Picternes Hovedmodstander, samt tilskrevet ham alene det, som han udførte paa de rette Kongers Vegne, eller var dem behjælpelig til at udføre². Man har meent, at Offa, ved Aaret 670, er en

saxisk *leev, leew*; gammel Engelsk *lese, leve*; jfr. gl. Engl. *luf* (nyere *love*) Tydsk *Liebe* o. s. v.

1) Originalens Ord ere disse: 638, *bellum Ofa bali, regis Saxonum*. 641, *Bellum Offa apud Britones*. 649, *bellum Offa per Pante*. 655, *bellum Pante regis Saxonum, Offa victor erat*. 670, *Mors Offa filii Ethilbrith, regis Saxonum*. *Annales Ultonienses* (collationerede paa det nøieste med det ældste Haandskrift af Pinkerton i hans *Enquiry into the history of Scotland* etc. *Edinb.* 1814. II, 309-310). — 2) Slige Fyrster kaldtes i det gamle Norden *Skattkonungar* (Skattekonger), fordi de, som Vasaller, ydede Overkongen en vis Skat eller Tribut. De nævntes dog ofte, uden videre, Konger. Heved Aaret 900 var der mange slige Konger i Northumberland, hvorfor Overkongen i Krøniken fra Mailros kaldes *princeps regum*. De fleste af hine Underkongers Navne ere nu ubekjendte; hvor meget lettere kunde

Skrivefeil for Osviu, men det er muligt at de begge, som næsten jevnaldrende, døde i det samme Aar. Desuden passer den bogstavelige Udtydning her meget godt til det Lidet vi vide om vor Offas og hans Families Historie. I Aaret 670 havde Eegbert allerede i 6 Aar været Konge i Kent, men Offa og hans Hustru døde dog (efter Simeons Beretning) efter at han kom til Regjeringen. I ovenmeldte Aar døde ogsaa Kong Osviu af Northumberland, men hans Søn Eegbert besteg Thronen. Det passede (som ovenanført) vel med de Dages Politik, at Fyrsterne sendte deres unge Brodersønner (som formodede Fremtidsrivaler) til fremmede Riger, især til mægtige Slægtninger, som af lignende Grunde ikke ønskede slige Prindsers Ophøielse til stor Anseelse eller Vælde; derfor har da vel Osviu, som Edelreds og Edelberts Faderbroder og Formynder sendt dem til deres Fætter Kong Eegbert af Kent, hvorved det og maa bemærkes, at deres Søster var gift med en Søn af Penda, hvem Osvius Fader havde skilt ved Liv og Rige. Disse unge Prindsers Mord er da formodentlig skeet i Aaret 671. Baade de og alle deres fire Søstre, Ermenreds og Oslofs eller Oslavas Døttre bleve optagne i Helgenes Tal. Ingen af dem bleve gifte, med Undtagelse af Eormenberge¹, ellers kaldet Domneva (Dompneva, Domna Eva), gift med Kong Merevald (Mearvald eller Mervald)². Han var en Søn af den mægtige Konge af Mercien, Penda, og kaldes selv undertiden Konge af Mercien eller af Vest-Mercien eller Vest-Angeln (da Mercias Indbyggere oprindelig vare Angler)³. Merevald kal-

ikke de fra det 7de Aarhundrede blive det! Endnu i det 13de Aarhundrede havde Hebriderne 2 eller flere Konger paa een Gang, og Man havde, lige til 1765, sin egen Konge.

1) Nogle Forfattere forvekle denne Ermenberg med hendes Søster Ermenburg; Navnene ere dog forskjellige, da Endelsen *berg* svarer til det oldnordiske *björg* i lignende Navne, *burg* (eller *burh*, *byrh*) derimod til *borg*. — 2) I den saxiske Krønike kaldes han Mervalda. Efter *Acta sanctorum* regjerede han til 676. — 3) Han kaldes *rex Merciarum* af Simeon Dunelm. l. c. col. 89; af *Florentius* i *Geneal. reg. Cant. rex West-Anglorum*, men i *Geneal. reg. Merciarum Westanhcorum rex*. Dette „*Westanhcorum*“ maa

des hellig af Krönikeskriverne, ligesom hans Hustru; han havde med hende 4 Börn: Sönnen Merefinn, samt Döttrene Milburga (Milburh), Mildritha (Mildþryð) og Mildgitha (Mildgiða), som alle opnaaede samme Hæder. Om disse Söstrers Afkom er intet os bekjendt ¹.

Af Middelalderens Forfattere kaldtes Ermenreds Söner de rette Arvinger (*regni justi heredes*) til Kongeriget Kent. Deres Fader var dog end nærmere dertil, og har da vist anseet sig for at være berövet Thronfølgen med Uret. Heraf forklares meget sandsynlig de ellers meget paafaldende Formaninger i vor Indskrift: „at enhver burde gjengjelde hvad han havde ranet, medens han endnu var paa Jorden“, thi de sigte, som vi nu indsee, tydelig nok til det Thronran, som var udövet mod Ermenred som Prinds af Kent, hvorfra han var fordrevet², men havde (hvilket Indskriften ligeledes antyder) fundet paa Stedet en meget retfærdigere Behandling, da han med sin Hustru Oslave havde faaet betydeligt Jordegods til Medgift, og derefter besad det med Rette. Tilsidst synes Ermenreds Svigerfader at kalde ham sin Sön, og sigter maaskee derved dertil, at hans egen Fader havde forladt ham og kjendtes ikke ved ham, hvorimod Offa da var bleven hans anden og bedre Fader ³.

vel rettes til „*Westanhætorum*“, som det forekommer hos Alfred af Beverley og Wilhelm af Malmesbury. Det erindrer om de gamle Anglers *Hethæ* (i Hetheby), samt de jydskes *Heder*, Engl. *heath* o. s. v.

1) See *Acta sanctorum* l. c. De ombragte Bröders Festdag indtraf den 7de October, Ermenbergas den 19de November, Mildgidas den 17de Januar, Mildridas den 20de, Milldurgas den 23 Februar. Der siges ellers Mervald eller Mervalda at have regjeret *in occidentali Merciorum plaga*. — 2) De eneste Böder eller Erstatning, som Kong Ecgfrid af Kent vides at have givet for den uretfærdige Behandling, som var vederfaret Ermenred og hans Söner, vare den Mandebod (*veregild*), som han gav disses Söster Ermenburg efter hendes Fördring, og hvorfor hun opbyggede Klosteret i Estrey (Eastrige) — 3) Dog kan man og gjætte, at denne Tiltale svarer til det næstforegaaende, og saaledes af den halvpoetiske Indskrifts Forfatter fremstilles som sagt af Herregaarden eller Hovedsædet Ryvel, eller maaske snarere, efter den baade romerske og oldnordiske Overtro, af Stedets Skytsaand eller Tømtævætte (*genius loci*).

Om Offas Hustru, Oslafes Moder, vide vi aldeles intet af Historien, uden det, at hun maa sandsynligviis have været afgaaet ved Döden för, i eller strax efter 670. Af Indskriften kunne vi slutte, at hun levede, da den sattes, omtrent 650. At hun deri tilligemed hendes Datter kaldes *rigr* (*riður* eller *riður*), en rig Kvinde, lader os formode, at hun, allerede ngift, har besiddet en betydelig Formue, mulig det samme Gods (Ryvel eller Ruthwell), som gaves Oslafe, og saaledes da betragtedes som dennes Mödreearv. Moderen har da muelig været Datter af en pictisk Fyrste, og især een af dem som bleve gjorte skatskyldige til Northumberland af Edelfred, Osvald eller Osvio. Det er noksom oplyst af Skule Thorlacius, Engelstoft o. fl., at ædle og fribaarne Kvinder æredes meget höit af de gamle Scandinaver; og Turner, Lappenberg o. fl. have godtgjort det samme om Angelsaxerne. Hos de Sidstnævnte besadde slige Kvinder Landeiendomme, deeltog i alle Festligheder, besøgte de offentlige Thinge eller Folkemøder o. s. v. De angelsaxiske Love forböde endog at nogen Kvindesperson skulde tvinges til at indgaae noget Ægteskab mod hendes Villie; at sligt ikke var Tilfældet bemærkedes vel derfor i de ældste skriftlige Ægteskabscontracter, som overhovedet meget tidlig kom i Brug blandt Angelsaxerne¹, og hvoraf uden Tvivl vor Steenskrift er den ældste som nu haves; — i denne meldes det udtrykkelig, at Bruden, efter Höldernes (Friherrers eller Godseieres, Landets Stores)² Vidnesbyrd havde (med sin

1) See herover m. m. Turner *History of the Anglosaxons* (Lond. 1807) II, 82-89. — 2) Holder (Haulder eller Hölder) vare Nordens ældste sande Friherrer, et Slags smaae Fyrster, eller vældige Adelsmænd, som herskede over hele Districter eller Godser. Med Tiden bleve enkelte af dem mægtigere end de andre, som bleve deres Vasaller under Navn af Jarler, Herser eller Hölder (i Norden ogsaa Odelsmænd, i Tydskland Adelsmænd) o. s. v. See herom mine *Undersøgelser i Edda antiquior* III, 161-166, 264. Ordet er vandret fra Skandinavien til Storbritannien, medens det endnu her i Norden havde sin höiere Betydning. Ogsaa i Bretland eller Wales gaves der i Middelalderen rige og mægtige Hölder, som udrustede Krigsskibe o. s. v. efter *Orkneyinga-Saga* S. 234-240. Det bemærker da i denne Indskrift en Magnat eller stor Godseier. Offa, som northumberlandsk Prinds, Vice-

Haand) lovet ham sine Besiddelser. Lignende Skikke have vel fundet Sted blandt Picterne. Vor Indskrift indeholder endvidere, som ovenbemærket, et Skjøde paa den Gaard og Gods, hvor Stötten var opreist. Dets Stiil har

kønge eller Statholder over en fra Picterne erobret Provinds, synes at have havt flere af dem om sig, som Hofmænd eller mindre Vasaller. De bevidne i Indskriften, at Aslof eller Oslave havde forlovet sig med Ermeured, og lovet ham hendes Gods eller Hovedgaard, samt at han havde modtaget denne Gave eller Medgift og var Hallens rette Herre. Det er ellers mærkeligt, at Navnet og Værdigheden *Holder* længe vedligeholdtes i Northumberland, Mercia og Östangelu. Slige *Höldar* findes i Middelalderen at være oversatte ved *Duces*; i vore Dage har Ingram gjengivet det med det engelske *governor*. Adskillige Holder af de danske Northumbrere faldt i Slaget ved Onse o. fl. 905 og 911. I Nord-England vedblev denne Titel at bruges indtil Normannernes Erobring. Sidst i Middelalderen brugtes Ordet i Norge og Island, om en rig Bonde, som eiede sin Odelsgaard; deraf endnu *Hvalder* i de norske Love. I England betydede Ordet *holder* længe efter Erobringen omtrent det samme som nu en *freholder*, *holder* derimod nu en Forpagter. Den Bevidnelse og Kundgjørelse af Holder, om Aslofs og hendes Faders Gave til Ermenred, som forekommer i vor Indskrift, sees ellers at have blandt Angelsaxerne været en nødvendig Formalitet. Paa et Landsting (Sciregemote) i Aylesford i Knud den Stores Dage, gav eller testamenterede en rig Enke, som gjorde sin Søn arveløs, alt sit Gods til en Frue, som var i Slægt med hende, og bad alle tilstedeværende Thegner (eller Thaner), af hvilke de høiere svarede til Nord-Englands Holder, om at bekræfte Gaven, hvilket de og gjorde. *Turner Hist. of Anglosax.* l. c. II, 261. Holderne nævnes i Lovene om *Feregeld*; det dem tilkommende var dobbelt saa stort som en almindelig Thegus eller Thaues. De gamle nordiske Love indeholde lignende Bestemmelser. I den ældre Eddas Digte, som udgjøre Skandinavien's ældste Literatur, nævnes Holder eller Hölder paa flere Steder som fornemmere eller ældre end Herserne. Saaledes spørger Gudinden Freya den kloge Jættinde Hyndla (*i Hyndluljóð*), i det hun vil hjælpe sin Yndling Ottar til at bevise hans fyrstelige eller ædle Herkomst:

„Opregn da de gamle	Hvilke Ödlinger ¹⁾ ?
Stammefædre;	Hvilke Yttinger?
Sig os Besked	Hvilke ere Höld-baarne ²⁾ ?
om Mændenes Slægter;	Hvilke Herse-baarne ³⁾ ?
Hvilke ere Skjoldnnger ⁴⁾ ?	Ypperste blandt Mænd
Hvilke ere Skylfuger?	Under Maanens Veie ⁵⁾ ?

Hyndla gjennemgaaer derefter Ottars, af Freya omspurgte Stamtavle, i hvilken hun anfører allerøverst Halfdan (eller Haldan) „den høieste blandt Skjoldnnger“

„Höiberöimte Slag	himmelhöie glimred
Vandtes af de Tappre —	hans Bedrifter“.

¹⁾ Scyldinger. — ²⁾ Edelinger. — ³⁾ Nedstammende fra Hölder (Odelsbaarne, Adelsmænd). — ⁴⁾ Af Hersers, Friherrs eller Hærföreres Slægter?

en vis Hoved-Lighed med den fortællende Tone, som findes i de ældste angelsaxiske Gavebreve eller Skjöder, som kunne kaldes saude Actstykker, f. Ex. to af 664 og 680, udstedte af Kongerne Vulphere og Edelfred af Mercia (Brødre til vor Ermenriks Svigersøn Merevald, der og i det

„Han forenedes med Eymund“, hvem vi af andre Efterretninger kjende som Konge af Holmgard eller Gardarike (det ældste evropæiske Rusland), og ægtede hans Datter Almveig:

den ypperste Kvinde;	Deden Höld-baarne
de avled' og eied'	Deden Hers-baarne
atten Sønner	Ypperste blandt Mænd
Deden stamme Skjöldunger	Under Maanens Veie;
Deden Skylvinger	Al den Æt er din,
Deden Öllinger	Ottar hjemske!
Deden Ylfinger,	

Ingen Tvivl kan have derom, at Skjoldungen Halfdan, de nordiske og britiske Kongers og Adelsmænds Stamfader (efter hvad andre Oldskrifter vidtløftigere udvikle) her er den samme, som dender besynges i det angelsaxiske Heltedigt om Beovulf og Skyldingerne, under Navn af Healfdene, Skjolds Sønnesøn, altsaa en dansk Skjoldung, nedstammende fra Odiu eller Voden. Han kaldes i Digtet, efter den af Thorkelin udgivne Afskrift „*heah Halfdene, glæde Seyldinga*“ (den høie Halfdan, Skjoldungernes Glæde). Efter Wanleys, Grundtvigs og Conybeares (dog ellers her noget fra hinanden afvigende) Oversættelser eller Uddrag, ægtede denne Halfdants Datter Skyldingernes Fyrste (Kembles nyeste Oversættelse er, desværre! endnu ikke kommen os for Öine). At Fyrster af Saxernes og Angelsaxernes Kongestammer kaldtes *Edelinger* er bekjendt nok. Endelig ere vel de her nævnte Ylfinger (eller Ifsinger) oprindelig de samme som de i Beovulf nævnte Vylfinger eller Vilfinger. Fra disse Kongeslægter antages Nordens samtlige Fyrster at nedstamme, men saavel Holdernes som Hersernes Ætter at være udsprungne af den samme Rod. I Nordens ældste Tider synes en *Havldr* (*Höldr*, *Holdr*) at have haft en lignende Stilling og Anseelse som Angelsaxernes *Ealdor* eller *Aldor*, men en *Hersir* eller *Hertogi* (som Hærfører) da at have svaret til Angelsaxernes *Heretoch* eller *Heretoga*. Begge Værdigheder tilhørte egentligst de ældste nordiske (mulig ogsaa de saxiske) Smaastaters halvrepublikanske Forfatninger. I et utrykt Fragment af Norges ældste Historie kaldes saaledes dets Smaakonger *Hèrads-höldar*, Hölder som kun raadte over et enkelt Herred (Provinds eller District). I sildigere Tider forandredes, som ovenanført, Forholdene efterhaanden, saavel i Norden som i England, saa at *Höldr* eller *Holdr* tilsidst kuns betegnede en med Odelsret foreynet Bonde eller Selveier o. s. v. Allerede længe før de større Monarchiers Stiftelse i de skandinaviske Riger, naaede Herserne en langt større Anseelse end Holderne. De norske Enevoldsregenter afskaffede efterhaanden Herserne og satte Jarler (Angelsaxisk og Engelsk *Eorl*, *Earl*, Kymr. *jarll*) i deres Sted o. s. v. Mere hertil hørende tillader Leiligheden os ikke her at anføre, kun bemærke vi, at Ordet *höldr* endnu i Island bruges om en anseelig og formuende Landmand eller Godseier.

første af Gavebrevene siges at have givet sit Samtykke dertil) i den saxiske Krönike til Aarene 656 og 675 (see Ingrams Udg. S. 41, 52 o. s. v.). Deri forekomme og lignende Talemaader om det afhændede Jordegods, som i vor Steenskrift, f. Ex. *land end ahte* (Land eller Jord og Eiendomme) m. m. End nærmere svare dog Indskriftens Udtryk: *akr, ing* til de nyere Norske: *akr, eng*; Dansk: *Ager, Eng*, det ældre og nyere Tydske *Acker und Ager*, Middelalderens Latinske *agris vel pratis* o. s. v.¹ Blandt mange Folk, f. Ex. Danske og Tydske, overdroges længe Jordeiendomme symbolisk ved Afhændelse af Græstörv og Muld fra dens egen Jordbund. Her skete Overdragelsen ved saadanne Stene, hvorpaa en Indskrift, der indeholdt selve Skjödets eller Gavebrevet, var indhugget, og som blev staaende, til evig Erindring, paa Godsets egen Grund.

Enhver Kjender af de gamle gothisk-germaniske Sprög, som læser vor Indskrift, vil snart bemærke, at den er affattet i en Versart, som ligner det i vort Norden fra uninddelige Tider af bekjendte *Fornyrðalag*, de ældste Digtes Versemaal, dog mindre regelret end det paa Runamoklippen. Det i vor Indskrift kommer derimod ganske overeens med det Oldsaxiske, hvor den beröimte ældgamle *Harmonia evangelica* og adskillige angelsaxiske Digte ere affattede med samme Slags Rimbogstaver og Vers af ulige Længde, dog undertiden mere nærmende sig til de kortere Vers, som yndedes saa meget af de ældste Nordboer; dog gives der og andre Versarter af samme Slags som og brugtes i det gamle Norden, f. Ex. den noget uregelmæs-

1) Jfr. Grimm: Deutsche Rechts-Alterthümer S. 498, 499. Den samme Lærde har i en egen Afhandling paavist Oprindelsen til slige allitererede Formler fra ældgammel Poesie, især forsaavidt de forekomme i de gothisk-germaniske Folks Love, som i de ældste Tider (for desbedre at kunne erindres) ere blevne affattede paa Vers. Palgrave og Lappenberg have bemærket, at saadanne Formler, vedkommende Eiendommens Overdragelse m. m. forekomme hyppig i angelsaxiske Diplomer, og at nyere engelske (dog ældre end Reformationen) for Forlovelser vare af en lignende Art. Gesch. von Engl. I, 596-97. En vidtlöftig allitereret Formular paa Angelsaxisisk i Eiendomssager findes i Hearne's *Textus Roffensis* S. 51.

sige i Harbards Sang, hørende til den ældre Edda. Deraf er det overflødigt at anføre Prøver, og det samme kan siges om Angelsaxernes Kvad, som, ved denne Literaturs længe ønskede og nu stedse fremskridende Udbredelse i Storbritannien, daglig mere og mere blive bekjendte ¹. Derimod tillade vi os at anføre her et Par smaae Stykker af Oldsaxernes evangeliske Epos til Sammenligning med Indskriftens Versart:

I. Schmellers Udgave 1830, S. 33:

Uuas in them sin uueldi	tho forlet he uualdes hleo
salig barnu godes	eno dies ard
lange huuile unt that	endi sohte
im to lioboro uard	im eft erlo gemang
that he is craft mikil	mari meginthiode
cudien uuolda	endi manno drom.
uueroda to uuillion	

II. Sammesteds S. 20.

Than sahun sie	himile
so uuislico	huo forun thea
undar thana	huiton sterron
uuolcnes skion	antkendun sie
up te them hohon	that cumbal godes.

Jfr. endvidere samme Udgaves S. 40, 84 o. fl. St. Det gamle Frankiske Digt: Hildebrand und Hadubrand, hvoraf et Fragment er udgivet af Brødrene Grimm 1812 4to, kunde afgive lignende Prøver, men vi nøies med at henvise til samme.

Det vil maaskee synes besynderligt, at en saadan Steenskrift skulde være affattet paa Vers, og dog tillige

1) Om de angelsaxiske Versarter og deres Forhold til de nordiske, see den danske Original af Rasks angelsaxiske Sproglære S. 108-119; Thorpes engelske Oversættelse S. 135-168. I det sidste Skrift bemærkes og at de gamle tyske Vers af denne Art ere, saavidt vi kjende dem, mindre regelrette end Angelsaxernes, og om disse kunne vi paa samme Maade sige, at de ikke ere fuldt saa regelrette som de almindelige Oldnordiske. Jfr. *Conybeare Illustrations on Anglosaxon poetry* S. III-LXXV, samt Olafsens, Rasks og Hendersons Skrifter om den oldnordiske og islandske Digtkunst.

bestemt til en Art af Diplom som Gavebrev, Skjøde eller Ægteskabscontract. Til Sammenligning hermed maae vi da anføre adskilligt om lignende oldnordiske Rune-Indskrifter; at mange af disse ere affattede i Vers, af samme Slags som de her omhandlede, er udførlig viist af Liljegren i hans Afhandling om saadanne Runeindskrifter i det Skandinaviske Selskabs Skrifter for 1820. Der omhandles 13 af dem, men mange flere ere optagne af ham i hans Runurkunder (Stokh. 1833). Jfr. samme Forfatters Runlära (1832) S. 81-88.

Mange af Runeskrifterne indeholde og den Bemærkning, at en navngiven Skjald eller Digter har udhugget dem. Vi anføre her en af disse Versindskrifter (paa en Steen ved Tyfstegeu i Södermanland (Bautil 780). Vi meddele den baade efter Runeskriftens Retskrivning, og den gamle svenske Dialekt, med Hensyn til den Maade, hvorpaa den nu maa skrives paa Islandsk, og som tillige hidindtil har været brugelig i oldnordiske Skrifters Udgaver:

<i>Runer.</i>	<i>Sædvanlig Skrift.</i>
<i>Stylangr ok Hi...mbr</i>	<i>Sturlaugr ok Hi...mbr</i>
<i>staina raistu</i>	<i>steina reistu</i>
<i>at bryþr sina</i>	<i>at bræðr sina</i>
<i>brautu nesta</i>	<i>brautu næsta</i>
<i>þeir entafus</i>	<i>þeir önduðust</i>
<i>i Austrriki</i>	<i>i Austrriki</i>
<i>þurkil auk Sturbiarn</i>	<i>þorkell ok Styrbjörn</i>
<i>þiaknar kufir.</i>	<i>þegnar góðir¹.</i>

Oversættelse.

Sturlög og Hi...mbr	de afsjæledes
reiste Stene	i Österrige (Rusland)
efter deres Brødre	Thorkel og Styrbjörn,
nærmest til Veien;	brave Mænd.

Undertiden iagttages Alliterationen ikke nøie i slige Vers-Indskrifter, hvilket og sees paa nogle Steder i den Ruthwellske.

1) eller ogsaa *kufir*, d. e. *kunnir*, bekjendte, berømte.

Nogle andre oldnordiske Runeskrifter, mest paa Stene, ere af diplomatisk Art, idet de bevidne een eller anden Persons Adkomst eller Eiendomsret til et vist Gods eller Gaard, f. Ex. disse:

a) Bautil 9. Liljegren (Runurk.) 496. paa en Klippe ved Snotestad i Attundaland i Sverrig: *Inka lit rista runar iftir Rakinfast (Ragufast, Reginfast) bonda sin. Han ati ain bu þina iftir Sigfast, fafar sin. Kop hialbi ant þaira; d. e.: Inga lod ridse Runer efter Reginfast sin Mand. Han eiede ene dette Bo (Gaard) efter Sigfast, hans Fader. Gud hjelpe deres Sjæle. Ordene Han ati ain bu þina (ellers i Islandsk: *hamn átti einn bú þetta*) ere et kortere Sidedestykke til Ruthwell-Indskriftens*

vel atil

a nu mik

þettat bu (eller bi)

hvorved det er mærkeligt, at *þettat bu* er, efter oldnordiske og endnu islandske Sprogeregler, rigtigere end *bu þina* (eller *þena bi*). Denne samme Inga, som synes at have været en rig Enke, der eiede Jordegodser paa forskjellige Steder, satte tre andre Runestene, som endnu ere til, efter hendes Mand Reginfast eller Ragufast (Liljegren 497, 498, 2010). Paa en af dem (ved Wreta i Upland) bemærkes, at Ragufast fik Arv efter sit Barn (*hamn kram at arfi barns sins*). Derimod oplyser en vidtløftig Runcindskrift paa en Klippe i Hillesjö Sogn i Upland (Bautil 291, Liljegren 2009) denne Ingas Herkomst, to Ægteskaber og andre Familieforhold (med Hensyn til Arveretten), og bevidner tilsidst, at efter hendes Død tilfaldt hendes Eiendomme hendes da levende Moder Geirlaug. En vis Jarlabage (eller Jarlabake), som eiede en heel By (Täby), bevidnede og dette ved forskjellige Steenskrifter.

b) Bautil 67, Liljegren 1065. En meget mærkelig Steenskrift ved Malsta i Helsingland, som indeholder et heelt Slægtregister for Frumunt (Frömund, Freymund), Fisinlfs (Fè-Sjölf) Sön, i de oldnordiske og angelsaxiske Slægtregi-

stres Smag. Deri opregnes Freymunds mandlige Forfædre til det 12te eller 13de Led, nemlig (som vi mene) til Sjøllir (eller oldnord. *Sjúlfr*, *Sjólfr*), der først havde været Eier til den Gaard eller Jordeiendom (*land*), hvor Stenen var reist. Dette til en Prøve:

Malsta-Stenen: Hearn's textus Rossensis S. 59.

<i>In þa Barlaf</i>	<i>þa vas Friðerulf.</i>
<i>in þa Suþröar</i>	<i>þa vas Frealaf.</i>
<i>in þa Lauasr</i>	<i>þa vas Friðerold.</i>
<i>in þa Fíþr o. s. v.</i>	<i>þa vas Vøðen.</i>

I Sverrig har man endnu flere Runesteene af denne Art.

c) Liljegren 2012 (paa en Dørpost paa Fole paa Gulland) i et ældgammelt Vidnesbyrd af Sognepræsten og Sognets Mænd, at Halvisboerne eiede (*aihu*, havde Ret til) en Kirkevei, som de havde tilkjøbt sig, gjennem Folboa Gaarde.

d) Sammesteds 2013. En Steenskrift i Guldbrandsdalen i Norge, om Ailif (Eilif) Ilgs Ret til at fiske i Ranku-Söen. — Hertil høre forskjellige Erklæringer og Bevidnelser paa Grændsestene o. s. v.

Det er en Egenhed ved Ruthwells-Indskriften, at ingen Adskillelse af Ordene findes iagttaget i den (ligesom i mange ældre og nyere asiatiske Indskrifter). Vi finde og det samme Tilfælde ved adskillige oldnordiske Runeskrifter, f. Ex. een, indhugget paa en Steen som er indsat (til Afhenyttelse ved Murens første Opførelse, ligesom mange andre ældgamle her i Norden) i Røgs Kirke-muur i Östergötland i Sverrig. Den er uden Tvivl fra den hedenske Tid, sat af en Fader over hans Søn, som synes at klage over at dennes Lig var blevet plyndret, og at han var bleven ombragt ved Trolddom af onde Kvinder, som havde offret til en af dem dyrket Alf; tilsidst nævnes Nastrond (Eddas Helvede) o. s. v. (Bautil 913, Liljegren 2028). — Derimod ere Ordene i Stöttens latinske Indskrifter adskilte paa sædvanlig Maade. Disse

Indskrifter ere (forsaavidt de kunde sees) vistnok fuldkommen rigtig læste og forklarede af Dr. Ducau. Af sjældne, deri forekommende Bogstaver, bemærke vi Figuren, **HI**, som upaatvivlelig betyder **M**, ligesom i flere brittisk-latinske Indskrifter fra den tidligere Middelalder. Characteren forekommer meget sjelden eller aldrig paa Fastlandet. De franske Benedictinere omhandle ikke, i deres berømte diplomatiske Værk, denne Afændring i Bogstavernes udførlige Historie, og have ikke heller fremstilt den nøiagtig i de 13000 Former af Capital-Bogstaver som de, i en anden Afdeling, have meddeelt deres Læsere i Kobberstik; dog forekomme deri, ligesom ogsaa paa flere Steder af Værket, lignende Figurer fra gamle angelsaxiske Mynter. Hverken Mabillon, Gatterer eller Schmidt-Phiseldeck have afbildet denne Hovedart af Figurer for Bogstavet **M** i deres bekjendte systematiske Skrifter. Mereau anfører vor Character som phœnicisk (blandt dettes forskjellige Former af Bogstavet **M**); visse græske og serviske have en stor Lighed dermed. Trithemius anførte vel dette samme Bogstav som frankisk, i det Alphabet, som han, efter Hunibald, foregav, uden at noget Beviis ellers haves derfor, at være blevet brugt af en vis Wastbald i et Værk over Frankernes ældste Historie (see Hickes *Grammat. Francotheotisca* S. 2-3); men denne Beretning fortjener vel overhoved at henregnes til de øvrige apokryphiske, hvoraf Trithemis Polygraphie vrimler. Hickes henægtede (l. c.) det her omhandlede Bogstavs frankiske Oprindelse, men antog det for en Rune, hvilken han (blandt latinsk-gothiske Uncialbogstaver, blandede med enkelte angelsaxiske eller tyske Runer) havde fundet i den berømte Lychfieldske (Lichfeldske eller Lightfieldske) Codex, som menes at være skreven af kymriske Britter i det 7de Aarhundrede, altsaa samtidig med vor Ruthwellske Rune-Indskrift (jfr. Wanley Catalogus p. 289-90). Derved kan man bemærke, at Bogstavet i den selvsamme Betydning ogsaa findes i en anden ældgammel, formeentlig saxisk

eller angelsaxisk Codex fra St. Germain des Près, omtrentlig af samme Alder (*Nouveau Traité de Diplomatie* T. II, Tab. XVIII). Den samme Character findes og, skjönt mest noget uregelmæssigen, anbragt paa de ældste angelsaxiske Mynter, f. Ex. af Kong Æthelvard i Vest-saxen, henved 728. Dog forekommer Bogstavet ellers ikke som Rune, i Worms, Hickeys, John Olafsens, Eckards, Grimms, Liljegrens, eller andres mig bekjendte alfabettiske Samlinger. Dets brittiske Oprindelse er saaledes uvis¹, men höist mærkeligt er det, at det ligeledes forekommer paa et andet Monument i Northumberland, hvilket Folkesagnet endnu sætter i Forbindelse med dets hedenske Tid, efter *Archæol. Lond.* Vol. X S. 472 o. f. Tab. XXVI. og hvoraf en Steen med Figurer og Bogstaver er beskrevet og afbildet af Oldgranskeren Brand. Den fandtes 1789 ved Alenmouth, nær ved Ruinerne af en gammel Bygning, som kaldes *Wodens church* (Odins Kirke). Dette Navn forekommer os som et Beviis derfor, at et hedensk Tempel fordmulig har staaet paa dette Sted (ligesom paa Odinshof — af samme Betydning — i Norge), og Gisingen bekræftes tildeels af Stenens Billedværk med Slangeknuder, Udyr o. s. v., som fuldkommen ligner andre fra vort Nordens hedenske Tid. Indskriftens Bogstaver ligne eller de latinske, skjönt den neppe har været skrevet i dette Sprog; Characteren H forekommer der 2 Gange.

Betragte vi Ruthwell-Obeliskens Figurer og Emblemer, synes de og tildeels at antyde den festlige Anledning, hvori den blev opreist. I hin Tid forsmaaede Fyrsterne, som fødte Krigere, ikke at sammenlignes med Örne, Ulve, Ravne, Slanger og andre glubende Dyr, og derfor vare saadanne Mandsnavne almindelige i Norden.

1) Britterne have vel faaet denne Figur (lidet forandret) lige fra Phœnicierne. Jfr. Lindberg de inscr. Melitensi Phœn. gr. (18 8) S. 81 (2), 82 (2, 6, 7) 83 (8, 9, 11). De gamle Gallers M siges og at have havt en, paa den lange Mellemstreg nær, aldeles lignende Skikkelse, nemlig som et latinsk H eller som det Phœniciske hos Lindberg 82 (4). At Druidernes saakaldte græske Bogstaver snarere vare, eller mere lignede de oprindelige phœniciske, er höist sandsynligt.

Kvinderne ønskede heller at sammenlignes med grønne Træer, skjønne Blomster og Frugter. Det er saaledes ikke usandsynligt, at en talrig Afkom af tappre Krigere og skjønne Kvinder, som forud ønskedes Ægteparret, antydes ved hine besynderlige Stamtræer, som fremvises dobbelt paa hver af Støttens smallere Kanter ¹.

Ved Örnen, denne kongelige Fugl, som hviler sig paa en Green, antydes vel (efter Omskriften) den aldrende Olla, som da søgte Hvile for sin Alderdom, efter at have afstaaet sine Godser til sin Datter og Svigersøn. Paa Støttens anden Side forestilles da, ogsaa efter Omskriften, den unge Erimered eller Ermenred, som en opreist staaende Örn, foran hvilken en menneskelig Figur staaer, ved hvilken den synes at støtte sig, eller i hvem den tager fat. Betydningen heraf maa være dunkel for os. Fuldkommen tydelig er derimod den Cupido, der skyder en Pül af sin Bue, som sees under hint Ermenreds Sindbillede og ikke kunde andet end være velbekjendt i disse, Romerne saa længe undergivne Egne; derunder sees og en Mand, som omfavner en Kvinde, uden Tvivl Olla og Aslof eller Oslafe ². Parret paa Obeliskens anden Side, under Ollas Navn og Emblem, skal da formodentlig fore-

1) Denne Gisning havde jeg fattet, förend jeg havde lagt Mærke til Ermenreds og hans Efterkommeres Udelukkelse fra den Kentske Throne. Siden er det faldet mig ind, at hine Uhyrer, glubende Dyr og Rovfugle, som fortære Frugter og Blomster, kunde sigte til Usurpatoren og hans Tilhængere, som opstogte de Ermenred og hans Hustru med rette tilkommende Eiendomme. Ialt Fald holder jeg til Dr. Duncans Mening: at denne Fremstilling er skeet *with some allegorical or mythological design*. Andre ville nemlig antage disse Arabesker for aldeles betydningsløse. — 2) Dr. Duncan omtaler saaledes dette Stykke: *the . . . compartment contains two persons in the act of embracing, the feet however been separated from the bodies by the insertion of a piece of sandstone to fill up a vacancy, occasioned by the mutilation of one of the fragments. The legend is altogether illegible.* Det forekommer os, at de paa Kobberet ndrykte svage og forvirrede Spor af Bogstavtræk, antyde (paa Pladens höire Side) Navnet M(E)R-INCREDE (ligesom ovenfor til samme Side) og til Venstre (egentligst höire) ET (og) OP(V) SL(P) AF(A). Dog kan dette kun gjælde for en Gisning, skjönt nogle af Bogstaverne paa Kobberet have en fuldkommen tydelig Form.

stille Brudeparrets Forældre. Det er sandsynligt, at en Indskrift har været vedföiet, som nu er udslettet, men mærkeligt er det maaskee, at Bogstaverne OF tydelig forekomme först i det ellers mestendeels udslettede Skriftfragment til Höire paa Pladen: muelig have da Offas og hans Hustrues Navne været anförte (efter NOS) som Guds Tilbedere (svarende til denne Afdelings næsten heelt læselige Ord ADORAMVS). Dersom det næstföljende og sidste skal læses *dominum*, vilde det Heles Mening være „Vi Offa og tilbede (dyrke) Herren“.

De bibelske Forestillinger med deres latinske Overskrifter, som ellers sees paa Stöttens hegge Sider, kunde vi her gaae forbi som nöiagtig beskrevne af Dr. Duncan i hans ovennævnte Afhandling, hvor de latinsk-saxiske (eller gothiske, endog tildeels græske) Indskrifter rigtig ere omsatte til sædvanlig Skrift. Det forekommer os dog, at disse bibelske Forestillinger ikke ere valgte i Flæng, men at de have (forsaavidt de ikke kunne siges at være almindelige, eller tilfælles, for Middelalderens christelige Monumenter) noget Hensyn til Offas (og maaskee tillige Ermenreds) Levnet og Begivenheder. Vi tillade os i den Henseende nogle Gissninger:

Idet vi, ved at opregne Afdelingerne, begynde fra Pladens venstre (men Obeliskens höire) Side (som især, efter vor Mening, hentyder til Northumberlands Historie), træffe vi

1) Marias Flugt fra Ægypten med Barnet. Træffende nok erindrer denne Forestilling os om den unge Offas og hans Moders Flugt fra Bernicien efter hans Fader, Kong Edelfrids, Fald.

2. St. Paulus og A(nanias) brække (efter en Legende) Brödet i Örken. En Örke og et aldeles fremmed Land, med anden Tale og Sæder, oldtydsk *Eland* (som senere har faaet en ganske anden Betydning) ere tit blevne sammenlignede. Offa fandt ogsaa, som laudflygtig og fattig, sit Bröd i et saadant fremmed (Picternes eller Skotternes) Land.

3. Christus („den retfærdige Dommer“) træder paa Hovederne af tvende Svain; de første Ord sigte maaskee til den Retfærdighed, som gjengjeldte Edelfrids Drab paa Usurpatoren Edwin; de følgende Ord „*salvator mundi*“, og selve Forestillingen, samt Resten af Indskriften, muelig tillige til Northumberlands hedenske Indbyggers tildeels med Magt foretagne Omvendelse til Christendommen (fra hedenske Ubyrer o. s. v.).

4. Gud Fader, staaende paa tvende Kloder (eller Rigsæbler, som den aandelige og verdslige Magts Symboler?), fremviser Lammet i sin Haand. Herved erindres maaskee om den retmæssige Kongeslægts Gjenvindelse af Herredømmet i Northumberland, som tilsidst i Ro og Tilfredshed hyldede Christendommen af Hjertet og dyrkede den sande Gud. (Överst sees vel Offa og hans Hustru efter Ovenanførte).

Ved ligeledes at begynde nedenfra paa Pladens höire (Obeliskens venstre) Side, der muelig især henpeger til Kents Historie samt Ermenreds og hans Families Begivenheder, fremviser Piedestalen (meget utydelig som mestendeels udsløttet) det hellige Kors m. m. som en almindelig christelig Forestilling. Dernæst sees paa Obelirken 1. Engelen, som viser sig for Maria, af samme Art som den næstommeldte; maaskee tillige sigtende til Christendommens første heldige Forkyndelse i Kent, men dog muelig ogsaa hentydende til menneskelige Begivenheder, som erindre om den Handlings Natur, der nærmest foranledigede Obeliskens Reisning. 2. Christus, som helbreder den blinde Mand, kunde vel sigte til, enten Edelreds, Ermenreds Farfaders, eller til Eadbalds, hans Faders, Omvendelse til Christendommen, som tit er bleven kaldet det aandelige Syn. 3. Den angergivne Synderinde Maria Magdalena, som toer og salver Frelserens Födder, kunde vel antyde den Dronning af Kent, som först var gift med Edelred og siden med Eadbald, fra hvem hun blev skilt ved

Geistlighedens Indflydelse ¹. Dog, samtlige disse Formodninger maae vi lade staae ved sit Værd, men derimod undersøge, hvad der snarere kan bringes til nogen Vished, det Steds og den Egn's ældste Historie, som mest vedkomme det her omhandlede Mindesmærke.

De ældste Beboere som vi kjende i Dumfriesshire vare de saakaldte *Selyowæ*; deres Egn grændsede til Bugten *Ituna* eller Solwayfjorden; alle disse Navne synes at være af scandinavisk-germanisk Oprindelse, ligesom og flere i Egnen forekommende, f. Ex. Bremen (*Bremenium*) og Korda (Garde?) m. fl. Her have formodentlig de saakaldte Belger, blandede med Britter (*Cunhrer*) og Caledoner eller Pieter, meget tidlig udgjort en blandet Folkestamme, som sidst i det 1ste Aarhundrede blev undertrunget af Romerne. I det 2det og det følgende Aarhundrede regnedes de til Mæaternes Land, som henved 370 fik Navn af Provindsen *Valentia*, og maaskee først da blev nøie forenet med Romernes brittiske Rige, hvilket disse 409 saae sig nødsagede til at forlade. Dog indkaldtes Romerne paa ny af Britterne 421, men 426 trak de sig, tilligemed dem, tilbage fra *Valentia*, hvilken de overlode til Pieter og Skotter, efter at have opført, eller vel rettere forbedret til Forsvar mod dem i Fremtiden, den saakaldte pictiske Mæur mellem Solway og *Tine* (eller *Tyne*). Dumfriesshire hørte da vistnok til Pieternes Land, da de, efter Bedas Vidnesbyrd (l. c. I, 14) satte sig fast i disse Egne som Landets Herrer. Det var især i Aaret 426, at de bemægtigede sig den største Deel af *Valentia*. Dog synes de fleste Britter i denne Provinds ved dette Pieternes Indfald at have tyet til den faste Stad *Theodosia* eller

1) Om Forestillingerne 2, 3 kunde man og have andre Formodninger, nemlig *a*) at de udtrykte det Ønske eller den Spaadom, at Kong Egebert maatte ved Christus helbredes af den aandelige Blindhed, som bragte ham til haardnakket Besiddelse af det fra Ermenred ranede Rige, og *b*) at hans Dronning ligeledes maatte udsone og angre den samme Synd. Denne Anskuelse kunde især vel passe til Begyndelsesperioderne af Runcindskriftens tvende sidste Stropher.

Alc lyd, hvor Romerne vel allerede før havde ansat en Underkonge (eller skatskyldig Fyrste) som nu blev uafhængig. Her stiftedes da et nyt Rige, bekendt under Navn af Strathelyde, som indbefattede det nuværende Dumbartonshire, Renfrewshire og en Deel af Lanerkshire. En Deel af hine Britter vare vel, som ovenmeldt, af belgisk eller nordisk Stamme, hvilket adskillige blandt dem forekommende Egennavne synes at vise. Over Dumfriesshire strakte deres Herredømme sig dog ikke, saa at dettes Indbyggere (muelig blandede med Britter, Belger og ældre pictiske Indvandredes Efterkommere) snarest maae kaldes Pieter fra 426 af. Det nu egentlige Northumberland vedbleve Britterne i nogen Tid at beholde af Navn, men ingenlunde i nogen rolig Besiddelse, thi det hærgedes jævnlig af de af og til indtrængende Pieter og Skotter, samt tilfælle af sørøveriske Saxer (vel og flere Nordboer, som Friser, Danske o. s. v.). 446 maatte de saaledes klage for den romerske Consul og Feldtherre Aëtius, at Barbarerne dreve dem til Havet, men Havet til Barbarerne: de maatte da enten omkomme ved Vandet eller Sværdet. Romerne kunde ikke yde dem den forlangte Hjælp. I denne Nød greb Kong Vortigern af Kent til det fortvivlede Raad at udbede sig Hjælp fra Norden af de danske (jydske) Søkonger eller Vikinger, Brødrene Hengst og Horse, som med 3 Langskibe havde, som forviste, maattet forlade deres Fædreland og erholdt af Vortigern en Ö ved Kysten til Opholdssted: under det Paaskud, at skaffe en Besætning for den pictiske Muur, som var tilstrækkelig til at forsvare Britternes Grændser, indkaldte hine Eventyrere en stor Mængde Jyder og Saxer, hvilke Anglerne o. fl. snart fulgte. Ovenfor have vi anført de Sagn, som melde, at Hengests Søn Erik Æsc har udvidet hans Herredømme til den pictiske Muur, ved Krigførelsen mod Britternes hinsidige Fjender, og dette er aldeles ikke usandsynligt, da et saadant Tog jo var Hovedgjenstanden for Vortigerns og maaskee mange flere brittiske Magthaveres

Anmodning om Hjælp af de jydskes Søkonger; ligeledes have vi bemærket lignende Beretninger om en Række af Kents Hertuger (Vasaller eller Statholdere) i det gamle Northumberland, hvortil end andre knytte sig om saxiske Fyrster i hin Periode i de samme Egne¹. To særskilte Riger bestode da, i alt Fald, midt i det 6te Aarhundrede, nemlig Deira (Deifryn) og Bernicia (Bryneich). Dog ere vi af den Mening, som grundes paa de ovenmeldte historiske Kjendsgjæringer, at det sidstnævnte Riges (Bryneichs eller Bernicias) Herskere og fleste Indbyggere da bestode af Pieter (blandede med brittiske Belger) men ikke af oprindelige Britter (Kymrer eller Valske). Søkongen Ida² (Eoppas Søn, og nedstammende fra Woda efter det Ovenførte) ankom dertil i Aaret 549 med en Flaade, og en Hær af Angler fra Danmarks Sønder-Jylland. De forefandt der, efter vor Mening, beslægtede Stammer (af gothisk-germanisk Oprindelse), nemlig Pieter, og Efterkommere af de belgiske Britter, vel og indvandrede Nordboer, Saxer Friser o. s. v. Efterretningerne om Ida ere dunkle, og vi maae her lade det staae ved sit Værd, enten om han har undervundet indfødte selvstændige Herskere eller befriet Kents Vasaller fra Skatydelse dertil — eller og endelig om han selv strax har erhvervet sig et lille Rige, og efterhaanden vundet Overherredømme over andre tilgrændsende Smaastater, over hvilke 3 eller 4 af hans Sønner og flere engelske Høvdinger i alt Fald senere synes at have vundet Herredømme. En af Idas Sønner hed Edelrik; hans Søn Edelfrid kom, som ovenmeldt, til Regjeringen over hele Bernicien, og tillige senere over Deira, ved at ægte en Datter af dets Konge Ælla, Ullis Søn, ogsaa en Angler († 588) som i sin Tid (omtrent 559) havde fordrevet brittiske Fyrster eller kentske Vasaller fra nysnævnte Rige søndenfor den pictiske Muur.

1) See herom især Lappenberg's Geschichte von Engl. I, 129 o. f. — 2) Navnet Idi (i andre Casus *Ida*) forekommer i Eddaerne; et andet oldnordisk

Hvilken Mening man end vil antage, angaaende disse tvende forhen northumbriske Rigers ældste Indbyggere, maae vi her især lægge Mærke til at nogle Provindser eller Egne af Bernicien midt i det 7de Aarhundrede kaldtes pictiske, uden Tvivl af den Aarsag at de, sildigere end Hovedriget, bleve erobrede fra Picterne, især af Kongerne Edelfrid, Edvin, Osvald og Osviu. Edelfrid, det gamle Northumberlands scierrige første Monark, var vel og den første som udbredte dets og Anglernes Herredømme over Annandale og Nithsdale, eller Egnene fra Solwayfjorden til Nithfloden, som forhen tilhørte Picterne¹ eller i det mindste vare beboede af dem, skjönt de muelig da vare undertvungne af den mægtige skotske Konge Aidan, som havde forenet sig med Britterne i Strathclyde mod Edelfrid, men faldt i Slaget ved Dægsastan (eller Dægstane) 603. Edelfrids Overvinder og Efterfølger Edvin, udvidede disse Erobringer betydelig i det nuværende Galloway, og ellers mod Norden, til eller forbi Forths Fjord (*the firth of Forth*) paa hvis Bred Edinburg (eller Edvinsborg) stedse ved sit Navn vil vedligeholde hans, som sin Stifters, Minde. Osvald og Osviu bevarede og udvidede Edvins Erobringer for det northumbriske Rige; de vare tilsammen saa betydelige, at de fra 681 skulde udgjøre et eget Bispedømme af Northumberland, hvilket Trumvini blev udnævnt til at forestaae, og overtog det virkelig; men da Picterne 4 Aar derefter gjenvandt deres Frihed, dreve de ham ud af deres Land tilligemed mange andre af de forhen herskende Angler, som da ellers bleve enten dræbte eller gjorte til Tralle². De nævnte Kongers Vice-Konge eller Vasal har deres Broder, Prinds Offa, efter det Ovenanførte været, i det mindste i eller over Annandalen, men rimeligviis dog over et

mere brugeligt Navn var *Eidr*, der og kunde skrives *Ídr* efter lignende Ords Retskrivning i de ældste norsk-islandske Membraner.

1) See Heron History of Scotland 1, 24 o. f. — 2) *Archiepiscopus (Eboracensis)... addidit antistites: Trumvini ad provinciam Pictorum, quæ tunc temporis Anglorum erat imperio subjecta. Beda Hist. Eccl. IV, 12; ifr. IV, 26, samt Chron. Sax. til 681 og 685.*

langt større District, hvis rette Grændser vi nu ikke kjende. At Ruthwell og dets Omegn tilhørte ham, indtil det blev overdraget af ham til hans Datter og Svigersøn, have vi allerede seet, ligesom og at Stedet ligger i et District, som af Northumberland's Konge blev erobret fra Picters eller Scotter; tilfældigviis see vi og, at de i det 7de Aarhundrede bleve behøede af Picters, og regnede til deres oprindelige Land, hvilket vi nu kortelig skulle vise.

I den hellige Cuthberts Levnet, hvilket Beda udarbejdede haade i Prosa og Poesie, har denne Forfatter opbevaret for os en Beretning om hin Helgens Søreise (paa Solway-Fjorden) til de Picters Land, som kaldtes *Niduari* eller *Nidvari*, det oldnordiske *Niðverjar*, af den ovenmeldte Flod, som i St. Vilfrids Levnet (cap. 58) kaldes *fluvius Nid ab oriente (Northumbriæ)*¹. Den maa være gaact for sig omtrent mellem Aarene 660 og 670, da ingen Tvivl kan have derom at dette Landstrøg hørte til Bernicien og var underkastet dets Konges Overherredømme. At det dog med et særskilt Navn kaldtes Picternes Land, synes at vise, at de fleste Indbyggere vare Picters, og at det havde en egen Underkonge eller Lehnshövding. Dette District maa have strakt sig fra Nidfloden af (i det mindste) til Bunden af Solway-Fjorden eller til den pictiske Muur. Det indbefattede saaledes det nærværende Dumfriesshire, foruden Nithsdalen (til hvilken Ruthwells Sogn nærmest grændser mod Norden) ogsaa Eskdalen eller Wauchopedalen, samt Annandalen, hvori netop Ruthwell ligger. Alle disse Navne synes at røbe deres Oprindelse fra oldnordiske Sprog, især det for Floden Nid eller Nith, hvortil Norge fremviser et berømt Sidedestykke i den Flod af samme Navn (*Nið*, *Nið*, *Nith*), som flyder forbi Staden Trond-

1) *Ad terram Pictorum, quæ (quæ) Niduari vocatur (vocantur) navigando pervenit. Vita St. Cuthb. pros. cap. II og i den poetiske cap. 9. Pictorum interea puppi defertur ad oras. Jfr. Gale script. hist. Brit. I, 85; Lappenb. Gesch. von Engl. I, 53. Pinkerton Enquiry, I, 333. Længere mod Vesten besad Bernicierne ogsaa Galloway, som har udgjort en egen Provinds til 685, da den erobredes af Picterne.*

hjem, der fordm, af Beliggenheden ved dens Munding, kaldtes *Nidarós*, og paa Latin *Nidrosia*.

I Egnene ved Solwayfjordens nordlige Kyster haves der overhoved endnu adskillige oldnordiske Ord, Skikke og Indretninger. Vi anmærke især deriblandt: 1) Almuens Saltvirkning paa den ældste nordiske Maade (i Norge, Island og Danmark), som den til vore Dage udførtes i visse Egne af Jyllands Kyster¹. I Ruthwells Sogn er den drevet fra umiadelige Tider. 2) forskellige Fiskemaader, samt Fiskeredskaber tilligemed disses Benævnelser, som *a) leister* eller *lister*, et Redskab til at stikke Fiske med, er det oldnordiske *ljóstr*, danske *Lyster*, norske *Ljøster*, *Lyster*. *b) haaving*, hvorved smaa Garn trækkes af Folk som staae i Vandet, ogsaa brugt i Island, af Gjærningsordet *huave*, norsk (Nordenfjelds ved Nid-Floden o. s. v.) *hove*, *huave*; Dr. Jamieson har viist Ordets svenske og danske Sidestykker, hvortil maa lægges det norske *Hov*, *Haav* og islandske *háfr*, *húvr*, et saadant Fiskergarn. Det andet Udtryk *hauling* kommer vel af det skotske og danske *hale* (trække). *c) Fiskeri* ved det saakaldte *pocknet*, ganske det islandske *pökauet*². 3) I disse Egne brugtes længe (efter Pennants Beretning) Ordet *handfisting* (eller *handfasting*, *handfastning*) for en Art af Troløvelse, hvorved Mand og Kvinde give hinanden Hænder efter den oldnordiske Skik, og den derfor brugte, samt endnu i Island brugelige Benævnelse *handfesting* (gammel Dansk *handfestning*, *haandfæstning*). Saadanne Oldtidslevninger, nedstammende fra det skandinaviske Norden, forekomme os at pege tydelig nok til Solwayfjordens Bredders nu skotske Indvaaneres sande Herkomst.

Om Ruthwells egen Historie vide vi her i Danmark kun lidet formedelst Mangel paa tilstrækkelige Subsidier, af hvilke flere end de her bekjendte sandsynligviis findes paa Stedet og i dets Omegn, Skotlands Archiver, samt

1) Den beskrives nøie af Craigh i Sinclairs statistical Account of Scotland, X, 221-222; jfr. Pennant Tour in Scotland 1772, 2 Ed. I, 99-100. —

2) Gazetteer of Scotland (1806) Artic. Solwayfrith.

trykte Værker, som vi ikke have kunnet benytte; det lidet vi vide, meddele vi her:

Efter Stedets forhenværende Præst Herr John Craighs Beretning (1794) tilhørte Stedet først Jarlerne af Murray, og kaldtes da i Diplomer *Ryral*. Senere finde vi det skrevet *Revel*, men i de nyeste Tider almindelig *Ruthwell*. Hverken Cambden eller Gibson ommelde Byen, men den Sidstnævnte derimod dens Kirke (1695), hvilken han kalder St. Ruths Kirke. Denne kvindelige Helgen har Byen da formodentlig at takke for sit nyeste Navn¹. At Ruthwell ligger i Picternes gamle Land, endog kaldet saaledes medens det tilhørte Northumberland, eller Kongeriget Bernicia, troe vi at have viist i det Ovenanførte; det har da havt et Herresæde eller Hovedgaard, hvor Provindsens eller Districtets Lehnshövding residerede, og har saaledes svaret til saadanne Herregaarde, som Anglerne fra Northumberland ophygte eller toge i Besiddelse paa den Tid, da de beherskede Galloway. Saadanne findes der næsten i ethvert Kirkesogn, og kaldes endnu *Inglestons* (som man i Oldnordisk vilde have kaldet *Englatin*) d. e. Anglernes Gaarde eller Byer; de ligge langs med Kysten, dog ikke tæt ved Søen; ved enhver saadan Gaard ligger sædvanlig et saakaldet *boorland* (oldnordisk *bíraland* eller *bírland*) d. e. Bondeland eller Bondejord (see *Heron* l. c. I, 211 o. f.). Da Ruthwells-Obelisken er opreist i den sidstmeldte Periode, omtrent 650, mene vi at Indskriften er affattet i Omegnens fleste Indbyggerses, nemlig Picternes, Oldtidsprog, hvoraf ingen Levning af Betydenhed ellers haves; i det mindste kjende vi intet Sprogmonument, som ganske svarer til det her meddeelte og oplyste; vi tillade os saaledes at kalde dets Tungemaal: det Pictiske. Sandsynligviis har det dog havt megen Lighed med det almindelige Northumberlandske i de Dage, som vi maae antage at have

1) Cambden Britannia, edited by Gibson, pag. 928. Saaledes har ogsaa Ruthsker eller Ruthskjer paa Bornholm faaet denne Benævnelse af Ruths Kirke.

bestaaet af en Blanding af Angliske, Saxiske, Frisiske og Dansk-Norske Elementer.

Vi overlade saaledes dette hele Æmne, hvilket vi have gjort os al muelig Umage for at oplyse af de Kilder, til hvilke vi kunde faae Adgang, til nøiere Drøftelse og Oplysning af Northumberlands lærde Historikere og Oldgranskere, (en Hodgson, Adamson, Hibbert, W. C. Trevelyan o. fl.), som ved deres Arbeide og Granskninger alt have udbredt saa meget Lys over Fædrenes Minde, Færd og Bedrifter¹; hvorhos vi vove at haabe, at Gjenstanden overhoved vil vinde nogen Opmærksomhed hos de talrige Dyrkere og Yndere af hele Storbritanniens ældste Historie, som nu seer en klarere Fremtid imøde, især ved forenede Bestræbelser af udmærkede Lærde, som ere kaldede af Kongen og Folket til Rigets samtlige indenlandske Mindesmærkers, saa pragtfulde, som kritisk drøftende, og muligt fuldstændige Udgivelse. Have vi end ikke fuldkommen naaet det Maal, hvortil vi især have sigtet, vil dog vistnok enhver Sagkyndig nudskyldte Forsøgets Feil og Mangler, ved de Vanskeligheder, som en fuldstændig Læsning og Forklaring af det nyere Storbritanniens ældste originale Sprogmonument, i en hidindtil ukjendt og ellers for længst undergaaet Dialekt, samt i en dertil svarende, nu ligeledes næsten ubekjendt Skriftart, naturligviis maa medføre.

1) Til Underretning for nordiske Læsere tilføie vi her, at af disse Lærde er Dr. Hodgson (foruden forskellige lærde Afhandlinger og gode Udgaver af engelske Oldskrifter) især bekjendt af sin meget udførlige, endnu ikke fuldstændig udkomne History of Northumberland; Adamson har, blandt andet, nøie oplyst Northumberlands gamle Kongerække, og beskrevet dets gamle Mynter; Dr. Hibbert, nu bosat i York, forhen hørende til Northumberland, er især berømt for sin herlige Beskrivelse over Shetlandsøerne, samt deres og Örkenøernes gamle Monumenter, ligesom han og nu arbeider paa et Værk over Skotlands og Englands gamle Mindesmærker. W. C. Trevelyan til Wallington (der og har givet gode Efterretninger om Færøerne) har ved forskellige Afhandlinger bidraget til at oplyse Northumberlands Oldtidsminder (saavel som og dets physiske Beskaffenhed og Naturfrembringelser o. s. v.).

GENEALOGISK OG CHRONOLOGISK TABEL.

Öric (Örik eller Erik)
ogsaa kaldet Oisc eller Aisc, Aisea

—
Ocha

—
Ermric (Eorturic, Eortmenric, Ermenric eller Irmenric) † 568

—
Fædelbyrht — Bertha (af Franken) o. fl. † 616

—
Eðelburh eller Tatae, gift Fælbald — Emma (af Franken) o. fl. † 640
med Eadvin, Konge af Deira † 633

—
Ernred (Eornred, Erminred eller Erinered) — Errenbriht, Konge af Kent † 664
gift (omtr. 650) med Aslof eller Oslafa,
Datter af Offa, Prinds af Bernieicn († 670) —
Fægbert, ligeledes, † 673

—
Ermenberg (Ermenberge eller Dompneva) — Ermenburg, Eðelbryð, Ermengythe, Eðelred Eðelbert,
gift med Mervald, Konge af Östangeln, —
Festahete eller Vest-Mereia, † 676

—
Mildburg. Mildbryð. Mildgida. Mercfinn

BESKRIVELSE OVER NOGLE MINDRE FUND AF
MÆRKElige OLDSAGER: ved OLDSAG-COMMITTEEN.

C. ET UDMÆRKET FUND, MEST AF BRONCE-SAGER,
VED CATHARINENHOF I LIFLAND.

VED Hr. Over-Directionsraad von Rennekampff til Helmet i Lifland har Selskabet modtaget Efterretning om nogle Oldsager, som ere fundne paa Godset Catharinenhof, $1\frac{1}{2}$ Miil fra Slottet Erla, 12 Miil i lige Retning mod Öst fra Riga. De opgroves af en, 40 Skridt lang og 30 Skridt bred, flad Gravhöi, som indeholdt en Mængde Grave, hvori der laae Skeletter af Lig, der ikke havde været forbrændte. Pladsen var onlagt med Kampesteene, opstablede paa hinanden, dog nuelig tilfældigviis, da man der i Eggen netop paa samme Maade pleier at samle Stene, naar man agter at bygge et Huus. Lövrigt var Gravhöien, ligesom hele Omgivelsen, bedækket med svær Skov.

Da disse Oldsager stemme overeens med Sager, som man har fundet i Sverrig og Danmark, troe vi at burde hevende Opmærksomheden paa dette Fund og i Særdeleshed paa de Stykker, der kunne tjene til at oplyse, hvad man ofte har fundet ufuldkommere i vore Lande, og som man maaskee endnu længe blot vil finde hos os i utydelige Exemplarer og i Fragmenter, som let kunne misforstaaes. De her fundne Sager afgive et klart Beviis paa den Overeensstemmelse, som der endogsaa i temmelig langt fraliggende Egne findes imellem Oldsager, der henhøre til de ældre Perioder, hvilke, lignende hinanden i Henseende til Gjenstande, dog i de forskjellige Egne falde i ganske forskjellige Tidsaldere; thi enhver opmærksom Iagttagelse vil sikkert have bemærket, at de ældre Perioders Arbeidsmaade, Smag og Indretninger vist ere forblevne længere i Brug i Egne, der have ligget udenfor Folkevandrings almüdelige Ström eller en tidlig og idelig Be-

rörelse med mere civiliserede Naboer. Dersom man nu med de fleste nyere Forfattere antager, at Asernes eller Asadyrkernes, de saa kaldte nordiske Gothers Indvandring til Norden er skeet igjennem Tydskland over Jylland, da var det vel ikke usandsynligt, at Strömmen maaskee kun lidet har berört de Egne, hvor disse Sager ere fundne, og at man sandsynlig der langt senere end i Norden er vedbleven at beholde de ældre Former. Som et mærkeligt Beviis paa, hvor længe især Almuen kan bibeholde gamle Indretninger og Sædvaner, og det netop i den Egn, hvor disse Oldsager høre hjemme, kan, uagtet det ikke staaer i Forbindelse med dem, anföres, at man endnu i den svenske Konge Carl den Elleftes Tid fandt det fornödent der ved en alvorlig Forordning at bestemme, at man skulde afholde sig fra at begrave de Afdödes Lig i Lunde og gamle Begravelsessteder, men at alle uden Undtagelse skulde begraves paa Kirkegaardene.

De i ommeldte Gravhöi fundne Sager, som vi nu ville omtale, synes dels at stemme med Nordens Bronze-Tids, dels med dem som henhöre til dens senere hedenske Periode. Et Slags runde Ringzirater, der netop findes anbragte paa Nordens ældste Metalsager, sees ogsaa paa flere af disse. Om deres Overeensstemmelse med det Ældre vidner derhos den öiensynlige Umage og meget Arbeide, der er anvendt paa at undgaae enhver Lodning. Som bekjendt, bevaredes i Grækenland, og forevistes længe de Stykker, hvormed man antog Lodning begyndt, og som holdtes for at være forfærdigede af Oplinderen selv. Derved er ogsaa at bemærke, at disse Arbeider i Henseende til en nöiagtig Udförelse og kunstnæssig Behandling ikke synes at kunne staae ved Siden af de bedre i nordiske Gravhöie fundne Bronze-Sager, hvilket enten maa have sin Grund i, at man i hin Egn har staaet paa et lavere Trin af den dertil fornödne Kunstfærdighed, eller ogsaa at Sagerne henhöre til en anden Periode. Naar man bliver bekjendt med en större Mængde af forskjellige saadanne Gjenstande, som ere fundne

i disse Egne, vil man med større Sikkerhed kunne afgjøre, til hvilken Periode af den forchristelige Tid de rimeligst kunne henføres. Man maa glæde sig ved at erfare, at et Selskab har dannet sig i Riga for Samling og Oplysning af de fædrelandske Oldsager; ved dets Bestræbelser vil forhøjbentlig saaledes med Tiden kunne ventes Oplysninger fra Egne, der ere meget vigtige for Kundskaben om de nordiske Oldsager, men hvorfra man forhen kun har havt faa og ufuldkomne Beretninger, ja om Oldsager fra Hedenold saagodtsom ingen. Vi have allerede antydnet, hvor oplysende de kunne blive os med Hensyn til de ældre, og hvor vigtige blive disse Egne os ikke med Hensyn til de yngre Perioder. Der kan ingen Tvivl være om, at den almindelige Vei fra Norden til Constantinopel er gaaet først over Bornholm eller Gulland, og derfra til Landene paa den sydligere Side af Östersöen og landveis tildeels med Floderne indad. Saavidt man har kunnet spore, synes den ældre Vei, den nemlig der har bragt de sassanidiske Fyrsters og de ældre eufiske, samt de tidligere byzantinske Keiseres Mynter til Norden, at være gaaet östligere end den senere; det var ogsaa naturligt, at man snarest paa en östlig Vei vilde erholde orientalske Mynter. Derimod synes man omtrent ved Knud den Stores Tid, og kort forud, at være gaaet igjennem det nuværende Storhertugdömmet Posen; dog det er mueligt at man paa samme Tid har havt flere Veie; men hvorledes dette end har forholdt sig, bliver dog den her omtalte Egn een af dem, gjennem hvilke Veien efter al Rimelighed er gaaet. I en endnu senere Tid finde vi den at være Skuepladsen for Korstoge, som foretoges her fra Norden, og vi ville ikke glemme, at store Partier af den længe beherskedes af danske Konger og at dens Geistlighed stod i den nöieste Forbindelse med den danske.

Vi ville nu gaae over til nærmere at betragte de vigtigste ved Catharinenhof fundne Sager.

ET HOVEDSMYKKE (Tab. VII Fig. I). Det er i den senere Tid blevet bemærket, at flere Stykker, hvis Bestem-

melse man har havt Vanskelighed ved at forklare, have været brugte som HAARPYNT. At Nordboerne have sat stor Priis paa smukt Haar, er vel bekendt: at de have pyntet det paa mange Maader, vil upaatvivlelig mere og mere opdages. Som et i sit Slags vigtigt Bidrag til Kundskab om Haarpynten ansee vi det her fundne. Man kan saa meget mindre tvivle om dets Bestemmelse, da man paa Godset Altkatzenau i samme Egn fandt et lignende endnu siddende om en Hovedskal og saae paa denne Mærker af Rusten. I vort Norden har man oftere fundet Stykker, udzirede med hængende Zirater, som ligne de herpaa anbragte. Naar man tænker sig dem blanke og af Guldets Farve, vilde netop deres Bevægelighed, og derved frembragte forskjellige Retninger, være skikket til at opfatte Lysstraalerne, saa at de vilde bidrage til at Smykket glimrede, især naar Bæreren bevægede sig. Ogsaa findes de paa samme indslaaede Ringzirater paa mangfoldige af de nordiske Oldsager. Man kan see at Smeden, som har forfærdiget denne Ring, har søgt at undgaae enhver Lodning, thi ikke en eneste findes paa det hele Stykke, men han har ved Nitninger og ved at lægge den ene Ende langt over den anden søgt at hjælpe sig.

SPÆNDER (Fig. 2 og 3) af en Art, af hvilken man ogsaa har fundet lignende i nordiske Gravhøie ¹. De skulle ikke være ulige dem, som endnu bruges af Esthlænderne og Finnerne, for at holde Skjorten sammen over Brystet kort under Halsen. Fig. 3 synes at være noget yngre, og de i Norden fundne Spændier af dette Slags ere af Sölv og henhøre til Hedenoldens senere Perioder.

HAANDLEDSRINGE (Fig. 4-5); den første ligner mere de ældre nordiske; Ziraterne paa den anden ere derimod netop de samme som paa nogle Sölv-Haandledsringe af et nylig gjort Fund ved Vaalse paa Falster, der af de i samme værende Mynter skjønnes at henhøre til Slut-

1) Man sammenligne f. Ex. Liljegrens og Bruuius' Forulemningar Tab. 7 no. 2.

ningen af det 10de Aarhundrede, hvilke Ringe dog ere af noget bedre Forarbeidning. At disse Ringe have været brugte om Armen er tydeligt af at den ene er funden om Beenpiberne af den höire Underarm, paa hvilke den endnu har efterladt sig en grøn Ir paa det Sted, hvor den har siddet paa Liget, nemlig nær nede mod Haandleddet. Ogsaa Fragmenter af Spiralarmbaand, aldeles af samme Art som de nordiske, ere i dette Fund.

EN SPIRAL-FINGERRING med indslaaede Ringzirater (Fig. 6); den er ikke meget nöiagtig ndarbeidet. Skjönt man ikke kan tvivle om dette Stykkes Bestemmelse, bestyrkes Meningen om denne end ydermere ved at det er fundet paa selve Fingerbenet, hvor det ligeledes har efterladt en grøn Rust. I Henseende til Ziraterne stemmer det med Hedenoldens ældre Sager.

GLASPERLER, hvoraf en stor Mængde fandtes, blandt hvilke nogle af de kunstigere, saasom en grøn spiraleylindrerformet og enkelte af Glasmosaik, alle af selvsamme Art som nogle man har fundet her i Norden, især paa Bornholm, dog Mosaikperlerne ikke saa smukke som de her fundne, i övrigt formodentlig stammende oprindeligt fra samme Egne som de nordiske.

ET ÖRENSMYKKE (Fig. 7). Ogsaa paa dette Stykke sees det at Lodning ikke har været anvendt, da Forfærdigeren har hjulpet sig ved blot at sammenböie Traaden ligesom ved Fig. 1. I den store Ring ere som Zirater anbragte tre Hugtænder af en ung Maar. Endnu fandtes en meget större Tand, formodentlig en Björnetand, hvori en Metalring var anbragt, saa at den synes ogsaa at have været baaret hængende. Det er en bekjendt Sag, at vilde Nationer ofte bruge Dyretænder som Prydelser, som Amuleter eller som Tegn paa en heldig Jagt. Capt. Ross fortæller saaledes f. Ex. om Eskimoerne i Boothia paa Americas Nordkyst at de bruge Örensmykker med ihængende Rævetænder.

Fig. 8 viser et Slags lange tynde SPIRALER, hvoraf man har fundet aldeles lignende, og endnu tyndere, i nordiske Gravhöie. Man seer at de ikke have været længere, end den forestillede. Inden i dem ere endnu Levninger af en Snor. De ere elastiske, og have uden Tvivl været anbragte som et Slags Halsbaand, maaskee mellem Perler.

Under Fig. 9 fremstilles et Stykke af EN TRESNOET METALTRAAD, der i begge Ender danner Öskener, og sandsynlig ved at sammenböies har tjent som en Ring. Paa den sees heller ingen Lodning, men man har alene omdreiet Traaden ved begge Ender tæt nedenfor Öskenerne. Diametren er $8\frac{1}{2}$ T., naar den er bragt i Runding, men det er mueligt at den i det mindste tildeels har været dobbelt opviklet; har dette ikke været Tilfældet, har den rimeligviis været brugt om Livet.

Samtlige her afbildede Metalsager ere af en lys Bronze og ikke meget angrebne af Ir. Formodentlig har Gravhöien været dannet af tör Sand, thi man fandt endogsaa Levninger af Klædningsstykker, paa hvilke man kunde skjelne forskjellige Farver. Töiet synes at være af Uld, og Vævningen temmelig grov.

**D. EN FIBULA, HVORPAA EN INDSKRIFT MED ANGEL-SAXISKE RUNER, FUNDEN I EN GRAVHÖI
I SJÆLLAND.**

I Nærheden af Landsbyen Himlingöie i Bjeverskov Herred under Stiftet Vallöe findes en stor, men dog ikke meget höi, naturlig Banke, omkring hvilken ligge flere af de sædvanlige runde Gravhöie. Allerede for en Deel Aar siden havde man bemærket, at denne Banke fornemmelig bestod af Gruus, som var tjenlig til Veifyld; man begyndte da der at udgrave dette Materiale, og nu er Banken det sædvanlige Sted, hvor Bönderne fra den nærmere Omegn hente Gruus. Eftersom man kom længere ind i Banken, blev dens förste naturlige, dog maaskee ved Kunst noget efter-

hjulpne, Skikkelse mere og mere utydelig; imidlertid synes det at den omtrent paa Midten har havt en lille Forhöi-ning. Tilfældig bemærkede een af Arbeidsfolkene, som hentede Gruus fra denne Banke, ved at kaste dette op paa Vognen, et svært Metalarnbaand, som senere erfares at være af massivt Guld; en anden fandt ligeledes ved at læsse Gruus op paa Vognen et Drikkehorn af Glas og flere sjeldne Sager fra Oldtiden. Dette vakte naturligviis Opmærksomhed; Curatoren for Vallöe, Geheime-Statsminister Greve A. W. af Moltke til Bregentved begav sig selv til Stedet og lod i sin Overværelse foretage flere Udgravninger, ved hvilke dog kun fandtes hensmuldrede Træstykker og Fragmenter af nogle Skeletter. Imidlertid har den Opmuntring, som han gav Bönderne, bevirket, at man nu i flere Aar jævnlig har fra denne Gruusbanke erholdt meget mærkelige Oldsager; og da det har Udseende af at man her er stødt paa et almindeligt Begravelsessted fra Hedenold, haabe vi at Fremtiden endnu vil bringe os meget fra dette Oldtids Skatkammer, der imidlertid, ligesom det ofte gaaer med Fund af Oldsager, synes mest ved blotte Tilfælde at ville frembyde sine Skatte.

Ved en anden Leilighed vente vi at kunne give en udførligere Udsigt over de mange og udmærkede Oldsager, vi allerede have erholdt fra dette Sted, af hvilke en Deel fortjene tillige at fremstilles ved Afbildninger. Her ville vi, som en Pröve, henlede Opmærksomheden paa et af de mærkeligste i den senere Tid derfra modtagne Stykker. Den ziirlige FIBULA, som vi have ladet afbilde Tab. VII Fig. 10. er forfærdiget af en Metalblanding, og saavel paa Forsiden som paa Bagsiden overlagt med meget tynde Sölvplader, fæstede til den indre Metalkjerne med Sölvnagler, der have runde fremstaaende Hoveder af Udseende omtrent som Knappenaalshoveder. Paa Forsiden ere Sölvpladerne udpressede i et Slags Zirater samt, paa Naglehovederne nær, forgyldte; og i Belægningen ere fire blaae Glasflusse indfattede, de tre af disse i den halvrunde

Plade, som egentlig er anbragt for at dække eller skjule den dobbelt opvundne Sølvtraad, der ender sig i en Naal, og giver Spændekraft til denne; den fjerde og større Flus er derimod anbragt længere nede paa selve Spændets Hovedstykke. Hvad der især gjør dette Stykke mærkeligt, er en paa samme anbragt Indskrift. Paa Bagsiden lidt nedenfor den Ösken, hvori den omtalte Naal blev indlagt, omtrent som paa vore nuværende Brystnaale, bemærkedes ved Spændets forsigtige Reengjøring, at der paa dette Sted var i den tynde Sölvplade med et skarpt Instrument indridsede følgende Runer af den Art som man har kaldt angelsaxiske (om hvilke vi henvise til den her foran indførte udførlige Undersøgelse): **ÆFRIT** **ᚨ**, som vi ville forklare ved **ÐORIS O** eller **ÞÓRIS Ó**, efter sædvanlig Skrivemaade, da **D**, **ᚩ** og **ᚦ** samt **R** og **S**, ligesom ogsaa **Ó** og **Á**, tit forvexles i den ældste nordiske Skrift: **ÞÓRIR Á**, d. e. „Thorer eier (Smykket).” Da Irren kom af, bleve Trækkene mere tydelige, og have Udseende af ikke at være indgravede af den meget duelige Forfærdiger, men derimod af Besidderen, hvilket ogsaa Indskriften lader formode. At Begravelsesstedet, hvor denne Fibula fandtes, er hedensk, sees tydelig af de Skeletter man der fandt, ligesom ogsaa af Metalsier, Guldsmykker, Perler og andre derfra modtagne Oldsager, aldeles af samme Art som dem der ere fundne i hedenske Gravhöie. At man ved christelige Begravelser skulde have nedsat saadanne Sager som Drikkehorn, Bægere og Pokaler, kan derhos ingen Rimelighed have for sig. Den Smag, hvori de her fundne Sager, af hvilke en Deel ere af Glas og andre af Sölv, ere forarbejdede, hentyder paa den senere, dog ingenlunde bestemt paa den allerseneste Periode af Hedenold, og vi feile vist ikke ved at antage den Fibula, hvormed vi her have gjort vore Læsere bekendt, for at være nogle Aarhundreder ældre end Christendommens almindelige Indførelse her i Norden, og at fremstille den som et Tillæg til de mange

Beviser, der efterhaanden opdages, paa Runernes Brug i Norden i den hedenske Tid.

E. ET PAR ÖRENLÖKKER, FUNDNE VED NIMTOFTE
I JYLLAND.

I Forbindelse med flere Oldsager med Kjendemerker paa at være fra Hedenold, erholdt man forrige Aar fra Nimtofte Sogn i Nærheden af Randers en Art Kvinde-Smykker, som man hidtil, saavidt os bekjendt, ikke har fundet i den hedenske Tids Grave; det er nemlig et Par Örenlökker, den ene fuldstændig, den anden kun i Fragmenter, paa hvilke vi have troet at burde henvende vore Læseres Opmærksomhed, da de give et Begreb om dette Slags Smykker, saaledes som Kvinderne uden Tvivl i Hedenskabets sidste Tider her i Norden bare dem. Tab. VII Fig. II vil man finde den ene afbildet, som man foranlediges til at sammenligne med det paa samme Plade fremstillede, ovenfor S. 342 ommeldte, Örensmykke, der hörer til det Liflandske Fund, og skjönnes at være raare i Henseende til Smag og Forarbejdning. De ved Nimtofte fundne vidne derimod om en höiere Grad af Kunstsmag og Kunstfærdighed. De ere af en ganske egen Indretning; Ringen selv, som har været anbragt i Öret, er af Sölv og oval. Paa Bagsiden er et lille Charnier anbragt, og paa Forsiden er den ene Ende af Ringen höiet ind under den anden omtrent som paa Damernes nuværende Örenringe. Paa Ringen sidder foran en lille Ösken, hvori to Perlekjeder, og bagtil er ligeledes en Ösken med to Perlekjeder, hvilke fire Kjeder forned forenes ved fire større Perler, der tillige have tjent til som Vægt at holde Kjederne i en lige Retning. Perlekjederne have nogen Lighed med dem som findes anbragte paa den sjeldne Vægtskaal, som er afbildet N. T. f. O. B. I, S. 403, men de ere slebne i Kanter og ere af en Metalblanding der maa have seet ud som Guld.

INDHOLD AF AARGANGENE

1836-1837.

	Side
1. Udsigt over de ældste Toge fra Norden til Irland; af N. M. Petersen	1.
2. Om de gamle Nordboers Bekjendtskab med den pyrenaiske Halvøe; ved E. C. Werlauff	18.
3. Om Beliggenheden af det gamle Grenland, Grenuar, og andre Steder, som i Oldskrifterne nævnes i Forbindelse dermed; af P. A. Munch	62.
4. Udsigt over den norske Dronning Gunhildes Levnet; ved N. M. Petersen	80.
5. Undersökning af metallmassan i några fornlemningar; af Friherre Jacob Berzelius	104.
6. Om Klostersagn i Almindelighed og i Særdeleshed om Jomfruklosteret ved Skaarup i det nordvestlige Fyen; af L. S. Vedel-Simonsen	108.
7. Antiquariske Efterretninger fra Grönland; redigerede af C. Pingel	122.
8. Beskrivelse over tvende Fund paa Ringerige i Norge af Oldsager fra Hedenskabets sidste Periode; ved R. Keyser.	
A. Fund i en Høi ved Gaarden Veien i Norderhaug Sogn	142.
B. Fund i en Høi ved Gaarden Sætrang i Haug Sogn, Norderhaug Præstegjeld	151.
9. Bemærkninger om et Fund af et munnicagtigt kvindeligt Lig i en Mose ved Haraldskjær i Jylland; ved Oldsag-Committeen	159.
10. De Danskes Toge til Venden, en historisk Fremstilling af N. M. Petersen.	
<i>Förste Afsnit: De Vendiske Folk</i>	<i>177.</i>
<i>Andet Afsnit: Vendiske Steder</i>	<i>202.</i>
(Fortsættelsen følger i een af de næste Aargange).	
11. Om Obelisker i Ruthwell og om de angelsaxiske Runer, af Finn Magnusen	243.
12. Beskrivelse over nogle mindre Fund af mærkelige Oldsager, ved Oldsag-Committeen.	
A. Oxebæen, fordum brugte til Sköiter i Holland og i Norden	173.
B. Et Bronze-Instrument, fundet paa Irland	175.
C. Et mærkeligt Fund, mest af Bronze-Sager, ved Catharinenhof i Liffland	338.
D. En Fibula, hvorpaa en Indskrift med angelsaxiske Runer, funden i en Gravhøi ved Himlingøie i Sjælland	343.
E. Et Par Örenløkker af Bronze, fundne ved Nimtofte i Jylland	346.

UDSIGT OVER KOBBERTAVLERNE.

	Jfr. Side
Tab. I. Kort over Irland efter de oldnordiske Beretninger	1-17.
Tab. II. Kort over det gamle Grønland i Norge . . .	62-79.
Tab. III-IV. Afbildninger af Oldsager fra Hedenskabet's sidste Periode, fundne i Gravhøie ved Gaardene Veien (Fig. 1-17) og Sætrang (Fig. 18-30) paa Ringerige i Norge	142-158.
Tab. V. Afbildninger af Klædningsstykker m. v. fundne paa det af en Mose ved Haraldskjær i Jylland opgravne mumieagtige kvindelige Lig (Fig. 1-5), samt til Sammenligning af Tøier fundne ved Bjolderup i Slesvig (Fig. 6) og i ovenmeldte Høie paa Ringerige (Fig. 7-9)	159-173.
Tab. VI. Kort over Vindland eller Venden efter oldnordiske Beretninger	177-242.
Tab. VII. Afbildninger af adskillige Oldsager af Bronze, fundne ved Catharinenhof i Lifland (Fig. 1-9), samt det ved Himlingøie fundne Spænde med en angelsaxisk Runcindskrift (Fig. 10), og af den ene af de ved Nimtofte fundne Örenlokker af Bronze (Fig. 11)	338-346.

I Texten findes indsatte følgende Afbildninger:

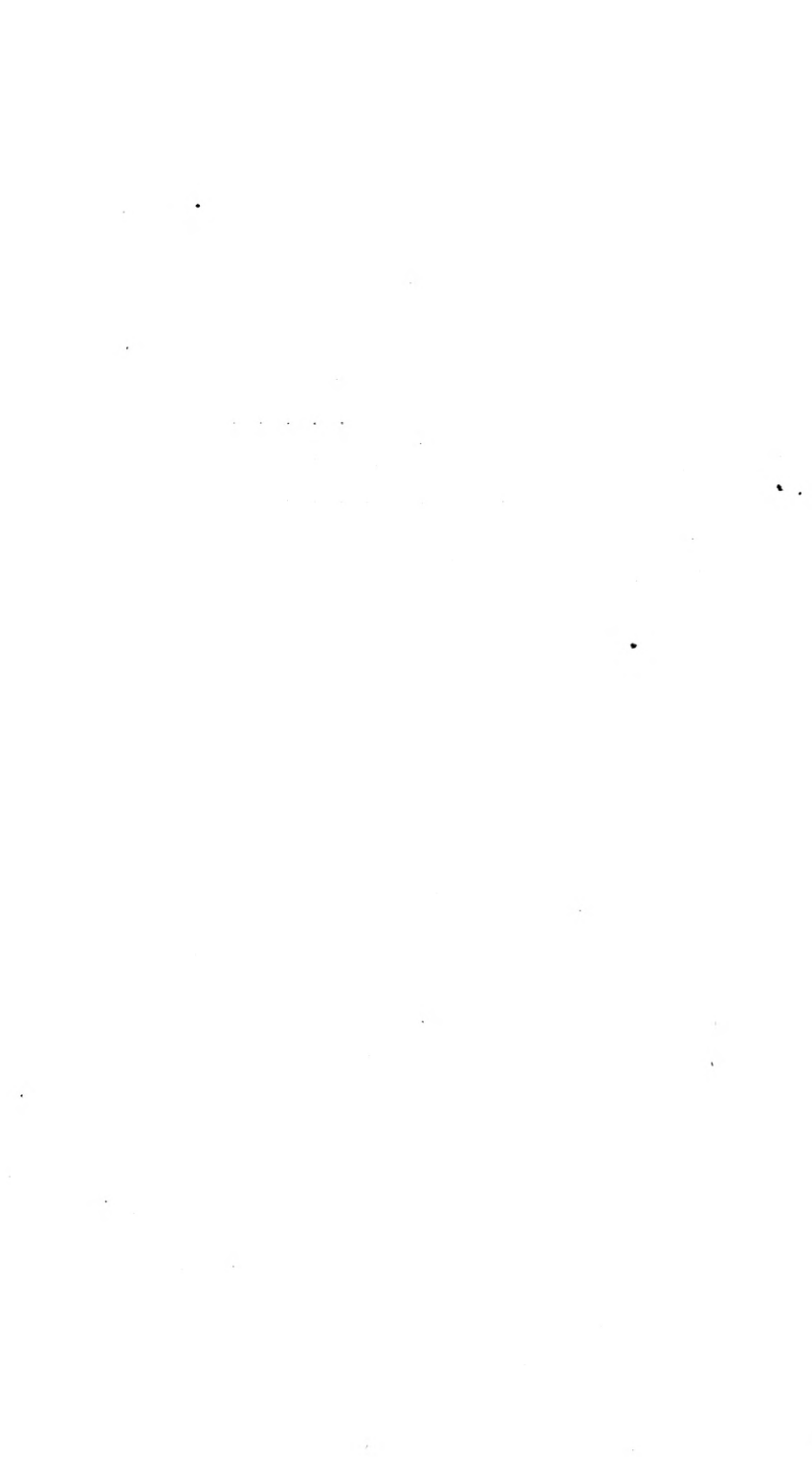
- S. 117 Grundtegning af Jomfruklosteret ved Skaarup i det nordvestlige Fyen.
- S. 137 Grundtegning af en oldnordisk Ruin i Fiskefjorden paa Grønland.
- S. 143 Afbildning af en Urne af brandt Leer henhørende til det Veienske Fund.
- S. 150 Afbildning af en Skive henhørende til samme Fund.
- S. 151 Grundtegning af Gravkamrene i Høien ved Sætrang.
- S. 163-164 Afbildninger, henhørende til en microscopisk Undersøgelse af Tøistoffet af de i Mosen ved Haraldskjær fundne Klædningsstykker.
- S. 171 Afbildning af Oxebæen, brugte til Skøiter i Holland.
- S. 176 Afbildning af et Bronze-Instrument, fundet paa Irland.
- S. 266, 271 Afbildninger af Ruthwells Obeliskens Topstykke.

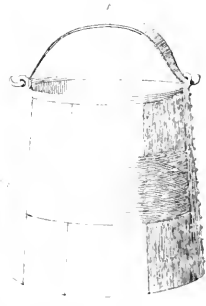
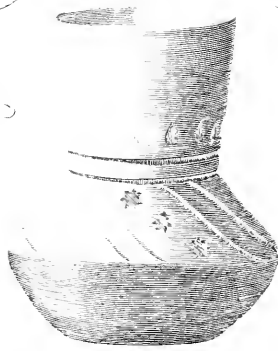
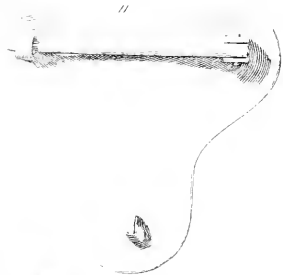
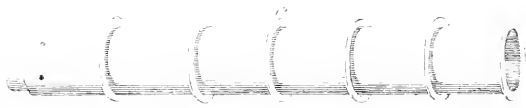
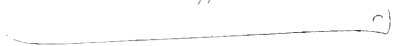
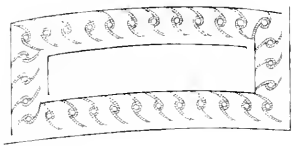
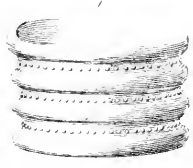
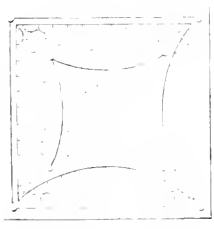
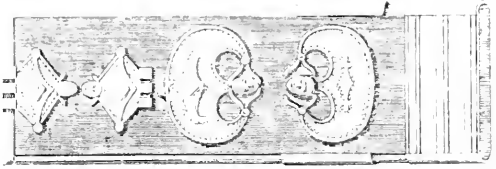
INDHOLD AF AARGANGEN

1837.

	Side
1. De Danskes Toge til Venden, en historisk Fremstilling* (med Kort, Tab. VI.), af N. M. Petersen	177.
2. Om Obeliskken i Ruthwell og om de angelsaxiske Runer; af Finn Magnusen	213.
3. Beskrivelse over nogle mindre Fund af mærkelige Oldsager; ved Oldsag-Committeen:	
C. Et udmærket Fund, mest af Bronze-Sager, ved Catharienhof i Lifland (med Afbildninger, Tab. VII. Fig. 1—9)	338.
D. En Fibula, hvorpaa en Indskrift med angelsaxiske Runer, funden i en Gravhøi i Sjælland (Tab. VII. Fig. 10)	313.
E. Et Par Örenberløkker, fundne ved Nimtofte i Jylland (Tab. VII. Fig. 11)	316.

* Denne historiske Fremstilling af de Danskes Toge til Venden er oversat paa Tydsk af Baron Dirckinck-Holmfeld, for at indføres i det første Hefte af Selskabets MEMOIRER, der snart kan ventes udgivet.

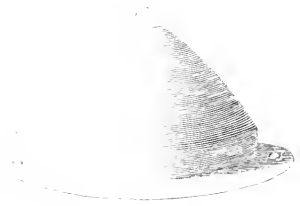

18

19

10

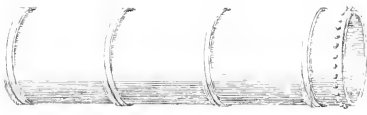
26

28

20

27

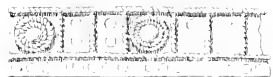
16

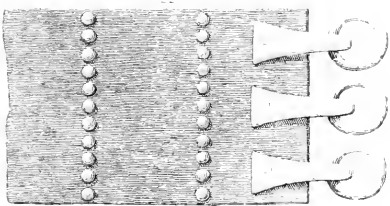
30

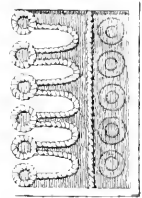
25

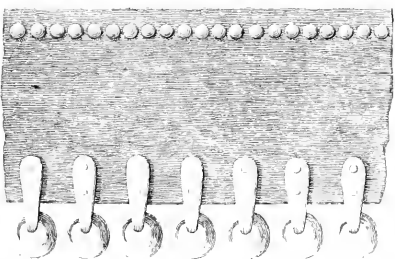
22

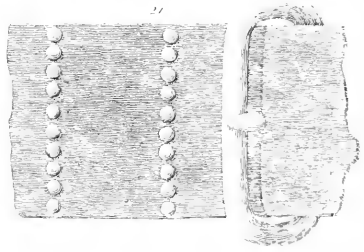
23

20

21

GETTY CENTER LIBRARY

3 3125 00689 9476

